

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

.....

Сидорова Е. О.

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2022

УДК 342.9:364.1
ББК 67.9(4Укр)301
С-15

*Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол №10 від 16 червня 2022 року)*

Рецензенти:

Музичук О. М. – д-р юрид. наук, проф., Заслужений юрист України, декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кобзар О. Ф. – д-р юрид. наук, проф., начальник факультету правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України;

Легеза Є. О. – д-р юрид. наук, проф., професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів.

Сидорова Е. О.

С 15 Державна політика України в гуманітарній сфері: адміністративно-правові засади формування та реалізації : моногр. / Е. О. Сидорова. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. – 468 с.

ISBN 978-617-645-489-2

Монографію присвячено комплексному дослідженню існуючих наукових підходів, законодавства України і практики його реалізації, міжнародних стандартів і позитивного досвіду формування та реалізації в Україні державної політики в гуманітарній сфері. Вироблено основу нової сучасної концепції адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики української держави. Розкрито зміст та особливості гуманітарної сфери як об'єкта адміністративно-правового забезпечення. Висвітлено стан формування та особливості реалізації гуманітарної політики в історичній ретроспективі розвитку українського державотворення. З'ясовано особливості публічної адміністрації в організаційно-правовому механізмі реалізації гуманітарної політики та її впливу на гуманітарний розвиток українського суспільства. Охарактеризовано адміністративно-правові форми та методи реалізації державної політики в гуманітарній сфері. З'ясовано сутність, поняття та основні елементи адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки. Вивчено зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері та окреслено шляхи його запозичення для України. Сформульовано низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики України в гуманітарній сфері.

Робота буде цікавою і корисною для наукових працівників, викладачів і курсантів (студентів, ад'юнктів, аспірантів), які займаються дослідженням зазначених проблем.

УДК 342.9:364.1
ББК 67.9(4Укр)301

ISBN 978-617-645-489-2

© Сидорова Е. О., 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ	11
1.1. Гуманітарна сфера держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення	11
1.2. Формування та реалізація гуманітарної політики в історичній ретроспективі розвитку українського державотворення	37
1.3. Сутність, зміст та принципи формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері	60
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ	85
2.1. Нормативно-правове регулювання процесів формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері	85
2.2. Публічна адміністрація в механізмі реалізації гуманітарної політики та її вплив на гуманітарний розвиток суспільства	130
2.3. Форми та методи адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері	157
2.4. Публічний контроль як елемент адміністративно-правового механізму реалізації державної політики в гуманітарній сфері	178
РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ	193
3.1. Адміністративно-правові заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки	193
3.2. Адміністративно-правові заходи реалізації державної політики у сфері забезпечення культурних потреб громадян	207
3.3. Адміністративно-правове забезпечення захисту суспільної моралі	222
3.4. Адміністративно-правові заходи охорони здоров'я та надання медичних послуг	231
3.5. Адміністративно-правові заходи реалізації політики у галузі управління національними інформаційними ресурсами	244
3.6. Адміністративно-правове забезпечення соціального захисту населення як напряму реалізації гуманітарної політики держави	258
3.7. Адміністративно-правові заходи реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері	273

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	291
4.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики та шляхи його запозичення для України	291
4.2. Гуманітарна складова національної безпеки України: зміст та адміністративно-правове забезпечення реалізації	310
4.3. Адміністративно-правове забезпечення реалізації пріоритетних напрямів інтеграції населення та територій України, що постраждали внаслідок воєнної агресії РФ, в національний гуманітарний простір	323
ВИСНОВКИ	337
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	351
ДОДАТКИ	403

ВСТУП

Першопорядне значення у досягненні стратегічних завдань розвитку українського соціуму відводиться духовно моральному потенціалу особистості та самого суспільства. В останні десятиліття до названих вище традиційних індикаторів конкурентоспроможності кожної особистості додалась ще й здатність до креативності та інновацій у професійній діяльності і соціальному житті, запорукою якої є високий творчий потенціал суспільства, а також реалізація ефективної державної гуманітарної політики, спрямованої на формування гармонійно розвиненої творчої особистості, зміцнення загально-національної єдності за допомогою пріоритетно культурного та гуманітарного розвитку, збереження та трансляцію традиційних цінностей.

Забезпечення реалізації таких завдань цілком залежить від ефективності адміністративно-правового забезпечення гуманітарної сфери держави, як напряду від якого залежить загальне благополуччя населення (матеріальний достаток), загальний рівень здоров'я громадян, економічне зростання, інтелектуальний рівень та рівень освіченості громадян і суспільства. Тому гуманітарна сфера має розглядатися як головний пріоритет державного впливу та основний об'єкт застосування засобів управлінського (адміністративно-правового) спрямування уповноваженої публічної адміністрації в механізмі формування та реалізації відповідної гуманітарної політики, стати її пріоритетною ціллю та фінансуватися відповідно. Цей різновид державної політики можна сміливо казати є системою правових, організаційних і регулятивно-контрольних заходів з управління соціально-гуманітарними процесами суспільства, сформованою не лише на певному історичному етапі під впливом об'єктивних законів суспільного розвитку, але й виступаючи як обов'язковий елемент управлінської діяльності суспільства й держави, її найважливішою галуззю (нематеріального характеру), де конструється бажаний стан гуманітарної сфери, що і виступає її основним об'єктом.

Попри очевидну необхідність державної підтримки та відповідного адміністративно-правового забезпечення гуманітарних процесів розвитку сучасного суспільства гуманітарна політика України за роки незалежності, на жаль, не набула сформованого та обґрунтованого вигляду. Підтвердженням складної ситуації в гуманітарній сфері є стан реалізації відповідної державної політики, більшість опитаних респондентів соціологічного дослідження оцінюють як катастрофічний – 48,1%. Серед тенденцій, які сьогодні спостерігаються, превалює гуманітарна криза, що є наслідком довготривалого ігнорування гуманітарних проблем (мовних, освітніх, наукових, культурних, релігійних, міжконфесійних, етнічних), які більшістю вважаються не важливими саме в той чи інший період – 27,6% опитаних; переважають гуманітарні ризики, що підсилюються характерним рівнем «латентності», адже прояви гуманітарної небезпеки спостерігаються не відразу. Більше того, деструктивними чинниками, що гальмують наразі розвиток досліджуваної галузі, також є: відсутність сформованого та законодавчо закріпленого діапазону публічно-правових засобів забезпечення гуманітарної складової національної безпеки країни; недосконалість адміністративно-правових механізмів забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, стратегічних інтересів суспільства та держави, через своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз у гуманітарній сфері національної безпеки; неадекватність наявних заходів протидії адміністративної деліктності у сфері захисту суспільної моралі; низька якість надання публічних послуг в гуманітарній сфері; нерівність доступу громадян до якісної освіти, медичного обслуговування, розвитку культури, духовності, забезпечення права на своєчасну та об'єктивну інформацію тощо.

Наразі ключовими викликами гуманітарного розвитку української держави є необхідність формування та реалізації сучасної гуманітарної політики, спрямованої на: створення ефективного механізму розвитку державно-приватного партнерства; забезпечення доступності та якості публічних послуг у гуманітарній сфері, активного втручання держави та різних інституцій громадянського суспільства у розв'язанні пріоритетних завдань організації культури, освіти, науки, мистецтва тощо,

застосування публічною адміністрацією адміністративно-правових засобів різноманітного спрямування; гармонізацію стандартів надання культурних послуг в Україні з європейськими стандартами та забезпеченням права кожного на їх отримання; удосконалення управління культурною діяльністю; забезпечення конкурентоспроможності та популярності національних культурних індустрій; посилення правових механізмів захисту авторських та суміжних прав; підвищення якості та ефективності надання адміністративних послуг у соціальній сфері тощо.

Гуманітарна сфера країни та особливості її належного адміністративно-правового забезпечення завжди привертала увагу вітчизняних вчених-правознавців, серед яких найбільше підґрунтя для формування концептуальних засад публічно-правового забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства зробили наукові праці В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, О. І. Безпалової, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, В. В. Галуцька, В. М. Гаращука, П. В. Діхтієвського, О. С. Дніпрова, Є. В. Додіна, О. Ю. Дрозда, Р. А. Калюжного, М. В. Коваліва, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, С. О. Кузніченка, Б. О. Логвиненка, М. В. Лошицького, Р. С. Мельника, Т. П. Мінки, Р. В. Миронюка, О. М. Музичука, В. Я. Настюка, В. І. Олефіра, О. І. Остапенка, В. П. Петкова, С. В. Петкова, Д. В. Приймаченка, Ю. І. Римаренка, О. Ю. Синявської, О. Ю. Салманової, Р. А. Сербина, А. О. Собакаря, С. Г. Стеценка, О. С. Юніна, О. Н. Ярмиша та ін.

Не можна не оминати увагою й дисертаційні дослідження, безпосередньо присвячені різним аспектам вдосконалення гуманітарної складової державної політики, серед яких роботи В. Х. Ярмачі «Міжнародне гуманітарне право, що використовується в період збройних конфліктів, та імплементація його Україною» (2002 р.), Ю. В. Климчука «Система принципів міжнародного гуманітарного права» (2002 р.), В. І. Дяченка «Ефективність дії норм міжнародного гуманітарного права в їх еволюційному розвитку» (2002 р.), І. В. Чеховської «Адміністративно-правове забезпечення державної сімейної політики» (2014 р.), В. А. Медяника «Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні» (2021 р.), О. В. Захарової

«Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні» (2019 р.), Н. Б. Новицької «Правові основи захисту суспільної моралі в інформаційній сфері: теорія та практика» (2016 р.), В. О. Морозової «Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі» (2006 р.), В. В. Карлової «Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах» (2003 р.), О. А. Задихайло «Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект)» (2006 р.), І.Г. Ігнатченко «Форми та методи державного управління культурою в Україні» (2009 р.), Ю. В. Якимець «Публічне адміністрування сферою культури» (2012 р.), В. С. Шестака «Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави» (2013 р.), Ю. Л. Юринець «Європеїзація адміністративного права України у сфері охорони культурних прав громадян» (2017 р.), А. В. Аксютіної «Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами» (2020 р.) тощо.

Попри вагому теоретичну та практичну значущість зазначених досліджень та наукових праць, їх фрагментарність і неповний аналіз системності й цілісності у формулюванні концептуальних засад державної політики України в гуманітарній сфері унеможливили з'ясування дотепер механізму та особливостей адміністративно-правового забезпечення її формування та реалізації, розуміння місця та ролі публічної адміністрації з вироблення й забезпечення впровадження в життя гуманітарних принципів розвитку українського суспільства як комплексного багатоаспектного явища. Усе це значно ускладнює реалізацію державної політики України в гуманітарній сфері та актуалізує проблему надання їй чіткішої спрямованості, динамізму й ефективності.

З огляду на зазначене мета цього монографічного дослідження полягає у розробленні на підставі аналізу чинного законодавства концепції державної політики України в гуманітарній сфері, з'ясуванні механізму та особливостей адміністративно-правового забезпечення її формування та реалізації, а також у виробленні на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення нормотворчої діяльності та правозастосовної практики в напрямі гуманітарного

розвитку української держави та задоволенні гуманітарних потреб кожної людини.

Метою дослідження обумовлені його основні завдання, які полягають в тому, щоб:

- розкрити зміст та особливості гуманітарної сфери як об'єкта адміністративно-правового забезпечення;

- висвітлити стан формування та особливості реалізації гуманітарної політики в історичній ретроспективі розвитку українського державотворення;

- визначити поняття державної політики в гуманітарній сфері та її характерні ознаки;

- запропонувати сучасну концепцію адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики української держави;

- охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання процесів формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері;

- з'ясувати особливості публічної адміністрації в організаційно-правовому механізмі реалізації гуманітарної політики та її вплив на гуманітарний розвиток суспільства;

- охарактеризувати адміністративно-правові форми та методи реалізації державної політики в гуманітарній сфері;

- з'ясувати сутність і можливості громадського контролю як елементу організаційно-правового механізму реалізації державної політики в гуманітарній сфері та запропонувати шляхи підвищення його ефективності;

- охарактеризувати адміністративно-правові заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки;

- визначити адміністративно-правові заходи реалізації державної політики у сфері забезпеченні культурних потреб громадян;

- з'ясувати стан та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту суспільної моралі;

- окреслити перелік адміністративно-правових заходів охорони здоров'я та надання медичних послуг;

– запропонувати адміністративно-правові заходи реалізації політики у галузі управління національними інформаційними ресурсами;

– розкрити зміст адміністративно-правового забезпечення соціального захисту населення як напряду реалізації гуманітарної політики української держави;

– охарактеризувати адміністративно-правові заходи реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері;

– з'ясувати сутність, поняття та основні елементи адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки;

– вивчити зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері та шляхи його запозичення для України;

– сформулювати низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики України в гуманітарній сфері.

Викладені у монографії положення, звичайно, не претендують на винятковість, однак автором висловлюються сподівання, що вони вивчатимуться та обговорюватимуться й надалі науковою спільнотою.

Автор вдячна доктору юридичних наук, професору, Заслуженому юристові України, декану факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ Музичуку Олександрі Миколайовичу, доктору юридичних наук, професору, начальнику факультету правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України Кобзарю Олександрі Федоровичу та доктору юридичних наук, професору, професору кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів Легезі Євгену Олександровичу, а також усім колегам, які своїми порадами, відгукми та зауваженнями сприяли підготовці й виданню цієї книги.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

1.1. ГУМАНІТАРНА СФЕРА ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Орієнтація в суспільному бутті на соціальну сумісність життя людей та духовно-моральні пріоритети замість вузько споживацьких і матеріально-обивательських схильностей в усі часи були головними пріоритетами розвитку людства та формування громадянського суспільства. Досягти таких омріяних цілей ані теоретично, ані практично не можливо без провідної ролі держави та активного втручання уповноваженої публічної адміністрації у процесі гуманітарного розвитку.

«Не в останню чергу, – наголошують вчені, – завдання держави і полягає саме в тому, щоб у суспільному житті створити можливості для самореалізації особистості на основах справжньої духовності, яка б визначала рівень моралі суспільства, соціального консенсусу та підвищення загального рівня професіоналізму»¹.

Попри те, що Україна за останні роки піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку та посідає 74 місце (всього у рейтингу 189 країн та у 2019 році Україна посіла 88 місце)², гуманітарна складова розвитку українського суспільства залишається політично та юридично неврегульованою, багато питань лише окреслені та ні на теоретичному, ні тим більше на практичному рівні не вирішені. В гуманітарній сфері відбувається руйнація світоглядних людських цінностей, свідоме ігнорування суб'єктами публічного адміністрування завдань гуманітарного розвитку суспільства, що не меншою мірою пов'язано із незатребуваністю українського людинотворчого потенціалу. Останній є

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. К. : Інститут вищої освіти АПН України, 2006. С. 26.

2. Україна піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/ukrayina-pidnyalasya-na-14-pozytsij-v-indeksi-lyudskogo-rozvytku/>

важливим індикатором розвитку суспільства, розвитку гуманітарної та економічної сфери держави. Розвиток людського потенціалу на пряму залежить від ситуації з гуманітарною сферою в державі. Його вважають сукупністю можливостей суспільства, держави та окремих осіб у сфері використання людських ресурсів і продуктивних людських рис (соціальних, ділових, моральних і духовних) для будь-якої суспільно-корисної діяльності. Людський потенціал розглядають на цивілізаційному та макроекономічному рівнях і трактують як основну рушійну силу економічного зростання¹.

Людський потенціал та його розвиток є основою добробуту суспільства. Міжнародні дослідження людського розвитку (Human Development Index), базуються на концепції розвитку людського потенціалу та його реалізації. Згідно з Доповіддю ПРООН (Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй) «розвиток людини є процесом розширення спектра вибору. Найбільш важливі елементи вибору – жити довгим та здоровим життям, отримати освіту та мати достойний рівень життя. Додаткові елементи вибору включають у себе політичну свободу, гарантовані права людини та самоповагу»².

Оцінка рівня людського потенціалу здійснюється на основі декількох складових, серед яких пріоритетними є оцінка стану здоров'я та рівня освіти (в подальших частинах дослідження ми зауважуємо, що освіта та охорона здоров'я є одними з ключових складових загальної гуманітарної сфери). Індекс людського розвитку є матеріальною оцінкою рівня життя в державі. Схожим індексом є показник соціального прогресу як сукупність таких показників: забезпечення базових потреб людини (забезпечення базових фізіологічних потреб на певному рівні, медицина, рівень індивідуальної безпеки); формування людського потенціалу (доступ до освіти та рівень грамотності населення, рівень інформатизації суспільства, рівень охорони здоров'я та екологічні умови); можливості до розвитку (рівень свобод, прав та можливостей людини)³.

Близьким до поняття людського потенціалу є поняття «людський капітал». Так, дослідниці Е. Прушківська, А. Переверзева

1. Звонар В. П. Людський потенціал // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=59917

2. Цимбал А. І. Людський потенціал як основа розвитку економіки знань / А. І. Цимбал. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4 (8). С. 24.

3. Там само. С. 25.

зазначають: «Людський капітал – капітал у формі інтелектуальних здібностей і практичних навичок, отриманих у процесі утворення і практичної діяльності людини. Засновники теорії людського капіталу Г. Беккер і Т. Шульц та їх послідовники трактують людський капітал як надбані знання, навички, а інвестиціями в людський капітал називають затрати на здобуття освіти, кваліфікації, виховання тощо. Відповідно до концепції людського капіталу освіта розглядається як ключовий фактор зростання соціального благополуччя нації і держави. Теорія людського капіталу, відповідно до якої індивідуальні характеристики людини визнають особливою формою капіталу. Людський капітал можна визначити як накопичений людиною запас здібностей, знань, навичок, умінь, які використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів цієї особи. Формування людського капіталу потребує додаткових інвестицій задля отримання додаткових прибутків у майбутньому. До найважливішого виду інвестицій у людський капітал належить освіта»¹. Остання відповідно до концепції людського капіталу є головним чинником зростання заможності та благополуччя суспільства, держави та окремих громадян, індивідуальні якості людини стають своєрідною специфічною формою капіталу². Водночас, поруч із якісною освітою, яку забезпечують публічні адміністрації, на які покладаються завдання із реалізації державної політики в гуманітарній сфері, для розвитку людського капіталу необхідні охорона здоров'я, доступ до публічної (і не тільки) інформації³.

Освіта, покращення ситуації з наданням освітніх послуг, тягне за собою покращення інших показників людського капіталу, а саме капіталу здоров'я людини, покращенню матеріального становища, що у свою чергу сприяє зростанню економіки⁴. А. Пашковська наводить основні наукові тези А. Медісона у його праці «Динамічні сили капіталістичного розвитку» про закономірність між темпами зростання економіки та кількістю освічених людей в державі. Головна теза – чим більше освічених громадян – тим швидшими темпами зростає

1. Прушківська Е. В. Людський капітал: проблеми та перспективи / Е. В. Прушківська, А. В. Переверзева. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2007. № 3. С. 17-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2007_3_5.

2. Прушківська Е. В. Освіта як складова людського капіталу / Е.В. Прушківська, А.В. Переверзева. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. №1(3). С. 120.

3. Загорій А. М. Освіта як фактор формування людського капіталу / А. М. Загорій. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2. С. 40.

4. Загорій А. М. Вказ. праця. С. 42.

економіка. Окрім того, дослідник проводить закономірність щодо збільшення фінансування сфери освіти та темпами росту ВВП, так, збільшення видатків на освіту на 1% від ВВП призводить до зростання ВВП на 0,35 %. В підтвердження, Організація економічного співробітництва та розвитку вказує, що збільшення термінів навчання призводить до зростання ВВП¹. Всі ці твердження вважаємо достатньо слушними, але за умови, якщо кошти, що виділяються на освіту або охорону здоров'я, використовуються ефективно.

Отже, первинним, базовим суб'єктом гуманітарної політики будь-якої держави є людина. Реалізуючи свою життєдіяльність люди з необхідністю вступають у величезну кількість взаємозв'язків поміж собою, утворюючи різні об'єднання, спільноти, серед яких найбільш загальною спільністю є суспільство в цілому. В системі чинників, які сприяють утвердженню людини як суб'єкта гуманітарної політики, особлива роль належить створенню умов для перетворення людини з об'єкта політики, зокрема гуманітарної, на активний, самостійний і творчий суб'єкт процесу соціального і духовного розвитку.

Розглядаючи гуманітарну сферу держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення, слід принагідно зауважити й те, що на сьогодні не має єдності щодо визначення терміну «гуманітарний» як в документах концептуального характеру, так і наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Існує кардинальна різниця у розумінні терміну «гуманітарний» у західній та вітчизняній наукових школах. Якщо в українських державних документах та експертному середовищу завжди наголошується на контактах у сфері освіти, науки та просуванні української мови, то в західній науці історія терміну «гуманітарний» має зовсім іншу природу. Часом виникнення можна вважати 19 століття. Тоді поняття «гуманітарний» стає позначенням особливого розуміння людської природи, а саме рівності людей як людських створінь незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності («гуманітарна релігія»). На цьому тлі виникає безліч організацій, які головною метою сповідують служіння людству як щось ціле, вільне від будь-яких кордонів. У цьому їхня корінна відмінність

1. Папковська А. Ю. Статистичне вивчення середньої освіти в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Державна служба статистики України, Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2016. С. 15; Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

від традиційної філантропії, яка бачила своєю метою надання допомоги окремим категоріям населення.

В цілому слово «гуманітарний» (від латин. «humanitas») означає «людяність», «людська природа». Традиційний погляд на цю дефініцію полягає в уявленні про науки, які ставляться до вивчення суспільства, культури та історії народу на відміну від природничих та технічних наук¹.

Поняття «humanitas» зазнало тривалої семантичної еволюції. В класичній латині humanitas – людська природа, людяність, єдність людського образу. Знамените Теренція «Я людина, і ніщо людське мені не чуже...» або у Цицерона: «Omnes artes, quae ad humanitatem pertinent («Всі науки, що стосуються людської природи...»).

Слід наголосити, що слово «humanitas» було надзвичайно полісемантичним, оскільки на ранньому етапі розвитку людства не було поділено на такі похідні як «культура», «освіта», «наука», «мистецтво» та ін.

Змішування принципово різних концептів гуманітарної діяльності, гуманітарного розвитку, гуманітарної сфери, гуманітарного напрямку в першу чергу в західній науці призвело до остаточного злиття термінів «гуманітарна діяльність» та «гуманітарна допомога», і тепер у публічно-правовому полі вони є синонімами. У межах міжнародного публічного права гуманітарна допомога розуміється з позиції матеріальної або матеріально-технічної допомоги, яка надається для гуманітарних цілей, як правило, у відповідь на гуманітарні кризи, включаючи стихійні лиха та техногенні катастрофи. Гуманітарна допомога детально регулюється у межах міжнародного гуманітарного права. Саме на підставі суб'єктного складу спірним залишається питання щодо можливості визнавати гуманітарну допомогу благодійністю. Здається, що вони є поняттями, які перетинаються, однак жодне не поглинає у своєму змісті інше. Так, питання надання гуманітарної допомоги окремими державами та міжнародними неурядовими організаціями не є благодійністю у розумінні законодавця у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»².

У загально філософському вимірі гуманітарна сфера розглядається, насамперед, як суспільне буття, як таке, схарактеризоване (оцінене,

1. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Москва : Издательство «Азъ», 1992. 955 с.

2. Гуманітарна допомога – що це таке? Опис, значення терміна URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/gumanitarna_dopomoga

осмислене, організоване) крізь призму пріоритетів людини і людських цінностей явище, а не якась окрема (відмежована від економіки і політики) сфера суспільного буття¹.

В лінгвістичному розумінні термін «гуманітарна сфера» походить від латинського слова «*humanus*», що означає «людський, людяний, тобто зорієнтований на людські потреби й інтереси»². Тобто за основу формування уявлення про сутність гуманітарної сфери береться суспільне життя як загальноприйняте розмежування основних напрямів (сфер) та видів (галузей) суспільної діяльності, що базується на інтеграції об'єктивних групових потреб та інтересів людської спільноти³. Серед них (напрямів) гуманітарна сфера виділяється найбільш виразно, адже інші (виробництво, сільське господарство, природокористування, торгівля, транспорт, зв'язок, право, фінанси тощо), не применшуючи їх значення, мають вторинний (другорядний) характер, і, так би мовити, доповнюють суспільну сферу, забезпечують її розвиток. На відміну від них гуманітарна складова суспільної діяльності, за слушною думкою окремих вчених, є «відносно самостійною сферою суспільної діяльності, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, які орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, розвиток творчих й інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття»⁴.

Трансформаційні процеси, що відбуваються на сьогодні в українському суспільстві, кардинальні зміни парадигми публічного адміністрування державотворчими процесами безпосередньо позначаються на функціонуванні гуманітарної сфери. При цьому саме «гуманітарна сфера має посісти домінуючу роль, оскільки без зміни психології громадян, без формування у них відповідних соціальних

1. Губерський Л. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практика / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко // Губерський Л. та ін. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз. К. : Знання України, 2002. С. 487; Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201–208.

2. Ясько Р. О. Механізми формування кадрового потенціалу в гуманітарній сфері: теоретико-методологічний аспект / Р. О. Ясько // *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* ОРІДУ / [голов. ред. М.М. Іжа]. Вип. 2 (54). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. С. 24; Степанко О. В. Вказ. праця.

3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 692.; Степанко О. Вказ. праця.

4. Степанко О. Вказ. праця.

установок, ціннісних орієнтацій не варто очікувати їх активної участі у державотворчих процесах»¹.

Будучи тісно пов'язаною із іншими суміжними сферами суспільного життя, гуманітарну сферу вчені пропонують розуміти у широкому і вузькому значенні. У першому випадку, на думку вчених, гуманітарна сфера має комплексний характер, адже в якості стратегічно важливого чинника суспільного розвитку знаходиться на перетині політичних, економічних та соціальних відносин. Гуманітарну сферу вони також розглядають в якості культурологічного індикатора за основними ознаками у сфері власне культури, освіти, науки та відповідних інновацій у кожній із зазначених сфер², фокусуючи увагу на процесах зростання можливостей людини, її добробуту, безпеки, здоров'я та духовності³.

Переважно у вузькому значенні цього поняття гуманітарну сферу України також розглядають В. Скуратівський, В. Трощинський та С. Чукут⁴, вкладаючи у її зміст саме духовне життя суспільства.

Подібною є думка В. Андрущенко, Л. Губернського та М. Михальченка, які відокремлюють гуманітарну сферу від економіки і політики⁵, а суспільне буття розглядають як таке, схарактеризоване (оцінене, осмислене, організоване) крізь призму пріоритетів людини та людських цінностей⁶.

На думку С. Здіорука, «гуманітарна сфера пов'язана з реалізацією в основному духовного потенціалу людської особистості»⁷. Інші вчені предметними складовими гуманітарної сфери називають освіту, науку,

1. Гуманітарна сфера України: проблеми і шляхи формування / Нац. акад. наук України, Рада по вивч. продукт. сил України ; [наук. ред. д-р екон. наук Б. М. Данилишин]. К. : [б. в.], 2000. С. 4.

2. Ковальчук В. Г. Упровадження державної гуманітарної політики в сучасних умовах / В.Г. Ковальчук. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 2 (37). С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trdu_2012_2_29

3. Деріга В. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. С. 99; Ковальчук В. Г. Упровадження державної гуманітарної політики в сучасних умовах. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 2 (37). С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trdu_2012_2_29.

4. Скуратівський В. А., Трощинський В.П., Чукут С. А. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ «Міленіум», 2002. 262 с.

5. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губернський, В. Андрущенко, М. Михальченко. Київ : Знання України, 2002. 580 с.

6. Степанко О. В. Вказ. праця.

7. Здіорук С. І. Пріоритети гуманітарної політики України / С. І. Здіорук. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С.48–56.

культуру, охорону здоров'я, фізичну культуру, спорт і туризм¹, або відносять до них такі фундаментальні галузі як освіта, наука і культура, оскільки саме вони є мірилом темпів та якості цивілізаційного прогресу й розвитку суспільства².

Водночас, О.В. Поступна наголошує про те, що надто розширене тлумачення гуманітарної сфери сприяє дублюванню деяких її складових при вирішенні завдань соціальної сфери та ускладнює, на думку окремих вчених, формуванню та реалізації державної гуманітарної політики³.

Гуманітарну сферу у довідковій літературі тлумачать як систему, що містить у собі єдність об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного життя, метою яких є створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини і суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну реалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури⁴.

Аналогічний підхід сповідує П. Рудяков, який включає до гуманітарних складових охорону здоров'я, сферу материнства і дитинства, науку, освіту, культуру, мистецтво, спорт, релігію і церкву, інформаційний простір, мовну сферу, охорону пам'ятників та ін.⁵

На схожій позиції знаходиться і С. Кіндзерський⁶, який окреслив такі предметні складові гуманітарної сфери, як освіта, наука, культура, охорона здоров'я, фізична культура, спорт і туризм.

На «...відміну від інших, – наголошує М. Баюк, – гуманітарна сфера – це сукупність невиробничих соціально-орієнтованих галузей, що сприяють задоволенню духовного рівня особистості, суспільства,

1. Кіндзерський С. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ.упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / С. Кіндзерський. К., 2006. С. 48.

2. Гуманітарна сфера України: проблеми і шляхи формування / Нац. акад. наук України, Рада по вивч. продукт. сил України ; [наук. ред. д-р екон. наук Б. М. Данилишин]. К. : [б. в.], 2000. 95 с.

3. Поступна О. В. Сутність і складові гуманітарної сфери / О.В. Поступна // Державне управління та місцеве самоврядування : тези XII Міжнар. наук. Конгресу (29 бер. 2012 р., Харків). Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. С. 336–337.

4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Їжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. С. 103.

5. Рудяков П. М. Гуманитарный базис украинской демократии. URL: <https://cutt.ly/VydVZOI>.

6. Кіндзерський С. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку : дис. ... к.держ.упр. : 25.00.02. Київ, 2006. С. 48.

забезпеченню гарантованих державою прав і свобод людини шляхом надання освітянських послуг громадянам»¹.

Слід віддати належне також і О. Дніпрову, який до названого переліку складових діяльності державних органів в гуманітарній сфері відніс і обіг лікарських засобів, і питання сім'ї, дітей та молоді, і навіть кредитування молодіжного житлового будівництва тощо². Так само можна було б додати до цього переліку й релігію та сферу її реалізації, адже вона є феноменом набагато об'ємнішим, ніж інші запропоновані вченими до виокремлення підгалузі гуманітарної сфери. Водночас, розгляд гуманітарної сфери і саме релігії через призму впливу на неї інструментів державної політики унеможлиблює з'ясування сутності гуманітарної сфери як об'єкта передусім адміністративно-правового забезпечення, із виділенням характерних передумов активного втручання у ці процеси суб'єктів владних повноважень, адже релігійна сфера здавна будується на принципах відокремлення від держави.

Найбільш яскравим свідченням недоцільності віднесення релігійної діяльності до гуманітарної сфери та відображення характерних напрямів її реалізації можна вважати предмети відання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики (відповідно до постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України»³, до яких віднесено:

культурно-просвітницьку діяльність (видавнича справа, бібліотечна справа, народні художні промисли);

культурно-мистецьку діяльність (професійні творчі спілки, театри, музика, школи естетичного виховання, арт-ринок, дизайн, галереї, організація виставок, концертів, фестивалів тощо);

медійну індустрію (телебачення, ОТТ та IPTV, платформи з розповсюдження інформації, радіо), національна кіноіндустрія;

аудіовізуальний ринок;

рекламну діяльність;

1. Баюк М. Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / Хмельниц. облрада, Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький : ХУУП, 2018. С. 14-15.

2. Дніпров О. С. Поняття та сутність державного управління в гуманітарній сфері в Україні / О. С. Дніпров. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 4(7). С. 185–189.

3. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 35. Ст.147.

охорону історико-культурної спадщини (музейна справа, архівна справа, діяльність заповідників, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей);

друковані, електронні засоби масової інформації, у тому числі соціальні медіа, мережа Інтернет;

туризм та туристичну діяльність;

курорти та рекреаційна діяльність;

державну політику у сфері свободи совісті та релігійних організацій;

державну політику у сфері розвитку та використання державної мови та мов національних меншин в Україні;

засади благодійної діяльності, у тому числі меценатської;

державну політику у сфері інформації та інформаційної безпеки (крім питань, що належать до сфери національної безпеки та оборони);

висвітлення діяльності Верховної Ради України;

державна політику у сфері сімейно-шлюбних відносин;

державну політику сприяння становленню інституту сім'ї, забезпечення надання державної допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей, оздоровлення та відпочинку дітей;

демографічну політику¹.

Отже, «гуманітарну сферу» слід розуміти як відносно самостійну, але щільно пов'язану з іншими сферами суспільного життя і діяльності, яка складається з сукупності взаємозалежних елементів, орієнтованих на формування свідомої (ціннісної) і культурної (гуманітарної) підсистем суспільної стабільності. Гуманітарна сфера виступає об'єктом державного впливу (управління), але об'єктом із надзвичайно неоднорідною структурою та складовими елементами, адже охоплює таку сукупність галузей діяльності людини і громадянина, де здійснюється самореалізація кожного без здійснення виробничої діяльності.

Формальна визначеність права досягається за допомогою термінів та правових дефініцій. На жаль, сучасне законодавство у сфері гуманітарного розвитку української держави не відрізняється достатнім термінологічним опрацюванням, наявністю ясних і точних визначень. Так, дефініція «гуманітарне забезпечення» повинна відображати особливості права на гуманітарний розвиток кожної людини, яке входить до єдиної системи соціальних прав, враховувати роль та участь всіх суб'єктів у їхньому існуванні та реалізації. Усі три аспекти, задіяні у формуванні

1. Предмети відання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики URL: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/32652.pdf>

прав, мають отримати закріплення у названому визначенні. Термін «гуманітарне забезпечення» є носієм відповідного поняття.

Реалізація державного впливу в гуманітарній сфері ускладнюється наразі бюрократичною термінологічною плутаниною, розбіжністю її розуміння у документах стратегічного планування, адже й досі не має чіткого визначення терміну «гуманітарний». Часто можна чути абсолютно різні визначення цього поняття, при цьому як в соціологічній, політичній, так і юридичній науковій літературі.

«На сьогодні, – відзначає С. Горбатюк, – в державному управлінні не сформовано єдиної концепції розвитку державної гуманітарної політики як цілісної, багаторівневої, багатофункціональної, багатосуб'єктної системи, що забезпечує нову якість соціогуманітарного розвитку і безпеки через активізацію людського капіталу і людського розвитку. Про це свідчить сучасний стан управлінської практики, коли державна гуманітарна політика характеризується сегментарністю, відсутністю глибокого аналізу взаємозв'язків і взаємовпливів її різних складових, що загалом визначають системність, послідовність, повноту та довершеність процесів її формування та реалізації»¹.

У спеціалізованих документах термін «гуманітарний» розкривається досить докладно, проте це не позбавляє цих визначень понятійного хаосу. Проблема полягає, перш за все, у відсутності загального усвідомлення важливості відображення гуманітарної складової в стратегічних документах розвитку країни і, насамперед, забезпечення її національної безпеки. Мова йде про такі важливі «безпекові» нормативно-правові акти як Закон України «Про національну безпеку України» та Стратегію національної безпеки України, в яких гуманітарній проблематиці відведено другорядну роль. Взагалі за роки незалежності склалося хибне сприйняття гуманітарної сфери як «непріоритетного» чинника забезпечення національних інтересів української держави.

Так, якщо у попередньому Законі України від 19 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки» хоча б згадувалася у статтях 7 та 8 гуманітарна проблематика, то у новому Законі України «Про національну безпеку України»² взагалі відсутня будь-яка згадка про гуманітарну царину (гуманітарну безпеку, гуманітарний розвиток, гуманітарний простір,

1. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ / С. Горбатюк // *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 80-90. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_11

2. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

гуманітарні загрози, гуманітарні інтереси тощо). На відміну від останнього у Законі України від 19 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки» у статті 7 було визначено загрози національним інтересам і національній безпеці України, зокрема у соціальній та гуманітарній сферах, серед яких: «невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної та духовної деградації суспільства»¹ тощо.

Не відрізняється досконалістю у цьому питанні і Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015², в якій серед основних цілей з-поміж іншого було зазначено «забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку». Вказано також, що досягнення визначених цілей потребує «якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах». Проте в чому саме полягає ця «нова якість» – не конкретизується. Так само не наводиться перелік національних інтересів у гуманітарній сфері, які передбачають «забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері (особи, громадянського суспільства, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та включає систему суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність»³.

Окреслюючи сутність поняття «національний інтерес» Ф. Краточвіл зазначав, що дану категорію потрібно розглядати розмежовуючи від громадських інтересів, під якими доцільно розуміти ту сукупність прав

1. Про основи національної безпеки: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

2. Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

3. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. Чупрій // *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 35-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_7

та законних інтересів, які регулюються нормативно-правовими актами в державі та визначають її внутрішню політику¹. На думку науковця, поняття «національний інтерес» відноситься виключно до сфери зовнішньої політики держави та має застосовуватися лише для підвищення рівня та захисту інтересів суспільства, громадян, окремих індивідів від внутрішніх подразників².

Саме реальні чи потенційні чинники та явища, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері і створюють небезпеку для суверенітету нації та свободи громадянина, а також для цілісності, стабільності і прогресивного розвитку Української держави як рівноправного члена світової спільноти, наразі є реальними загрозами гуманітарній безпеці України, як однієї зі складових національної безпеки держави³ та передумови до адміністративно-правового забезпечення гуманітарних процесів країни і відповідно формування та реалізації державної політики в названій сфері.

Національні інтереси в гуманітарній сфері полягають насамперед у зміцненні суверенітету і незалежності України, побудові консолідованої української політичної нації, ефективному та соціально орієнтованому державному управлінні гуманітарними процесами, зміцненні науково-технологічного потенціалу та забезпечення інноваційного розвитку держави з метою досягнення належного рівня конкурентоспроможності України на світовій арені тощо⁴.

Фрагментарним є і відображення гуманітарних загроз у тексті Стратегії. Згадуються лише «інформаційно-психологічна війна, припинення української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» (п. 3.1), «ведення інформаційної війни проти України» та «відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства» (п. 3.6). Серед основних напрямів державної політики

1. Kratochwil F. On the Notion of «Interest» in International Relations. International Organization, 1982. Vol. XXXIV. P. 13.

2. Копанчук О.Є. Концептуалізація національних інтересів у сфері міжнародних відносин / О.Є. Копанчук. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1608>

3. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. Чупрій // *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 35-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2013_1-2_7

4. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. Чупрій // *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 35-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2013_1-2_7

національної безпеки України (розділ 4) забезпечення гуманітарної безпеки відсутнє. Є лише забезпечення інформаційної безпеки (п. 4.11), серед пріоритетів якого наведено й окремі елементи інших секторів гуманітарної сфери, зокрема політики національної пам'яті та ідентичності («захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства») та освітньої політики («упровадження загальнонаціональних освітніх програм з медіакультури») ¹.

Слід також додати, що на сьогодні найважливішими чинниками впливу на формування безпечного гуманітарного простору, захищеного від різного роду загроз, та безпечного розвитку соціальної системи країни є:

– стійка тенденція зростання ролі екологічних факторів у житті людства;

– все більше усвідомлення економічної сутності та природи проблем, які накопичилися в біосфері та вимагають для успішного їх вирішення спільних зусиль світової спільноти, тобто певного рівня співробітництва в системі міжнародних відносин;

– необхідність подальшого пізнання та обліку при розробці стратегії безпечного розвитку того чи іншого суспільства еволюційних законів функціонування та розвитку природи та суспільства;

– важливість вибору такої стратегії національного розвитку, за якої досягається гармонізація екологічних, соціальних, економічних, політичних та гуманітарних взаємовідносин та співвідношень;

– всебічний облік не лише культурно-історичних особливостей національного розвитку, а також основних параметрів міжнародної безпеки, вплив яких часто є визначальним під час вирішення проблем забезпечення національної безпеки (тобто обліку реалій суперечливого, але загалом досить взаємозалежного розвитку країн світу);

– суперечливість, взаємозалежність та тенденція зростання динаміки змін загальнолюдських, національних, класових, групових та особистісних інтересів, а в деяких випадках і ціннісних орієнтацій, які дедалі більше знаходять свій прояв на регіональному та глобальному рівні міжнародних відносин ².

1. Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) / Г. П. Ситник : підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.

Потребує змін й помилковий аспект, що держава зі своїм управлінням обслуговує бізнес, надає державні послуги, а не забезпечує повноцінний гуманітарний розвиток громадянського суспільства в Україні. Для забезпечення ж гуманітарного розвитку передусім необхідно чітко визначити розподіл завдань суб'єктів державної політики щодо формування пріоритетних напрямів розвитку гуманітарної сфери. При цьому слід неодмінно взяти до уваги перспективи зростання гуманітарної складової безпекової сфери, освіта і культура має стати інструментом вирішення важливих безпекових проблем, на чому цілком слушно наголошують фахівці¹. Пов'язано це із проявами сучасної гуманітарної кризи української держави, серед яких:

- зниження інтелектуального та культурного рівня суспільства;
- девальвація загально визнаних цінностей та спотворення ціннісних орієнтирів;
- зростання агресії та нетерпимості, прояви асоціальної поведінки;
- деформація історичної пам'яті, негативна оцінка значних періодів вітчизняної історії, поширення хибного уявлення про історичну відсталість України;
- атомізація суспільства – розрив соціальних зв'язків (дружніх, сімейних, сусідських), зростання індивідуалізму, нехтування правами інших тощо.

1. Баюк М. Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / Хмельниц. облрада, Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький : ХУУП, 2018. 24 с.; Белашова Н. Сучасні наукові визначення поняття та сутності державного управління гуманітарною сферою в Україні / Н. Белашова. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України* / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2014. № 4. С. 128–133; Гошовська В. Соціальна держава: типи, сутність, зміст / В. Гошовська. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2007. № 3. С. 259–265; Губернський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київ : Знання України, 2002. 580 с.; Дзоз В. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2007. 380 с.; Кіндзерський С. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. Київ, 2006. 20 с.; Стельмашук Ю. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій / Ю. Стельмашук. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 93–97; Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери / О. Степанко. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201–208; Чеканова Т. Взаємодія адміністративних та політичних механізмів у системі управління охороною здоров'я : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2008. 20 с.

Кризовими явищами, якими характеризується сучасне українське суспільство в гуманітарній сфері, на думку опитаних респондентів проведеного соціологічного дослідження, є:

- погіршення соціально-економічної ситуації – 93,9%;
- тотальна корупція – 87,4%;
- зневіра громадян у здатності й спроможності держави враховувати прагнення та інтереси людини – 73,5%;
- політична дезінтеграція суспільства – 68,9%;
- зростання диференціації доходів та значні масштаби бідності працюючого населення – 66,2%;
- демографічна криза – 61,6%;
- значні патерналістські настрої – 56,5% респондентів;
- дефіцит солідарності, довіри до державних інститутів – 50,4%;
- проблема посилення міграційних процесів – 49,0%;
- правова аномія – 47,3%;
- неефективна модернізація усіх складових гуманітарної сфери країни – 45,6%;
- відсутність ефективної державної регіональної політики – 41,0% учасників опитування;
- апатичне ставлення до абсолютної більшості ідеологічно-ціннісних моделей – 37,8%;
- низький рівень медіаграмотності населення України – 31,1%;
- 29,4% думають, що роздрібненість суспільства відіграє не останню роль у переліку негативних аспектів сучасного українського суспільства;
- втрата моральних орієнтирів – 28,8%.

На сьогодні, як слушно наголошує Л. В. Сергієнко, «гуманітарні ризики підсилюються характерним рівнем «латентності», адже прояви гуманітарної небезпеки (кризи) прослідковують не відразу, а гуманітарна криза є наслідком довготривалого ігнорування гуманітарних проблем (наприклад, мовних, освітніх, наукових, культурних, релігійних, між-конфесійних чи етнічних, проблем патріотичного виховання тощо), які більшістю вважаються не важливими саме в той чи інший період»¹. Водночас, визначення сучасних пріоритетів держави та запитів суспільства у розрізі ідентифікованих складових державної гуманітарної політики, на думку вченого, дозволяє оцінити рівень ефективності державного управління у даній сфері з позицій його відповідності

1. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів / Л. В. Сергієнко. *Вісник Житомирського державного технічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2 (88). С. 172.

сучасним запитам суспільства, в цілому, та окремої особистості, зокрема, як основних користувачів державно-управлінських продуктів¹.

Ще меншою увагою до гуманітарної складової розвитку українського суспільства відзначається Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, де лише двічі вказується про необхідність вжиття заходів щодо поліпшення гуманітарного напрямку розвитку українського суспільства. Зокрема, по-перше, вказується що реалізація пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки забезпечуватиметься за напрямом «здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення російською федерацією незаконної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь»; по-друге, у п. 46 зазначається, що з метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава зобов'язується «рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності»². І в першому, і в другому випадку термін «гуманітарний» розкривається доволі бідно, не розкриваючи сутності та змісту конкретних гуманітарних заходів забезпечення національної безпеки. Вводиться новий термін «гуманітарна агресія», проте до нього не дається жодного конкретного пояснення структурних умов та шляхів протидії відповідним ганебним явищам.

Власне Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, фактично є основою для розроблення стратегічних документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації (серед яких, наприклад, Стратегія людського розвитку, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія економічної безпеки, Стратегія енергетичної безпеки та ін.). Однак стратегічне планування розвитку гуманітарної сфери української держави зазначений документ не визначає. Більше того, жодна із

1. Там само.

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

стратегій національної безпеки української держави відводить гуманітарній сфері та її розвитку другорядну роль, адже документи, що визначають термін «гуманітарний», багато в чому суперечать один одному, у них відсутня єдина стратегічна лінія, яка визначається єдиною стратегічною метою.

Зміст багатьох документів стосовно безпеки в гуманітарній сфері носить декларативний характер, при цьому у них не акцентується значимість загроз, викликів, джерел безпеки національно-культурному розвитку держави, регіонів зокрема¹.

Змістовна плутанина, пов'язана із широким охопленням досліджуваних проблем, не дозволяє створити ефективний інструментарій для досягнення кінцевого результату у вигляді усвідомлення сутності реалізації державної політики гуманітарного напрямку, спрямованої на всебічне утвердження в суспільному та індивідуальному бутті цивілізованих норм співіснування в глобалізаційному світі на основі загальнолюдських цінностей та духовних, моральних і культурних засад життя українського народу.

Водночас, актуальність реалізації політики України в гуманітарній сфері зумовлюється тим, що її складники – відповідні напрями реалізації державної політики в освітній, науковій, культурній, молодіжній та інших вагомих для суспільства сферах – є вагомими чинниками зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, посилення обороноздатності країни, утвердження національних і європейських ціннісних засад, забезпечення умов для прискорення соціально-економічного розвитку України. При цьому головними завданнями публічного адміністрування в названій сфері є гуманізація та гуманітаризація суспільства, модернізація економіки, досягнення європейських стандартів життя.

Забезпечення реалізації таких завдань цілком залежить від ефективності адміністративно-правового забезпечення гуманітарної сфери держави, як напряму від якого залежить загальне благополуччя населення (матеріальний достаток), загальний рівень здоров'я громадян, економічне зростання, інтелектуальний рівень та рівень освіченості громадян і суспільства. Тому гуманітарна сфера має розглядатися як головний пріоритет державного впливу та основний об'єкт застосування засобів управлінського (адміністративно-правового) спрямування уповноваженої

1. Баюк М. І. Політика гуманітарної безпеки в Україні: регіональний аспект. URL: <https://www.ndifp.com/1554/>

публічної адміністрації в механізмі формування та реалізації відповідної гуманітарної політики, стати її пріоритетною ціллю та фінансуватися відповідно, а не за «залишковим» принципом. Цей різновид державної політики можна сміливо казати є системою правових, організаційних і регулятивно-контрольних заходів з управління соціально-гуманітарними процесами суспільства, сформованою не лише на певному історичному етапі під впливом об'єктивних законів суспільного розвитку, але й виступаючи як обов'язковий елемент управлінської діяльності суспільства й держави, її найважливішою галуззю (нематеріального характеру), де конструюється бажаний стан гуманітарної сфери, що і виступає її основним об'єктом. Пов'язано це із тим, що в Україні державотворчі процеси повинні бути засновані на гуманістичних принципах суспільного розвитку, духовному й економічному визволенні індивіда, соціальному захисті, турботі про життя та здоров'я, реалізації громадянських прав та свобод. Це забезпечить суверенність вибору українцями власного курсу розвитку, утвердження ідентичності політичної нації як консолідованої багатокультурної спільноти, прогрес суспільства на основі внутрішнього діалогу, толерантності та гуманістичних цінностей.

Визначальна роль у сфері регулювання гуманітарних відносин належить державі, адже саме вона і безпосередньо її політика, побудована в основному на використанні публічно-правових механізмів, є індикатором соціально-економічного розвитку українського суспільства, чинником та інструментом створення умов гуманітарного розвитку кожної людини та суспільства в цілому, забезпечення достойного життя, реалізації кожним конституційно закріпленого права на освіту, інформацію, медичне забезпечення, соціальний захист та охорону моральних цінностей, отримання культурних послуг тощо.

Водночас, поєднуючи в собі різноманітні, багатофакторні конституційно-правові, інституціональні, управлінсько-регулятивні, саморегулятивні, глобальні, національні, державні, наддержавні, громадські, гуманістичні, праксеологічні (ціннісні), комунікативні та інші складові державного регулювання в гуманітарній сфері, розуміння цього важливого для будь-якого сучасного цивілізованого суспільства явища, як важливого суспільного феномену, гальмується, як відзначалося раніше, відсутністю єдності в трактуванні понять «гуманітарна сфера», «гуманітарний розвиток», «гуманітарна діяльність», у тому числі й в експертно-науковому середовищі, адже часто вченими не враховуються історичний та культурний контексти формування відповідних

понять, сліпо копіюючи іноземні підходи, західні традиції, не враховуючи кардинальну протилежність суспільного розвитку різних країн, менталітет, традиції, особливості публічного адміністрування тощо.

Сучасні нормативні документи, які надають визначення терміну «гуманітарний», багато в чому суперечать один одному, у них відсутня єдина стратегічна лінія, яка визначається єдиною стратегічною метою. Подібний підхід до проблеми може негативно позначитися у подальшому на формуванні та реалізації гуманітарної політики України, оскільки відсутність усвідомлення базових понять не дозволяє вибудувати її стратегічне цілепокладання, зрозуміти у подальшому, яке значення мають засоби адміністративно-правового спрямування у досягненні цілей гуманітарної політики українського суспільства, а відтак гальмувати в цілому гуманітарний розвиток, що є основою гуманітарної сфери будь-якої країни, процесом удосконалення суспільства у напрямі наближення до потреб людини в усіх сферах суспільного життя, створення умов для максимального розвитку національної культури, розкриття творчого потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її потреб та інтересів¹. Саме гуманітарний розвиток включає в себе поступ усіх тих галузей суспільного життя, які безпосередньо спрямовані на задоволення соціальних і духовних потреб людей: праця, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, виховання, наука, культура, релігія, інформаційний простір, безпека життєдіяльності, спорт, дозвілля, туризм, індустрія розваг та ін.²

Принагідно зауважимо, що у проекті Концепції гуманітарного розвитку України від 14 березня 2008 року визначено, що «гуманітарний розвиток – це модель розвитку, орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення підних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації в усіх сферах суспільного життя»³. Інший підхід до визначення терміну «гуманітарний розвиток», ще його називають «вузьким», стосується лише духовного життя, всіх його складових

1. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика / В. І. Малімон: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 172.

2. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. П. Троцинський, В. А. Скурагівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Троцинського, В. А. Скурагівського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2010. Ч. 2. С. 5-6.

3. Концепція гуманітарного розвитку України. Проект від 14.03.2008 URL: www.niss.gov.ua/table/consept.htm

елементів і зв'язків, які охоплюються поняття «духовна культура»¹. Це, насамперед, процес виробництва, збереження, поширення й споживання духовних цінностей, сукупність самих цих цінностей та засобів й методів їх здобуття й використання. Таким чином, до духовної культури належать не тільки форми суспільної свідомості, система знань, методологія пізнання дійсності, наукові праці й технології, світоглядні орієнтири, моральні норми, фольклор, твори мистецтва, література, звичаї, вірування, традиції тощо, а й театри, музеї, бібліотеки, творчі майстерні, мистецькі салони, навчальні й наукові заклади, культові споруди та інші засоби духовної діяльності людей².

Гуманітарний розвиток є основним завданням функціонування гуманітарної сфери, тобто моделлю розвитку, що направлена на максимальне розкриття потенціалу та забезпечення перспективи для реалізації всіх гуманітарних здібностей не тільки кожної особистості, а й нації в цілому³. Проте, погляди науковців у визначенні домінуючої складової гуманітарного розвитку дещо відрізняються. Зокрема, В. Куценко⁴ вважає фундаментом державної стратегії гуманітарного розвитку України гуманістичні ідеали, світоглядні орієнтири і культурні традиції українського народу, загальнолюдські цінності та універсальні стандарти прав людини. І. Розпутенко⁵ виокремлює культурний вимір гуманітарного розвитку, який сприяє розвитку творчих здібностей особистості, актуалізації історико-культурних надбань нації, забезпечення широкого доступу до спадщини культури та збереження культурного різноманіття. Л. Мисів⁶ підкреслює, що основним чинником гуманітарного розвитку є духовне збагачення суспільства.

1. Скуратівський В. А. Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, В. М. Кравченко. К. : Центр навч. л-ри, 2004. С. 71.

2. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трощинського, В. А. Скуратівського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2010. Ч. 2. С. 6.

3. Концепція гуманітарного розвитку України. Проект від 14.03.2008 р. Нац. ін-т стратегічних досліджень. URL: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/243/index-12644.html>

4. Куценко В.І. Гуманітарна сфера в контексті глобалізації / В.І. Куценко. *Регіональна економіка*. 2002. № 3. С. 41-50.

5. Розпутенко І. В. Гуманітарний розвиток України в умовах цивілізаційного вибору / І. В. Розпутенко, С. О. Москаленко. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2013. № 2. С. 216-218.

6. Мисів Л. В. Особливості державного управління в сфері духовно-ціннісного розвитку українського суспільства : автореф. дис. ... канд. з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2008. С. 8.

Не виокремлюючи якусь одну складову гуманітарного розвитку суспільства як пріоритетну, виключно у вузькому сенсі це поняття охоплює усю сукупність змін, що відбуваються в духовному житті, відображає їх основні тенденції та можливі способи корекції у бажаному напрямку. Загалом, усі зазначені підходи до розуміння гуманітарного розвитку не суперечать, а, навпаки, доповнюють один одного, підкреслюючи роль і значущість його центрального елемента – людини. Не випадково, до основних завдань гуманітарного розвитку вчені відносять: оптимізацію соціальних відносин і забезпечення прав людини; покращення якості життя; налагодження ефективної системи охорони здоров'я і утвердження здорового способу життя; гармонізацію системи «людина – природа»; формування загальнодоступної, демократичної освітньої системи і вдосконалення наукового простору; науково-технічну модернізацію та впровадження інноваційних проєктів; інтеграцію національної культури у європейський культурний простір та міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері; досягнення структурної змістовності, узгодженості культурних інституцій, збереження високих здобутків у сфері мистецтва¹.

Основу публічного адміністрування складає так само гуманітарний спектр розвитку суспільства, адже його основними функціями є саме гуманітарні функції, метою яких є підвищення духовно-інтелектуального потенціалу суспільства, оскільки вони «спрямовуються на: розвиток культури і мистецтва, театру і кінематографії, музейної справи, образотворчого мистецтва, книговидавництва; збереження культурної спадщини України; упорядкування та якісний розвиток мережі культурно-освітніх закладів; упровадження новітніх технологій у сфері освіти; розширення та вдосконалення форм отримання освіти; розвиток інформаційного простору; активізацію пропаганди здорового способу життя, створення умов для належного фізичного виховання людини та її відпочинок»². Так, гуманітарна функція, як напрям і процес, є самостійною і необхідною сферою державної діяльності. Система суспільних відносин в гуманітарній сфері є дуже складною та суперечливою, саме в ній категорія «ефективна держава» набуває реального, практичного значення. Гуманітарна сфера свого роду «лакмусовий

1. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика / В. І. Малімон: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 173.

2. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. К.: Атіка, 2005. С. 37.

папірець», універсальне мірило, що дозволяє дати досить точну оцінку соціальної, демографічній та економічній діяльності держави.

У зв'язку із цим гуманітарна сфера розглядається як «сукупність невиробничих, орієнтованих на розв'язання соціальних і духовних потреб суспільства систем, які, взаємодіючи, взаємодоповнюючи одне одного, забезпечують надання публічних послуг щодо освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту; духовний та фізичний розвиток членів суспільства»¹.

Отже, гуманітарну сферу можна розглядати у широкому та вузькому значенні. При цьому в першому випадку гуманітарна сфера є комплексним поняттям, що вбирає в себе галузі освіти, охорони здоров'я, культури, науки, фізичної культури і спорту, туризму, засобів масової інформації. Тобто саме ті її складові, які через здійснення сучасної державної політики забезпечують реалізацію принципу реальності прав і свобод людини і громадянина, в тому числі гендерної рівності, встановлення гарантій рівності громадян перед законом, відповідальності посадових і службових осіб за їх порушення, соціальну справедливість, безпеку та можливості розвитку для кожного члена суспільства.

Втім, вузький підхід до розуміння гуманітарної сфери асоціюється виключно з реалізацією державної політики в частині надання гуманітарної допомоги, беручи до уваги тільки Закон України «Про гуманітарну допомогу»².

В узагальненому виді діяльність держави в регулюванні суспільних відносин соціально-гуманітарного характеру являє собою цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан та її розвиток, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, що орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, розвиток творчих й інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття шляхом запровадження державної гуманітарної політики, виробленої політичною системою та законодавчо

1. Вдовенко С. М. Реформирование гуманитарной сферы Украины – важнейшее условие развития межгосударственного сотрудничества / С. М. Вдовенко. *Проблемы управления*. 2003. № 2. С. 97.

2. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 451.

закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією¹.

Відтак, аналіз наукових підходів дозволяє визначити базові складові гуманітарної сфери, на які спрямовується цілеспрямований вплив усього механізму формування та реалізації державної політики за допомогою адміністративно-правових інструментів, до яких зокрема віднесено: гуманітарну безпеку, консолідацію і національну ідентичність громадян, державу і громадянське суспільство, освіту і науку, культуру, релігію, соціальний захист, охорону здоров'я, молодіжний рух, комунікацію та інформацію тощо.

Отже, гуманітарну складову державної української політики слід розглядати як важливу умову реалізації інтеграційного процесу європейського спрямування із визначенням детермінантів політико-правової інтеграції, а також ризиків, пов'язаних із регіональними публічно-правовими формами і механізмами реалізації гуманітарної політики української держави. Розуміння специфіки гуманітарної сфери та реалізації окремих її складових не можливе без з'ясування особливостей та міри державного втручання в правовідносини соціально-гуманітарного змісту, розглядаючи цю сферу саме через призму адміністративного права, яка, будучи самостійною галуззю права, дає відповідь на більшість запитань з приводу впливу публічної адміністрації на процеси сталого розвитку країни, формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інституцій держави, посилення державного стимулювання зацікавленості громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань всебічного гармонійного розвитку людини, обґрунтованого розмежування повноважень між центром та регіонами у складових гуманітарної сфери держави, розподілу конкретних функцій між органами управління галуззю, організації публічного контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів осіб в гуманітарній сфері, формування ефективних механізмів юридичної відповідальності держави та її органів, юридичних осіб та колективних суб'єктів публічного права (національні меншини, територіальні громади тощо) за порушення прав і свобод людини і громадянина тощо.

1. Стельмащук Ю. І. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій / Ю. І. Стельмащук // *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_20_22

Не зменшуючи ролі інших галузей права, слід підкреслити значення норм адміністративного права у формуванні та реалізації державної політики в гуманітарній сфері, які орієнтовані на:

- 1) визначення кола суб'єктів державного регулювання гуманітарної сфери та їх адміністративно-правового статусу;
- 2) регулювання поведінки таких суб'єктів засобами державного (адміністративно-правового) впливу;
- 3) упорядкування та закріплення найбільш доцільних суспільних відносин в гуманітарній сфері;
- 4) охорону та захист суспільних відносин, що виникають у процесі діяльності суб'єктів формування та реалізації гуманітарної політики;
- 5) регламентацію процедурних питань, пов'язаних із здійсненням контрольних заходів щодо виконання та дотримання загально-обов'язкових норм гуманітарного спрямування;
- 6) формування безпечного гуманітарного простору;
- 7) визначення комплексного механізму застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності, до порушників законодавства України у сфері гуманітарного розвитку суспільства.

Попри вагомий інтерес владних структур, політичних акторів, окремих інституцій громадянського суспільства до проблем гуманітарного розвитку українського суспільства, наразі можна констатувати те, що гуманітарна сфера так і не стала повноцінним об'єктом впливу державної політики та відповідного адміністративно-правового забезпечення, що на сьогодні об'єктивно зумовлено:

- соціальним запитом суспільства на регулятивну роль держави засобами адміністративного права в забезпеченні гуманітарного розвитку країни, максимального розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створенні підних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації, охорони моральних цінностей;
- перманентною нестачею правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів реалізації державної політики в гуманітарній сфері;
- наявністю окремої групи нематеріальних (невиробничих) суспільних відносин гуманітарного характеру, яка потребує регулювання з боку держави;

– наявністю певної системи нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням гуманітарного розвитку українського суспільства;

– необхідністю формування єдиного гуманітарного простору в Україні та забезпечення безумовного пріоритету принципів людиноцентризму і справедливості в системі публічно-правового адміністрування гуманітарною сферою;

– необхідністю забезпечення на державному рівні політичної, правової, організаційної, інформаційної, матеріально-технічної підтримки реалізації інноваційних управлінських моделей і форм діяльності щодо формування та реалізації гуманітарної політики як головного елемента в системі забезпечення людського розвитку;

– здійсненням виключно за допомогою державно-владного регулювання суб'єктами владних повноважень керівного впливу щодо складових гуманітарної сфери країни (серед яких управління культурою, освітою, наукою, охороною здоров'я, видавничою справою, діяльністю засобів масової інформації, молодіжною політикою, інформатизацією суспільства тощо);

– зобов'язаннями держави в частині імплементації позитивних зарубіжних надбань та законодавства ЄС і провідних країн світу в українську правотворчу та правозастосовну практику дотримання загальнообов'язкових норм гуманітарного спрямування тощо.

Таким чином, формування в Україні єдиного гуманітарного простору, побудованого на принципах урахування інтересів людини і громадянина, задоволення його потреб у культурній, освітній, науковій, інформаційній, інноваційній, медико-охоронній, молодіжній та інших складових гуманітарної сфери країни, вимагає вжиття заходів правового, організаційного та науково-методичного характеру задля реалізації державної політики у цій сфері. Після визначення стратегічних цілей мають бути прописані конкретні інституційні механізми, за допомогою яких можна досягти заявлених цілей. Для цього потрібне кардинальне переосмислення багатьох понять у галузі гуманітарної діяльності на експертному рівні в Україні, оскільки на міжнародному рівні переважає західне розуміння гуманітарної діяльності. Також потрібна розробка західних теоретичних концептів поняття «гуманітарний» для переосмислення та доповнення всієї вітчизняної наукової парадигми у цій галузі. Крім теоретичного рівня потрібно також посилення українського представництва у міжнародних організаціях гуманітарного спектра.

1.2. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Важко сперечатися із тим фактом, що кожна сфера суспільних відносин, її правове регулювання, мають тривалі історичні передумови формування, минулий досвід безпосередньо впливає на той стан справ, який склався у сьогоденні. Якщо в передових державах Західного світу, Західної цивілізації на кшталт США, Великої Британії, Франції та інших держав державні інституції та відповідно політика держави в різних сферах формувалася протягом десятків або сотень років, Україна почала будувати за західним зразком власні інституції лише з 1991 р., а після 2014 р. взагалі цей процес відбувався у складних, після 24 лютого 2022 р. взагалі у екстремальних умовах (у сенсі повномасштабної збройної агресії росії проти України). Ключова проблема постає у тому, що згадані держави протягом сотень років мали досвід побудови власної державності, на відміну від України, яка перебувала у складі різних державних систем (російської імперії, Австро-Угорщини, Речі Посполитої тощо). Як приклад, у США інститут приватної власності та його «святості» та непорушності функціонував від часів створення штатів, в Україні фактично він почав існувати лише з 1991 р. (оскільки за радянських часів або імперських на більшій частині території України приватної власності як такої не існувало).

Враховуючи проблему відсутності тривалий час власної державності, виникає проблемне питання періодизації історії формування гуманітарної політики в Україні, що передували періоду сучасної Незалежної України. Саме це проблемне питання і постає перед цим науковим дослідженням, а також висвітлення основного змісту гуманітарної політики у встановлених періодах.

Перед тим, як розглядати основні віхи та зміст гуманітарної політики на українських землях, варто зупинитися на підходах до періодизації загалом щодо історії України, Європи, а також до періодизації історії держави та права України, історії соціальної служби (як приклад однієї із сфер гуманітарної політики). Особливої уваги заслуговує також питання появи та розвитку в Європі та Україні такого поняття, як гуманізм, розвиток ідей гуманізму на українських землях.

Тривалий час внаслідок перебування України у складі «в'язниці народів», себто у Радянському Союзі, в історіографії історії, історії держави і права панував так званий формаційний підхід до періодизації історії, а в Західному світі так званий цивілізаційний підхід. Варто зупинитися на основних ознаках та періодах кожного. Формаційний підхід ґрунтується на тому, що всесвітня історія поділяється у відповідності до певного переважаючого типу соціально-економічних відносин, таким чином марксистичний за формаційним підходом виділяли первісно-общинний період, рабовласницького ладу, феодальний, капіталістичний та посткапіталістичний, а також соціалістичний (як своєрідний «вінець» історії)¹. В Європі часто використовують наступну періодизацію історії: первісні часи; античний світ; середньовіччя; ранній новий час; новий час; новітні часи. Цивілізаційна модель вбачає історичний процес як цілісний поступовий розвиток різних унікальних цивілізацій, такі цивілізації мають власні основи і проходять у своєму існуванні ряд стадій, відповідно продукуючи унікальні за змістом та формою моделі організації, а розвиток відбувається шляхом переходу від менш прогресивних до більш прогресивних стадій відповідно до закладених у кожній цивілізації основ. Стадії розвитку цивілізації відрізняються якісними характеристиками, які визначають зміст та форму стадій. Наприклад, можна виділити періоди існування цивілізацій Стародавнього Сходу, Античної цивілізації тощо. Загалом, Україна належить до Західної цивілізації, їй притаманна періодизація, яку пройшли європейські держави.

Водночас, якщо говорити про сильні сторони або недоліки таких періодизацій, цивілізаційний підхід недостатньо уваги приділяє питанням взаємодії між різними державницькими цивілізаційними системами. Формаційний підхід гіперболізує соціально-економічні фактори історичного та історико-правового процесу, а важливим критерієм поділу розглядається спосіб матеріального виробництва (згадане вже рабовласництво, феодализм тощо), й такий спосіб матеріального виробництва детермінує усі інші сфери суспільного життя, правову систему зокрема. Натомість цивілізаційний підхід надає перевагу культурологічному чиннику, тут детермінантою є культура, зокрема

1. Запкільняк Л. О. Періодизація історії.
URL: http://www.history.org.ua/?termin=Periodyzatsiia_istorii

культура поведінкова (традиції, звичаї тощо)¹. В питаннях висвітлення проблематики, що пов'язана саме з гуманітарною сферою, яка передусім «зав'язана» на культурних факторах, такий цивілізаційний підхід отримує додаткову перевагу у застосуванні.

В історії держави і права України існують різні підходи до періодизації державно-правових систем, що діяли на території України, оскільки, нажаль, тривалий час українці власної державності не мали, а були у складі різних імперій. Звісно, що політика в гуманітарній сфері формувалася у відповідності до певної державно-правової системи, тому варто розглянути ті варіанти періодизації історії держави і права, що нині розповсюджені в правовій науці.

І. Терлюк пропонує брати за основу періодизації проблемно-хронологічний принцип поділу процесу розвитку державно-правових систем на території України в різні історичні часи. Автор виділяє наступні періоди: 1) держава і право на території України дослов'янського часу (держави скіфів, античні міста-держави Північного Причорномор'я тощо); 2) Руська держава і право (хронологічні рамки від III–IV ст. н.е., коли з'явилися перші слов'янські політичні утворення до 1569 р. або до повної ліквідації руських державних елементів); 3) козацька держава і право (з XV ст. до середини XVI ст., коли утворилась Запорозька Січ та наступний етап, що розпочався після утворення української держави Гетьманщини, від середини XVII ст. і її ліквідації та інкорпорації до російської імперії у кінці XVIII ст.); 4) Державно-правовий устрій на етнічних українських землях в імперську добу – період від останньої чверті XVIII ст. до 1917-1918 рр. (в цей час на території українських земель діяли державно-правові системи та відповідні практики і традиції щодо гуманітарної політики держав-імперій); 5) Виникнення новітньої національної української державності та права (1917-1921 рр.) та паралельне існування чотирьох українських державних формацій: УНР доби Української Центральної Ради та доби Директорії (друга УНР), Українська Держава (Гетьманат) і Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР); 6) Держава і право на західних українських землях у міжвоєнний період та у роки воєнного протистояння між СРСР та Німеччиною (особливість полягає у перебуванні Західної України, Північної Буковини та Закарпаття у складі

1. Резнік О.І. Періодизація історико-правового процесу: концептуальні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. І. Резнік; кер. роботи П. П. Музиченко; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. С. 10-12.

відповідно Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини. Уряди цих країн визначали гуманітарну політику українців); 7) Радянська держава і право в Україні; 8) Держава й право незалежної України¹.

Натомість В. Пилипчук виділяє 10 періодів розвитку держави і права на території України й називає його «класичним» серед дослідників: «1) державні утворення і право стародавніх народів, зокрема Північного Причорномор'я та Приазов'я (VIII ст. до н. е. – III ст. н. е., за окремими джерелами IV–VII тис. до н. е.); 2) державні утворення і право часів антського союзу племен, Руської землі або Русі (IV–VIII ст.), Київської Русі (VIII–XIII ст.) і Галицько-Волинського князівства (перша половина XIII – перша половина XVI ст.); 3) державність і право Литовської Русі (друга половина XIV – перша половина XVI ст.) та правління Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.); 4) державність і право часів козацькогетьманської України (XVII–XVIII ст.); 5) адміністративний устрій і право на українських землях у складі російської і Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.); 6) державне відродження і законодавство України періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 рр.; 7) встановлення і утвердження радянської державно-правової системи в Україні (1917–1939 рр.); 8) державно-правове становище українських земель у роки Другої світової війни (1939–1945 рр.); 9) держава і право Української Радянської Соціалістичної Республіки періоду 1945–1991 рр.; 10) держава і право суверенної України (з 1991 р.)»².

Гуманітарна політика є проблематикою не лише адміністративного права або історії держави і права, також науки державного управління. Л. Усаченко та В. Тимцуник виділяють 8 періодів в історії державного управління: Скіфсько-сарматський, античний та ранньослов'янський (антський); Київсько-руський та галицько-волинський період; Литовсько-руський та польський період; козацький період; бездержавний період; період визвольних змагань 1917–1920 рр.; радянський період; період незалежної України³. Подібної думки щодо

1. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібник / І. Я. Терлюк. К.: Атіка, 2011. 944 с.

2. Пилипчук В. Проблема та періодизація досліджень новітньої історії держави і права України / В. Пилипчук // *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 49-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varny_2014_4_7

3. Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. Історія державного управління в Україні : навч. посіб. / Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. С. 37-38.

періодизації дослідники А. Помаза-Пономаренко та О. І. Крюков¹. Кардинально іншу періодизацію історії держави і права пропонують Л. Бостан та С. Бостан². Уся історія держави і права поділяється на два періоди: епоха станово-кастового суспільства та епоха громадянського суспільства³. Тобто переломним постає момент, коли населення в державі на законодавчому рівні стало рівне у політичних правах між собою. Якщо розглядати історію Західної цивілізації, то водорозділом може стати закріплення в Конституції США (Білля про права також) та французької Декларації прав людини і громадянина норм про свободу та рівність громадян та ліквідацію станового суспільства. В українській історії подібний документ на українських землях з'явився значно пізніше і пов'язаний із відновленням української державності протягом 1917–1920-х роках, коли також на конституційному рівні запроваджувалась рівність прав і свобод людини і громадянина.

Вчена В. Дзоз із позицій соціально-філософського аналізу висвітлює історичні аспекти гуманітарної політики України та підтверджує наведені думки, що значним негативом відсутності державності впродовж близько семидесятирічного існування в складі СРСР і в період царизму стала відсутність самостійної гуманітарної політики України⁴. Оскільки тривалий час українці були без власної держави, важливою стала передача власних культурних цінностей серед звичайного населення, в цьому контексті В. Дзоз наведемо цитату: «Такі характеристики, як філософія серця, родинне виховання, повага до людини, матері і батьків, висока духовність (віра, надія, любов), любов до батьківщини, прагнення до свободи і незалежності та ін. становлять своєрідну «гуманітарну матрицю» вирізняють її серед аналогічних явищ інших народів світу»⁵. В часи відсутності власної держави гуманітарна політика українців зберігала цю так звану «культурну матрицю», будувалася з позиції

1. Теорія та історія державного управління : конспект лекцій. Модуль I і II / Укладачі А.Л. Помаза-Пономаренко, О.І. Крюков. Х. : НУЦЗУ, 2016. С. 8-9.

2. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Л. Бостан, С. Бостан. [2-ге видання, перероб. і доп.]. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 730 с.

3. Бостан Л. М. Там само; Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібник / І. Я. Терлюк. К.: Атіка, 2011. 944 с.; Пилипчук В. Проблема та періодизація досліджень новітньої історії держави і права України / В. Пилипчук // *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 49-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2014_4_7

4. Дзоз В. О. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз): автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня д-ра філос. наук : 09.00.03 / АПН України, Ін-т вищої освіти. К., 2007. С. 4.

5. Там само. С. 17.

гуманізму, тобто відрізнялась моральністю та людяністю, й саме такі засади й були взяті за основу гуманітарної політики сучасної України.

Вчена розглядає філософські аспекти, категорії світоглядні й ментальні, але необхідно зосередити в контексті нашого дослідження увагу на історичні засадничі документи з питань розвитку гуманітарної сфери в українських державних утвореннях. Специфіка гуманітарної політики за часів Київської Русі залежала від ряду факторів, серед яких особливості системи організації державної влади та відносин сюзеренітету-васалітету часів феодалізму, впливом релігії тощо. Фундаментальний вплив на гуманітарну політику здійснила така подія, як хрещення Київської Русі 988 р. (хоча це лише відправна точка, від якої швидкими темпами християнство лише почало ширитися серед звичайного населення). Релігія та церква тривалий час мала визначний вплив на усі сфери культурного життя, освіти, медицини.

Християнство в Київській Русі здійснило вплив на усі сфери суспільних відносин та на світосприйняття, саме від 988 р. з офіційним встановленням християнської релігії та церкви Русь долучилась до Християнської Західної цивілізації. В тому числі змінилися й соціальні відносини, держава, церква починають піклуватися до тих верств, які зараз називають соціально незахищеними. У світогляді людей, в тому числі й тих, хто знаходився при владі, починає формуватися християнська концепція допомоги, що виходить із основ християнської моралі допомоги до ближнього¹.

За часів правління Володимира Великого вперше з'являється такий інститут, як державна школа, в них навчалися лише діти зі знатних сімей (оскільки здебільшого вищі посади в державі потребували якраз освічених людей, а ставили на такі посади лише представників знаті). Водночас існували й школи при церквах та монастирях, вони ставали центрами освіченості на місцях². Якщо говорити про тогочасні нормативні акти, то варто виділити статут Володимира Великого 996 р., коли окрім того, що церкві потрібно було платити десятину, церква стала інститутом, що займалася державною політикою соціального забезпечення. А саме на неї покладались завдання нагляду за лікарнями (які,

1. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи / А. В. Фурман, М. В. Підгурська. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 29.

2. Черевична Н. І. Огляд етапів становлення вищої освіти за часів Київської Русі та козацтва / Н. І. Черевична. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 484–489. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_122.

власне, також і існували при церквах і монастирях), лазнями, притулками для самотніх осіб, піклуватися про соціально незабезпечених осіб (вже в сучасному трактуванні таких категорій). В середньовічному феодальному кодексі законів «Руська Правда» також містилися деякі статті, норми яких стосувалися соціального забезпечення (вдів та ін.)¹.

Правонаступницею української державної традиції після Київської Русі стало Галицько-Волинське князівство. Після ліквідації князівства українські землі опинилися з часом під владою Великого Князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої. Тут важливою пам'яткою правовою можна назвати Литовські Статути. За Литовським Статутом 1588 р. передбачалася допомога особам, хто мав певні фізичні вади (глухота, німота, сліпота, відсутність кінцівок тощо)². Якщо характеризувати загалом період середніх віків, то середньовічні державності майже не займалися питаннями соціального забезпечення, розвитком лікарень тощо. Чималий внесок в цьому питанні здійснювала церква.

Потужним поштовхом для українського державотворчого процесу, розвитку власних шкіл, вищої освіти, культурної сфери та ін. стало українське козацтво, яке після утворення протодержави Запорозької Січі створили власну українську державність – Гетьманщину. Дослідники зазначають, що зародження українського козацтва, Запорозька Січ, Гетьманщини вплинули на розвиток книгодрукування, шкільництва, на створення так званих братств, колегій, на діяльність Острозької та Києво-Могилянської академій, що постали центрами наукового та культурно-освітнього життя українства. Львівське, Луцьке, Київське братства, друкарні, учені сприяли зростанню загальної культури українського народу, козацька держава окрім того створювала й заклади, де займалися допомогою скаліченим ветеранам війн. Варто виділити державницьку місію таких гетьманів, як І. Виговський, П. Дорошенко, І. Мазепа, й у поєднанні з ідеями свободи, нескореності українців та сили козацтва сприяли формуванню української духовної культури³. В цей

1. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс / Ю. Ткаченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 128; Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144.

2. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.

3. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір. / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. С. 59-60.

час активно впроваджувалися серед українства демократії, свободи, гідності тощо, й навіть перебування протягом сотень років під гнітом та культурним впливом абсолютної монархії часів російської імперії та тоталітарного Радянського Союзу, українці зберегли такі традиції, й на відміну від росії та білорусі у Східній Європі пішли шляхом розвитку держави зразку ліберальних демократій (варто зауважити, що розвиток ідей серед громадян свободи, демократії, громадянського суспільства, правової держави, несприйняття тиранії, «сильної руки», є з точки зору національної безпеки і оборони вкрай важливим аспектом політики держави в гуманітарній сфері).

Протягом XVIII ст. московія, а згодом російська імперія, методично займалися процесом поглинання української гетьманської державності, й наприкінці століття усі державні інституції демократичні були ліквідовані, полково-сотений устрій скасовано, запровадженний губерніально-намісницький устрій імперії, частина населення покріпачена, втратила свободу. Також частина земель українських опинилася у складі Австрійської (згодом Австро-Угорської) імперії. Так, до 1917–1918 рр. українські землі перебували у складі двох імперій й власної гуманітарної політики на державному рівні творити не могли. Але в цей час активізуються український національний рух у гуманітарному та політичному формах, все це призвело до українського національного відродження в XIX ст. – на початку XX ст. Українські недержавні, часто підпільні та заборонені організації, об'єднання поширювали ідеї європейського гуманізму, ширилися ідея німецького мислителя Й. Гердера, який головну роль у національній свідомості відводив мові¹.

Ми зосередимо увагу на тих актах, що були прийняті вже українськими державами під час українського національного відродження 1917–1920-х рр., і які стосуються політики держави в гуманітарній сфері, оскільки, по-перше, в цей час українці відновили власну національну державність, по-друге, нормативно-правові акти, прийняті в цей час, мали фундаментальне значення в тому сенсі, що вперше на території українських земель проголошувались на законодавчому рівні ідеї рівності всіх перед законом, також проголошувались ідеї розвитку української культури, освіти тощо.

1. Трощинський В. П. Історичні передумови й джерела формування державних підходів до розвитку гуманітарної сфери в Україні та спроба їх практичної реалізації в добу національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. / Трощинський В. П., Ситник П. К., Купрійчук П. К. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2016. № 2. С. 105–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2016_2_16

Після розпаду російської імперії 1917 р. українці отримали шанс створити свою власну державність, і вони ним не знехтували. В цей час українці створили Українську Народну Республіку доби Центральної Ради, Західноукраїнську Народну Республіку, яскравим з точки зору державотворення, однак, нажаль, нетривалим, був період Української Держави або Гетьманату П. Скоропадського, Директорії Української Народної Республіки. Усі ці державні утворення в питаннях розвитку гуманітарної сфери обрали за основні засади забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина (навіть мова йшла про гендерну рівність), на доступ широких мас населення до інституцій гуманітарної сфери, сприяння духовно-культурній реалізації українці, їх залучення до управління гуманітарними процесами на державному рівні, до процесів поліпшення механізмів управління гуманітарною сферою, надання рівних можливостей для духовного розвитку людини і громадянина, надання громадянам культурних послуг зі сторони держави та багато іншого¹.

За часів Української Центральної Ради (ми не зазначасмо хронологічні рамки створення зазначених державних утворень, оскільки це є загальнодоступною історичною інформацією а зосереджуємося на нормативно-правових аспектах) напрямок державної політики в гуманітарній сфері Центральна Рада вже визначала у відозві (зверненні) до українського народу 22 березня 1917 р. що український народ сам має визначати власну долю. Також у відозві зазначалося: «А найближчим часом права на заведення рідної мови по всіх школах, од нижчих до вищих по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоем, але рішуче, домагайся, Народе, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні... Додержуйте спокій: не дозволяйте собі ніяких вчинків, що руйнують лад в житті, але разом, щиро й уперто беріться до роботи: до гуртування в політичні товариства, культурні і економічні спілки, складайте гроші на Український Національний Фонд і вибірайте своїх українських людей, на всі місця – Організуйтеся! Тільки згуртувавшись, можна добре пізнати всі свої потреби, рішуче за них заявити і створити кращу долю на своїй Землі»².

1. Там само.

2. Відозва Української Центральної Ради до українського народу (9 березня 1917 р.). Архівні документи. Центральна Рада, УНР (1917–1918 рр.). URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1917%20\(03\)%2009.vidozva.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1917%20(03)%2009.vidozva.php)

Таким чином нова влада чітко окреслила напрям впровадження в державне життя, в освіту української мови (яка за часів Російської імперії активно заборонялася Валувєвськими циркулярами та Емськими указами), що з огляду на попередні дві сотні років утисків було фундаментальним кроком і рішенням. Тобто, документ, що закладав основи майбутньої політики української влади, містив такі важливі норми щодо впровадження української мови, й зараз питання розвитку власної мови є актуальним на фоні агресії росії.

Ще одним важливим актом стала резолюція Всеукраїнського національного конгресу (це представницький форум українського руху, який легалізував Центральну Раду не як суто київська організації, а як інституція, що представляє інтереси українців з усієї території українських земель, що входили до складу в знищеної імперії) у квітні 1917 р., де також серед завдань визначались відродження української мови, культури, освіти, створення закладів вищої школи, культурно-освітніх установ, необхідність впровадження українських періодичних видань. Для подібних цілей було утворено після I Універсалу Центральної Ради Генеральний Секретаріат як виконавчий орган влади, що займався в тому числі реалізацією державної політики і в гуманітарній сфері (існував генеральний секретар у справах гуманітарної сфери), й цей уряд активно створював українські гімназії, середні школи тощо¹. Після IV універсалу і проголошення незалежної держави утворювався замість Генерального Секретаріату Раду Народних Міністрів, утворено ряд міністерств, що займалися питаннями державної політики в гуманітарній сфері: міністерство освіти, існували інституції, що займалися гуманітарною політикою щодо національних меншин.

Законодавча діяльність в питаннях гуманітарної політики Української Народної Республіки ґрунтувалась на принципах правової соціальної держави, принципах верховенства права та рівності усіх громадян між собою. Конституційні акти стверджували суверенітет української держави і народу творити власну незалежну в тому числі й гуманітарну політику. В «Конституції Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)» від 29 квітня 2018 р. визначалися підвалини основних напрямків державної політики, принципи такої політики. В п. 1 Розділу 1 вказувалося: «Відновивши

1. Купрійчук В. М. Управлінські засади реалізації державної політики щодо розвитку гуманітарної сфери в добу української національної революції 1917–1920 рр. / В. М. Купрійчук *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2. С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2015_2_4

своє державне право, як Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною»¹. П. 11 та п. 17 конституції визначалася рівність прав чоловіків і жінок, право на свободу совісті, відповідно рівні права й до освітніх, соціальних послуг тощо

Також серед актів, що стосувалися політики в гуманітарній сфері, варто виділити наступні: Законом «Про скасування шкільних округ» від 28 грудня 1917 р. передбачалося надання широких прав в освітній сфері місцевому самоврядуванню, залучення до управління освітою представників національних меншин², деякі закони про соціальне забезпечення військовослужбовців діяли, які були прийняті за часів російської імперії (Закон «Про піклування нижчих військових чинів та їх родин» від 25 червня 1912 р.), український уряд видавав постанови про припинення видачі державної допомоги родинам воїнів-більшовиків (що було достатньо слушним рішенням)³. Фундаментальним в питаннях державної політики в гуманітарній сфері став Закон Центральної Ради «Про Національно-персональну автономію» від 9 січня 1918 р.

Згідно ст. 1 зазначеного Закону кожна національність отримала право в межах УНР на національну автономію, на право самостійної організації національно-культурного життя населення. Таку автономію автоматично надали росіянам, полякам і євреям, інші народи за умови подання заяви від не менш 10 тис. громадян мали змогу отримати такий статус. Така політика в гуманітарній сфері щодо національно-культурних автономій підтверджувала цивілізований демократичний підхід української влади до врахування національних інтересів меншин⁴.

Значної уваги Центральна Рада приділяла політиці щодо розвитку та функціонування української мови в публічному просторі. Циркуляром Ради Народних Міністрів губернським і повітовим комісарам «Про застосування української мови» від 7 березня

1. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): історичний документ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

2. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1997. С. 76.

3. Там само. С. 83.

4. Там само. С. 100.

1918 р. по всіх державних установах прибрати усі акти тимчасового уряду росії, а ті, які не були скасовані українським урядом, перекласти на українську, також «Всякі написи і вивіски повинні бути негайно зробленими на українській мові. Цей циркуляр широко довести до відома населення через всі урядові і громадські інституції, повітові, городські і волосні управи»¹.

Згідно із Законом «Про запровадження української мови у банківській і торговій сфері» від 24 березня 1918 р. усі написи, вивіски, документи тощо на торговельно-промислових, банкових та інших установах мали зазначатися державною мовою, але не заборонялося дублювання іншими мовами, норми закону стосувалися й будь-яких виробів, що виготовлені в Україні (якщо є етикетки або написи на них), мова діловодства ставала обов'язково українська. У разі порушення норм законом передбачався штраф².

Таким чином, за не тривалий час існування української державності у вигляді УНР Центральної Ради українська влада активно впроваджувала українську мову в державні інституції та у сферу економічно-соціальну, у приватні підприємства тощо. Українська мала стати на законодавчому рівні єдиною державною, мовою діловодства в публічних державних установах та у приватному секторі. У порівнянні з сучасними реаліями Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» було прийнято лише 25 квітня 2019 р., який впроваджує українську мову у всі сфери публічного спілкування, сучасній Україні на відміну від Центральної Ради на прийняття такого Закону знадобилися десятиліття³.

Показовою може стати й доповідна записка Міністерства внутрішніх справ Урядові УНР від 25 квітня 1918 р., що мала назву «Про ліквідацію пам'ятників часів самодержавства». Наведемо цитату з доповідної: «У Києві є кілька пам'ятників, котрі були збудовані російським урядом для того, щоб демонструвати владу й могутність російського уряду та політичне поневолення України і її залежність від росії. До таких пам'ятників у Києві належать: пам'ятник Миколаю I проти університету, Олександрові II на Царському плацу, Іскрі й Кочубею

1. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1997. С. 182.

2. Там само. С. 229.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

коло Микільських воріт та рештки пам'ятника Столипіну проти Думи¹. Міністерство внутрішніх справ пропонувало ліквідувати зазначені пам'ятники. Українська влада одразу взяла курс на ліквідацію таких пам'яток, що прославляли царське минуле, а в сучасній Україні в умовах повномасштабної агресії ще присутні пам'ятники російським імператорам, полководцям з однозначною негативною репутацією.

П. Скоропадський в Українській державі суттєво змінив підходи до управління державою, його режим можна назвати як авторитарно-монархічний, не демократичний, але в питаннях політики в гуманітарній сфері продовжив розвиток започаткувань Центральної Ради, й щодо питань гуманітарної сфери гетьманська влада закони і підзаконні акти часів Центральної Ради не відміняла. Основи державної політики у гуманітарній сфері визначалися у двох засадничих документах, а саме «Грамота до всього українського народу» від 29 квітня 1918 р. і в Законі «Про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р. У «Грамоті» гетьман підкреслював необхідність соціального забезпечення зі сторони держави, прав усіх працівників. В Законі «Про тимчасовий державний устрій України» пп. 9 та 10 проголошувалась свобода віросповідання. Варто зазначити, що в Законі визначались основні прогресивні громадянські права людей (на недоторканість оселі, презумпцію невинуватості та ін.), що однозначно було позитивним аспектом залучення до найкращих західних практик². Займатися гуманітарною політикою мав Міністр народної освіти і відповідне міністерство (згодом міністерство народної освіти та мистецтва), а також міністерство праці, народного здоров'я.

В урядовому повідомленні «Про державний устрій та політику Української Держави» від 10 травня 1918 р. в тому числі виконавча влада засвідчувала вектор гуманітарної політики, а саме втілення в життя ідеї подальшого і всебічного розвитку української національної культури, забезпечення прав української мови в школі, державних і громадянських

1. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1997. С. 305.

2. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. К.: Темпора, 2015. С. 38-42.

установах, влада підтверджувала права культурні тощо національних меншин¹. Щодо розвитку української мови законодавчо гетьман забезпечував фінансове підґрунтя, наприклад, Законом «Про асигнування Міністерству освіти 2 184 790 карб»².

21 червня 1918 р. було видано Закон «Про утворення Головного управління мистецтва і національної культури та про перейменування Міністерства народної освіти на Міністерство народної освіти та мистецтва», за яким на зазначене управління покладалися завдання завідувати мистецтвом, художнім вихованням і культурними установами³.

В підтвердження розвитку української мови 1 серпня 1918 р. було прийнято Закон «Про обов'язкове вивчення української мови, літератури, історії та географії України в усіх середніх школах», значна частина законів стосувалася або утворенню, або виділенню коштів на функціонування українських закладів вищої освіти або бібліотек, наприклад Закон «Про створення фонду Національної бібліотеки Української Держави» від 2 серпня 1918 р., Закон «Про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету» від 17 серпня 1918 р., Постанова про асигнування 2 354 450 карб, на фінансування в 1918 р. Київського і Кам'янець-Подільського державних українських університетів від 30 серпня 1918 р., деякими актами вводилися програми стипендій учнів (Постанова «Про заснування при середніх загальноосвітніх школах 350 стипендій та асигнування на це 77 500 карб.» від 6 серпня 1918 р.). Стипендії виділялися і на викладачів української мови (постанова «Про призначення двадцяти стипендій для підготовки викладачів вищої школи з українською мовою викладання» від 16 вересня 1918 р.

Законодавчо встановлювалося право українською захищати дисертації (Закон «Про право на захист дисертацій на здобуття вченого ступеня українською мовою в усіх вищих школах України» від 27 вересня 1918 р.), в університетах мали відкриватися кафедри українознавства (Закон про відкриття кафедр українознавства в Харківському та Новоросійському державних університетах» від 28 вересня 1918 р.), 26 листопада 1918 р. було прийнято Статут Української академії наук, а цьому передував Закон «Про заснування Української академії наук у м. Києві».

1. Там само. С. 76-77.

2. Там само. С. 103.

3. Там само. С. 126.

Ці акти, прийняті за часів П. Скоропадського, свідчать про пріоритетність в розвитку гуманітарної сфери функціонування української мови в публічному просторі, сприяння розвитку української науки і вищої освіти, законодавчі ініціативи передбачали також виділення значних коштів для зазначених цілей.

За часів Директорії внаслідок складної військово-політичної ситуації, на її території діяли нормативно-правові акти попередньої Української Держави, законодавство російської імперії, Тимчасового уряду, Української Центральної Ради, радянської влади. Магістральною лінією Директорії стала політика українізації школи. Найважливішими стали такі Закони: «Про державну мову в УНР» (обов'язкове її використання в армії, флоті, в державних установах та публічних громадських установах), «Про державне управління освітою на території УНР», «Про утримання художніх ремісничих шкіл, майстерень, а також на тимчасові штати цих шкіл», «Про утворення комісії з реорганізації середньої художньої освіти», а також ряд інших постанов¹.

Влада Західноукраїнської Народної Республіки також в питаннях гуманітарної сфери поділяла ту політику українізації в освіті, науці, в державному управлінні, що провадили Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського (Українська Держава), Українська Народна Республіка Часів Директорії. Наприклад, 15 лютого 1919 р. було в ЗУНР прийнято Закон «Про мови», згідно яким українська мова проголошувалася державною та обов'язковою до використання в державних інституціях, державних підприємствах та публічних різних установах².

Нажаль, в 1920-х роках яскрава сторінка історії українського національного державотворення завершилася. Остаточо на українських землях встановлюється окупаційна радянська більшовицька влада. В усіх сферах життя впроваджується комуністична ідеологія. Українська радянська державність стає частиною тоталітарного Радянського Союзу. Важко говорити про політику в гуманітарній сфері та про

1. Купрійчук В. М. Управлінські засади реалізації державної політики щодо розвитку гуманітарної сфери в добу української національної революції 1917–1920 рр. / В. М. Купрійчук. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2. С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2015_2_4

2. Західно-Українська народна республіка 1918-1923. Документи і матеріали. У 5 т. Том 2 / Керівник, відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківська обласна державна адміністрація; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника; Державний архів Івано-Франківської області. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. С. 226.

відповідне законодавство, оскільки за умов тоталітаризму та панування комуністичної ідеології часто правові норми були фікцією й в реальному житті не діяли, а все вирішувала своїми рішеннями комуністична партія. Гуманітарна політика в тоталітарній державі всупереч проголошеним принципам прав «трудящихся» тощо, служила інтересам партійного керівництва, а людина не розглядалася як суб'єкт, що володіє певними правами, людина була ресурсом для досягнення певних цілей. Гуманітарна політика радянської влади намагалася привити до українців чужі для них ідеї і цінності, розмити національну самобутність українців.

Усе ж, варто деякої уваги приділити нормативно-правовому регулюванню державної політики в гуманітарній сфері та відповідній інституційній системі радянського часу, оскільки в багатьох аспектах нам залишився саме такий старий радянський «досвід» (до-речі, наприклад, Кодекс законів про працю 1971 р. ще досі чинний¹), який протягом усього часу незалежності Україна намагається реформувати до західних європейських стандартів і підходів. Радянський союз та Українська РСР стали новими утвореннями з новою для наших земель цивілізаційною комуністичною системою, де необхідно було заново будувати, відштовхуючись від комуністичних більшовицьких реалій та ідеології, правову базу та органи державної влади, які брали участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері.

Від Радянського союзу нам дісталася відповідна модель соціального забезпечення, де переважають усілякі пільги та соціальні виплати, які підміняють належний рівень заробітної плати або матеріального забезпечення замість грошових виплат категоріям, які найбільше цього потребують тощо. Звісно, фундаментальною подією в історії інституту соціального забезпечення стало, наприклад, прийняття 14 липня 1956 р. Закону СРСР «Про державні пенсії». Цей закон піддав дискримінації жителів сіл, які знаходились практично у рабстві у так званих колгоспах, оскільки серед категорій, кому закон надавав пенсії, були робітники та службовці; військові; ті, хто навчався в деяких освітніх закладах; громадяни, які отримали інвалідність під час виконання державних або суспільних обов'язків². Жителі сіл отримали право на пенсійне забезпечення лише у 1960-х роках згідно закону СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів». Згідно назви вже стає зрозуміло, що

1. Кодекс законів про працю: Закон від 10 грудня 1971 року №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Про державні пенсії: закон від 14 червня 1956 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=04ON66D347>

особи, які не були членами колгоспів, пенсію не отримували. 1990 р. прийнятий був Закон «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР», який надав право на пенсії вже усім громадянам СРСР¹. Питаннями соціального забезпечення займався спочатку Народний комісаріат соціального забезпечення УРСР, який було перейменовано на Міністерство соціального забезпечення УРСР².

З 1919 р. на українських землях запрацював Народний комісаріат охорони здоров'я, який формував єдину систему охорони здоров'я³, згідно з Положенням про Народний комісаріат він визначався центральним органом державної влади, який керував системою медико-санітарної справи в республіці. Постановою 27 лютого 1919 р. на місцях мали відкриватися відділи комісаріату при губернських, повітових і волосних виконкомах⁴. Хоча в радянський період активно велась робота над кодифікацією законодавства щодо охорони здоров'я, подібний кодифікований акт не був прийнятий⁵, окремого закону про охорону здоров'я не існувало до 1971 р., що може свідчити про пріоритетність такої сфери державної політики радянської влади. Закон було прийнято 15 липня 1971 р. після прийняття загальносоюзного акту Основ законодавства про охорону здоров'я. З. Гладун зауважує що цей закон не спричинив кардинальних змін в питаннях правового регулювання у сфері охорони здоров'я, оскільки його норми здебільшого були декларативними і на практиці не застосовувалися⁶.

Значної уваги в тоталітарній державі та тоталітарному більшовицькому радянському суспільстві приділялося питанням захисту моралі, яку радянці називали «соціалістична мораль», притримуючись загального вектору комуністичної більшовицької ідеології. Першими актами на українських землях стали у сфері суспільної моралі Декрет

1. Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР: закон від 15 травня 1990 року № 1480-I URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1480400-90#Text>

2. Рощина Л. О. Формування радянської системи соціального забезпечення у 20–30-і роки ХХ ст. / Л. О. Рощина. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 2. С. 3-7.

3. Володек О. Історія охорони здоров'я України. Міністерство охорони здоров'я України: веб-сайт. URL: http://old.moz.gov.ua/ua/portal/mtbr_healthserviceshistory/

4. Ціборовський О. М. Становлення системи охорони здоров'я в Українській Соціалістичній Радянській Республіці / О. М. Ціборовський. *Україна. Здоров'я нації*. 2008. № 2. С. 212.

5. Гомон Д. О. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. С. 38-41.

6. Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації) [Текст] : монографія. / З. С. Гладун. Тернопіль : Економічна думка, 2005. С. 29.

від 27 жовтня 1917 р. «Про друку», Декрет РНК «Про свободу совісті, церковних та релігійних товариств», Декрет РНК УСРР від 1 листопада 1921 р. «Про відкриття магазинів санітарії та гігієни»; Постанова ВУЦВКУ (Всеукраїнський центральний виконавчий комітет) від 6 грудня 1922 р. «Про притягнення населення до гужової та трудової повинності задля ліквідування стихійного нещастя» та ін.¹ 1922 р. постановою Політбюро ЦК було засновано інститут своєрідного цензора, який займався питаннями усіх видів цензури в державі². Важливою віхою в питанні захисту суспільної моралі стало прийняття 1927 р. Адміністративного кодексу УСРР. Відповідно до Кодексу окружні виконкоми та міські ради отримали повноваження видавати обов'язкові постанови в справах щодо «охорони революційного ладу», громадського спокою; боротьби з пияцтвом та виготовленням підпільним алкогольних напоїв; щодо охорони пам'яток культури³.

Наступним кроком у створенні правових основ охорони суспільної моралі того часу стало прийняття Адміністративного кодексу УСРР, затвердженого постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 12 жовтня 1927 року⁴. Кодексом надавалися повноваження окружним виконавчим комітетам та міським радам видавати обов'язкові постанови в справах щодо охорони революційного ладу, громадського спокою й безпеки; боротьби з пияцтвом і незаконним гуральніцтвом; народного здоров'я (боротьби з пошестями, з антисанітарним станом місць громадського користування, забруднення води для пиття та ін.); охорони пам'яток культури й природи тощо⁵.

Достатньо оригінально за радянських часів забезпечувалися моральні норми моральною відповідальністю, серед яких були почуття сорому, докорів сумління; суспільний осуд аморальної поведінки; засто-

1. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. С. 38.

2. Новицька Н. Б. Правові основи захисту суспільної моралі в інформаційній сфері України: теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2016. С. 133.

3. Адміністративний кодекс УСРР: затверджений постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 12 жовтня 1927 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html

4. Там само.

5. Адміністративний кодекс УСРР: затверджений постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 12 жовтня 1927 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html.

сування громадського впливу партією, комсомолом тощо. У 1963 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення доповнень і змін до Положення про товариські суди» товариські суди отримали право ставити перед керівниками підприємств, установ, організацій питання про звільнення в установленому порядку особи, залученої до робіт, пов'язаних з вихованням неповнолітніх або молоді, або робіт, пов'язаних з розпорядженням або зберіганням матеріальних цінностей, якщо товариський суд, з урахуванням характеру вчинених цією особою проступків, визнає неможливим довіряти їй цю роботу в подальшому¹. 1980 р. прийняті були Основи законодавства СРСР і союзних республік про адміністративні правопорушення, а у 1984 р. прийнято Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення. Тут містилися норми й щодо захисту суспільної моралі², охорони здоров'я, культурної спадщини, моралі, інформації, мистецтва, довкілля тощо.

Проте усе ж цього не сталося, і через 70 років перебування в радянській окупації українці здобули незалежність (або її відновили) й повернулися до курсу, взятому ще на початку ХХ ст., а саме розвитку за західним зразком ліберальних демократій, вибудовуючи відповідно й політику в гуманітарній сфері, враховуючи передові здобутки західної правової думки (щодо нормативно-правих актів).

Новітній або так званий «сучасний» період розвитку правових основ реалізації державної політики в гуманітарній сфері розпочався одразу після здобуття Україною повноцінної незалежності та супроводжувався поступовими, але подекуди неоднозначними кроками на шляху адміністративно-правового забезпечення дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини. Цей період більше ніж за тридцять років відзначився з одного боку формуванням законодавчих основ регулювання суспільних відносин основних складових гуманітарної сфери країни (прийняттям більшості важливих «гуманітарних» законодавчих актів таких, як Закони України «Про культуру», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про захист суспільної моралі», «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про видав-

1. Лейст О. Э. Санкции в советском праве / О. Э. Лейст. М., Госгориздат, 1962. 238 с.

2. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Дніпро, 2019. С. 39-40.

ничу справу», «Про театри і театральну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про інформацію», «Про зайнятість населення», «Про основні засади молодіжної політики», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», «Про фізичну культуру і спорт», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про захист населення від інфекційних хвороб» та ін.), створенням загальної та спеціалізованої публічної адміністрації, адміністративно-правового інструментарію охорони таких відносин, у тому числі й встановлення адміністративної відповідальності, реальних адміністративно-правових механізмів захисту прав, свобод і гуманітарних інтересів кожної людини, а з іншого – відсутністю комплексної та послідовної державної політики в гуманітарній сфері, стан якої майже половина опитаних нами респондентів – 48,1% характеризує, як катастрофічний (вона характеризується, насамперед, безсистемністю – 89,1%, браком політичної, правової, організаційної, інформаційної, матеріально-технічної підтримки – 67,2% та сегментарністю – 61,3%. На незадовільний її стан впливають такі перешкоди, як ресурсні проблеми – 82,8%, недосконале законодавство – 80,1% і дефіцит довіри до інститутів влади серед населення – 77,8%. Серед наявних суспільних тенденцій – гуманітарна криза, яку можна вважати наслідком довготривалого ігнорування гуманітарних проблем, за останні роки спостерігається погіршення у багатьох сферах суспільного життя, особливо негативні зміни торкнулися сфер охорони здоров'я, освіти та науки, захисту суспільної моралі), великою кількістю кризових явищ, головними з яких, на думку респондентів, є погіршення соціально-економічної ситуації – 93,9%, тотальна корупція – 87,4% та зневіра громадян у здатність й спроможність держави враховувати прагнення та гуманітарні інтереси кожної людини – 73,5%. На сьогодні стабільним розвитком не вирізняється жодна із складових гуманітарної сфери, адже в результаті нерозсудливих дій владних інституцій, перманентного переважання

елементів політичної доцільності над перспективністю реформування гуманітарного сектору країни, елементарним нехтуванням очевидних публічних інтересів задоволення гуманітарних потреб кожної людини, надання їй базового набору освітянських, культурних, мистецьких, соціальних, інформаційних та інших публічних гуманітарних послуг, гуманітарна сфера та відповідний стан її адміністративно-правового забезпечення за роки незалежності перетворилася на суцільне коло проблем, головним чином пов'язаних із домінуванням таких управлінських підходів, що були схильні ігнорувати гуманітарні чинники, ґрунтуючись переважно на адміністративних і авторитарних засобах впливу на суспільство в цілому та окремих громадян.

В цілому, становлення та розвиток української державності за весь час складних реформаційних процесів, пов'язаних із суперечливими змінами та постійними трансформаціями панівних ідеологій, владних настанов, політичних кон'юнктурних коливань, успадкованою з минулого системною кризою, повільністю процесів європейської та євроатлантичної інтеграції, відбувалося в умовах постійного пошуку ефективної моделі публічно-правового адміністрування гуманітарною сферою, визначення ролі суб'єктів публічного адміністрування, а саме органів виконавчої влади та суб'єктів делегованих повноважень, в розв'язанні проблем забезпечення дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, що дало можливість виділити наступні історичні періоди:

1) специфіка гуманітарної політики за часів Київської Русі («початковий період») залежала від ряду факторів, серед яких особливості системи організації державної влади та відносин сюзеренітету-васалітету часів феодалізму, впливом релігії тощо. Фундаментальний вплив на гуманітарну політику здійснила така подія, як хрещення Київської Русі 988 р. (хоча це лише відправна точка, від якої швидкими темпами християнство лише почало ширитися серед звичайного населення). Релігія та церква тривалий час мала визначний вплив на усі сфери культурного життя, освіти, медицини, суспільної моралі;

2) в «період знаходження українських земель під владою Великого Князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої» важливою пам'яткою правовою можна назвати Литовські Статути, за якими передбачалася

допомога особам, хто мав певні фізичні вади (глухота, німота, сліпота, відсутність кінцівок тощо);

3) «період козаччини» (кінець XVII – остання чверть XVIII ст.) – відзначається потужним поштовхом для українського державотворчого процесу, розвитку власних шкіл, вищої освіти, культурної сфери та ін. українського козацтва, яке після утворення протодержави Запорозької Січі створило власну українську державність – Гетьманщину. Зародження українського козацтва, Запорозька Січ, Гетьманщина вплинули на розвиток книгодрукування, шкільництва, на створення так званих братств, колегій, на діяльність Острозької та Києво-Могилянської академій, що постали центрами наукового та культурно-освітнього життя українства. Львівське, Луцьке, Київське братства, друкарні, учені сприяли зростанню загальної культури українського народу, козацька держава окрім того створювала й заклади, де займалися допомогою скаліченим ветеранам війн;

4) для «імперського» періоду (час перебування українських земель у складі російської та Австро-Угорської імперій) характерним є те, що до 1917–1918 рр. українські землі перебували у складі двох імперій й власної гуманітарної політики на державному рівні творити не могли, але в цей час активізуються український національний рух у гуманітарному та політичному формах, що призвело до українського національного відродження в XIX – на початку XX ст.;

5) «період Української Народної Республіки доби Центральної Ради, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави або Гетьманату П. Скоропадського, Директорії Української Народної Республіки» відзначається започаткуванням нових засад розвитку державної гуманітарної політики, що пов'язано із створенням політико-правової бази розвитку гуманітарної сфери і на її основі заснування державної національної системи освіти, науки, видавничої справи, здійснення глибоких перетворень в галузях культури, молодіжного руху, захисту моралі тощо. Усі ці державні утворення в питаннях розвитку гуманітарної сфери обрали за основні засади забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина (навіть мова йшла про гендерну рівність), на доступ широких мас населення до інституцій гуманітарної сфери, сприяння духовно-культурній реалізації українці, їх залучення до управління гуманітарними процесами на державному рівні, до процесів поліпшення механізмів управління гуманітарною

сферою, надання рівних можливостей для духовного розвитку людини і громадянина, надання громадянам культурних послуг зі сторони держави та багато іншого;

б) «радянський» період мав подвійну природу та відзначався: по-перше, формуванням законодавчих основ про охорону здоров'я, «соціалістичну мораль», управління культурою, мистецтвом, молодіжним рухом, соціальним захистом населення та відповідних органів державної влади; по-друге, пануванням комуністичної ідеології, відповідно до якої часто правові норми були фікцією й в реальному житті не діяли, а все вирішувала своїми рішеннями комуністична партія; по-третє, особливістю реалізації гуманітарної політики в тоталітарній державі, яка всупереч проголошеним принципам прав «трудящих», служила інтересам партійного керівництва, а людина не розглядалася як суб'єкт, що володіє певними правами, була ресурсом для досягнення певних цілей; по-четверте, намаганням гуманітарної політики радянської влади привити до українців чужі для них ідеї і цінності, розмити національну самобутність; по-п'яте, створенням правового та організаційного підґрунтя для формування та реалізації державної політики України в гуманітарній сфері із здобуттям незалежності;

7) «сучасний період» (від початку існування незалежної України (1991 р.) і дотепер) – характеризується з одного боку формуванням законодавчих основ регулювання суспільних відносин основних складових гуманітарної сфери країни, з іншого – невизначеністю дотепер стратегічного вектору публічно-правового забезпечення гуманітарних основ суспільства, відсутністю дотепер реальних адміністративно-правових механізмів дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, відсутністю й досі інституції, відповідальної за це. Сучасний період розвитку правових основ реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна назвати ще інтеграційно-адаптаційним, оскільки відзначається формуванням євроінтеграційної стратегії гуманітарного розвитку України.

Навіть через багаторічну історію становлення на розвитку державної політики України в гуманітарній сфері, яка залежала від особливостей державного ладу, форми правління та режиму, що панував у країні, сучасний організаційно-правовий механізм її реалізації

складно назвати досконалим через ігнорування гуманітарних проблем (мовних, освітніх, наукових, культурних, релігійних, міжконфесійних, етнічних), перевагу гуманітарних ризиків, що підсилюються характерним рівнем «латентності», адже прояви гуманітарної небезпеки спостерігаються не відразу; недостатню розробленість та реалізацію нормативно-правового забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери; відсутність достатніх і завершених правових механізмів реалізації державного контролю і моніторингу гуманітарної політики; недосконалість нормативно-правового забезпечення гуманітарною сферою; відсутність єдиної системи гуманітарного права та реальних адміністративно-правових інструментів забезпечення гуманітарної безпеки країни.

1.3. СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

З'ясування основних концептуально-правових та публічно-організаційних засад формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері вимагає визначення ролі держави, яка беручи на себе обов'язок забезпечити реалізацію елементарних гуманітарних потреб людини і громадянина, права кожного на участь у культурному житті суспільства і держави, на безпечне освітнє та інформаційне середовище, на соціальний захист та медичне обслуговування, у відповідних процесах та формуванні на цій основі понятійно-категоріального апарату. Без такого підходу не можливо з'ясувати сутність державної політики в згаданій сфері, розкрити усі її особливості як на етапі формування, так і безпосередньо під час реалізації за основними її складовими.

Без визначення основних категорій досліджуваної сфери втрачається можливість найкраще розкрити зміст понять або значення термінів, дати інформацію про предмети та явища, що згадуються в законодавчих текстах. Визначення понять розглядається як один з основних прийомів, до яких вдається законодавець, встановлюючи зміст правових норм¹. Адже правові наукові поняття вважаються змістовними, предметними образами, що відтворюють у мисленні

1. Напиц А. Правотворчество: Теория и законодательная техника / А. Напиц. М.: Прогресс, 1974. С. 200.

об'єктивну суть реальних процесів правової дійсності та відносин, що існують у ній, та виражають специфічно якісну правову визначеність даних процесів та явищ¹.

У сфері права поняття зводяться до закону, набувають форми закону². Термін є носієм поняття, а відтак цілком логічним здається встановлення сутності та відповідного трактування таких основних понять, як «гуманітарне забезпечення», «гуманітарний розвиток», «гуманітарна сфера», «державна політика в гуманітарній сфері» тощо.

У науковій літературі існує широкий набір визначень «державна політика». Поняття «політика», за визначенням Т. Парсонса, це цілеспрямована, перетворююча діяльність, пов'язана з мобілізацією та використанням тих чи інших видів суспільних ресурсів. А гуманітарна політика розуміється як цілеспрямована діяльність держави щодо перерозподілу ресурсів серед громадян з метою досягнення благополуччя³.

Визначень поняття «державна політика», як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі існує досить багато. Одні вчені пропонують визначення державної політики як «будь-чого, що влада вибирає, робити це чи не робити»⁴, другі визначають її як «набір взаємопов'язаних рішень, прийнятих суб'єктом політики чи їх групою для вибору цілей та засобів їх досягнення в рамках специфічної ситуації, в якій ці рішення мають, в принципі, бути в межах повноважень цих суб'єктів»⁵, треті розуміють державну політику як «цілеспрямований курс дій, що виконується суб'єктом чи їх групою, що займаються проблемою чи питанням»⁶, четверті трактують її як «напрямок дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної

1. Васильев, А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. М.: Юрид. лит., 1976. С. 57.

2. Жеребкин, В. Е. Логический анализ понятий права / В. Е. Жеребкин. Киев: Вища школа, 1976. С. 4.

3. Social Policy. New York: Oxford University Press. 1999. P. 3.

4. Dye Thomas R. Understanding Public Policy / Thomas R. Dye. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1972.

5. Jenkins William I. Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective / William I. Jenkins. London : Martin Robertson, 1978.

6. Anderson James E. Public Policy Making: An Introduction / James E. Anderson. Boston : Houghton Mifflin Company, 1984.; Говлет М., Рамеш М. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / М. Говлет, М. Рамеш ; [пер. з англ. О. Рябова]. Львів : Кальварія, 2004. С. 14.

проблеми або сукупності взаємно пов'язаних проблем»¹, п'яті визначають як «дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності»².

Українські вчені державну політику розуміють як «відносно стабільну, організовану й цілеспрямовану діяльність уряду щодо певної проблеми, яка здійснюється ним безпосередньо чи опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства»³, або подібним чином як «відносно стабільну, організовану й цілеспрямовану діяльність (бездіяльність) державних інституцій, здійснювану ними безпосередньо чи опосередковано щодо проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства»⁴, або як «дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства»⁵.

Такий підхід акцентує увагу на тому, що державна політика, у тому числі й в гуманітарній сфері, повинна підключатися до вирішення лише найбільш важливих, соціально значущих задач, реалізація яких об'єктивно вимагає використання державно-правового механізму та відповідного адміністративно-правового інструментарію. Більше

1. Пал Леслі А. Аналіз державної політики / Леслі А. Пал ; [пер. з англ. І. Дзюб]. К. : Основи, 1999. С. 22; Державне управління : словник-довідник / [за заг. ред. В. Князева, В. Бакуменка]. К. : Вид-во УАДУ, 2001. 228 с.

2. Енциклопедичний словник з державного управління / [укл.: Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Михненко та ін. ; за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна]. К. : НАДУ, 2010. С. 144; Кривачук Л. Державне управління охороною дитинства як окремий напрям державного управління: розвиток понятійно-категоріального апарату / Л. Кривачук. *Теоретичні та прикладні питання державотворення* : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 15. 192 с.

3. Романов В. Вступ до аналізу державної політики / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. К. : Основи, 2000. С. 14; Кривачук Л. Державне управління охороною дитинства як окремий напрям державного управління: розвиток понятійно-категоріального апарату / Л. Кривачук. *Теоретичні та прикладні питання державотворення* : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 15. 192 с.

4. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні : [монографія] / В. Тертичка. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 82; Кривачук Л. Державне управління охороною дитинства як окремий напрям державного управління: розвиток понятійно-категоріального апарату / Л. Кривачук. *Теоретичні та прикладні питання державотворення* : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 15. 192 с.

5. Валевський О. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : [монографія] / О. Валевський. К. : НІСД, 2001. С. 9; Кривачук Л. Вказ. праця.

того, мова йде про визначення об'єктивних меж та вибору ефективних способів правового впливу на певні складові сфери гуманітарного розвитку країни.

В. Тертичка також додає, що державна політика є діяльністю (бездіяльністю), що здійснюється державними інститутами. На підтвердження оптимальності такого пояснення В. Тертичка виділяє кілька характерних рис, які, на нашу думку, є визначальними для державної політики у гуманітарній сфері, а саме:

- державна політика – це не випадкова, безсистемна поведінка учасників – процесу політики, а цілеспрямована дія/бездіяльність, яка розробляється задля досягнення поставленої мети;

- політика охоплює не окремі абстрактні рішення, а цілеспрямовані напрямки або моделі дії/бездіяльності державних установ і включає як розробку політики, і її впровадження;

- не всяка політика проводиться в життя через владні структури, часто використовуються приватні організації чи окремі особи;

- державна політика є відповіддю на суспільні вимоги або вимоги дії/бездіяльності учасників процесу політики, законодавців, бюрократів, груп інтересів, громадян тощо;

- політика – це дієвість/пасивність державних інституцій, а не їхні плани (голосівна декларація), саме така політика аналізується та оцінюється;

- державна політика може бути позитивною, коли конкретні проблеми вирішують, і негативною – за умови дії/бездіяльності, недосягнення поставленої мети чи досягнення протилежного;

- державна політика ґрунтується на законі, тобто вона має бути легітимною, та все ж легітимність є необхідним, але недостатньою умовою ефективної державної політики;

- державна політика ґрунтується на монополії держави на законний примус чи насильство, тобто державні органи використовують шкалу інструментів задля досягнення мети політики;

- слід розрізняти просто рішення та політику: щоденні урядові рішення, продиктовані як політикою, і обставинами, спонукають до проведення політики, але вони є політикою¹.

1. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / Тертичка Валерій. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

Як «сукупність цілей і завдань, що практично реалізуються державою, а також засобів, які використовуються при цьому» державну політику трактували ще радянські дослідники¹. Іншими словами політика виступає інструментом управління державою, інструментом розв'язання державницьких справ, зачіпаючи інтереси соціальних груп, окремих індивідів. Відображаючи певні суспільні інтереси, зумовлені соціально-економічним становищем, політика, у першу чергу державна, має усі можливості впливу на усі сфери життя суспільства, покликана знаходити консенсус, необхідний для стабільності розвитку суспільства і держави, у тому числі й в гуманітарній сфері, спрямовуючи свої зусилля на задоволення потреб людини, захист її прав та законних інтересів.

«Державна політика, – стверджує Є. Романенко, – має спрямовуватися на утвердження і забезпечення автономії індивіда, прав і свобод людини. Але в жодному разі не потрібно намагатися вирішувати за людину всі її життєві проблеми (патерналізм), а лише створювати їй умови (засоби і можливості), щоб людина особисто (здатна до цього фізично й інтелектуально) творила своє життя і несла за це свою частку соціальної відповідальності»².

Досліджуючи методологічні основи формування та реалізації державної політики, варто наголосити, що поняття «здійснення державної політики» – це «загальна назва політичної діяльності органів або представників державної влади з точки зору її результативності, що складається із двох взаємопов'язаних етапів. Перший є шляхом, здійснюваним думкою від певного реального стану політичного життя до його висвітлення у системі знання і розуміння. Тут відбувається формування умоглядних (віртуальних) результатів – ідей, концепцій, доктрин (інакше кажучи, бачень і упереджень), а також визначення намірів, програм, завдань тощо. На другому етапі відбувається впровадження або втілення у життя сформованих раніше концепцій або проектів»³.

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. М. : Юрид. лит., 1997. С. 52.

2. Романенко Є. О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: наук. фах. вид. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=82>

3. Петровський П. Методологічні аспекти впровадження державної політики / П. Петровський // *Державне управління: теорія та практика : електронне наукове фахове видання*. К. : НАДУ, 2007. № 1 (5) URL : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-1>.

Отже, власне перший етап є формуванням державної політики, а другий етап – реалізацією державної політики, що виявляється у втіленні у життя конкретних заходів для досягнення поставлених цілей зусиллями всіх верств суспільства за керуючої ролі виконавчої влади. Механізм реалізації державної політики включає нормативно-правові, організаційні, економічні засоби та методи впливу на керований об'єкт і передбачає вироблення відповідних рішень, створення управлінських структур, використання наявних фінансових та матеріально-технічних ресурсів. При цьому ефективність виконання заходів реалізації державної політики залежить від реалістичності поставлених цілей, взаємодії всіх організаторів та учасників реалізації політичного курсу, підтримки його соціальними групами та лідерами політичних течій. Така політика, отримавши легітимне вираження у нормативно-правових актах, стратегічних, планових та інших, у тому числі міжнародних, документах, стає основою прийняття концептуальних рішень та їх виконання з наступною оцінкою. Реалізація відповідних рішень покладається на органи виконавчої влади та суб'єктів делегованих повноважень¹.

Загалом будь-який напрям державної політики не можливий без активної ролі суб'єктів публічного адміністрування, що реалізують владні повноваження задля досягнення її цілей на різних рівнях владної компетенції залежно від спрямованості, чи то формування, чи то реалізація такої політики. Іншими словами, цілком очевидним є те, що формування державної політики в гуманітарній сфері здійснюється саме тими суб'єктами владних повноважень наділених максимальною компетенцією, законодавчо закріпленої у нормативно-правових актах найвищої юридичної сили, як-то згідно ст. 85 Конституції України, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики належить до повноважень Верховної Ради України, а здійснення внутрішньої і зовнішньої політики віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України (ст. 116)². Тобто реалізація державної політики в окремій сфері суспільної діяльності на відміну від формування здійснюється переважно системою органів виконавчої влади та суб'єктів делегованих

1. Формування державної соціально-економічної політики і її реалізація. URL: <http://um.co.ua/8/8-16/8-166154.html>

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

повноважень. Наприклад, засади державної політики у сфері охорони дитинства, що є складовою гуманітарної політики української держави реалізуються через систему заходів, спрямованих на визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його відповідно до міжнародних правових норм у цій сфері¹.

Часто гуманітарну політику ототожнюють із соціальною, визначаючи як: «систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, сукупність принципів, норм, правил, рішень, дій, спрямованих на забезпечення ефективного, оптимального функціонування та розвитку процесів соціального буття»², «комплекс заходів, що здійснюються з метою виявлення, задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад»³, «діяльність державних і цивільних інститутів, суспільних груп і окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію природних прав людини, що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти за невід'ємного дотримання її цивільних прав і бажань»⁴, «сукупність різноманітних заходів, форм діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, спрямованих на формування та реалізацію соціальних потреб, що відображають життєво необхідні інтереси людини та суспільства для їхнього матеріального та соціального становища»⁵.

Водночас, ключовим орієнтиром гуманітарної політики будь-якої сучасно розвиненої держави є «духовна консолідація народу, створення

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III (із змінами) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>; Кривачук Л. Державне управління охороною дитинства як окремиї напрям державного управління: розвиток понятійно-категоріального апарату. *Теоретичні та прикладні питання державотворення* : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 15. 192 с.

2. Скуратівський В. А. Соціальна політика / Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М.: навч. посіб. Київ : УАДАДУ, 1997. С. 342.

3. Крушнік А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства / А. С. Крушнік: монографія. Одеса, 2002. С. 9.

4. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко. *Україна: аспекти праці*. 2002. № 1. С. 32.

5. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2000. С. 27; Безтелесна Л. І. Сутність та складові соціальної політики: теоретичний аспект / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2(2). С. 141-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2\(2\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2(2)__23)

єдиного гуманітарного простору, що передбачає орієнтацію всіх громадян (чи, принаймні, переважної їх більшості) на єдину цілісну систему загальнонаціональних духовних цінностей»¹.

На думку П. Ситника, гуманітарна політика сучасної української держави, зорієнтована на досягнення трьох основних цілей: 1) максимальне сприяння розвитку технологічного знання, спроможного забезпечити потужний науково-технічний прогрес необхідний для підняття конкурентоспроможності вітчизняної економіки, її можливостей по задоволенню потреб населення, його надійного соціального захисту; 2) повноцінну соціалізацію громадян країни, формування всебічно розвинутої, суспільно активної особливості з чітко окресленою конструктивно патріотичною громадянською позицією; 3) створення духовних засад гуманізації всього комплексу суспільних відносин, фактичне перетворення людини, кожного члена соціуму у самоцінність, підпорядкування усій державній політиці імперативу: «Людина – понад усе»².

«Гуманітарна політика, – наголошує В. І. Малімон, – являє собою сукупність цілей, принципів, механізмів і конкретних заходів, спрямованих на створення умов для повноцінного гуманітарного розвитку суспільства, розкриття і збагачення його інтелектуального потенціалу, забезпечення всебічної духовнотворчої реалізації особистості та необхідної для цього соціодинаміки освіти, науки, мистецтва, літератури та інших складових духовного життя»³.

В широкому значенні державна гуманітарна політика має багатовимірне спрямування, пов'язана із поняттям безпеки і диференційована за низкою напрямів, передусім: державна політика у сфері формування та розвитку людського потенціалу (охорона здоров'я, наука, освіта, інновації, культура, спорт), державна демографічна політика, державна політика у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини, державна політика у сфері національних відносин і релігії, державна

1. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. С. 441.

2. Соціогуманітарні пріоритети суспільного розвитку : наук. розробка / авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, П. К. Ситник та ін. К. : НАДУ, 2014. С. 34-35.

3. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. К. : НАДУ, 2008. Ч. 2. 290 с.; Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник / В. І. Малімон. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 176-177.

політика у сфері формування ідейно-свідомісного потенціалу та національного самоусвідомлення. Дієвим інструментом гуманітарної політики на національному рівні є нормативно закріплені стратегічні документи, що ґрунтуються на визнаних суспільством цінностях¹.

Здійснення гуманітарної політики традиційно пов'язане з такими труднощами, як: 1) недостатність фінансових коштів, проблеми організаційного та управлінського характеру; 2) розбіжність між поставленими цілями, завданнями та можливостями їх досягнення; 3) конфлікти між центральним та регіональним рівнями при здійсненні соціальних проектів.

Ці труднощі на сьогодні є об'єктивною реальністю гуманітарної політики сучасної України в окремих її напрямках (у сфері охорони здоров'я, захисту суспільної моралі, освіти та науки, культури та мистецтва, медицини та інформатизації суспільства), але важливий методологічний нюанс полягає у тому, що досі гуманітарна політика сприймала людину лише пасивним об'єктом свого впливу і не передбачала жодної активності щодо застосування публічно-правових засобів для її захисту.

Однак нові соціально-економічні обставини змусили індивіда змінити свою позицію та включитися до гуманітарної політики як рівноправного партнера держави, що зумовило необхідність принципового перегляду основ державного управління гуманітарною сферою, використання можливостей партисипативного управління, відходу від засобів директивного планування та переходу до широкого застосування інструментів публічного адміністрування досліджуваною сферою, у тому числі й з використанням елементів державно-приватного партнерства. Ця нова роль впливає на активізацію особистісних ресурсів індивіда, змінює його мотивацію і підвищує у результаті ефективність гуманітарної політики. Остання, не залежно від періоду, залишається однією із пріоритетних сфер держави, що особливо яскраво прослідковується на сучасному етапі, в умовах необхідності концентрації ресурсів та зусиль щодо досягнення необхідного рівня національної безпеки, що викликано, насамперед, загрозами, які виникають як наслідок

1. Горбатюк С. Є. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ / С. Є. Горбатюк. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2(55). Ч. 1. С. 80-90. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_55/fail/11.pdf

активізації збройних агресій та глобалізації усіх без винятку суспільних сфер¹.

Як елемент регулювання соціальних процесів, гуманітарна сфера та державна політика її забезпечення детерміновані еволюційно зростаючими потребами суспільства в галузі економіки, демографії, геополітики, сімейної політики, культури та науки, що зумовлено ідеологією правової держави, де людина, її права та свободи є найвищою цінністю, та передбачає відповідну автономність особистості в питаннях особистого благополуччя та життєдіяльності. При цьому, в нинішніх умовах саме у цій сфері доволі виразно виявляється гуманітарна складова, що породжується проблемами загроз (внутрішнього та зовнішнього характеру) гуманітарній безпеці української держави. А це, до речі: конфлікти ідентичностей на світоглядній, історико-культурній, конфесійній основі; зростання ксенофобії та розділення за етнічною, релігійною, регіональною ознаками, посилення напруження у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин; втрата моральних та духовних орієнтирів, зростання девіантної поведінки населення; посилення науково-технологічного відставання України від розвинутих країн, зниження інтелектуального потенціалу Української держави; зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; зростання аполітичності, інертності, конформізму українського народу тощо.

Розглядаючи зараз державну політику в гуманітарній сфері, необхідно визнати, що соціально-політичні умови, у яких вона знаходить реалізацію, зазнають істотних змін під впливом постійного збільшення кількості відповідних факторів. Серед останніх, які впливають на розвиток гуманітарної сфери та визначають риси, якими характеризується сучасна державна гуманітарна політика, результати проведеного соціологічного дослідження називають:

- безсистемність – на цей аспект звертають увагу 89,1% респондентів;
- брак політичної, правової, організаційної, інформаційної, матеріально-технічної підтримки – 67,2%;
- сегментарність державної політики в згаданій сфері – 61,3%;
- посилення відставання України від розвинутих країн – 58,9%;

1. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів / Л. В. Сергієнко. *Вісник Житомирського державного технічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2 (88). С. 172.

– відсутність глибокого аналізу – 46,8%, недостатня розробленість та реалізація нормативно-правового забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери – 41,2%;

– невідповідність нормативно-правової бази України принципам гуманітарної політики, закріпленим у міжнародному праві – 29,4%;

– відсутність достатніх і завершених правових механізмів реалізації державного контролю і моніторингу гуманітарної політики – 25,9%.

Гуманітарна політика, як перманентний напрямок діяльності держави, сьогодні вимагає постійної державної присутності та керівництва процесами гуманітарного розвитку країни з метою забезпечення свободи та безпеки суспільства. Досягнення цілей гуманітарного розвитку країни вже зараз варто відносити до самостійного напряму діяльності держави, тобто здійснювану державним органом, який організаційно може не входити безпосередньо до будь-якої гілки державної влади. При цьому, будь-які сумніви у тому, що діяльність гуманітарного спрямування – це самостійний напрямок державної політики, зникають саме при з'ясуванні його сутності та змісту, що у свою чергу вимагає з усією актуальністю нормативного та організаційного забезпечення.

Отже, характерними ознаками діяльності держави (державної політики) в гуманітарній сфері можна назвати те, що така діяльність:

а) є окремим напрямом державної діяльності в цілому, що обумовлено об'єктивно необхідними та соціально бажаними цілями гуманітарного розвитку суспільства та окремої людини;

б) має соціально-перетворюючий характер;

в) за своїм змістом є фактично діяльністю публічної адміністрації з контролю за соціальними потоками громадян, елементом гармонізації соціального життя, засобом реалізації національних інтересів в гуманітарній сфері;

г) є нормативно-регламентованою та інституційно-організованою;

д) передбачає організаційно-правовий механізм забезпечення;

е) здійснюється особливо сформованим колом органів державної влади та суб'єктів делегованих повноважень;

ж) предметно відокремлена та здійснюється у межах певного політичного та правового процесу;

з) здійснюється на основі самостійних засад організаційно-правового характеру.

У широкому сенсі гуманітарна політика також розуміється як система певних взаємовідносин між соціальними групами, соціальними верствами суспільства, інтереси яких в цілому реалізуються за допомогою застосування комплексу публічно-правових заходів, спрямованих на виявлення, формування й розвиток творчого потенціалу особи та суспільства у цілому, забезпечення гідних умов життя всім членам суспільства та реалізація гуманістичних принципів соціальної організації.

Така політика, з урахуванням публічного характеру її формування та реалізації, фактично є системою цілей, теоретичних підходів, а також практичних заходів щодо створення умов для формування публічно-правових основ діяльності суб'єктів владних повноважень та задіяних у цьому процесі різноманітних інституцій громадянського суспільства в освітньо-науковій, культурно-інформаційній, здравоохоронній, спортивно-туристичній та низці інших галузей і характеризується відповідними формами та методами здійснення, а також результатами.

Незаперечним імперативом ефективної держави гуманітарного спрямування є орієнтація всіх його інститутів на такі цілі та завдання, які не просто декларуються в посланнях, політичних доктринах та програмах, а реально забезпечують максимально можливе задоволення матеріальних та духовних потреб членів суспільства. Орієнтуючись на такі цілі держава, визначає свої гуманітарні пріоритети, вводить в дію соціальні стандарти, відповідним чином визначає повноваження публічної адміністрації в цій сфері. Однак будь-яка політика має вибудовуватися на фундаментальних принципах, що виступають її фундаментальною основою, у тому числі в гуманітарній сфері, вихідними засадами визначення пріоритетів гуманітарного розвитку України як необхідної передумови реалізації потенціалу кожного її громадянина, забезпечення конкурентоспроможності держави і нації в сучасному світі. Саме принципи характеризують порядок здійснення регулюючого впливу на відповідні правовідносини¹, визначаються як основоположні ідеї, наукові положення певного виду державної діяльності² та, як правило, поділяються вченими на загальносистемні і специфічні³.

1. Органи державної влади України / За ред. В. Ф. Погорілка: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. С. 12.

2. Адміністративне право України. Підручник. / За заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: «Юридична література». 2003. С. 165.

3. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во УН-ту внутр. справ, 1999. С. 30-41.

В перекладі з латинської термін «принципи» означає «основу, початок», і тлумачиться як: «1) основні, вихідні положення теорії, основні правила діяльності»; «2) встановлені загальноприйняті, поширені правила господарських дій і властивостей економічних процесів»¹.

Принцип (від латинського *principium* – початок, основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності. У науці принципами називають загальні положення, яким повинні задовольняти наукові припущення, гіпотези або теорії, наприклад, принцип причинності, принцип еквівалентності, принцип відповідності, принцип невизначеності тощо².

Філософська енциклопедична література визначає принципи як «теж саме, що і основа, тобто те, що лежить в основі деякої сукупності фактів або знань»³. Вони є сукупністю керівних ідей, вихідних положень, орієнтирів, що спрямовані на досягнення оптимальних, стабільних результатів будь-якої діяльності⁴ і в будь-якій сфері, у тому числі гуманітарній.

Знаходячи своє об'єктивне вираження (фіксування) в правовій формі, принципи формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері набувають юридичного характеру і виступають в якості офіційних орієнтирів для відповідних суб'єктів публічного адміністрування досліджуваної галузі. Будучи різновидом правових принципів, принципи формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері визначаються як закріплені в нормах права основні керівні засади чи ідеї, які характеризують найбільш суттєві риси правового регулювання. Вони виражають внутрішню основу, сутність правових норм, мають обов'язкову ознаку нормативності⁵, а відтак мають бути закріплені в законодавчих актах національної

1. Якубів В. М. Організаційно-методичні принципи управління та адміністрування в бізнесі. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2015. Випуск XI. С. 91-93.

2. Вовок О. О. Теоретико-правовий погляд на принципи забезпечення національної безпеки. *Наше право*. 2013. № 9. С. 13-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_9_4

3. Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. М. : Советская энцикл. 1960. Т. 4. С. 365.

4. Теория юридического процесса / под общ. ред. В. М. Горшенёва. Х., 1985. С. 154-155.

5. Алексеев С. С. Общая теория права в 2-х томах. Т. 1. / С. С. Алексеев. М.: Юридическая литература, 1982. С. 98.

правової системи. Лише закріплені в правовій нормі керівні засади будуть повною мірою наділені ознакою загальнообов'язкового правила, що забезпечується силою державного примусу.

Принципи визначають характер діяльності суб'єктів публічного адміністрування гуманітарною сферою країни, охоплюють правові та організаційні аспекти, однак вони багато в чому залежать від суб'єктивного фактора – особливостей і закономірностей гуманітарного розвитку суспільства в цілому та окремого індивіда зокрема¹.

Принципи повинні відображати специфічні особливості гуманітарної сфери як об'єкта адміністративно-правового забезпечення та владного впливу на неї інструментів державної політики, відтворювати структуру закономірностей гуманітарного розвитку суспільства, до яких належать: органічний зв'язок усіх складових гуманітарної сфери країни, об'єднаних єдиною метою та цільовим змістом; формування соціально-економічної єдності та територіальної згуртованості, побудованих на елементах державно-приватного партнерства; необхідність створення сприятливого середовища, побудованого на надійному державному захисті прав людини і громадянина; нормативне забезпечення соціального, духовного, освітнього, морально-ціннісного розвитку людини і суспільства в цілому; стратифікаційна система суспільства, яка передбачає доступ до основних соціальних благ усіх його членів, хоча й на диференційованих засадах; зниження рівнів управління та спрощення організаційних структур; створення ефективного механізму координації і тісної співпраці між учасниками реалізації державної політики в гуманітарній сфері; надання певної самостійності та автономності виконавчим організаціям та суб'єктам публічного адміністрування галуззю; систематична оцінка результатів роботи і вдосконалення механізму звітності щодо дотримання прав людини і громадянина; застосування сучасних управлінських технологій та інформаційно-аналітичних систем тощо.

Неврахування окреслених закономірностей гуманітарного розвитку суспільства унеможливує подальше формування основ державної політики в гуманітарній сфері та окремих її складових, адже вони виступають тими об'єктивними критеріями, що виражають фундаментальні основи функціонування усієї системи управління суспільним розвитком країни на державному, регіональному та місцевому рівнях.

1. Советская транспортная система. М., 1985. С. 176.

Прямо принципи реалізації державної політики в гуманітарній сфері у законодавстві не відображені, хоча окремі з них визначені нормативно-правовими актами, які регулюють особливості державної політики в напрямі забезпечення реалізації прав громадян на працю та соціальний захист від безробіття, освітнього, наукового, інформаційного, духовного, медичного, морального та іншого розвитку людини. Так, наприклад, законодавче закріплення принципів державної політики зайнятості населення знайшло відображення у статті 15 Закону України «Про зайнятість населення», відповідно до якої базовими засадами політики зайнятості є:

- 1) пріоритетність забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави;
- 2) відповідальність держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення;
- 3) забезпечення рівних можливостей населення у реалізації конституційного права на працю;
- 4) сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття¹.

У сфері культури основні засади державної політики так само закріплені законодавчо. Зокрема, відповідно до статті 3 Закону України «Про культуру», державна політика в згаданій сфері будується на принципах: визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей (далі – Український народ); сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури; захист і збереження культурної спадщини та культурних цінностей як основи національної культури, турбота про розвиток культури; сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті; забезпечення свободи творчості та форм культурного самовираження, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав; гарантування прав громадян у сфері культури; забезпечення доступності для кожного якісних культурних послуг; інклюзивність; створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності мистецької освіти, задоволення культурних потреб Українського народу,

1. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.

розвитку закладів культури незалежно від форми власності, залучення у сферу культури інвестицій, коштів від надання платних послуг, благодійної діяльності, з інших не заборонених законодавством джерел; сприяння діяльності професійних творчих спілок та громадських організацій у сфері культури, активному функціонуванню державної мови в культурному просторі України, доступу громадян до культурних благ; визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури; забезпечення діяльності базової мережі закладів культури; підтримка діяльності у сфері культури, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням електронних та друкованих засобів масової інформації, аудіо- та аудіовізуальної продукції, розробленням комп'ютерних технологій та підвищенням їх потенціалу для розширення доступу та залучення громадськості до діяльності у сфері культури тощо; пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні; підтримка вітчизняного виробника у сфері культури; стимулювання розвитку креативних індустрій та вироблення конкурентоспроможного креативного продукту; забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва; формування страхового фонду документації про культурні цінності та документів на об'єкти культурної спадщини¹.

Законом України «Про захист суспільної моралі» не визначено принципів, на яких має будуватися державна політика у цій сфері, однак ведеться мова про зміст державної політики у сфері захисту суспільної моралі, який полягає у «створенні необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення»².

Показовим в частині законодавчого закріплення принципів формування та реалізації державної політики є освітньо-наукова складова гуманітарної сфери країни. Зокрема, засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності, відповідно до статті 6 Закону України «Про освіту», є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації

1. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

2. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>

за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до припинення її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля; невтручання політичних партій в освітній процес; невтручання релігійних організацій в освітній процес; різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою¹.

Водночас, у сфері вищої освіти державна політика ґрунтується на принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою¹.

Законодавцем робилися спроби визначити загальні принципи, на яких має бути побудована державна політика, спрямована на забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства, однак вони так і залишилися лише у проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, де основними принципами називаються: «людиноцентризм як система поглядів, яка визначає розкриття можливостей людини в якості критерію оцінки ефективності держави та зрілості суспільних інститутів, визнає невід'ємне право кожної людини на вільний розвиток особистості та реалізацію всіх її здібностей; забезпечення реальності прав і свобод людини і громадянина, в тому числі гендерної рівності, встановлення гарантій рівності громадян перед законом; встановлення рівних можливостей для гармонійного розвитку людини, забезпечення справедливості, гарантування належної якості життя незалежно від статі, віросповідання, етнічної належності, регіону проживання; надання можливостей для підвищення соціального статусу особистості, в тому числі шляхом вдосконалення її освітнього рівня та професійно-кваліфікаційних

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

характеристик; розширення простору свободи, утвердження людської гідності, розкриття комунікативного потенціалу української культури як триєдиний спосіб формування національної ідентичності та соціалізації людини; розвиток та якнайповніше використання культурних надбань нації у багатогранності зав'язків з іншими національними культурами, відкритість для міжкультурної взаємодії з метою забезпечення належного місця країни у європейському і глобальному гуманітарному просторі; взаємодія між державою та громадянським суспільством, бізнесом та владою при розробці й реалізації програм суспільного розвитку; демократизація культурного життя, що означає зменшення впливу держави на зміст культурного продукту; пріоритет прав людини та громадянських свобод як критерій оцінки ефективності діяльності держави та рівня розвитку суспільних відносин у країні; забезпечення соціального й правового захисту громадян»¹.

В нинішніх умовах формування державної політики в гуманітарній сфері має базуватися на принципах: пріоритету прав і свобод людини і громадянина; відповідальності перед громадянським суспільством органів державної влади в процесі реалізації державної політики в гуманітарній сфері; законності; верховенства права; децентралізації; рівності та справедливості; захисту української мови як державної; врахування регіональних особливостей.

Якщо говорити про принципи діяльності публічних адміністрацій, завданням яких є реалізація державної політики в гуманітарній сфері, то основні принципи можна поділити на загальносистемні: пріоритет забезпечення реалізації громадянами прав і свобод, що стосуються гуманітарної сфери (на медичне забезпечення, на освіту, на доступ до інформації тощо); законності; публічності; відкритості і прозорості; незалежності та громадського контролю під час прийняття управлінських рішень, а також організаційні, що визначають основні засади функціонування публічної адміністрації щодо реалізації політики в гуманітарній сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях: раціонального поділу повноважень, доцільності, відповідальності, централізації і децентралізації; поєднання колегіальності та єдиноначальності та ін.

Разом із тим зауважимо, що принципи, на яких будується загалом гуманітарна політика та діяльність публічних адміністрацій, що

1. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020. Проект. *Стратегічні пріоритети*. 2009. №3(12). С. 11-30.

займаються її реалізацією, не є вичерпними через широку сферу суспільних відносин, що входять до поняття гуманітарної політики та широким спектром різноманітних принципів, на основі яких така політика і діяльність може будуватися.

Якщо говорити про принципи та основні засади державної політики, що закріплені у нормативно-правових актах, то згідно ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики»¹ визначено засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері, тобто основні положення, що визначатимуть пріоритети та принципи здійснення відповідної політики. В ч. 2 ст. 2 зазначеного Закону визначені нормативно принципи внутрішньої політики держави: пріоритетність захисту національних інтересів; верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізації її прав; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами; соціальне партнерство та громадянська солідарність². Вважаємо за доцільне запропонувати закріпити законодавчо, наприклад, в Стратегії людського розвитку, про який більш детально мова буде йти в наступних підрозділах дисертаційного дослідження, основні принципи, на яких має будуватися державна політика в гуманітарній сфері.

Особливістю сучасної державної політики України в гуманітарній сфері є наявність широкого набору організаційно-правових інструментів, що переслідують за мету розв'язання безлічі завдань гуманітарного розвитку, адже без визначення єдиних стратегічних пріоритетів в цій сфері не можливо досягти бажаного результату. Мова йде про механізми публічного адміністрування в гуманітарній

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

2. Там само.

сфері, що уявляються сукупністю способів, засобів та інструментів трансформації суб'єктами управління відповідного об'єкта або його складників із урахуванням особливостей його/їхньої внутрішньої побудови та загальних цілей розвитку гуманітарної сфери, які ґрунтуються на державному примусі, розкриваються через систему реалізації владних приписів із метою досягнення максимально високої якості реалізації людиною власних прав та інтересів в духовній, творчій, культурній, соціальній, суспільно-політичній, науково-інтелектуальній, освітній, медико-санітарній діяльності¹. Такі механізми, на думку Ю. Стельмащук, є сукупністю підходів, методів, засобів, прийомів, інструментів, принципів, за допомогою яких держава систематично й цілеспрямовано регулює гуманітарні процеси в поєднанні із соціально-економічними умовами життя людей задля підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості, соціально-політичної стабільності в країні, узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання»².

Отже, механізм реалізації державної політики в гуманітарній сфері має яскраво виражений характер державного примусу, оскільки розкривається через систему реалізації владних приписів органами державної влади з метою досягнення максимально високих або максимально можливих стандартів суспільного буття людини³.

Сучасні світові доктрини гуманітарної політики базуються на ідеях побудови громадянського суспільства з високим рівнем добробуту та вільним розвитком особистості. Серед них найбільш поширеними є теорія соціальної держави і теорія держави загального добробуту, в межах яких виокремлюються окремі напрями наукової думки. Вітчизняні вчені категорію «держава загального добробуту» визначають з позиції справедливого розподілу та забезпечення добробуту кожного члена суспільства, а поняття «держава гуманітарного розвитку» розглядають як правову демократичну державу, що проводить сильну гуманітарну політику і розвиває вітчизняну соціальну ринкову економіку, спрямовану на стабільне забезпечення високого життєвого рівня та

1. Чечель О. М. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері / О. М. Чечель. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 143.

2. Стельмащук Ю. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій / Ю. Стельмащук. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 93–97.

3. Чечель О. М. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері / О. М. Чечель. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 142.

зайнятості населення, реальне здійснення прав і свобод громадян, створення сучасних і доступних всім громадянам систем освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення і обслуговування, підтримки незаможних верств населення тощо¹.

Головна мета такого підходу полягає виключно у методах її досягнення, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості, гуманітарної безпеки, розвитку гуманітарного потенціалу української нації, принципової зміні парадигми гуманітарної політики, що полягає у зміщенні фокусу з ідеології економічного зростання на ідеологію соціального добробуту, повної захищеності прав, свобод і законних інтересів громадян та можливості їх гуманітарного розвитку.

Іншими словами, гуманітарна складова державної політики, спрямована на формування умов для реалізації соціальних та культурних прав людини, її творчих, інтелектуальних та культурних можливостей, втілення принципів соціальної справедливості, підтримку соціальної солідарності на основі демократичних цінностей та громадянських прав і свобод, протидію проявам ксенофобії, шовінізму, расизму, будь-яких форм дискримінації за релігійною, мовною чи національно-етнічною ознаками, забезпечення доступу до національного культурного продукту на українському та світовому ринках².

Отже, враховуючи багатоаспектність гуманітарної політики як регулятора розвитку гуманітарної сфери, видається, що її сутність розкривається із позиції комплексного підходу, котрий би максимально інтегрував погляди, запропоновані вітчизняними та зарубіжними авторами. На нашу думку, гуманітарна політика держави – це сукупність заходів (правового, соціально-економічного, організаційно-управлінського та культурно-духовного характеру), спрямованих на розв'язання проблем соціально-гуманітарної сфери і створення сприятливого життєвого середовища для забезпечення соціальної справедливості, гуманітарної безпеки та можливостей розвитку для кожного члена суспільства.

1. Маліков В. В., Дегтяр О. А. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави / В. В. Маліков, О. А. Дегтяр. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 28; Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти / І. В. Жеребило. *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43). С. 285.

2. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник / В. І. Малімон. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 174.

Державну політику в гуманітарній сфері слід розуміти як одну з центральних складових загальної політики української держави, що являє собою комплекс дій загальної та спеціалізованої публічної адміністрації, спрямований на організацію, управління та контроль за процесами гуманітарного розвитку суспільства, створення сприятливого життєвого середовища для забезпечення соціальної справедливості, гуманітарної безпеки та можливостей розвитку для кожної людини засобами адміністративно-правового, соціально-економічного, організаційно-управлінського та культурно-духовного характеру).

Вибір моделі гуманітарної політики визначається відповідно до соціально-економічних і політичних механізмів, які створюють і підтримують соціальні детермінанти, зокрема, ринок праці, освітню систему, інформаційний сектор, політичні інститути, культурні та суспільні цінності тощо.

На сьогодні серед деструктивних чинників, що негативно впливають на формування та реалізацію гуманітарної політики української держави, слід виділяти не лише традиційні чинники соціально-економічного, політичного, інформаційно-комунікаційного, морально-етичного, інтелектуально-інноваційного, але й організаційно-правового характеру, що пов'язано із необхідністю публічного адміністрування гуманітарного напряму розвитку країни, забезпечення розвитку державно-приватного партнерства у цій сфері, організації партисипативного управління впровадження європейських стандартів якості освіти, науки, медицини та інших складових задоволення гуманітарних інтересів кожної людини.

Серед перешкод, які найбільшим чином впливають на стан гуманітарної політики України, результати проведеного соціологічного дослідження називають: по-перше, ресурсні проблеми – 82,8%, по-друге, недосконале законодавство – 80,1%, по-третє, дефіцит довіри до інститутів влади серед населення – 77,8%, по-четверте, управлінські, адміністративні проблеми – 69,2% та, по-п'яте, відсутність необхідних знань для впровадження реформ – 67,5%.

Спираючись на зазначене та на специфіку державного регулювання розвитком гуманітарної сфери, яка спрямована на забезпечення суспільної стабільності держави, вважаємо, що інноваційними механізмами управління її розвитком є: ціннісно-стабілізаційні; системно-стабілізаційні; консолідуючо-стабілізаційні; потенціал-орієнтовані; інформаційно-комунікативні; координаційні; інтегративно-адаптивні.

Не можна не відзначити, що Законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» у статті 10 визначено засади внутрішньої політики України саме у гуманітарній сфері¹, які виходячи із змісту статті, передбачають реалізацію заходів у сфері мовної політики, освіти і науки, надання культурних та мистецьких послуг, духовного розвитку суспільства та захисту суспільної моралі, охорони та розвитку релігійних, міжконфесійних та етнічних відносин, організації та захисту інформаційного простору, охорони здоров'я, організації спортивної діяльності, реалізації молодіжної політики тощо.

Сукупність відповідних політик, що є складовими державної гуманітарної політики, формування та реалізація яких обумовлює стан державного регулювання (управління) гуманітарною сферою в цілому, і визначає рівень гуманітарного розвитку суспільства зокрема².

В гуманітарній сфері державна політика України характеризується складним, диверсифікаційним характером та має геополітичну, юридичну, економічну, ідеологічну та аксіологічну складові. Ефективна реалізація державної політики України в гуманітарній сфері не можлива без організаційно-правового механізму її забезпечення, що являє собою комплекс пов'язаних між собою зв'язками адміністративно-правового спрямування складових елементів, серед яких: нормативно-правові акти гуманітарного спрямування; загальна та спеціалізована публічна адміністрація; форми й методи, за допомогою яких досягається бажаний публічний результат; адміністративно-правові засоби реалізації окремих напрямів державної політики України в гуманітарній сфері, а також сукупність заходів превентивно-примусового характеру (у тому числі й адміністративної відповідальності), спрямованих на підтримання гуманітарної безпеки та забезпечення законності та дисципліни в цій сфері.

Вище викладене переконує в доцільності вироблення сучасної концепції адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики української держави, яка:

по-перше, підкреслює пріоритетність застосування заходів публічно-правового спрямування в реалізації національних пріоритетів гуманітарного розвитку України;

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

2. Сергієнко А. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів / А.В. Сергієнко. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 2(88). С. 162–173. [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173)

по-друге, вимагає формування організаційно-правового механізму її забезпечення як комплексу пов'язаних між собою зв'язками адміністративно-правового спрямування складових елементів;

по-третє, вказує на обов'язковість у досягненні цілей гуманітарної політики української держави використання засобів контрольного-наглядового характеру;

по-четверте, передбачає визнання гуманітарної безпеки в якості невід'ємної складової національної безпеки та одного із головних пріоритетів державної політики;

по-п'яте, переконує в необхідності імплементації позитивного зарубіжного досвіду та забезпеченні переходу країни на принципи сталого гуманітарного розвитку.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

2.1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

У суспільстві існуючі погляди, ідеї, міркування відбиваються безпосередньо у праві. Зміна суспільної свідомості або вносить у право елементи новизни, або виключає явища, які цю суспільну свідомість відкидають. Право, розвиваючись у певній системі суспільних відносин як їх джерело, фактор чи результат, перебуває у власному, виключно унікальному векторі розвитку. Проте його осмислення і, як наслідок, теоретична організація у систему здійснюється під впливом зовнішніх, найчастіше доктринальних чинників. У цьому суб'єктивність системи права, поруч із об'єктивним існуванням, не можна заперечувати. Крім того, право може виступати як джерело, фактор або як результат розвитку суспільних відносин. Винятково пряма залежність права від суспільних відносин не є абсолютною. У зв'язку з цим слід підкреслити, що правова система залишається такою навіть у моменти деякої дезорганізації, доки вона здатна переслідувати свою мету і в ній зберігаються системоутворюючі фактори. Важливим критерієм оцінки правової системи є певний якісний стан суспільства, що склався під впливом даної системи. Іншими словами, відсутність комплексного правового забезпечення процесів гуманітарного розвитку суспільства унеможливає реалізацію у цьому напрямі відповідної державної політики, шляхом використання системи правових засобів, нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку¹. Здійснюється таке регулювання таких відносин здійснюється за допомогою юридичних засобів та способів

1. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х томах, Т. 1 / С. С. Алексеев. М. : «Юридическая литература», 1981. С. 145.

державно-владного впливу на їх учасників через елементи організаційно-правового механізму регулювання гуманітарною сферою.

Основу такого механізму складають нормативно-правові акти, якими врегульовано відносини у гуманітарній сфері. Водночас, вони є однією з основних і, разом із тим, недостатньо досліджених вітчизняною правничою наукою складових діяльності публічної адміністрації. За визначенням, яке пропонується в довідково-енциклопедичній літературі, нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави і встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. До нормативно-правових актів належать закони і підзаконні акти (укази і розпорядження глави держави, постанови уряду, акти центральних органів виконавчої влади та ін.). Він відображає волю уповноваженого суб'єкта права, є обов'язковим для виконання, має документальну форму закріплення, забезпечується у виконанні державою, у тому числі примусовими засобами¹.

Організаційно-правовий механізм регулювання відносин в гуманітарній сфері регулюється правовими нормами, які містяться в різних за формою, характером та юридичною силою нормативно-правових актах. Головне місце серед усіх нормативно-правових актів, що регламентують особливості реалізації державної політики в гуманітарній сфері відводиться законам, де закріплюються першорядні юридичні приписи, що становлять відправні начала для інших нормативно-правових актів. В свою чергу, підзаконні нормативно-правові акти виступають як засоби повсякденної управлінської діяльності стосовно здійснення уповноваженою публічною адміністрацією своїх функцій і завдань по охороні й забезпеченню прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. У зв'язку з цим підзаконні акти управління мають два джерела особливостей: правове й управлінське. Без правових актів не може бути державного управління як такого, водночас, без останнього – правова система держави втрачає своє регулююче призначення у сфері функціонування виконавчої влади². Саме в нормативно-правових актах встановлюються норми права, які є «загальнообов'язковими державними приписами постійного чи

1. Юридична енциклопедія: Т. 2. Д – Й / Ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П.Бажана, 1999. С. 192.

2. Арістова І. В. Сучасний стан правового забезпечення державної служби в Україні / І. В. Арістова. *Форум права*. 2010. №4. С. 10–15. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10aivcvu.pdf> 997.

тимчасового характеру, розрахованими на багаторазове застосування»¹.

Правові джерела формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері – це принципи, правила та норми, закріплені в нормативно-правових актах, які регулюють правовідносини в цій галузі, в тому числі: правовий статус суб'єктів публічного адміністрування гуманітарним розвитком країни, гарантії і процедури його реалізації, умови, порядок забезпечення гуманітарної безпеки країни, види заохочень і відповідальності державних службовців тощо. Підкреслимо, що в Україні активно йде процес формування нормативної бази державної політики в гуманітарній сфері, створюються і впроваджуються нові підходи до різних її аспектів.

З погляду адміністративно-правової науки, щодо їх характерних рис більшістю фахівців звертається увага на те, що нормативно-правові акти, на відміну від індивідуальних (правозастосовних) актів, містять норми права (встановлюють, змінюють або скасовують їх) і розраховані на багаторазове застосування, тобто їх дія не вичерпується одноразовим виконанням².

Саме нормативно-правовий акт є одним із найбільш досконалих джерел права, адже дозволяє державі оперативно реагувати на зміни у характері суспільних відносин шляхом прийняття правових норм, забезпечувати нормативно-правові акти ефективним державно-правовим механізмом з його реалізації. Нормативно-правовий акт регулює переважну більшість суспільних відносин в Україні, створює певні зручності для застосування норм права, їх тлумачення, а також широкі можливості для обліку та систематизації нормативних приписів. Сукупність нормативно-правових актів є зовнішньою формою виразу національного права в гуманітарній сфері та складають основу правового регулювання (забезпечення), що розуміється як один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави³. Так само і в зміст поняття «забезпечення» переважно вкладається розуміння окреслення

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. С. 154.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. / Н. О. Армац, О. М. Бандурка, А. В. Басов, Ю. Ю. Басова, В. М. Бевзенко. К.: Прецедент: Істина, 2009. С. 410.

3. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / [укладач Ю. С. Шемпученко, М. П. Зюблюк, В. П. Горбатенко та н.]. К.: Вид-во Українська енциклопедія імені М.П. Бажана. Т. 5 : ПС., 2003. С. 41.

«повного і достатнього комплексу умов необхідних для здійснення чогось та гарантії будь-чого»¹. З позицій правничої науки за основу розуміння термінів і «регулювання», і «забезпечення» береться нормативна складова, тобто спрямованість на упорядкування діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства та окремих індивідів (у тому числі посадових осіб) щодо здійснення ними своїх функцій, компетенцій, обов'язків з метою створення оптимальних умов для суворої, неухильної реалізації правових приписів та правомірного здійснення прав і свобод. Одні вчені таке явище називають «правовим регулюванням»², ототожнюючи його також із «державним управлінням». Інші навпаки заперечують їх розмежування³, а подекуди схиляються до необхідності виділення окремо «адміністративно-правового регулювання»⁴, яке в контексті нашого дослідження здається найбільш оптимальним, адже «передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають в процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених в законодавстві елементів»⁵.

Не зменшуючи значення кожного із названих, та доволі схожих між собою правових явищ, головним є те, що усі вони співвідносяться як частина й ціле, а власне «правове регулювання гарантує доведення

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. С. 724.

2. Рябченко О. Зміст державного регулювання господарської діяльності / О. Рябченко. *Право України*. 2006. № 1. С. 81-84; Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. С. 16; Битяк Ю.П. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 8; Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. Вид. друге, перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. С. 28.

3. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (гол.). К.: Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. С. 65; Кравцова Т.М. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності / Т.М. Кравцова. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 8. С. 4.

4. Грабар Н.М. Адміністративно-правове забезпечення статусу біженців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Наталія Михайлівна Грабар. Львів, 2007. 217 с.; Міняйло М. П. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на звернення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Микола Павлович Міняйло. Київ, 2011. 233 с.; Школик А. М. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Школик Андрій Михайлович. Київ, 2000. 207 с.

5. Іерусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Ірина Олександрівна Іерусалімова. Київ, 2006. 205 с.

норм права до їх виконання»¹. Саме через застосування сукупності правових засобів впливу на відповідні суспільні відносини, а також шляхом безпосереднього встановлення нормативних приписів, стандартів і правил поведінки держава забезпечує реалізацію політики, спрямованої на створення умов для повноцінного духовного розвитку особи і суспільства, надання людині права виявляти та реалізовувати свої світоглядно-ціннісні орієнтації, задовольняти різноманітні потреби та інтереси у сфері гуманітарного розвитку на засадах соціокультурного плюралізму.

Багатоаспектність впливу державної політики на складові гуманітарної сфери, яку утворює широке коло суспільних відносин освітньо-наукового, культурно-інформаційного, оздоровчого, спортивно-туристичного, молодіжного, гуманітарно безпечного характеру, відповідно визначає її складність визначення усього спектру нормативно-правових актів, нормами яких регульовано окреслені суспільні відносини. Це у свою чергу вимагає приділення уваги класифікації та упорядкуванню законодавчої та підзаконної нормотворчості, що у свою чергу сприятиме кращому аналізу системи таких актів (для пошуку сильних і слабких сторін, шляхів поліпшення адміністративно-правового регулювання державної політики в гуманітарній сфері), побудови конструкції системи нормативно-правового забезпечення формування та реалізації відповідних напрямів державної політики.

Виявлення системних зв'язків та властивостей різних джерел права неможливе без дослідження різних аспектів реального співвідношення між ними. Форми такого роду співвідношень можуть бути дуже складними, іноді навіть суперечливими і унікальними. Однак їх все необхідно враховувати, оскільки, по-перше, вони допомагають побудувати більш точні класифікації джерел права, по-друге, знання вихідних, базових співвідношень між джерелами права дуже важливі у правозастосовній діяльності, наприклад, на стадії вибору правової норми (визначення ієрархії норм різних джерел, дозволу колізій між ними і т.д.), по-третє, це має принципове значення для виявлення специфіки законів та підзаконних нормативно-правових актів як джерел права, і, по-четверте, вивчення співвідношення джерел права необхідно для побудови перспективних моделей їхнього оптимального

1. Скаун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): [учебник] / Скаун О. Ф. Харьков: Эспада, 2005. С. 307-308.

взаємовідносини, постійного вдосконалення системи нормативного правового регулювання суспільного життя.

На думку О. Музичука, нормативні акти, що складають основу формування та реалізації державної політики, мають відповідати критеріям і рисам та особливостям конкретного суб'єкта або об'єкта відповідної діяльності, на підставі яких з'являється можливість об'єднання у класифікаційні групи, окреслення певних спільних та відмінних рис кожної з груп¹. Натомість М. Вилегжаніна пропонує деякі класифікаційні ознаки нормативно-правових актів: залежно від характеру волевиявлення державних органів (документи правотворчості, що встановлюють, змінюють або відміняють норми права); за галузями права, оскільки норми регулюють конкретні суспільні відносини, але той самий законодавчий або підзаконний акт може регулювати відносини різних галузей права; за часом дії; за суб'єктами нормотворення (референдуми, акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента, Міністерств або центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику в гуманітарній сфері, органів місцевого самоврядування); за територіальним принципом дії, або загальноукраїнські, регіональні або місцеві; за колом осіб, на яких розповсюджується дія акту; за юридичною силою, або Конституція, конституційні закони, закони, підзаконні акти, внутрішні накази міністерств, центральних органів виконавчої влади тощо².

Л. Гончар називає наступні критерії за суб'єктами нормотворчості: акти вищих органів державної влади, тобто Верховної Ради, Президента, Кабміну; це акти центральних органів виконавчої влади, а саме Міністерства, служби тощо; акти інституцій, що входять до складу (системи) органу державної влади; певні локальні нормативні акти. Також дослідниця класифікує акти за формою їх ухвалення: це можуть бути конституційні Закони; Закони кодифіковані або звичайні; постанови органу законодавчої влади, або вищої представницької влади (якщо брати зарубіжні держави, не усюди вищий представницький орган є єдиним законодавчим); постанови Кабміну; укази Президента; накази центральних органів виконавчої влади та інших

1. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія / О.М. Музичук. Харків: Хар-ків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 275.

2. Вилегжаніна М. В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів / М. В. Вилегжаніна // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 1. С. 35-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2011_1_6.

державних органів, що беруть участь в реалізації державної політики в гуманітарній сфері¹.

Д. Приймаченко серед критеріїв класифікації основною називає сферу дії нормативних актів, що регулюють діяльність певного органу державної влади, й у відповідності до цього встановлює поділ на акти внутрішнього законодавства та міжнародно-правові договори та угоди, в яких брала участь або ратифікувала держава Україна. Ми у свою чергу наголосимо на важливості включення міжнародних актів і договорів в загальну конструкцію актів, норми яких регулюють суспільні відносини забезпечення і формування реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Актами внутрішнього законодавства (якщо розглядати це поняття з позицій загальної системи нормативних актів, а не лише Закони) відносяться закони та підзаконні акти; серед міжнародних актів можна здійснити поділ на ті міжнародні договори або акти, що визначають загальні права людини (наприклад, право на освіту, на соціальних захист, вільний розвиток особистості тощо), доктринальні, що визначають необхідні вектори розвитку гуманітарної сфери, акти, що присвячені конкретним сферам гуманітарної політики (освітою, охороною здоров'я тощо)².

Якщо розглядати класифікацію із тих позицій, що за реалізацією конкретної сфери гуманітарної політики стоять конкретні міністерства, центральні органи виконавчої влади, то варто використати наведену класифікацію також Д. Приймаченком, а саме: 1) акти, які визначають загальні правові засади щодо завдань і функцій органу державної влади, який бере участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері; 2) акти, що визначають компетенцію структурних підрозділів органів влади, які беруть участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері; 3) типові акти, що визначають порядок реалізації повноважень органу влади; 4) акти, що делегують окремі повноваження інших органів виконавчої влади конкретному органу влади³.

Таким чином, усі наявні правові акти, що діють у межах державного регулювання гуманітарною сферою, можна класифікувати за багатьма

1. Гончар Л. Я. Аналіз основних критеріїв класифікації нормативно-правових актів, що визначають правові засади організації діяльності адміністративних судів / Л. Я. Гончар // *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 41-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_4_9

2. Приймаченко Д.В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національна академія державної податкової служби України, Ірпінь, 2007. С. 176-177.

3. Там само. С. 177.

різними критеріями, на кшталт юридичної сили і статусу, починаючи із Конституції та конституційних законів України, продовжуючи звичайними та кодифікованими законами, підзаконними актами, що стосуються реалізації законів, норми яких регулюють суспільні відносини в гуманітарній сфері, внутрішніми актами органів державної влади та місцевого самоврядування, що стосуються їх діяльності з реалізації державної політики в гуманітарній сфері.

Якщо узагальнити усі різноманітні класифікаційні підходи і поєднати зі специфікою державної політики в гуманітарній сфері, в першу чергу їх можна класифікувати за приналежністю до міжнародних актів або нормативно-правових актів національного права, за юридичною силою, але із врахуванням конкретної сфери суспільних відносин, які стосуються формування та реалізації гуманітарної політики. З урахуванням усталеної правничої позиції поділ внутрішнього національного законодавства та відповідних актів правотворчості доречно здійснювати за юридичною силою, тим більше що фундаментальні загальні засади гуманітарної політики України закріплені у Конституції України, а закони у свою чергу можна поділити за сферами регулювання суспільних відносин (сфера освіти і науки, культури, спорту і туризму, охорони здоров'я, гуманітарної безпеки, соціального забезпечення, охорони суспільної моралі, молодіжної політики, інформаційної політики, розвитку громадянського суспільства, державної мови тощо), окрім того закони можна поділити й за критерієм регулювання діяльності та визначення мети, функцій, завдань і обов'язків тих органів державної влади та місцевого самоврядування, що беруть участь в забезпеченні реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Далі можна назвати підзаконні акти, які містять норми, що визначають основні засади реалізації законів, що стосуються регулювання суспільних відносин у сфері соціального забезпечення тощо, а також підзаконні акти, що конкретизують норми законів (щодо визначення мети, функцій, завдань і обов'язків тих органів державної влади та місцевого самоврядування, що беруть участь в забезпеченні реалізації державної політики в гуманітарній сфері).

Водночас, перш ніж характеризувати національну систему нормативно-правових актів, які є джерелами адміністративного права у гуманітарній сфері, слід наголосити, що визначальні засади гуманітарного розвитку суспільства та окремих його складових сфор-

мульовані насамперед у нормативних документах міжнародного права – деклараціях (Загальна декларація прав людини¹, Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації», ухвалено Комітетом міністрів на 70-й сесії 29 квітня 1982 р.², Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці, ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року³ та ін.);

конвенціях (прикладом може слугувати величезна кількість таких міжнародних актів, а саме: Конвенція про захист прав людини і основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.)⁴; Конвенція ООН «Про права дитини» від 20 листопада 1989 р.⁵; Конвенція МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю, 1930 р. (ратифіковано 09 червня 1956 р.)⁶; Конвенція МОП № 47 про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень, 1935 р. (ратифіковано 09 червня 1956 р.)⁷; Конвенція МОП № 100 про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну працю, 1951 р. (ратифіковано 09 червня 1956 р.)⁸; Конвенція МОП № 10 про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві, 1921 р. (ратифіковано 11 серпня 1956 р.)⁹; Конвенція МОП № 11 про право на асоціацію та об'єднання трудящих

1. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008 р., № 93, с. 89.

2. Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації», ухвалено Комітетом міністрів на 70-й сесії 29 квітня 1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885#Text

3. Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці, ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/declaration/documents/normativeinstrument/wcms_716633.pdf

4. Конвенція про захист прав людини і основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.) ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20 листопада 1989 р. ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

6. Конвенція МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю, 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136

7. Конвенція МОП № 47 про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень, 1935 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU35K02U>

8. Конвенція МОП № 100 про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну працю, 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text

9. Конвенція МОП № 10 про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві, 1921 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141125___141125

у сільському господарстві, 1921 р. (ратифіковано 11 серпня 1956 р.)¹; Конвенція МОП № 16 про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден, 1921 р. (ратифіковано 11 серпня 1956 р.)²; Конвенція МОП № 52 про щорічні оплачувані відпустки, 1936 р. (ратифіковано 11 серпня 1956 р.)³; Конвенція про безробіття № 2 1919 р. (ратифіковано 04 лютого 1994 р.)⁴; Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок⁵; Конвенція про статистику праці (1985 р.)⁶; Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 (1981 р.)⁷; Конвенція про сприяння зайнятості й захист від безробіття № 168 (1988 р.)⁸; Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 (1999 р.)⁹; Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.)¹⁰; Конвенція про міжнародний обмін виданнями (1958 р.)¹¹; Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960 р.)¹²; Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону

1. Конвенція МОП № 11 про право на організацію та об'єднання трудящих у сільському господарстві, 1921 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_141#Text

2. Конвенція МОП № 16 про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден, 1921 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_138#Text

3. Конвенція МОП № 52 про щорічні оплачувані відпустки, 1936 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_003#Text

4. Конвенція про безробіття № 2 1919 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_143#Text

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

6. Конвенція про статистику праці URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=61350

7. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010#Text

8. Конвенція про сприяння зайнятості й захист від безробіття № 168 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_437#Text

9. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text

10. Всесвітня конвенція про авторське право URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text

11. Конвенція про міжнародний обмін виданнями URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00YBEFF65A&abz=1P7HS>

12. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id210857>

Європи (1979 р.)¹; Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.)²; Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.)³; Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (1971 р.)⁴; Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (1971 р.)⁵; Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.)⁶; Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.)⁷; Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (2001 р.)⁸; Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (1985 р.)⁹; Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1971 р.)¹⁰; Рамкова Конвенція Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства (2005 р.)¹¹; Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.)¹²; Конвенція про охорону всесвітньої

1. Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2993-10#Text>

2. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5396-11#Text>

3. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

4. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

5. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71K08U>

6. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

7. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 16. С.153.

8. Про ратифікацію Конвенції про охорону підводної культурної спадщини : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 45. С. 438.

9. Про ратифікацію Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 45. С. 439.

10. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 лип. 1971 р., змін. 2 жовт. 1979 р.) : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 21. С. 155.

11. Рамкова Конвенція Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_719

12. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970 р.,

культурної і природної спадщини (1988 р.)¹; Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.)²; Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2010 р.)³;

пактах (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.)⁴;

угодах, меморандумах (Угода щодо припинення обігу порнографічних видань (Париж, 4 травня 1910 року)⁵, Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне й техніко-економічне співробітництво (підписано 07 травня 1992 р.)⁶, Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про охорону і збереження культурної спадщини від 12 березня 1994 р.⁷, Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо основних напрямів та цілей програми допомоги з боку Агентства США з міжнародного розвитку⁸, Міжвідомчий Договір від 29 березня 2005 р. про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Меморіальним музеєм Голокосту Сполучених Штатів Америки⁹;

ратифік. із заявою Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 10.02.88 р. № 5396-XI
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_186

1. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ратифік. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 04.10.88 р. № 6673-XI
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_089

2. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту
https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_157

3. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження
https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/952_008

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

5. Соглашение относительно пресечения обращения порнографических изданий (Париж, 4 мая 1910 года) http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_591

6. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне й техніко-економічне співробітництво URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_295#Text

7. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про охорону і збереження культурної спадщини від 12.03.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_006#Text

8. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо основних напрямів та цілей програми допомоги з боку Агентства США з міжнародного розвитку URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_160#Text

9. Міжвідомчий Договір від 29.03.2005 р. про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Меморіальним музеєм Голокосту Сполучених Штатів Америки URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/kulturno-gumanitarne-spivrobitnictvo>

резолуціях (Політична декларація про засоби масової інформації в демократичному суспільстві. Резолюція № 1 «Майбутнє суспільного телерадіомовлення»)¹, Рекомендація МОП № 122 щодо політики в галузі зайнятості 1964 р. (ратифіковано 29 травня 1968 р.)²;

рекомендаціях (Рекомендація № R(91)11 Комітету міністрів державам-членам щодо експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми (9 вересня 1991 року); Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ»: ухвалено Комітетом міністрів на 607-му засіданні заступників міністрів від 30 жовтня 1997 р.; Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ»³;

директивах (Директива Ради Європейського Союзу 89/552/ЄЕС про координацію певних положень, встановлених законодавчо, регулятивно чи адміністративно країнами-учасницями (Європейської Конвенції про транскордонне телемовлення) в галузі здійснення телевізійного мовлення (у редакції Директиви 97/36/ЄС) 3 жовтня 1989 року)⁴;

хартіях, маніфестах, деклараціях (Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту (Париж, 21 листопада 1978 р.)⁵, Спортивна хартія

1. Політична декларація про засоби масової інформації в демократичному суспільстві. Резолюція № 1 «Майбутнє суспільного телерадіомовлення» http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_121

2. Рекомендація МОП № 122 щодо політики в галузі зайнятості 1964 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_246#Text

3. Рекомендація № R(91)11 Комітету міністрів державам-членам относительно експлуатации секса в целях наживы, порнографии, проституции, торговли детьми и несовершеннолетними (9 сентября 1991 года) URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_046; Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ»: ухвалено Комітетом міністрів на 607-му засіданні заступників міністрів від 30 жовтня 1997 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_735; Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України від 20 червня 2012 року. Відомості Верховної Ради. 2013. № 19-20. Ст. 180.; Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ» URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_735

4 Директива Совета Европейского Союза 89/552/ЕЕС о координации определенных положений, установленных законодательно, регулятивно либо административно странами-участниками (Европейской Конвенции о трансграничном телевидении) в области осуществления телевизионного вещания (в редакции Директивы 97/36/ЕС Европейского Парламента и Совета от 19 июня 1997 года) 3 октября 1989 года URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_446

5. Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту (Париж, 21 листопада 1978 р.) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU78004H>

Європи (Родос, 14–15 травня 1992 р.)¹, Європейський маніфест «Молоді люди і спорт» (Лісабон, 17–18 травня 1995 р.)², Рекомендація європейської ради «Молодь і спорт вищих досягнень» (№ 1292, 1996 р.);

протоколах (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах)³ тощо.

Відтак, розвиток будь-якої нації не можливий без формування гуманістичних засад в суспільстві, побудові його на принципах поваги до гідності людини, дотриманні загальних ідеалів людства й забезпеченні всебічного соціального поступу, що окреслені в основоположних документах світової спільноти, які фіксують універсальні стандарти прав людини, Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та факультативних протоколах до них; Гельсінському підсумковому акті щодо безпеки та співробітництва у Європі⁴.

Державна стратегія гуманітарного розвитку України ґрунтується на нормативних положеннях зазначених міжнародно-правових актів щодо забезпечення загальнолюдських цінностей свободи, рівності та солідарності, сформульованих у Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, затвердженій резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р. Поряд з цим, зазначена стратегія спирається на загальнонаціональні цінності українського суспільства, такі як: формування спільної ідентичності, політична стабільність, толерантність, відповідальність, соціальна справедливість, захист економічних та соціальних прав людини⁵.

До названих вище слід додати міжнародно-правові акти з питань охорони здоров'я, медичної справи, медичної допомоги, допомоги при хворобі, праці дітей, матерів, інвалідів, зокрема: Міжнародний

1. Спортивна хартія Європи (Родос, 14–15 травня 1992 р.) URL: <http://lib.sportedu.ru/GefText.idc?TxtID=1542>

2. Європейський маніфест «Молоді люди і спорт» (Лісабон, 17–18 травня 1995 р.) / Акти міжнародного спортивного законодавства як основа формування відповідної галузі міжнародного права URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1299/>

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : ратифіковано із заявою Законом № 1845-IV від 23.06.2004 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795

4. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник / В. І. Малімон. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 172.

5. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть : досвід соціально-філософського аналізу / В.П. Андрущенко. К. : ТОВ Атлант ЮЕмСі, 2005. 498 с.

кодекс медичної етики, прийнятий Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації у 1948 р., зі змінами і доповненнями 1968, 1983, 1994 рр.; Женевська декларація Всесвітньої медичної асоціації, прийнята у 1949 р., зі змінами і доповненнями 1968 і 1983 рр., орієнтована на випускників медичних вишів – майбутніх лікарів; Рекомендації для лікарів, що проводять біомедичні дослідження на людині (1964 р.); Лісабонська декларація про права пацієнтів (1981 р.); Дванадцять принципів надання медичної допомоги у будь-якій системі охорони здоров'я (1983 р.); Рекомендації з надання медичної допомоги у сільській місцевості (1983 р.); Заява про використання психотропних засобів і зловживання ними (1983 р.); Заява про використання протипіхотних засобів і зловживання ними (1983 р.); Заява про свободу контактів між лікарями (1984 р.); Декларація з прав людини і особистої свободи медичних працівників (1985 р.); Заява про торгівлю живими органами (1985 р.); Декларація про незалежність і професійну свободу лікаря (1986 р.); Заява про підготовку медичних кадрів (1986 р.); Декларація щодо евтаназії (1987 р.); Декларація щодо трансплантації людських органів (1987 р.); Мадридська декларація про професійну автономію і самоуправління лікарів (1987 р.); Декларація про жорстоке ставлення до людей похилого віку і старих (1990 р.); Заява про політику у сфері лікування смертельно хворих пацієнтів, які терплять хронічний біль (1990 р.); Заява про недбале ставлення лікарів до своїх обов'язків (1992 р.); Заява про професійну відповідальність за якість медичного обслуговування (1996 р.)¹.

Крім цього, слід відзначити низку конвенцій, які надають громадянам держав-членів Ради Європи рівні права у галузі науки, закріплювали широкі соціальні гарантії. Конвенції, ухвалені з дня прийняття Статуту Ради Європи, були спрямовані на ефективну інтеграцію населення в європейському просторі: Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу 1953 р.²; Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, дають декларація про вступ до університетів 1953 р.³; Європейська культурна конвенція 1954 р.¹; Європейська

1. Москаленко В. Ф. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та правового рівня / В. Ф. Москаленко, Т. С. Грузева, Г. В. Іншакова. Харків : Контракт, 2006. С. 120.

2. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї (ETS № 14) Париж, 11 грудня 1953 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_649#Text

3. Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, дають декларація про вступ до університетів 1953 р. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/e44.pdf>

Угода про захист телерадіомовлення 1960 р.²; Європейська конвенція із соціального страхування 1972 р.³; Європейська конвенція про правове становищі робітників – мігрантів 1977 р.⁴; Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р.⁵; Конвенція про участі іноземців у громадському житті на місцевому рівні 1992 р.⁶; Європейська хартія регіональних мов та мов меншин 1992 р.⁷; Рамкова конвенція щодо захисту національних меншин 1995 р.⁸ та ряд інших документів.

Водночас, як зазначає М. Л. Ентін, всі перераховані нормативні акти, незважаючи на всю їх важливість та необхідність, не йдуть у жодне порівняння з Європейською конвенцією про права людини та основні свободи 1950 р. Вони лише відтінюють її унікальний характер та основне значення для формування загальноєвропейського правопорядку та вирішення завдань, поставлених перед Радою Європи⁹. В зазначеній конвенції перераховуються основні природні громадянські права людини, а саме право на життя, заборона на катування, заборона рабства і примусової праці, право на свободу і особисту недоторканість, право на свободу думки, на повагу до приватного і сімейного життя тощо¹⁰.

Складність у характеристиці та застосуванні загальновизнаних принципів та норм міжнародного права як специфічного джерела права полягає в тому, що вони не закріплені у якомусь певному акті чи

1. Європейська культурна конвенція 1954 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text

2. Європейська Угода про захист телерадіомовлення Страсбург, 22.06.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_777#Text

3. Європейська конвенція про соціальне забезпечення (ETS № 78) Париж, 14 грудня 1972 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_581#Text

4. Європейська конвенція про правове становище робітників – мігрантів 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_j82#Text

5. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

6. Конвенція про участі іноземців у громадському житті на місцевому рівні 1992 р. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86i%D1%8F-%D0%.pdf>

7. Європейська хартія регіональних мов та мов меншин 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text

8. Рамкова конвенція про захист національних меншин URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

9. Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы / Энтин М.Л. М.: Изд-во МНИМП, 1997. С. 124.

10. Європейська конвенція з прав людини: міжнародний документ від 04.11.1950 № 995_004

певній групі актів, а, так би мовити, «розсіяні» у багатьох міжнародних актах, таких як міжнародні конвенції, статuti та резолюції міжнародних організацій, резолюції міжнародних конференцій та інших джерел міжнародного права. Серйозна проблема у формуванні та застосуванні даного джерела полягає в тому, що якісь принципи та норми міжнародного права одними фахівцями можуть бути визнані як загальновизнані та віднесені до цієї групи джерел права, а інша група фахівців може цілком справедливо не вважати їх загальновизнаними за тією підставою, що якісь держави відмовилися визнавати їх загальновизнаними.

Повертаючись до національної системи нормативно-правових актів, які є джерелами адміністративного права в гуманітарній сфері, слід підкреслити значення Основного Закону нашої держави – Конституції України, яка є документом найвищої юридичної сили та:

по-перше, у ст. 11 визначає, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;

по-друге, вказує у статті 12 на те, що Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави, а громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності;

по-третє, статтею 34 гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір;

по-четверте, статтею 46 надає кожному громадянину право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом;

по-п'яте, гарантує статтею 49 кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

по-шосте, у статті 54 підкреслює важливість охорони законом культурної спадщини;

по-сьоме, вказує на виключну роль держави у забезпеченні збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність;

по-восьме, встановила обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (стаття 66)¹.

Поділ нормативно-правових актів, що покликані регулювати суспільні відносини в гуманітарній сфері, не за функціональним їх призначенням, а залежно від юридичної сили, що здається принциповим та більш інформативним, дозволяє виділити їх в якості ієрархічної вертикальної структури, до якої крім Конституції України² і законів, що встановлюють відправні засади правового регулювання (конституційні закони) в гуманітарній сфері (про них мова піде нижче), входять кодекси, головне призначення яких – забезпечення на основі науково обґрунтованих принципів комплексного, всебічного і цілісного вирішення тих чи інших завдань економічного і соціального розвитку суспільства (Сімейний кодекс України³, Цивільний кодекс України⁴, Кодекс адміністративного судочинства України⁵, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.⁶, Кодекс законів України про працю⁷, Податковий кодекс України⁸); нормативні укази і розпорядження Президента України, які приймаються у відповідності з Конституцією України (Укази Президента України від 9 лютого 2016 року «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»⁹, від 25 червня 2013 року «Про Національну стратегію розвитку освіти

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Там само.

3. Сімейний кодекс України : Закон України : від 10.01.2002 р. № 2947–III // Урядовий кур'єр. 2002. № 44.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України : від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. С. 11. Ст. 1918.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р., № 8073-X / *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

7. Кодекс законів України про працю : Закон України : від 10 грудня 1971 року № 322–VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=322-08>.

8. Податковий кодекс України : Закон України : від 02.12.2011 р. № 2755-VI URL: <http://www.http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

9. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>

в Україні на період до 2021 року¹, від 15 березня 2002 року за № 258/2002 «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя»²); нормативні акти вищих органів виконавчої влади України, а саме постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України («Про Національну програму планування сім'ї» від 13.09.1995 р.³, «Про Програму «Українська родина» від 14.03.2001 р.⁴, «Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року» від 27 грудня 2006 року⁵, «Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року від 15 травня 2013 року»⁶, «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» від 31 серпня 2011 року⁷, «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» від 11 квітня 2018 року⁸, «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року» від 22 липня 2009 року № 851-р⁹, «Про затвердження Положення про

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

2. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України від 15.03.2002 р. за № 258/2002 / Офіційний вісник України від 05.04.2002 р., № 12, стор. 6, стаття 555, код акту 21864/2002.

3. Про Національну програму планування сім'ї : постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF#Text>

4. Про Програму «Українська родина» : постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2001 р. № 243 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2001-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF#Text>

6. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року від 31 серпня 2011 р. № 1057 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-%D0%BF#Text>

8. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF#Text>

9. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року : розпорядження

Міністерство соціальної політики України» від 17 червня 2015 року № 423¹ та інші); нормативні накази міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади (наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 21 квітня 2005 року «Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді»², наказ Міністерства соціальної політики України 13 серпня 2018 року № 1005 «Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах»³, наказ Міністерства культури України від 15 жовтня 2013 року № 983 «Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності»⁴, наказ Мінкультури від 17 жовтня 2012 року № 1154 «Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства культури України»⁵, наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 28 січня 2021 року № 49 «Про затвердження Положення про Науково-методичну раду з питань охорони культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України»⁶, наказ Міністерства культури України від 22 червня 2012 року № 668 «Про затвердження Положення про Експертну раду

КМУ від 22 липня 2009 р. № 851-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2009-%D1%80>

1. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінет Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF>

2. Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді : наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 21 квітня 2005 року № 242/178 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0242290-05#Text>

3. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах : наказ Міністерства соціальної політики України 13 серпня 2018 року № 1005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#n13>

4. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності: наказ Міністерства культури України від 15.10.2013 № 983 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13>

5. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства культури України, затверджений наказом Мінкультури від 17.10.2012 року № 1154 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS19045.html

6. Про затвердження Положення про Науково-методичну раду з питань охорони культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 28 січня 2021 року № 49 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0473-21#n7>

з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій»¹, наказ Міністерства культури України від 30 грудня 2015 року № 1133 «Про затвердження Положення про Експертно-фондову комісію Міністерства культури України»², наказ Міністерства культури України 22 травня 2017 року № 439 «Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України»³, наказ Міністерства культури України 01 лютого 2017 року № 70 «Про Експертну раду Міністерства культури України з питань етнополітики»⁴ та багато інших); нормативні накази керівників державних підприємств, установ, організацій; нормативні акти місцевих рад, їх виконавчих органів (наприклад, рішення, які встановлюють правила, за порушення яких передбачена адміністративна відповідальність); розпорядження місцевих державних адміністрацій або їх голів (розпорядження Харківської обласної військової адміністрації від 06 березня 2022 року № 10В «Про штаб з питань надання населенню гуманітарної допомоги»⁵); акти органів місцевого самоврядування щодо здійснення функцій, які їм делеговані, а також щодо реалізації власних повноважень (рішення Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 «Про затвердження Положення про департамент гуманітарної політики Дніпровської міської ради»⁶, рішення

1. Про затвердження Положення про Експертну раду з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій : наказ Міністерства культури України від 22 червня 2012 року № 668 URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245232192&cat_id=245232123

2. Про затвердження Положення про Експертно-фондову комісію Міністерства культури України : наказ Міністерства культури України від 30 грудня 2015 року № 1133 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-16>

3. Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України : наказ Міністерства культури України 22 травня 2017 року № 439 URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245278181&cat_id=245278173

4. Про Експертну раду Міністерства культури України з питань етнополітики: наказ Міністерства культури України 01 лютого 2017 року № 70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0246-17>

5. Про штаб з питань надання населенню гуманітарної допомоги : розпорядження Харківської обласної військової адміністрації від 06 березня 2022 року № 10В URL: [https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1149/114874/files/10_%D0%B3%D1%83%D0%BC_%20%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%20\(%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F\).pdf](https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1149/114874/files/10_%D0%B3%D1%83%D0%BC_%20%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%20(%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F).pdf)

6. Про затвердження Положення про департамент гуманітарної політики Дніпровської міської ради рішення Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/Widgets/GetWidgetContent?url=/WebSolution2/wsGetTextPublicDocument?pID=370724&name=85/7>

Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 «Про подальше функціонування закладів освіти з урахуванням вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»¹, рішення Львівської міської ради від 28 серпня 2021 року «Про затвердження Положення про управління охорони здоров'я департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради та його структури»²); міжнародно-правові акти, ратифіковані у встановленому порядку, про які йшлося раніше, а також певним чином і рішення Конституційного Суду України.

Пріоритетне значення серед іншого масиву нормативно-правових актів безперечно має закон, як документ після конституції маючий вищу юридичну силу, роль якого має постійно зростати, оскільки його верховенство є невід'ємною ознакою і виявляється, передусім, у суворій відповідності йому інших нормативних актів, оскільки саме законами регулюються найважливіші питання гуманітарного розвитку суспільства.

Яскравим прикладом є регулювання на законодавчому рівні питань функціонування і застосування української мови (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»³), суспільних відносин, пов'язаних із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, а також забезпеченням доступу до них (Закон України «Про культуру»⁴, організації музейної (Закон України «Про музеї та музейну справу»⁵, архівної (Закон України «Про Національний архівний фонд

1. Про подальше функціонування закладів освіти з урахуванням вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»: рішення Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/Widgets/GetWidgetContent?url=/WebSolution2/wsGetTextPublicDocument?pID=370525&name=84/7>

2. Про затвердження Положення про управління охорони здоров'я департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради та його структури: рішення Львівської міської ради від 28 серпня 2021 року URL: [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/CFABB383B6D963D5C225873F003E6D8E?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/CFABB383B6D963D5C225873F003E6D8E?OpenDocument)

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

5. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>

та архівні установи»¹ та бібліотечної (Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу»)² справи; книговидання, створення видавничої продукції (Закон України «Про видавничу справу»)³, її розповсюдження і використання (Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»)⁴; створення і розповсюдження фонограмної та аудіовізуальної продукції; художньої літератури, кінематографії (Закон України «Про кінематографію»)⁵, театрального (Закон України «Про театри і театральну справу»)⁶, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури (Закон України «Про архітектурну діяльність»)⁷, фотомистецтва, дизайну; телебачення і радіомовлення (Закон України «Про телебачення і радіомовлення»)⁸; нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народної культури (Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини»)⁹; охорони національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини (Закон України «Про охорону культурної спадщини»)¹⁰, регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації (Закон України «Про інформацію»¹¹, Закон України «Про доступ до публічної інформації»¹², Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. С. 86.

2. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. С. 45.

3. Про видавничу справу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 32. С. 206.

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. С. 1.

5. Про кінематографію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. С. 114.

6. Про театри і театральну справу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. С. 350.

7. Про архітектурну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 31. С. 246.

8. Про телебачення і радіомовлення : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. С. 43.

9. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 16. С.153.

10. Про охорону культурної спадщини : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. С. 333.

11. Про інформацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

12. Про доступ до публічної інформації: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

масової інформації»¹, Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»²), захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль (Закон України «Про захист суспільної моралі»³), суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти (Закон України «Про освіту»⁴, Закон України «Про фахову передвищу освіту»⁵, Закон України «Про вищу освіту»⁶), суспільних відносин у сфері охорони здоров'я (Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»⁷, у сфері забезпечення зайнятості населення та гарантування права людини на працю і соціальний захист від безробіття (Закон України «Про зайнятість населення»⁸) тощо.

З цього приводу слушно наголошують деякі вчені про пріоритетне значення закону в упорядкуванні суспільних відносин, гарантуванні прав і свобод громадян, забезпеченні фундаменту взаємодії всіх пілок влади: законодавчої, виконавчої і судової⁹. «Саме закон, – на думку В. Селіванова, – має стати не лише політико-юридичним засобом, що використовується державою для вирішення різноманітних завдань, а й метою, реалізація якої створює можливості більш упорядкованого, безпечного та гідного суспільного життя»¹⁰.

1. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.

2. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 50. Ст. 302.

3. Про захист суспільної моралі: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

4. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

5. Про фахову передвищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 30. Ст.119.

6. Про вищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

8. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року / *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.

9. Дурдинець В. В. Створити гармонійну національну правову систему / В. В. Дурдинець. *Правова держава*. 1994. Вип. 5. С. 4-10.

10. Селіванов В. Правова політика України (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології) / В. Селіванов. *Право України*. 2001. № 12. С. 6-13.

До особливостей закону та відмінності його від інших форм нормативно-правових актів слід таким чином віднести їх стійкість, стабільність та відносну незмінність. Законом закріплюються важливі, основні, стійкі відносини, властиві цьому ладу, суспільству у тривалий, доступний для огляду період його існування. Однак ця обставина аж ніяк не виключає можливості зміни закону. У виняткових випадках допускаються окремі, приватні зміни (доповнення) законів, коли виявляється гостра потреба приведення законодавчого регулювання у відповідність до вимог життя. Головне, щоб такі винятки не стали правилом і звичайною практикою, як це часто трапляється з українськими законами.

Однією із особливостей гуманітарної сфери є регулювання суспільних відносин, що складаються за кожним з напрямів її реалізації, розгалуженою системою підзаконних нормативно-правових актів. Це відповідно показує, що правове регулювання суспільних відносин у сучасних державах здійснюється не лише одними законами, як могло б передбачатися в ідеалі, але й іншими видами нормативно-правових актів, через високу складність і динамічність регульованих суспільних відносин. З огляду на специфічність та розгалуженість підзаконної нормотворчості, таким документам, у тому числі й в гуманітарній сфері, притаманні наступні характерні ознаки:

по-перше, вони покликані розвивати та конкретизувати положення законів, а також відповідати їм;

по-друге, в таких актах міститься значна частина всіх правових розпоряджень;

по-третє, орієнтованість на закріплення у конституції та законах повноважень за певним органом видавати нормативно-правові акти;

по-четверте, використання спеціальних юридичних формул у визначенні юридичної сили підзаконного нормативно-правового акта;

по-п'яте, у цій групі правових актів здійснюється опосередкування норм законів за допомогою відтворення, доповнення, конкретизації, розвитку, деталізації та інших форм;

по-шосте, їм властивий спрощений порядок прийняття, опублікування та введення в дію в порівнянні з законом, тому вони швидше та оперативніше реагують на зміну життєвої обстановки, з більшою ефективністю пристосовуються до мінливої дійсності;

по-сьоме, норми підзаконних нормативно-правових актів здебільшого є нормами видового значення стосовно норм законів, які є нормами родового значення;

по-восьме, їм притаманний високий рівень неоднорідності, умовно об'єднуються до однієї загальної групи, мають різну юридичну силу, різні найменування і форму видання.

Одним із найбільш яскравих проявів недостатньої інтенсивності застосування системного підходу в державному регулюванні гуманітарного вектору розвитку українського суспільства в нинішніх умовах виступає певна системна дисфункція законодавчого та підзаконного масиву, що виражається в колізійності та дублюванні закріплених ним правових норм, а також низькому рівні кодифікації деяких галузей законодавства та окремих сфер його застосування.

Не є виключенням в даному випадку й гуманітарна сфера, яка в силу розгалуженості складових, напрямів забезпечення, особливостей регулювання діяльності різних суб'єктів публічного адміністрування, представлена значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили, у тому числі й міжнародного рівня, які не завжди відповідають вимогам сьогодення.

Прикладів так само можна наводити дуже багато і колізійність певних норм чинного українського законодавства в гуманітарній сфері, його певною мірою недосконалість обумовлена багатьма чинниками, серед яких можна назвати:

– наявність подекуди декларативних та публіцистичних положень, не наповнених конкретним нормативним змістом, які не встановлюють конкретних прав і обов'язків учасників відповідних суспільних відносин, що не узгоджується з природою конкретного закону як нормативно-правового акту;

– відсутність системності нормативного масиву законодавчих та підзаконних актів, що регулюють суспільні відносини в гуманітарній сфері країни;

– часті спроби наповнити один закон великим масивом нормативних приписів принципово різних галузей права ускладнюють правозастосування, адже такий правовий документ об'єктивно важко наповнювати конкретним юридичним змістом;

– переважна більшість положень нормативно-правових актів в гуманітарній сфері не мають властивого для норм права формально-визначеного характеру, внаслідок чого їм притаманний переважно ненормативний, декларативний характер і за своїм фактичним змістом насправді є не засадами державної гуманітарної політики, а конкретними довго- та короткостроковими цілями і завданнями одноразового характеру як-то «вжиття заходів для розвитку...», «забезпечення

соціальної підтримки...», «розвиток системи соціального захисту...», «недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культу насильства, жорстокості, поширення порнографії» тощо;

– відсутність часто у законодавстві, що регулює відносини в гуманітарній сфері, механізму реалізації запропонованих у ньому, по суті, декларативних приписів;

– відсутність цілісного за формою та узгодженого за змістом єдиного концептуального нормативно-правового акту, насамперед у вигляді закону, що значно ускладнює актуалізацію засад державної політики в гуманітарній сфері, робить її складною, однополярною, внутрішньо декларативною, безсистемною.

Підтвердженням складної ситуації є і результати соціологічного дослідження. Зокрема, законодавча та нормативно-правова база в галузі гуманітарної сфери отримала серед опитаних також незадовільну оцінку – 74,0%. Так, є нагальна потреба у проведенні аналізу чинної системи нормативно-правових актів, про що говорять 69,3% учасників опитування, актуалізація її предмету та відповідності вирішенню реальних проблем у гуманітарній сфері – 58,7% і визначення конкретних напрямів вдосконалення та розвитку гуманітарної сфери – 51,1%.

Вітчизняну законодавчу та нормативно-правову базу в галузі гуманітарної сфери респонденти оцінюють досить низько – погану оцінку (чинна система нормативно-правових актів не відповідає актуальним завданням розвитку вітчизняного суспільства, на сучасному етапі потребує перегляду, внесенню змін до чинних законодавчих актів та доповнення новими актами у гуманітарній сфері) обрав сегмент у 24,0%; задовільну оцінку (досі перебуває у стадії формування та вдосконалення, потребує значного корегування) надали 50,0% учасників опитування. У сумі оцінки негативної спрямованості отримали 74,0%. 23,1% оцінок мають позитивну спрямованість: з них – оцінку «відмінно (може працювати у сьогоднішніх умовах, змін та доповнень не потребує) – 8,2%, а оцінку «добре» (є досить дієвим, необхідно лише внести деякі незначні корективи) – 14,9%. Не відповіли на запитання 2,9%.

На запитання щодо необхідності у проведенні аналізу чинної системи нормативно-правових актів більшість респондентів – 63,9% зазначили, що першочерговим завданням є розвиток гуманітарної сфери (сума індикаторів шкали «так» та «скоріше так»); 58,7% виступили за предмет її відповідності вирішенню реальних проблем

у гуманітарній сфері (також сума вказаних індикаторів); 51,1% звернули увагу на визначення конкретних напрямів вдосконалення та розвитку гуманітарної сфери (також сума індикаторів «так» та «скоріше так»).

Можливостей для приведення законодавства у сфері гуманітарного розвитку багато, але всі вони гальмуються об'єктивними чинниками. Найбільш оптимальним заходом подолання названих проблем може розглядатися систематизація правових актів

Розвиток будь-якої правової системи, у тому числі й спрямованої на розв'язання проблемних питань у гуманітарній сфері, вимагає ефективного функціонування спеціалізованих органів її упорядкування. Це звичайний закономірний процес розвитку правових систем сучасних цивілізованих суспільств, що характеризується наявністю значної кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили, який в силу еволюційного розвитку суспільних відносин породжує потребу в постійному оновленні та множенні законодавства.

Прийняття суб'єктами правотворчості нових нормативно-правових актів з часом знижує ефективність нормотворчої діяльності, збільшує колізії, прогалини, повтори, застарілий правовий матеріал, ускладнює розуміння нормативних приписів, їх тлумачення, доведення до адресату, призводить до регулярної модифікації систем законодавства та права, а відтак вимагає вжиття заходів щодо упорядкування її елементів. Іншими словами йде про систематизацію нормативного матеріалу, яка виступає в ролі інструменту налагодження зав'язків між різними, але й водночас похідними елементами галузевого законодавства у сфері гуманітарного розвитку країни, що поєднує в собі одночасно і владно-організаційні, і приватно-правові відносини, які регулюються принципово різними галузями права. Систематизацію слід розглядати в якості інструменту покращення ситуації із регулювання суспільних відносин в гуманітарній сфері, через комплекс заходів, які забезпечать:

- 1) доступність законодавства, полегшення пошуку необхідної норми;
- 2) зручність користування таким законодавством;
- 3) облік законодавства;
- 4) забезпечення повноти законодавства;
- 5) усунення застарілих та неефективних норм права, очищення законодавства в гуманітарній сфері від віджилых, безсистемних правових позицій, стандартів та механізмів;
- 6) виявлення та розв'язання юридичних конфліктів (колізій);
- 7) виявлення та ліквідацію прогалин у чинному «гуманітарному» нормативному масиві;
- 8) поновлення законодавства до світових вимог, урахуваючи європейський вектор розвитку українського суспільства;
- 9) приведення нормативно-правового регулювання до інструменту, що забезпечує

нормальне функціонування суспільного життя, вдосконалення правового регулювання гуманітарного розвитку країни; 10) стабілізацію правопорядку у всіх складових гуманітарної сфери; 11) найбільш ефективне управління державними справами на користь особистості; 12) ліквідацію повторень; 13) виявлення негативних тенденцій у розвитку «гуманітарного» законодавства.

Відсутність наразі якісного законодавчого забезпечення досліджуваної сфери у вигляді насамперед базового закону, спрямованого на збалансоване поєднання різних за змістом, але важливих за значущістю способів систематизації нормативного матеріалу регулювання тенденцій гуманітарного розвитку країни та особливостей формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері, який дозволить упорядкувати приписи численних нормативно-правових актів у спільних, пов'язаних між собою за спрямуванням сферах охорони здоров'я та медичного забезпечення, освіти та науки, культури та мистецтва, захисту суспільної моралі та поліпшення духовності суспільства тощо, заважає ефективному правозастосуванню у згаданій сфері. Водночас остання, з огляду на її суспільну, гуманістичну та соціальну значущість, переконує у необхідності не лише систематизації нормативного матеріалу (примірна назва такого акту – Основи законодавства України у сфері гуманітарного розвитку суспільства), але й створення комплексного законодавчого забезпечення у вигляді взаємозв'язаних законів, зокрема:

1. За прикладом стратегічного Закону «Про Національну безпеку України» доречним вважаємо розробити та прийняти відповідний Закон України «Про засади державної політики в гуманітарній сфері» із одночасним суттєвим доповненням Стратегії людського розвитку через повномасштабну збройну агресію РФ, що зумовлено потребою в розвитку громадянського суспільства, яке сповідуватиме ідеї свободи, правової держави, демократії тощо. Розробка та прийняття такого закону спричинена проблемою, що не вирішується роками в Україні щодо державної політики в гуманітарній сфері, а саме відсутністю стабільного законодавчого фундаменту як основи досягнення цілей гуманітарного розвитку держави. Закон визначатиме основні правові, соціальні, гуманітарні та організаційні засади державної політики в гуманітарній сфері як складової частини внутрішньої політики України, встановлюватиме особливості запровадження адміністративно-правових механізмів, форм, методів, інструментів, а також організаційних засад такої політики як складової частини політики сталого розвитку України, та матиме таку примірну структуру:

Розділ I «Загальні положення» (передбачатиме визначення основних термінів, мети, принципів, об'єктів та суб'єктів державної гуманітарної політики, її напрямів, спрямованих на впровадження в щоденну практику принципів та загальнонаціональних програм гуманітарного розвитку, адаптуючи їх до специфіки, потреб і можливостей певних регіонів; запровадження дієвих інструментів державної підтримки міжрегіональної гуманітарної інтеграції, виконання міжрегіональних гуманітарних програм і проєктів; формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної гуманітарної політики з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу тощо).

Розділ II «Формування та реалізація державної політики в гуманітарній сфері» (визначатимуться напрями на основі системи взаємопов'язаних документів стратегічного планування, які враховуватимуть тенденції подолання проблем гуманітарного розвитку країни, регіонів, окремих громад та суспільства в цілому, пріоритети державної регіональної політики на відповідний період; правові основи розроблення документів стратегічного планування і реалізації державної гуманітарної політики з урахуванням напрямів та документів державного прогнозування і державного планування, визначених законодавством; вироблення регіональних стратегій гуманітарного розвитку).

Розділ III «Повноваження суб'єктів державної політики в гуманітарній сфері» (визначатимуться повноваження Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, у сфері формування державної політики в гуманітарній сфері, центрального органу виконавчої влади, у сфері реалізації державної політики в гуманітарній сфері, повноваження сільських, селищних, міських, районних рад у сфері реалізації державної політики в гуманітарній сфері, питання координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із забезпечення формування та реалізації державної гуманітарної політики тощо).

Розділ IV «Фінансове забезпечення державної політики в гуманітарній сфері» (визначатимуться механізми та джерела фінансування процесів формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері).

Розділ V «Моніторинг та оцінювання реалізації державної політики в гуманітарній сфері» (визначатимуться засади моніторингу державної гуманітарної політики як сукупності заходів з обліку, збору, аналізу та узагальнення інформації суб'єктів гуманітарного розвитку, що

проводиться з метою відстеження та аналізу територіальних тенденцій, динаміки та структурних змін відповідно до цілей, напрямів та завдань такої політики, визначатимуться об'єкти, суб'єкти, система, принципи, завдання, види, оцінювання, організація та координація робіт з моніторингу державної гуманітарної політики та ін.).

Розділ VI «Основи забезпечення гуманітарної безпеки» (передбачатиме визначення пріоритетів національних інтересів в гуманітарній сфері, загроз національним інтересам і національній безпеці України в гуманітарній сфері, основних функцій суб'єктів забезпечення гуманітарної безпеки України).

Розділ VII «Відповідальність за порушення законодавства у сфері реалізації державної політики в гуманітарній сфері».

Розділ VIII «Прикінцеві положення».

Прийняття названого законодавчого акту сприятиме формуванню концептуальної моделі реалізації національних пріоритетів гуманітарного розвитку країни, визначенню адміністративно-правового інструментарію за кожним напрямом реалізації цього виду державної політики.

2. Прийняти Закон України «Про гуманітарну безпеку», який передбачатиме законодавче визначення складових гуманітарної безпеки (зокрема безпеки фізичного та морального здоров'я людини; безпеки щодо збереження національної самобутності, тобто культури, історії, віри, традицій; безпеки щодо реалізації вільної самоідентифікації громадян, соціальних груп і країн; безпеки громадян, суспільних груп і країн щодо збереження освітніх традицій та інтелектуального потенціалу, тобто можливостей інноваційного розвитку); концептуально-аналітичне визначення мети, принципів, загроз, основних стратегічних і тактичних завдань реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері; правових механізмів ресурсного забезпечення та залучення відповідних матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів для здійснення рішень в сфері гуманітарної безпеки; визначення механізмів виявлення, попередження та запобігання загрозам національній безпеці в гуманітарній сфері через організацію, координацію та контроль діяльності відповідних владних та громадських структур тощо.

3. Прийняти Закон України «Про публічний гуманітарний контроль», що матиме за мету запровадження дієвого механізму публічного контролю за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та окремих інституцій громадянського суспільства у сфері гуманітарного розвитку, в якому встановити правові засади здійснення публічного контролю, його принципи, механізми та

процедури (соціологічні, статистичні дослідження, публічний моніторинг, публічна експертиза, публічна перевірка, звіт про результати роботи суб'єктів публічного контролю, підготовка та подання пропозицій до органів місцевого самоврядування за результатами публічного контролю, обговорення предмету публічного контролю на громадських слуханнях), гарантії в сфері здійснення публічного контролю в гуманітарній сфері країни.

Отже, нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна визначити як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів публічного адміністрування щодо врегулювання та розвитку суспільних відносин, що складаються в умовах дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини.

Виявлення системних зв'язків та властивостей різних джерел права, що регулюють суспільні відносини в гуманітарній сфері, неможливе без дослідження різних аспектів реального співвідношення між ними. Форми такого роду співвідношень можуть бути дуже складними, іноді навіть суперечливими і унікальними. Однак їх все ж таки необхідно враховувати, оскільки по-перше, вони допомагають побудувати більш точні класифікації джерел права; по-друге, знання вихідних, базових співвідношень між джерелами права дуже важливі у правозастосовній діяльності, наприклад, на стадії вибору правової норми (визначення ієрархії норм різних джерел, дозволу колізій між ними і т.д.); по-третє, це має принципове значення для виявлення специфіки законів та підзаконних нормативно-правових актів як джерел права в гуманітарній сфері, і, по-четверте, вивчення співвідношення джерел права необхідно для побудови перспективних моделей їх оптимальних взаємовідносин, постійного вдосконалення системи нормативно-правового регулювання суспільного життя.

Враховуючи специфіку гуманітарної сфери, варто окремо виділити в загальній конструкції нормативно-правових актів так звані стратегічні правові акти, а саме стратегії, доктрини і плани (розвитку певних сфер гуманітарної політики). Вони можуть уособлюватися як у Законах (наприклад, Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації

законодавства України до законодавства Європейського Союзу»¹), або у підзаконних актах (як приклад, Стратегія воєнної безпеки України², Стратегія інформаційної безпеки³, проєкт Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року).

Зазначимо, що, на жаль, здебільшого стратегічні, доктринальні документи, плани на загальнодержавному рівні стосуються сектору безпеки і оборони, хоча й деякі стратегії стосуються й гуманітарної сфери, гуманітарної безпеки, це, наприклад, Стратегія людського розвитку, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, Стратегія біобезпеки та біологічного захисту, Стратегія інформаційної безпеки, Стратегія продовольчої безпеки⁴.

Пріоритет прав і свобод людини є основним принципом державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, схвалений у декількох документах стратегічного характеру, зокрема Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженій Указом Президента України № 212/2012 від 24 березня 2012 р.⁵, Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016⁶, Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021⁷.

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Закон України від 25 березня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

3. Стратегія інформаційної безпеки: затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

4. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти України / Н.П. Харченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 245.

5. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 212/2012 від 24.03.2012 р. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.

6. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n20>

7. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n17>

Метою цієї сфери державної політики є створення більш сприятливих умов, спрямованих на задоволення інтересів, захист прав і свобод людини і громадянина, подальше становлення громадянського суспільства на засадах безпосередньої, представницької демократії, широкого впровадження форм демократії, участі, самореалізації та самоорганізації громадян. В питаннях охорони здоров'я існує лише концепт, проєкт стратегії розвитку сфери охорони здоров'я, але ми вважаємо, що законодавство сучасне потребує розроблення стратегій розвитку певних сфер гуманітарної політики, а саме охорони здоров'я, сфери соціального забезпечення, молодіжної політики тощо, із відповідними строками й планами з виконанням конкретних заходів. Водночас в зазначених стратегіях за різними сферами гуманітарної політики мають бути закріплені мінімальні вимоги до фінансування з бюджету у відсотковому до ВВП співвідношенні цих сфер (освіти і науки, культури, туризму тощо).

Водночас, варто взяти приклад із Закону України «Про Національну безпеку України»¹, який став стратегічним правовим актом для сектору безпеки і оборони України, цей акт є фундаментальним для розробки, змісту й особливостей інших видів стратегій (Національної безпеки тощо). Закон визначив поняття класифікації стратегічних актів за строками панування, а саме довгострокові стратегії (більше 5 років), середньострокові (до 5 років), короткострокові (до 3 років)². Можливо, варто розробити й прийняти відповідний законодавчий акт й щодо державної політики в гуманітарній сфері, який встановить основні принципи, на яких має будуватиметься розвиток складових цієї сфери суспільних відносин (наприклад, розвиток системи охорони здоров'я за принципами страхової медицини західного зразку тощо), визначатиме основні засади планів і стратегій інших, вужчих сфер гуманітарної політики (освіта і наука, соціальне забезпечення тощо).

Окрім законів та підзаконних актів серед стратегічних правових документів (де містяться норми, що визначають основні напрями суспільного і державного розвитку) дослідники виділяють наступні: Основи державної політики, Послання Президента України, Стратегія, Концепція, Доктрина, Програма, План (широкий підхід). Відповідно

1. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Харченко Н. П. Стратегия как вид нормативно-правового акта / Н. П. Харченко. *Leges Se Viata*. 2019. No 11 (305). С. 126–127.

до другого, стратегічні правові акти становлять усі ті правові акти, що мають назву стратегій (вузький підхід)¹.

Слід наголосити, що у 1999 р. Верховною Радою України було затверджено Засади державної політики України в галузі прав людини, де серед основних напрямів державної політики в галузі прав людини встановлено: створення належних умов, вироблення механізмів і процедур для повної і безперешкодної реалізації кожною особою своїх прав та законних інтересів; забезпечення захисту людини і громадянина від посягань з боку іншої людини та посягань із боку держави; удосконалення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; утворення ефективної судової влади як гаранта прав і основних свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України².

До речі, якщо використовувати зарубіжний досвід, в США періодично Білий Дім розробляє та затверджує Стратегію національної безпеки, й деякі її положення стосуються окремих гуманітарних сфер безпеки, а саме безпека в галузях технологій, науки і наукових досліджень, винахідництва та інновацій. Тут в контексті безпеки США проголошуються (наприклад, в Стратегії 2017 р.) сприяння розвитку наукового потенціалу, дослідженням і відкриттям не лише на державному, але приватному рівні, проголошується максимальне сприяння реалізації інтелектуального потенціалу громадян (а також, до речі, і залучення іноземців до розвитку науки і техніки США)³.

Разом із тим, в Стратегії людського розвитку міститься багато завдань, що стосуються деяких сфер гуманітарної політики. Так, в стратегії описується сучасне становище, тенденції і проблеми щодо демографічної ситуації в Україні, охорони здоров'я, освіти і науки, культури, фізичної культури і спорту, рівня життя та соціальної підтримки населення, гендерної рівності. В Стратегії зазначаються абсолютно слушні мета та передбачувані результати її виконання, а саме створення умов для всебічного розвитку людини протягом життя, розширення можливостей реалізації потенціалу і свободи

1. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти України/ Н. П. Харченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 244.

2. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України № 757-XIV від 17.06.1999 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/757-14>.

3. The National Security Strategy of the United States of America URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nssall.html>

особистості, її громадянської активності заради формування згуртованої спільноти громадян, здатних до активної творчої співучасті у гармонійному, збалансованому та сталому розвитку держави. Передбачається досягти збільшення тривалості життя, покращити доступ до високоякісних фізкультурно-спортивних послуг, доступ до якісної освіти протягом життя, гідний рівень життя, оптимізація зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком, зокрема шляхом збільшення інвестицій у якісне оновлення інфраструктури ключових сфер людського розвитку, розбудови соціальної сфери та справедливого розподілу економічних ресурсів¹.

В Стратегії ставляться конкретні цілі, на кшталт створення збалансованої системи охорони здоров'я, відповідно до яких представлені основні завдання, наприклад, забезпечення для всіх громадян України рівного доступу до своєчасної, безпечної та якісної первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої), екстреної, реабілітаційної та паліативної медичної допомоги. Але, на жаль, тут не зазначається ціль переходу на страхову медицину західного зразку, що означає зміну загалом філософії надання медичних послуг, не вказано й за рахунок яких коштів необхідно здійснювати зміни (фіксація, як зазначалося вже, конкретного відсотку до ВВП для фінансування потреб медицини, освіти, науки, спорту тощо)².

Другою стратегічною ціллю, на яку слід звернути увагу, є розбудова освіченого, добродісного, інклюзивного та інноваційного суспільства, в якому кожен громадянин має рівні можливості для навчання та розвитку, а наука є складовою економічного зростання. Звісно, слушним є взаємозв'язок науки і економічного зростання (хоча й наразі Україна значно поступається в питанні фінансування вищої освіти і науки у співвідношенні до ВВП передовим країнам світу, наприклад, Японії чи США, де є й економічне зростання та процвітання, й значне фінансування науки у співвідношенні до ВВП, що ми вважаємо прямою залежністю між собою). На нашу думку, після 24 лютого 2022 р. ця стратегічна ціль потребує суттєвого доповнення. В цій стратегії має бути зазначений курс на розвиток громадянського

1. Про Стратегію людського розвитку: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. Введено в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>

2. Про Стратегію людського розвитку: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. Введено в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>

суспільства в Україні та освіта, розбудова освіченого, добродісного, інклюзивного та інноваційного суспільства має здійснюватися в умовах врахування та вкорінення серед представників громадянського суспільства ліберальних ідей і принципів Західної цивілізації, правової держави і, власне, необхідності існування громадянського суспільства. Наразі внаслідок повномасштабної агресії росіян як на тимчасово окупованій території, так і на території, власне, усієї України активно чи гібридно відбувається війна ідей. Росіяни активно знищують усе проукраїнське населення на тимчасово окупованій території, влаштовуючи умовну «Бучу» усюди, намагається укорінити ідея «руського міру» (тоталітаризму, права сильного, нехтування фундаментальними правами як природними, так і політичними, ідеї обміну умовної стабільності замість свободи тощо). Тому перед Україною також стоїть завдання відповіді на такі виклики, таку пропаганду.

Звісно, в Україні Указом Президента затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки¹. Так, тут чітко визначена мета реалізації Стратегії, а саме створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження взаємодії між громадянами, згаданими інститутами та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, у тому числі для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів, забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень². Але там згадуються принципи Стратегії, її завдання, але не зазначаються ідеї, на яких повинно розвиватися громадянське суспільство, а також, власне, немає визначення, що саме є «громадянське суспільство».

Вважаємо за доцільне законодавчо визначити поняття «громадянське суспільство», а також визначити основні засадничі ідеї, на основі яких таке громадянське суспільство має розвиватися (свободи, правової держави, демократії тощо).

Окремою стратегічною ціллю також ми пропонуємо у Стратегії зазначити реінтеграцію до українського суспільства тих представників,

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

що знаходилися в окупації. Так, тут є оперативна ціль 4.10. «Забезпечення дотримання прав внутрішньо переміщених осіб». Однак у нас мова йде про адаптацію до умов вільної і незалежної України, що сповідує західні демократичні цінності, тих громадян України, що з 2014 р. знаходилися на тимчасово окупованих територіях й зазнали суттєвої ідеологічної пропагандистської «обробки» зі сторони російської федерації та їх маріонеток зі сторони так званих «лнр» та «днр». Про дану стратегічну ціль більш детально ми зупинимося у третьому Розділі нашого дисертаційного дослідження.

Оперативна ціль 4.11. «Забезпечення послугами із професійної адаптації та психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей» також після 24 лютого 2022 р. потребує суттєвого доповнення, а саме, на жаль, через значне розширення території бойових дій та збільшення в рази інтенсивності бойових дій, постійними ракетними обстрілами цивільних об'єктів та влаштування росією відвертих терористичних актів, професійної адаптації та психологічної реабілітації потребують не лише ветерани війни та члени їх сімей, а усі, хто постраждав внаслідок збройної агресії. Вважаємо за доцільне додати до оперативної цілі й категорії громадян України, які постраждали внаслідок збройної агресії росії. Або, в іншому варіанті може бути виокремлення додаткової оперативної цілі 4.12. «Забезпечення послугами із професійної адаптації та психологічної реабілітації цивільних осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації».

На жаль, для гуманітарної сфери в Україні в усі часи незалежності характерним було наявність і стратегічне бачення її розвитку, і відсутність стабільного законодавчого фундаменту як основи досягнення цілей гуманітарного розвитку держави. Прикладів тому можна наводити багато. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 березня 2014 р. № 71 «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України»¹ було достроково припинено виконання низки державних цільових програм, серед яких:

– Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008-2017 роки;

1. Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2014 р. № 71 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-2014-п>

– Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки;

– Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року.

До того ж низка актів Кабінету Міністрів України втратила чинність (відповідно до цієї ж постанови), зокрема:

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2013 року № 257 «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки»;

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 549 «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми оздоровлення та відпочинку дітей і розвитку мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку на період до 2017 року».

Якщо відштовхуватися від документів та доповідей Першого гуманітарного саміту, який відбувся 23-24 травня 2016 р. у м. Стамбулі (9 000 учасників, 180 країн)¹, а також перспективи сталого розвитку до 2030 р., які анонсовані Світовим банком у 2019 р.², то завдання підтримки гуманітарного сектору охоплюють значну кількість питань. Серед них так звані технічні (вода, санітарія та гігієна, безпека їжі, якість харчування, житлові приміщення, освіта, здоров'я), вразливості, спроможності та оперативні заходи (діти та їхній захист, допомога старим людям, гендерні питання та насильство, індивіди з обмеженими можливостями, інфіковані СНІД, ментальне здоров'я та психологічна підтримка, тривалі кризи, життя у містах, цивільно-військова координація, довкілля, зменшення можливостей катастроф, постачання та логістика, моніторинг, оцінка, звітність) тощо³.

Дискусії щодо необхідності концептуалізації державної політики в гуманітарній сфері не вщухають протягом вже тривалого часу, хоча у цьому напрямі були зроблені певні практичні кроки. Слід зазначити, що спроби прийняти Концепцію гуманітарного розвитку України здійснювалися протягом десятиліть. Зокрема, зусиллями представників

1. World Humanitarian Summit. 23-24 May 2016. URL: <https://www.agendaforhumanity.org/summit>.

2. The Sustainable Development Agenda and the World Bank Group: Closing the SDGs Financing Gap. Washington : World Bank Group, 2019. 128 p.

3. Sphere Association. The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response, fourth edition. Geneva & Switzerland, 2018. P. 2-4.

влади, фахових експертів та громадськості у 2000 р. було підготовлено проект Концепції розвитку гуманітарної сфери України¹, у 2008 р. – проект Концепції гуманітарного розвитку України², у 2008 – проект Закону України від 02.04.2008 № 2312 «Концепція соціальної держави України»³, у 2012 р. – проект Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 р.⁴.

Варіант Концепції, що був презентований для обговорення 27 березня 2008 р. на Форумі української інтелігенції в м. Києві, дістав позитивну оцінку⁵. Водночас, експертами були висловлені думки щодо відсутності чітко прописаних механізмів реалізації запропонованих рішень, необхідності більш детального та тривалого аналізу окремих положень документу⁶. Невдачею закінчилася і спроба прийняти Концепцію у 2012 р. Згідно із ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.) визначено засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері, тобто основні положення, що визначатимуть пріоритети та принципи здійснення відповідної політики. Серед об'єктів управління визначені: мови, освіта і наука, культура, духовний розвиток, релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини, інформаційний простір, охорона здоров'я, спорт, молодь⁷.

1. Про проект Концепції розвитку гуманітарної сфери України: постанова Президії Національної академії наук України від 29 березня 2000 року № 79 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0079550-00#Text>

2. Концепція гуманітарного розвитку України. Проект від 14.03.2008 URL: www.niss.gov.ua/table/consept.htm

3. Проект Закону України від 02.04.2008 № 2312 «Концепція соціальної держави України» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A#:~:text=%D0%A6%D0%B5%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0%2C%20%D1%8F%D0%BA%D0%B0%20%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%94%20%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88,%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96>.

4. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року <https://naps.gov.ua/uploads/files/gumanitar-2020.pdf>

5. Концепція гуманітарного розвитку України. Проект від 14.03.2008 р. Нац. ін.-т стратегічних досліджень. URL: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/243/index-12644.html>.

6. Меляков А. В. Концептуальні підвалини гуманітарної політики України: до історії формування / А. В. Меляков. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 280–289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_40

7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

На жаль, до цього дня такого документа не ухвалено. Це істотно впливає на якість гуманітарної політики, яка позбавлена належної стратегічної глибини та фактично представляє сукупність ситуативних рішень, у багатьох випадках неузгоджених та законодавчо суперечливих, які до того ж приймаються й реалізуються переважно з огляду на політичну кон'юнктуру, зовнішній тиск міжнародних партнерів, без повномасштабної оцінки можливостей та ризиків.

Ефективність змісту проєкту Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року позитивно оцінили лише 26,9% учасників опитування (з них 6,9% обрали варіант відповіді «безумовно так», а 20,0% – «скоріше так»). Не вважають стару концепцію ефективною 65,0% респондентів (34,5% вказали на варіант «скоріше ні», а 30,5% – на «безумовно ні»). Ускладнилися з відповіддю на запитання 8,0%. Переважна кількість опитаних – 68,5% зазначили, що такої Концепції розвитку державної гуманітарної політики, яка б забезпечувала нову якість гуманітарного розвитку і безпеки через активізацію людського капіталу і людського розвитку, ще не сформовано. А ефективність попередньої Концепції гуманітарного розвитку України (яка діяла до 2020 року) виявилася досить низькою у силу багатьох причин – 65,0%. Окрім незадоволеності вищезазначеними аспектами гуманітарної сфери, було проаналізовано і діяльність громадської Гуманітарної ради як консультативно-дорадчого органу при Президентові України, яка також отримала незадовільні оцінки – 66,6%.

Слід звернути увагу на те, що сучасні умови розвитку нашої держави також вносять свої корективи у розуміння сутності поняття гуманітарної сфери. Так, у Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» питання гуманітарної сфери розглядається в сенсі гуманітарної безпеки – як стратегічного пріоритету національної державної політики. Саме гуманітарні чинники (освіта, наука, культура, релігія, мова) мають непересічне значення для формування ціннісних засад суспільного розвитку, консолідації нації, утвердження національної ідентичності української громади. У 2017 році дещо змінився вектор гуманізації суспільства – особлива увага почала приділятися молодіжній політиці в контексті гуманітарного розвитку та безпеки. Серед її магістральних напрямів: поширення моделей позитивної соціальної поведінки, високої правової культури; зміцнення української національної ідентичності молодих громадян; культивування наукового світогляду

та медіаграмотності; запобігання та протидія маргіналізації та криміналізації молодіжного середовища¹. Також важливими, принаймні у теоретичному плані, лишаються такі напрями гуманітарної сфери як освіта, наука та культура. В сучасних умовах розвитку України, зважаючи на пріоритетність забезпечення конкурентоспроможності та обороноздатності, чи не найголовніше місце в сенсі гуманітарного розвитку займає взаємодія безпекової й освітньо-наукової сфер². Четверта науково-технічна революція засвідчує справедливність перевіреної історією істини: суверенітет держави та її міжнародний авторитет неможливі без розвинутих освіти й науки, що спираються на фундамент світової та національної культур.

Відсутність й досі концептуального бачення розвитку гуманітарної сфери, стратегічних підходів до формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері переконують в доцільності обґрунтування необхідності доктринального забезпечення єдності та цілісності гуманітарного простору як головного пріоритету національної безпеки держави шляхом вироблення стратегічно-концептуального бачення формування адміністративно-правового механізму, спрямованого на подолання деструктивних ідеологічних установок у громадській свідомості, шляхом прийняття Національної доктрини гуманітарного розвитку України (Гуманітарної доктрини України) як сукупності цільових настанов, керівних принципів і поглядів на формування та реалізацію національних пріоритетів гуманітарного розвитку української держави.

Досліджувана сфера з огляду на її суспільно-державницьке значення, цільову спрямованість на створення сприятливих умов для розвитку в суспільстві громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, вимагає комплексного стратегічно-концептуального бачення адміністративно-правового забезпечення гуманітарного розвитку країни, що передбачатиме формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя,

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. С. 424.

2. Вавіліна Н. І. Наукова діяльність українських ВНЗ порівняно зі світовими університетами / Н.І. Вавіліна. *Науковий журнал Українського інституту науково-технологічної експертизи та інформації: Наука технології інновації*. 2018. № 1(5). С. 3–12.

адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, посилення державного стимулювання зацікавленості громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань всебічного гармонійного розвитку людини. Необхідність поступового реформування системи публічного управління гуманітарним розвитком, обґрунтованого розмежування повноважень між центром та регіонами у зазначених сферах, розподілу конкретних функцій між суб'єктами публічного адміністрування підкреслює обґрунтованість прийняття доктрини гуманітарного розвитку, як провідного цілеорієнтованого документа, в якому має бути визначена сутність майбутньої гуманітарної системи країни в загальносуспільному (загальнонаціональному) контексті з урахуванням можливих і неминучих суспільних змін як усередині нації, так і в глобальному масштабі. Будь-які програми, плани, етапи реалізації доктрини мають бути вже додатком до неї, а не її сутністю, логічно випливати з її положень і тверджень.

Сам термін «доктрина» (лат. *doctrina*) за змістом означає вчення, зокрема, наукове, філософське, політичне, військове тощо; це теорія, система поглядів, теза, принципи, світогляд¹. На думку Семеніхіна І. В., доктрину слід розуміти як «зумовлену характером політико-правової культури суспільства систему ідей та наукових поглядів на право, актуальні напрямки розвитку правової системи, що визнаються юридичною спільнотою і є концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної і правотлумачної діяльності»². «Державні акти доктринального характеру, – слушно наголошує Є. Євграфова, – становлять специфічний різновид нормативно-правових документів, є обов'язковими до виконання на території держави»³.

Доктрина орієнтує на становлення інформаційного суспільства, перманентного оновлення і актуалізації знання у світовому глобалізаційному просторі⁴. Відтак, саме названа вище доктрина мала б проголосити нову філософію гуманітарного розвитку українського

1. Новий тлумачний словник української мови [у 3-х т.] / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 1: А-К. К. : Аконіт, 2007. С. 581; Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / уклад. О. Єрошенко. Донецьк : Глорія Трейд, 2012. С. 183.

2. Семеніхін І. В. Правова доктрина в системі юридичної науки та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / І. В. Семеніхін. Х., 2012. С. 3.

3. Євграфова Є. Доктрини і концепції в правовій системі України: форми і сфери застосування / Є. Євграфова. *Право України*. 2010. № 5. С. 77–84; Євграфова Є. Доктрина у правовій науці юридичній практиці / Є. Євграфова. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 52–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2013_2_9

4. Дічек Н. Стратегія і тактика державної політики незалежної України у галузі загальної середньої освіти / Дічек Н. *Освітологія*. 2020. № 9. С. 46–60.

суспільства, якою її бачать сучасні реформатори і яка забезпечить досягнення мегацілей і вирішення мегазавдань, встановлених цим документом. Доктрина має обґрунтувати необхідність саме такого, яке пропонується, поступового реформування системи публічного управління гуманітарним розвитком, обґрунтованого розмежування повноважень між центром та регіонами у зазначеній сфері, розподілу конкретних функцій між відповідними суб'єктами публічного адміністрування. І, нарешті, доктрина має визначити, хоча б схематично, якою має стати система гуманітарного розвитку в результаті вирішення поставлених завдань і який позитивний вплив вона справить на розвиток української нації.

На жаль, за роки незалежності не було прийнято жодного стратегічного документу, де було б здійснено серйозний аналіз вад, властивих сучасній системі гуманітарного розвитку, що у свою чергу: по-перше, надало б більшої логіки документові у викладі заходів, які необхідно здійснити впродовж чверті століття, і, по-друге, допомогло б читачам документа і реалізаторам реформ (а це мають бути одні й ті самі люди, бо розвиток гуманітарної сфери України – всенародна справа, як виходить із логіки доктрини) визначитись із позицією стосовно конкретного втілення її положень.

Вище викладене переконує в необхідності вироблення та прийняття Національної доктрини гуманітарного розвитку України (Гуманітарної доктрини України) як системи концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання гуманітарної сфери української держави з урахуванням стратегії її розвитку та світового досвіду, мета якої полягатиме в орієнтації українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі гуманітарного розвитку українського суспільства на демократичних та гуманістичних засадах.

Національна доктрина гуманітарного розвитку України (Гуманітарна доктрина України) з урахуванням аналізу сучасного стану розвитку українського суспільства визначатиме мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики в гуманітарній сфері. Її розроблення зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності української культури, освіти, науки, медицини, системи соціального захисту населення, організації молодіжного руху та інших складових гуманітарної сфери в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний гуманітарний простір.

Структурно Національна доктрина гуманітарного розвитку України (Гуманітарна доктрина України) складатиметься наступним чином:

I. Загальні положення.

II. Сучасний стан гуманітарного розвитку (передбачає аналіз сучасного стану національної системи освіти, науки, культури, мистецтва, охорони суспільної моралі, соціального захисту населення, реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері, визначення основних проблем, викликів та ризиків).

III. Принципи та пріоритети гуманітарного розвитку України.

IV. Мета, стратегічні напрями та основні завдання Національної доктрини гуманітарного розвитку України (передбачатиме стратегічні напрями розвитку освіти, науки, культури, мистецтва, охорони суспільної моралі, соціального захисту населення, реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері, основні завдання реалізації відповідних напрямів тощо).

Названий документ має сформулювати загальне доктринальне бачення гуманітарного розвитку країни, а особливості та конкретизацію розв'язання окремих напрямів державної політики в гуманітарній сфері він має знайти в документах стратегічно-планувального та концептуально-прогностичного спрямування.

Планування та формування державної політики у гуманітарній сфері має бути орієнтовано на певний термін. Відтак трохи менше половини учасників – 42,6% опитування вважають, що таке планування має носити довгостроковий характер та містити у собі розробку стратегії – детального всеохоплюючого курсу розвитку, спрямованого на перспективу з метою реалізації цілей. 37,4% свідчать, що планування у контексті вирішення питань гуманітарної сфери не має бути більш, ніж середньостроковим та включати розробку концепції – документу, що визначає головні засади, напрями та пріоритети реалізації державної політики у гуманітарній сфері. Зовсім незначний сегмент респондентів – 14,1% наполягають на короткостроковому плануванні, що спрямовано на вирішення нагальних вузькоспрямованих питань.

Водночас, саме такий комплексний орієнтований на перспективу стратегічний документ гуманітарного розвитку має забезпечити міцні підвалини утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю держави, її інтеграцію в цивілізаційний процес не друговартісним додатком, а країною з конкурентоспроможною економікою, яка може вирішувати найскладніші завдання свого

розвитку¹. Такий документ в розвиток реалізації положень пропонованої доктрини гуманітарного розвитку має бути спрямований на уточнення засад формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу російської федерації в умовах розв'язаної нею повномасштабної війни, в його основі мають акумулюватись найважливіші стратегічні положення, зокрема, про загрози гуманітарній безпеці держави.

Означені державні програми у гуманітарній сфері, на думку більшості опитаних респондентів, мають бути спрямовані на активізацію соціальної політики та забезпечення соціальних гарантій населенню – 67,2%, створення необхідних фінансово-економічних умов для підвищення якості життя населення – 60,7%, надання економічних пільг пріоритетам гуманітарного розвитку – 54,2% – це трійка головних напрямків з точки зору учасників опитування.

Відтак, лише належне нормативно-правове забезпечення державної політики у гуманітарній сфері, побудова ефективної системи інституційного управління її невід'ємними складовими уможливить досягнення цілей гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини. Основна мета удосконалення законодавства, що регулює питання забезпечення гуманітарного розвитку країни полягає не лише у прагненні до «юридичної довершеності», але й чіткому усвідомленні того об'єктивного факту, що тільки за умови існування належної нормативно-правової бази суспільство зможе отримати громадянське суспільство, яка б відповідало сучасним стандартам розвинутих держав.

2.2. ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ГУМАНІТАРНІЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Завдання формування сучасної системи органів державної влади, відповідальної за проведення державної політики в гуманітарній сфері, та впровадження сучасних форм і методів публічного адміністрування в напрямі забезпечення розвитку громадянського суспільства, мають вирішуватися як першочергові завдання державної гуманітарної політики. Досягнення її цілей можливе саме через забезпечення

1. Історична роль Грушевського, Махна, Петлюри, Винниченка. URL: https://studopedia.su/16_152677_Istorichna-rol-grushevskogo-mahna-petlyuri-vinnichenka.html

створення ефективної системи взаємодії центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства, формування системи нормативно-правового забезпечення процесів гуманізації та культурної самоідентифікації суспільства з урахуванням регіональної специфіки, оптимізації розв'язання окремих державних завдань в гуманітарній сфері в масштабах регіонів та країни в цілому.

Головним суб'єктом, що виступає в якості виконавця з реалізації державної політики в гуманітарній сфері, є так звана публічна адміністрація. Варто деяку увагу приділити понятійно-категоріальному апарату, а саме зупинитися на розумінні поняття «публічна адміністрація», оскільки у науковій літературі містяться різні точки зору на це поняття.

Якщо говорити про поняття «адміністрація», то в енциклопедичній літературі, наприклад, в Юридичній енциклопедії, за загальною редакцією Ю. Шемшученка, це є інституція, що здійснює функції управління певною сферою суспільного життя, й це поняття може використовуватися в у вигляді «державна адміністрація», що є частиною системи органів виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, міністерства, центральні органи виконавчої влади, місцеві адміністрації) або як назва органів виконавчої влади конкретних адміністративно-територіальних одиниць, наприклад, Дніпропетровська обласна державна адміністрація, або військово-цивільна адміністрація¹. Офіс президента також раніше мав назву «Адміністрація». Ще в енциклопедії наводиться інформація, що «адміністрація» може використатися як позначення управління певного підприємства, установи чи організації, або адміністрація закладу вищої освіти чи школи.

В зазначеній енциклопедії «державна адміністрація» розглядається в широкому сенсі як сукупність органів виконавчої влади, які складають апарат державного управління. Відповідно такі адміністрації поділяються на центральні (Уряд, міністерства, центральні органи виконавчої влади); місцеві державні адміністрації (органи виконавчої влади адміністративно-територіальних одиниць); назви органів виконавчої влади в областях або районах; частина назви певного центрального органу виконавчої влади².

1. Авер'янов В. Б., Прокопенко В. І. Адміністрація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: <https://leksika.com.ua/16930528/legal/administratsiya>

2. Авер'янов В. Б. Державна адміністрація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/18930306/legal/derzhavna_administratsiya

Натомість енциклопедичний словник з державного управління розглядає державну адміністрацію як орган виконавчої влади (місцеві державні адміністрації, адміністрація Державної міграційної служби України тощо); апарат, що функціонує при президентові; визначення органу управління підприємством чи установою; службові особи управління, керівництво. Адміністрація у широкому сенсі також розуміється як загалом діяльність держави з управління, яку реалізують виконавчі та розпорядчі органи¹. Тобто їх ототожнюють з системою організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень, та забезпечують виконання закону і здійснюють інші публічно-управлінські функції².

Термін «публічна адміністрація» деякі вчені наповнюють крім цього сукупністю організаційних дій, діяльності та заходів, які виконуються різними суб'єктами, органами та інституціями на основі закону та у межах визначених законом форм для досягнення публічного інтересу³.

З позицій науки публічного управління О. Шатило називає публічною адміністрацією систему публічних інституцій та їх діяльність, це сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, де основну роль відіграють органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування⁴. Наведене поняття вважаємо слушним й важливим в питанні включення недержавних суб'єктів у поняття публічної адміністрації, оскільки це значно розширює загальний перелік суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Такими недержавними суб'єктами постають громадяни України та громадські об'єднання, що беруть участь в реалізації зазначеної політики, маючи право брати участь у прийнятті управлінських рішень органами виконавчої влади і місцевого самоврядування у формі участі

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троцинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 27.

2. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право : навч. посібн. / А. М. Школик. Л.: ЗУКЦ, 2007. С. 116-119.

3. Беньо М. Вплив теорії публічної адміністрації на розвиток адміністративного права (приклад Польщі) / М. Беньо. Законодавство України : наук.-практ. коментар. 2006. № 7. С. 8–12.

4. Шатило О. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності») / О. А. Шатило; Житомирський державний технологічний університет. Житомир : Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. С. 8.

у роботі консультативно-дорадчих органів при органах державної влади і місцевого самоврядування, що беруть участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері; участь у публічних громадських обговореннях, що проводяться органами державної влади або місцевого самоврядування, що беруть участь у реалізації державної політики в гуманітарній сфері; моніторинг громадської думки які проводяться зазначеними інституціями; направлення інформаційних запитів і скарг в межах процедури громадського контролю (про це буде більш детально йти мова в іншому пункті II Розділу дисертації); направлення органам державної влади та місцевого самоврядування заяв (клопотань) про задоволення прав та законних інтересів в гуманітарній сфері¹.

До-речі, деякі держави на законодавчому рівні закріплюють основи взаємодії і співпраці державних і недержавних суб'єктів публічного управління, наприклад, в США у сфері інформаційної безпеки (інформаційну політику та відповідно інформаційну безпеку ми також вважаємо частиною загальної конструкції гуманітарної безпеки України) діє Закон «Про внутрішню безпеку» (Home Security Act), у відповідності до Закону діє спеціальне Міністерство внутрішньої безпеки (Department of Homeland Security), яке серед покладених завдань здійснює координацію діяльності органів державної влади і приватних інституцій у сфері забезпечення інформаційної безпеки².

Повертаючись до проблематики визначення публічної адміністрації, Н. Каменська акцентує увагу на тому, що поняття «публічна адміністрація» не має законодавчого врегулювання, хоча активно використовується в науці і практиці публічного права, не існує визначення й у актах Європейського Союзу, де вперше такий термін став застосовуватися. Н. Каменська розглядає поняття «публічна адміністрація» у широкому та вузькому сенсах. У широкому це система органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інші суб'єкти, які забезпечують виконання законодавчих актів в публічних інтересах та наділені публічною владою. У вузькому сенсі «публічна адміністрація» це або система органів виконавчої влади і місцевого самоврядування

1. Бурило Ю. Участь недержавних суб'єктів у здійсненні державного управління інформаційною сферою / Ю. Бурило // *Правова інформатика*. 2007. № 4. С. 33-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2007_4_7

2. Zakharenko K. Ефективність використання потенціалу недержавних суб'єктів інформаційної безпеки. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2018. 58-70.

або лише органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування¹.

В основному поняття «публічна адміністрація» переважна більшість вчених асоціює із суб'єктами владних повноважень, які у тому числі виконують делеговані нею функції². Зокрема, А. В. Шевченко окрім органів публічної влади та органів, що виконують делеговані їм публічною владою функції, відносить незалежні публічні підприємства та будь-які фізичні особи під час виконання ними повноважень офіційних органів³.

А. Приходько аналізує різні погляди дослідників на поняття «публічна адміністрація», так, В. Авер'янов називає її сукупністю органів, установ і організацій, які здійснюють адміністративні функції, й адміністративна діяльність здійснюється в інтересах суспільства, В. Малиновський говорить про публічну адміністрацію як сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, де головними є органи виконавчої влади і виконавчі органи місцевого самоврядування. Т. Кравцова окрім системи органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування сюди відносить підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, які мають адміністративно-управлінські повноваження та діють у відповідності до інтересів суспільства. С. Чернова говорить, що це є сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади⁴.

Сам А. Приходько пише, що «публічна адміністрація «це цілісне правове симбіотично-взаємозалежне утворення, яке має чітко розподілені функції між суб'єктами її структури. Його структуру складають: 1) публічні органи влади, їх структурні підрозділи та делеговані ними представники; 2) приватні особи та структури громадського спрямування; 3) представники міжнародних інституцій»⁵. Слушним є зауваження А. Приходька щодо включення міжнародних інституцій до переліку суб'єктів структури публічної адміністрації.

1. Каменська Н. П. Публічна адміністрація: логіко-методологічний аналіз дефініції / Н. П. Каменська. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 29.

2. Колпаков В. К. Про публічні адміністрації / В. К. Колпаков. *Право України*. 2003. № 5. С. 27–31.

3. Шевченко А. В. Публічне адміністрування в сфері цивільного захисту: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. В. Шевченко. К., 2012. С. 191.

4. Приходько А. А. Визначення поняття «публічна адміністрація» у сфері запобігання та протидії корупції в Україні / А. А. Приходько. *Правова позиція*. № 4 (25). 2019. С. 69–74. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/10.pdf>

5. Там само.

Серед особливостей та характерних рис, що виділяють публічну адміністрацію від приватної, є:

- публічна мета діяльності, що спрямована на задоволення інтересів суспільства в гуманітарній сфері
- діяльність із реалізації публічних цілей з реалізації державної політики в гуманітарній сфері здійснюється органами, що є офіційними носіями публічно-владних повноважень (тобто, такі повноваження закріплені в законодавчих або підзаконних актах);
- громадяни та організації у відносинах з органами публічної адміністрації виступають як приватні особи;
- публічні адміністрації мають право видавати обов'язкові нормативні та індивідуальні акти¹.

Серед інших ознак публічних адміністрацій, що беруть участь в реалізації державної політики в гуманітарній сфері є те, що:

- адміністрації виступають суб'єктами адміністративного права, діють в межах адміністративно-правових відносин;
- утворюються відповідно до норм законодавства як відповідні суб'єкти адміністративного права (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування) або як суб'єкти, які за певних обставин, передбачених законодавством (за наявності відповідних умов і підстав), можуть стати такими суб'єктами, тобто набудуть відповідного правового статусу й автоматично увійдуть до системи цих суб'єктів (здебільшого інституції, на яких належним чином покладаються публічно-владні повноваження);
- вони є частиною певної системи й у своїй сукупності складають цілісну організовану конструкцію;
- вони реалізують власні повноваження, виконують покладені на них функції за конституційним правилом, встановленим у ч. 2 ст. 19 Конституції, тобто діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- діють або мають діяти лише в інтересах суспільства і держави².

1. Клімова С. М. Особливості діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері публічних фінансів / С. М. Клімова. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 202.

2. Скрипченко С. М. Публічне адміністрування функціонування політичних партій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. С. 101-102.

В контексті нашого дослідження необхідно ще навести твердження В. Терещука щодо понять «публічна адміністрація», «публічне адміністрування» та «суб'єкти публічної адміністрації», які, власне є основними в механізмі реалізації державної політики в гуманітарній сфері. «Публічне адміністрування» як поняття відображає постулати європейської адміністративно-правової концепції «public administration» повинно розумітись в якості виконання публічних функцій в інтересах держави та суспільства, й поділяються на такі: а) суб'єкти публічного адміністрування, систему яких доцільно розуміти у широкому контексті (органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, атипові суб'єкти, що мають повноцінний статус суб'єкта публічного адміністрування); б) суб'єкти, що виконують окремі функції суб'єкта публічної адміністрації, й при цьому не мають такого адміністративно-правового статусу¹.

Ми розглядаємо публічні адміністрації як сукупність державних та недержавних суб'єктів публічної влади, організацій, і установ, що здійснюють адміністративні функції щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері. До структури або до суб'єктів публічної адміністрації в першу чергу відносимо органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Важливим елементом структури публічних адміністрацій виділяємо недержавні суб'єкти (інституції громадянського суспільства, що здійснюють контроль за діяльністю публічної адміністрації та впливають на прийняття управлінських рішень у сфері реалізації гуманітарної політики України). Окремо виділяємо міжнародні інституції.

Акцентування уваги на недержавних суб'єктах є слушним, оскільки актуальними для України в системі управління гуманітарною сферою є побудова дієвого механізму взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в процесі реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Деякі дослідники вважають важливою специфічною рисою механізмів реалізації державної політики в гуманітарній сфері – обов'язкову взаємодію держави і суспільства, інституцій громадянського суспільства, що доповнюватиме відповідні механізми певними звужуваними ланками, які покращать відповідність державної політики очікуванням суспільства загалом і окремо громадян².

1. Терещук В.В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Володимир Володимирович Терещук. К. : МАУП, 2020. С. 25.

2. Мойсіяха А. В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері / А.В. Мойсіяха. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне*

Публічні адміністрації в механізмі реалізації державної політики в гуманітарній сфері повинні дотримуватися ряду принципів:

- верховенства права, що є пріоритетом для реалізації громадянами своїх прав і свобод;
- гуманізму і справедливості під час своєї діяльності;
- законності у сенсі, що публічна адміністрація має у своїй діяльності керуватися виключно законами і підзаконними актами, що визначають її адміністративно-правовий статус (завдання, права і повноваження тощо);
- відкритості (підтримання постійного зв'язку з громадськістю, його інформування про свою діяльність);
- обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій або бездіяльності;
- ефективності як обов'язку публічної адміністрації досягати очікуваних результатів;
- підконтрольності (здійснення внутрішнього контролю та зовнішнього, особливо інститутами громадського контролю);
- відповідальності, себто нести юридичну відповідальність за рішення, які приймаються в процесі реалізації державної політики в гуманітарній сфері¹.

Серед критеріїв класифікації суб'єктів публічного адміністрування із реалізації державної політики в гуманітарній сфері запропоновано віднести такі:

1) обсяг владних повноважень, за яким суб'єктів можна поділити на таких, що мають повноваження здійснювати регулювання, та таких, що мають права реалізувати лише управлінський вплив;

2) рівень в ієрархії державних органів (рівень підпорядкування): вищий, центральний, регіональний;

3) структурна характеристика суб'єкта державного регулювання, тобто його форма: міністерство, служба, департамент, управління, відділ, сектор тощо;

управління. Том 31 (70). № 3. 2020. С. 166; Стельмащук Ю.І. Стан розвитку соціально-гуманітарної сфери в процесі трансформаційних змін України Ю.І. Стельмащук. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 6. 2015. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1005>.

1. Скрипченко С.М. Публічне адміністрування функціонування політичних партій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. С. 104-105; Ефективна публічна адміністрація (довідник для міністрів) / автори-упорядники: І. Коліушко, В. Тимощук. К., 2006. С. 26-27.

4) функціональне призначення (основний напрямок діяльності) окремого органу: охорона здоров'я, соціальне забезпечення, освіта і наука, спорт і туризм, культурно-інформаційна галузь тощо.

На основі наявного наукового доробку й законодавчих і підзаконних актів серед системи публічних адміністрацій, що забезпечують державну політику в гуманітарній сфері, слід виділяти:

а) публічні адміністрації, що відіграють ключову управлінську роль у формуванні державної політики в гуманітарній сфері. Зокрема, мова у першу чергу йде про Верховну Раду України, яка, як законодавчий орган влади, відповідно до Конституції України наділена повноваженнями щодо прийняття законів, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання, визначення засад внутрішньої політики, затвердження загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку, серед яких і в гуманітарній сфері¹.

В названій сфері публічне адміністрування здійснює також Глава Держави Президент України, який насамперед видає укази й розпорядження, що є обов'язковими для виконання на усій території держави, створює органи державної влади, призначає їх керівників. Президент видає правові акти, які в основному мають концептуально-стратегічний характер, націлюють на перспективу розвитку суспільних відносин в гуманітарній сфері, визначають правовий статус суб'єктів їх реалізації, серед яких, зокрема, можна назвати Укази Президента від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»², від 3 серпня 1999 року «Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року»³, від 28 вересня 2004 р. № 1148/2004 «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»⁴, від 7 вересня 2021 року № 487/2021 «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського

1. Тригубенко В. М. Місце та роль публічної адміністрації в механізмі реалізації державної політики забезпечення зайнятості населення в Україні / В. М. Тригубенко. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23). Том 3. 2018. С. 208-212.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

3. Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року : Указ Президента від 3 серпня 1999 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/958/99#Text>

4 Указ Президента від 28 вересня 2004 р. № 1148/2004 «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>

суспільства в Україні на 2021-2026 роки»¹, від 11 липня 2005 р. № 1071/2005 «Про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту»², від 11 грудня 2015 року № 697/2015 «Про Раду з питань національної єдності»³, від 23 червня 2009 р. № 478/2009 «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні»⁴, від 21 липня 2008 р. «Про пріоритетні напрями розвитку фізкультури і спорту України»⁵ тощо. У щорічній доповіді Верховній Раді України Президент України доводить до відома народним депутатам стан реалізації державної політики у гуманітарній сфері.

Деякі закони України (наприклад, «Про захист суспільної моралі») прямо визначають повноваження вищих органів державної влади України у згаданій сфері. Зокрема, відповідно до статті 16 зазначеного закону Верховна Рада України і Президент України визначають державну політику у сфері захисту суспільної моралі та обігу продукції і видовищних заходів сексуального характеру, а також продукції, що містить пропаганду культу насильства, жорстокості і порнографії, законодавчі основи її реалізації та гарантії правового захисту працівників цієї сфери⁶.

Провідним суб'єктом публічного адміністрування сферою зайнятості населення виступають органи виконавчої влади на чолі із Кабінетом Міністрів України.

Конституція України у ст. 113 визначає, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Наведені положення Основного Закону дістають подальшої конкретизації

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента від 7 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

2. Про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту : Указ Президента від 11 липня 2005 р. № 1071/2005 URL: https://ips.ligazakon.net/document/U844_19

3. Про Раду з питань національної єдності: Указ Президента України від 11 грудня 2015 року № 697/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697/2015#Text>

4. Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні : Указ Президента України від 23 червня 2009 р. № 478/2009 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/478/2009>

5. Про пріоритетні напрями розвитку фізкультури і спорту України : Указ Президента України від 21 липня 2008 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/640/2008>

6. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. за № 1296-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 14. Ст. 192.

у нормах Закону України від 07.10.2010 р. за № 2591-VI «Про Кабінет Міністрів України», котрий визначає організацію, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України¹. Про загальний характер компетенції цього органу дозволяє твердити зміст основних завдань Кабінету Міністрів України, визначених у ст. 2 чинного Закону «Про Кабінет Міністрів України», а на колегіальність як один із принципів діяльності Кабінету Міністрів України прямо вказується у ст. 3 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»².

Як вбачається з нормативно-правових актів, які визначають повноваження державних органів законодавцем при визначенні компетенції органу окреслюються повноваження зі вказівкою на конкретні сфери діяльності³. Зокрема, у Розділі IV «Компетенція Кабінету Міністрів України» Закону України «Про Кабінет Міністрів України» основні повноваження цього органу визначені у багатьох сферах публічного адміністрування, зокрема й під час забезпечення прав і свобод людини та громадянина, серед яких і право громадян на працю та соціальний захист у разі настання безробіття, і право на отримання освітніх та культурних послуг, і право на отримання медичної допомоги та медичного захисту тощо⁴.

б) *публічні адміністрації, що відіграють ключову управлінську роль саме у реалізації державної політики в гуманітарній сфері*, до яких у першу чергу згідно Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»⁵, Закону України «Про місцеві державні адміністрації»⁶ та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» належать міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

1. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

2. Там само.

3. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу / А. О. Ткаченко. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 195.

4. Тригубенко В. М. Місце та роль публічної адміністрації в механізмі реалізації державної політики забезпечення зайнятості населення в Україні / В. М. Тригубенко. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23). Том 3. 2018. С. 208-212.

5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

6. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.

Такі органи виконавчої влади безпосередньо підпорядковані Кабінету Міністрів України¹. Зазначені органи виконавчої влади є органами спеціальної компетенції, яким підпорядковані структурні територіальні підрозділи, що займаються безпосередньо реалізацією державної політики в гуманітарній сфері. До центральних органів відносяться міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

Зазначені публічні адміністрації можна угрупувати відповідно до їх ролі в механізмі реалізації гуманітарної політики української держави у відповідності сфери суспільних відносин, що є елементом гуманітарної політики:

- державне управління у сфері охорони здоров'я;
- державне управління у сфері освіти і науки;
- державне управління у сфері соціального забезпечення;
- державне управління у сфері культури, спорту і туризму;
- державне управління у сфері молодіжної політики;
- державне управління в інформаційній сфері;
- державне управління у сфері гуманітарної безпеки;
- інших сфер гуманітарної політики².

Публічні адміністрації зазначеного рівня міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, є важливими суб'єктами не лише в механізмі реалізації, але й формування державної політики в гуманітарній сфері. Так, у сфері охорони здоров'я Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, МОЗ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я³.

1. Авер'янов В. Б. Центральні органи виконавчої влади в Україні: концептуальний підхід до класифікації в контексті адміністративної реформи в Україні / В. Б. Авер'янов. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1(16). С. 45–49; Гудима Н. В. Проблема статусу центральних органів виконавчої влади у реформуванні системи органів державного управління / Н. В. Гудима. *Теорія та практика державного управління*. 2009. № 3. С. 69–77; Золотухін С. В. Система центральних органів виконавчої влади у сфері захисту суспільної моралі в Україні / С. В. Золотухін. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 209–214.

2. Мойсіяха А. В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціо-гуманітарній сфері / А.В. Мойсіяха. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). № 3. 2020. С. 168;

3. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінет Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>

На формування державної політики Міністерство охорони здоров'я впливає шляхом узагальнення практик застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції та розробки пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Кабінету Міністрів України, також Міністерство розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; готує в межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи; Міністерство також готує в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президента України (пп. 1–4 п. 4 Положення)¹. Водночас, Міністерство згідно п.п. 5 п. 4 Положення визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку сфер охорони здоров'я, у яких МОЗ формує та реалізує державну політику².

У механізмі формування і реалізації гуманітарної політики у сфері освіти і науки ключова роль належить Міністерству освіти і науки України. Діяльність Міністерства визначається в Положенні «Про Міністерство освіти і науки України»³. Деякі дослідники до суб'єктів публічного адміністрування у сфері освіти і науки відносять й вищі органи влади, тобто Верховну Раду України, Президента України, й окрім Міністерства освіти і науки Міністерство молоді та спорту, декі державні служби (Державну службу з питань електронного урядування тощо), департаменти (Департамент інтелектуальної власності при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України), Національна Академія Наук України тощо⁴. Хоча Міністерство освіти і науки відіграє

1. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінет Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>

2. Там само.

3. Положення Про Міністерство освіти і науки України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>

4. Адміністративне право України : [підручник]. Вид. 2-ге, змінене і допов. / за заг. ред. Т. О. Коломосць. К. : Істина, 2012. С. 440-441; Мосьондз С. О. Публічна адміністрація в механізмі державної політики у сфері науки в Україні / С. О. Мосьондз // *Публічне право*. 2013. № 4. С. 54-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_4_9.

тут ключову роль у формуванні і реалізації політики, в питаннях реалізації державної політики у сфері вищої школи, варто виділити ще Міністерство внутрішніх справ. При цьому Міністерстві існує значна кількість закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, де навчаються десятки тисяч здобувачів вищої освіти (що є значно більшим, ніж кількість здобувачів вищої освіти деяких європейських держав). Міністерство внутрішніх справ відповідно до Положення «Про Міністерство внутрішніх справ України»¹ забезпечує на базі закладів освіти, що належать до сфери управління МВС, підготовку та професійне навчання кадрів для МВС, центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр, та Національної гвардії; здійснює організаційно-методичне супроводження освітнього процесу в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, проводить моніторинг ефективності та успішності професійної діяльності випускників таких закладів; вивчає, аналізує та узагальнює результати освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання². Таким чином, Міністерство внутрішніх справ бере активну і важливу участь у реалізації державної політики в сфері освіти. Також акцентуємо увагу, що заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання знаходяться у тісній взаємодії з такими правоохоронними органами, як Національна поліція України.

До речі, в Законі «Про Національну поліцію» тридцять разів згадується термін у різних відмінках «вищій навчальний заклад»³, що є застарілою назвою, оскільки в Законі «Про вищу освіту» застосовується термін «заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання»⁴. Вважаємо за доцільне внести зміни до Закону «Про Національну поліцію», а саме замінити усі позначення «вищого навчального закладу» на «заклад вищої освіти».

За іншими напрямками публічні адміністрації представлені профільними міністерствами на кшталт Міністерства молоді та спорту

1. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

2. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

3. Про Національну поліцію України: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

4. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерство цифрової трансформації України (що реалізує та формує державну політику у сфері електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, що є важливою запорукою гуманітарної безпеки)¹.

Наступною ланкою серед центральних органів виконавчої влади після міністерств є усі інші центральні органи виконавчої влади, що не мають статусу міністерства. Кожен такий орган виконує одне або декілька завдань з певної сфери гуманітарної політики української держави, й у відповідності до типу функцій, які виконують такі центральні органи виконавчої влади, вони утворюються у вигляді служби, якщо ключовими постають функції з надання адміністративних послуг (в гуманітарній сфері можна назвати Державну архівну службу України, Державна служба з питань праці, Національна соціальна сервісна служба України, Державна служба якості освіти, Національна служба здоров'я України); агентства, здебільшого якщо це функції з управління об'єктами державної власності² хоча у гуманітарній сфері є Державне агентство розвитку туризму України, яке реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів)³, Державне агентство України з питань кіно, яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері кінематографії⁴, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, яке має серед своїх завдань реалізацію державної політики у сфері мистецтв та спеціалізованої

1. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

2. Міхровська М. С. Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності органів виконавчої влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. С. 99.

3. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>

4. Про затвердження Положення про Державне агентство України з питань кіно : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2014 р. № 277 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277-2014-%D0%BF#Text>

мистецької освіти¹; інспекції у випадку, якщо ключовими є функції з державного контролю або нагляду.

Окрім служб, агентств та інспекцій існують й інші органи, які спеціальними нормами законів отримали статус центрального органу виконавчої влади, які реалізують державну політику в гуманітарній сфері, а саме Національна комісія зі стандартів державної мови, Держкомтелерадіо, Пенсійний фонд України, Український інститут національної пам'яті. Серед публічних адміністрацій є особливі органи державної влади, які не входять до складу центральних органів виконавчої влади, але реалізують важливі аспекти гуманітарної політики України. Наприклад, це є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (т. зв. НАЗЯВО), задля посилення самостійності цього органу у сфері покращення якості вищої освіти і науки згідно чинного законодавства цей колегіальний орган є незалежним, хоча і є юридичною особою публічного права, але не має статусу центрального органу виконавчої влади, відповідно він не належить до системи підпорядкування Кабміну тощо².

Наступною ланкою в системі органів виконавчої влади є місцеві адміністрації як публічні адміністрації в механізмі реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Вони в своїх адміністративно-територіальних межах забезпечують виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня, що стосуються реалізації державної політики в гуманітарній сфері, виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля³.

В гуманітарній сфері повноваження місцевих державних адміністрацій в законі прямо не визначається, проте у статті 22 конкретизуються повноваження в галузі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді. Зокрема зазначається, що місцева державна адміністрація:

1. Положення про Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 434/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-2020-%D0%BF#Text>

2. Про внесення змін до Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 27 липня 2016 р. № 531 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2016-%D0%BF#Text>

3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.

– реалізовує державну політику в галузі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді;

– сприяє розвитку науки і техніки, реалізації регіональних науково-технічних програм, впровадженню нових екологічно безпечних технологій, підвищенню технічного рівня виробництва та якості продукції, вирішенню науково-технічних проблем, що мають першочергове значення для підвищення її ефективності та конкурентоспроможності; забезпечує охорону прав винахідників і раціоналізаторів, створення територіальних інноваційних центрів і технопарків;

– може здійснювати функції засновника щодо наукових установ, закладів освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансове забезпечення;

– вживає заходів до збереження мережі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту та розробляє прогнози її розвитку, враховує їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку;

– вживає заходів щодо запобігання інфекційним захворюванням, епідеміям, епізоотіям та їх ліквідації;

– приймає рішення щодо необхідності вжиття роботодавцями заходів щодо профілактики та запобігання поширенню епідемій, пандемій;

– організовує роботу медичних закладів по поданню допомоги населенню, надає у межах повноважень встановлені пільги і допомогу, пов'язані з охороною материнства і дитинства, поліпшенням умов життя багатодітних сімей;

– забезпечує виконання законодавства щодо всебічного розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, створення умов для розвитку та використання мов інших національностей;

– бере участь у вирішенні питань про визнання місцевості як курорту, встановлення зон санітарної охорони курортів і визначення їх режиму;

– сприяє роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, фондів, асоціацій, жіночих, молодіжних, дитячих та інших громадських організацій¹.

1. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.

Нині, нажаль, внаслідок збройної агресії російської федерації з'явилась нова місцева адміністрація – військово-цивільна адміністрація, яка в межах адміністративно-територіальної одиниці може поєднувати повноваження місцевого органу виконавчої влади і повноваження органів місцевого самоврядування згідно Закону «Про військово-цивільні адміністрації»¹.

Серед типових публічних адміністрацій, які беруть участь в реалізації державної політики в гуманітарній сфері, також варто виділити органи місцевого самоврядування, їх виконавчі комітети. Значна частина їх повноважень, пов'язана із охороною та захистом моральності суспільства, реалізується, передусім, в культурній, інформаційній, рекламній, освітній, науковій та інших гуманітарних сферах. Так, наприклад, згідно Закону України «Про культуру» створення закладів культури є правом, наданим органам місцевого самоврядування (п. 4 ч. 2 ст. 9); при цьому органи місцевого самоврядування є суб'єктами діяльності у сфері культури (п. 2 ч. 2 ст. 12)². Їх наділено повноваженнями щодо забезпечення збереження культурної спадщини, культурних цінностей і культурних благ, сприяння мистецькому аматорству та організації дозвілля громадян³. Вони реалізують владні повноваження у сфері комунікацій, що полягають, зокрема у взаємодії з операторами телекомунікацій (ст. 11 Закону «Про телекомунікації»)⁴, налагодження якої ґрунтується на розумінні всіма посадовими та службовими особами органів місцевого самоврядування того, що іншою стороною прогресивного розвитку інформаційних технологіями є і завжди залишатиметься складна соціальна реальність⁵;

в) важливі нетипові суб'єкти публічного адміністрування, які не є публічними адміністраціями, не є тобто органами державної влади або місцевого самоврядування, але вони є суб'єктами публічних повноважень і виконують публічні функції у відповідності до суспільних інтересів. Такими суб'єктами є установи або заклади публічного права. В рамках реалізації деяких аспектів державної політики в гуманітарній сфері ними можуть бути наукові,

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

2. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. за № 2778-VI. Відомості Верховної Ради України від 17.06.2011 – 2011 р., № 24, стор. 1219, стаття 168.

3. Там само.

4. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. за № 1280-IV // Офіційний вісник України від 02.01.2004. № 51, том 1, стор. 13, стаття 2644, код акту 27109/2003.

5. Золотухін С.В. Повноваження органів місцевого самоврядування з реалізації заходів із захисту суспільної моралі / С.В. Золотухін. *Форум права*. 2013. № 1. С. 341.

науково-дослідні установи; освітні, освітньо-виховні установи; установи соціальної реабілітації; лікувально-профілактичні установи; освітньо-художні заклади; архівні установи тощо¹;

г) *суб'єкти публічного адміністрування консультативно-дорадчого спрямування*. Зокрема, у 2010 р. в Україні відбулися зміни, які безпосередньо позначилися на інституційних засадах здійснення державної гуманітарної політики. Так, у відповідності до указів Глави держави від 2 квітня 2010 р. були ліквідовані дев'ять національних комісій та рад при Президентові України, які опікувалися вирішенням різноманітних проблем гуманітарного розвитку України. Натомість, того ж 2 квітня було створено Громадську гуманітарну раду – консультативно-дорадчий орган при Президентові України². Крім цього, до 1 червня 2010 р. аналогічні Ради мали бути створені також при Раді Міністрів АР Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях. Відзначимо, що хоча і з певною затримкою, але на той час пропозиція Глави держави була втілена в життя і, станом на жовтень-листопад 2010 р. процес формування регіональних громадських гуманітарних рад було практично завершено³.

Основними завданнями Ради, відповідно до Положення про Громадську гуманітарну раду, затвердженого Указом Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010, було визначено:

1) вивчення процесів у сфері гуманітарного розвитку України та вироблення пропозицій щодо: визначення пріоритетів та механізмів здійснення реформ у сфері гуманітарного розвитку, додержання при цьому конституційних прав і свобод людини і громадянина у сфері освіти, науки, культури і мистецтва, охорони здоров'я, інтелектуальної та творчої діяльності, досягнення відповідності європейським стандартам захисту таких прав; забезпечення збереження громадянської злагоди в суспільстві, формування толерантності в міжнаціональних відносинах, досягнення компромісу і консенсусу у питаннях формування та реалізації мовної політики, збереження історичної та культурної спадщини; запобігання проявам політичної некоректності, конфліктогенним та екстремістським тенденціям у суспільному житті; забезпечення

1. Терещук В.В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації [Текст] : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Володимир Володимирович Терещук. К. : МАУП, 2020. С. 39-40.

2. Про Громадську гуманітарну раду: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/2010#Text>

3. Бульба В. Г. Громадські гуманітарні ради як інструмент вдосконалення державної гуманітарної політики URL: https://revolution.allbest.ru/law/00852175_0.html

взаємодії органів державної влади, громадських організацій, підприємств, установ і організацій у питаннях сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, збереження традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної самобутності національних меншин України; забезпечення виконання зобов'язань України за міжнародними договорами України, зокрема за Європейською хартією регіональних мов або мов меншин та Рамковою конвенцією Ради Європи про захист національних меншин;

2) забезпечення проведення громадських обговорень, наукових конференцій, круглих столів з питань реформ у сфері гуманітарного розвитку, забезпечення додержання конституційних прав людини і громадянина у цій сфері, вивчення громадської думки з питань, що розглядаються Радою;

3) розгляд законопроектів, які пропонуються для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України і стосуються питань гуманітарного розвитку, зокрема з питань освіти, науки, культури, охорони здоров'я, з мовних, етнонаціональних та інформаційних питань, проектів актів Президента України з цих питань та підготовка пропозицій щодо таких проектів;

4) участь у підготовці послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

5) вивчення стану забезпечення додержання в Україні прав громадян у гуманітарній сфері, здійснення порівняльного аналізу ситуації з цих питань в Україні та іноземних державах та підготовка на основі кращого світового досвіду пропозицій щодо вдосконалення законодавства України¹.

Відтак, починаючи з квітня 2010 і до квітня 2015 року в Україні діяв окремий консультативно-дорадчий орган як загальнодержавного, так і регіонального масштабу, який, за логікою його творців, повинен був виконувати функцію головного осередку вироблення державної гуманітарної політики. Водночас, істотною перешкодою на шляху провадження ефективної державної політики в гуманітарній царині була і наразі залишається відчутна інертність у частині інституційної взаємодії між владними структурами, громадськими об'єднаннями, неурядовими аналітичними центрами, експертним середовищем тощо. Навіть Громадська гуманітарна рада, створена в травні 2010 р.,

1. Про Громадську гуманітарну раду: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/2010#Text>

була покликана розглядати широкий спектр питань – від перспектив розвитку вітчизняної системи освіти, збереження національної культурної спадщини до зміцнення правових засад громадянського суспільства тощо, – використовуючи у своїй діяльності проектний підхід. Однак недостатня публічність функціонування Ради, обмежений зв'язок із суспільством, а потім і припинення роботи призвели у 2012 р. до повної втрати зацікавленості гуманітарною сферою, а у 2015 році – її повної ліквідації.

Втім, за час існування Громадської гуманітарної ради було прийнято багато важливих нормативних документів, що сприяли певній реалізації державної політики в гуманітарній сфері, серед яких: Указ Президента України від 7 травня 2010 року № 593 «Про зміни у складі Громадської гуманітарної ради»; Указ Президента України від 2 серпня 2010 року № 797 «Про зміни у складі Громадської гуманітарної ради»; Указ Президента України від 25 січня 2012 року № 32 «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»; Указ Президента України від 16 березня 2012 року № 202 «Про Комітет з реформування і розвитку Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу»; Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 211 «Питання Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства»; Указ Президента України від 11 березня 2013 року № 123 «Про зміни у складі Комітету з реформування і розвитку Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу»; Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 342 «Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні»; Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 343 «Питання Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства». Проте назвати заходи, що вживалися радою та її підтримкою з боку держави, ефективними важко, свідченням чого є непослідовні кроки, інертність у прийнятті рішень, відсутність омріяних результатів, у тому числі визначених законодавчо.

Не дуже добре діяльність Громадської гуманітарної ради як консультативно-дорадчого органу при Президентові України також оцінили й опитані респонденти, зокрема: 9,2% зазначили, що її діяльність можна оцінити як відмінну, 17,4% вважають, що діяльність громадської ради заслуговує оцінки «добре», 37,6% свідчать, що така діяльність не матиме оцінки більше, ніж «задовільно», і, нарешті, 29,0% стверджують, що діяльність громадської Гуманітарної ради

можна оцінити «погано». Тобто, у сумі позитивні оцінки отримали лише 26,6% (сума «відмінно» та «добре»), у той час, як негативні – 66,6% (відповідно, сума «задовільно» та «погано»).

Перемога Революції Гідності вимагала змінити ситуацію на краще. Вагомий крок у цьому напрямі був зроблений Главою держави. Так, у грудні 2015 р. Президент України П. Порошенко своїм Указом створив Раду з питань національної єдності, основними завданнями якої визначено:

1) вивчення процесів, що відбуваються у суспільстві, та вироблення пропозицій щодо:

визначення пріоритетів здійснення заходів, спрямованих на зміцнення національної єдності та розвиток національної самосвідомості, відновлення історичної пам'яті Українського народу, гармонізацію етнонаціональних, міжконфесійних стосунків, розвиток вітчизняної культури;

посилення функції державної мови як об'єднавчого і консолідаційного чинника в українському суспільстві, засобу зміцнення державної єдності України;

подолання існуючих стереотипів та пропагандистських міфів, спрямованих на руйнування єдності Українського народу;

розвитку міжрегіонального співробітництва, зміцнення існуючих і налагодження нових взаємозв'язків між регіонами, зокрема у питаннях інформаційних комунікацій, туризму, культурних та освітніх проектів; подолання міжрегіонального відчуження;

2) розгляд законопроектів, які пропонуються для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України і стосуються питань відновлення історичної пам'яті Українського народу, гармонізації етнонаціональних та міжконфесійних стосунків, розвитку вітчизняної освіти і культури, мовної та інформаційної політики, міжрегіонального співробітництва, розгляд проектів актів Президента України з цих питань та підготовка пропозицій щодо таких проектів;

3) участь у підготовці послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України¹.

З огляду на покладені на неї завдання, вона цілком спроможна виконати роль координаційного центру та інтелектуального осередку генерування реформаторських ідей гуманітарного напрямку. Створені

1. Про Раду з питань національної єдності: Указ Президента України від 11 грудня 2015 року № 697/2015URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697/2015#Text>

в рамках Ради робочі групи мають забезпечити взаємодію державних і недержавних чинників для вирішення відповідних галузевих питань. Втім, існує нагальна потреба активувати функціонування Ради, забезпечити її повноцінну роботу, втілення в життя напрацювання робочих груп.

Якщо звертатися до прикладів деяких міжнародних або міждержавних публічних адміністрацій, то найбільший внесок у соціально-гуманітарну та політичну інтеграцію серед європейських організацій, передусім зробила Рада Європи. Крім неї до міжнародних інституцій, які встановлюють світові стандарти гуманітарного розвитку, можна також віднести: Координатора з гуманітарних питань в Україні, Національну робочу групу з гуманітарних питань (стратегічний орган, який спрямовує діяльність і підтримує взаємодію з державними та неурядовими партнерами), Міжнародний Комітет Червоного Хреста в Україні; Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ) в Україні; Комітет з питань гуманітарної допомоги та продовольчої допомоги (СОНАФА) (головний форум в Європейському Союзі для обговорення політики гуманітарної допомоги, яка зосереджується на питаннях її впровадження, ефективності та координації); Представництво Верховного Комісара ООН у справах біженців в Україні (UNHCR) (в тому числі здійснює підтримку уряду та громадських організацій, які забезпечують потреби ВПО через надання юридичної, матеріальної та соціальної допомоги), Міжнародну організацію праці та ін.

Серед нереалізованих законотворчих ініціатив слід наголосити, що у 2015 році Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя було подано навіть законопроект «Про державний фонд гуманітарного розвитку України» (реєстр. № 3597 від 8 грудня 2015 року), метою якого є сприяння розвитку гуманітарної сфери держави шляхом створення правових передумов для заснування Державного фонду гуманітарного розвитку України, що забезпечуватиме реалізацію державних та громадських соціальних, культурних і гуманітарних проєктів (ініціатив), та здійснення ним діяльності. Авторами цього законопроекту пропонувалося створення правових засад для заснування та забезпечення діяльності Державного фонду гуманітарного розвитку України, який, як державна установа, виконуватиме спеціальні функції у сфері гуманітарного розвитку України, а саме здійснюватиме відбір та реалізацію проєктів у сфері культури та мистецтва, освіти та науки, фізичної культури та спорту, охорони здоров'я, соціального захисту,

підтримки вітчизняного туризму. Водночас розвитку цей законопроект не отримав та через значні зауваження був відхилений¹.

Непослідовність, конфліктність та перманентна інституційна змінюваність цієї складової державної політики в гуманітарній сфері призводить до прогалин як в системі суб'єктів публічного адміністрування цим напрямом, так і реалізації адміністративно-правового статусу конкретного органу. Наявні навіть приклади того, що окремі інституції проіснували кілька місяців і виключно «на папері». Наприклад, Державне агентство розвитку молоді та громадянського суспільства України, утворене Урядом у грудні 2019 р., було ліквідоване наступним Урядом у березні 2020 р., так і не розпочавши свою діяльність².

Слід зазначити, що суттєві зрушення в інституційному забезпеченні реалізації державної політики в гуманітарній сфері відбулися у 2019 році. Так, після десятирічної перерви було відновлено діяльність центральних органів виконавчої влади з питань етнонаціональних та державно-конфесійних відносин – Державної служби з питань етнополітики та свободи совісті³, що розпочала свою діяльність як юридична особа 18 березня 2020 року на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 503 «Про утворення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті» та на підставі «Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті», затвердженого постановою КМУ від 21.08.2019 № 812. При цьому вже з осені 2020 року цій службі передано її профільні функції від Міністерства культури та інформаційної політики України.

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики і який реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні.

1. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо проекту Закону України «Про державний фонд гуманітарного розвитку України» (реєстр. № 3597 від 8 грудня 2015 року) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XH2RX00R?an=6>

2. Меляков А. В. Суперечності формування організаційних засад публічної гуманітарної політики Української держави / А. В. Меляков. *Теорія та практика державного управління*. 2020. № 2(69). С. 105-112.

3. Про утворення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті : Постанова КМУ від 12.06.2019 р. № 503. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-utvorennyaderzhavnoyi-sluzhbi-ukrayini-z-etnopolitiki-ta-svobodi-sovisti-m-120619>

У своїй діяльності Державна служба України з етнополітики та свободи совісті керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. До основних її завдань віднесено:

реалізацію державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні;

внесення на розгляд Міністра культури та інформаційної політики пропозицій щодо формування державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні¹.

З огляду на тенденції реалізації політики децентралізації публічного адміністрування, що передбачає передачу значної частини функцій від центральних органів державної влади середнім і нижнім рівням на місця, формування місцевої моделі гуманітарного розвитку в рамках переважно самостійного вирішення проблем регіону, оцінка обґрунтованості та актуальності усіх можливих підходів щодо державного управління у гуманітарній сфері підтвердила значущість галузевого підходу (ґрунтується на інституціональному об'єднанні, яке відповідає сучасним напрямкам реалізації політики в медичній, соціальній, освітній та інших сферах) – 59,9%. На другому місці за кількістю згадувань – секторальний підхід (виділення соціальної та окремо гуманітарної сфери з подальшою детермінацією на відповідні сегменти реалізації суспільних відносин щодо забезпечення особистісного розвитку та потреб людського буття) – 20,4%. Третя позиція щодо просторового підходу (втілюється в побудові чіткої ієрархії органів державного управління від центру прийняття політичних рішень та відповідальності за запровадження політики в гуманітарній сфері із подальшим формуванням відповідних виконавчих структур на рівні регіональному та локальному) – 17,4% опитаних. Саме галузевий підхід, що визначає основні засади, принципи та цілі здійснення державно-управлінського впливу в однорідній сфері суспільних відносин, визначено як найбільш ефективний, а галузева структура управління гуманітарною сферою сьогодні існує у вигляді розрізнених вертикалей ієрархії державних органів у відповідних секторах, але не

1. Про утворення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті : Постанова КМУ від 12.06.2019 р. № 503. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-utvorenniyaderzhavnoyi-sluzhbi-ukrayini-z-etnopolitiki-ta-svobodi-sovisti-m-120619>

об'єднані єдиним центром прийняття політичних рішень – 75,0%. При цьому поєднати галузевий підхід з двома іншими, опитані сенсу не бачать – 65,8%, адже це призведе до проблеми деконцентрації зусиль та ресурсів по кожному з напрямків.

Серед заходів якими, насамперед, має забезпечуватися реорганізація діяльності органів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики в гуманітарній сфері, слід вважати:

- формування системи програм у відповідних сферах гуманітарного розвитку на рівні галузевих міністерств із чітким зазначенням механізмів вирішення питань у цих сферах на державному, регіональному та місцевому рівнях та звітності про їх виконання (83,8% опитаних респондентів);

- забезпечення прозорого фінансування управлінських заходів (76,7%);

- реорганізацію у посиленні відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, виділених для гуманітарної сфери за їх нецільове використання (74,8%);

- обов'язкову наукову експертизу проектів державних рішень у гуманітарній сфері (71,4%);

- удосконалення правових інструментів підтримки та чинного законодавства органами, відповідальними за гуманітарну політику (68,7%);

- необхідність дієвого громадського контролю за прийняттям суспільно значущих рішень (67,9%);

- реалізацію політики послідовної боротьби з негативними суспільними явищами (58,8%);

- підвищення рівня життя громадян (58,4%);

- врахування світових методик і стандартів створення програм гуманітарного розвитку (54,2%);

- моніторинг громадської думки та настроїв населення, який має відстежувати динаміку подолання синдрому відчуження громадян від соціального життя (52,5%);

- запровадження ефективної системи координації діяльності усіх суб'єктів формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері (47,9%);

- підвищення рівня професійної компетентності управлінських кадрів (46,4%);

- заохочення інвестицій в інноваційні проекти (43,1%);

- залучення громадськості до процесів управління та контролю (37,8%);
- здійснення постійного інформаційно-комунікативного супроводу реалізації гуманітарної політики (35,3%);
- участь у міжнародних проектах та запровадження зарубіжного досвіду (33,0%);
- консолідацію українського суспільства (31,3%);
- протидія ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяння підвищенню рівня толерантності в суспільстві (29,0%);
- обґрунтоване розмежування повноважень між центром та регіонами (27,3%);
- запобігання дублюванню функцій у вирішенні питань гуманітарного розвитку (22,9%).

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід наголосити, що наведена структура та перелік різноманітних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, окремих суб'єктів делегованих повноважень та інституцій громадянського суспільства дозволяє говорити про значну складність та багатоаспектність державної політики в гуманітарній сфері, які формують та реалізують різні за статусом і повноваженнями публічні адміністрації. Оптимізація інституційної складової сучасної системи публічного адміністрування гуманітарним розвитком країни вбачається за рахунок створення спеціального координаційного консультативно-дорадчого органу – Національної ради сприяння гуманітарному розвитку України, яка могла б здійснювати координаційні функції між багатьма публічними адміністраціями. Таку необхідність підтримує і 71,7% опитаних респондентів.

Публічні адміністрації слід розглядати як сукупність державних та недержавних суб'єктів публічної влади, організацій і установ, що здійснюють адміністративні функції щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері. До системи суб'єктів публічного адміністрування сферою гуманітарного розвитку України, в першу чергу, необхідно відносити органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Важливим елементом цієї системи постають і недержавні суб'єкти (інституції громадянського суспільства, що здійснюють контроль за діяльністю публічної адміністрації та впливають на прийняття управлінських рішень у сфері реалізації гуманітарної політики України). При цьому окремо слід виділити міжнародні інституції, які встанов-

люють світові стандарти гуманітарного розвитку, забезпечення гуманітарної допомоги, надають інформацію та консультації, підвищують поінформованість з питань гуманітарної безпеки, фінансують навчання, програми та проекти з багатьох важливих питань, забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством, а також між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами, що займаються керівництвом та реформуванням гуманітарної сфери.

2.3. ФОРМИ ТА МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Після висвітлення питань системи та основних сфер реалізації публічними адміністраціями державної політики в гуманітарній сфері, варто розглянути безпосередні аспекти її реалізації в контексті форм і методів досягнення поставлених перед публічними адміністраціями завдань. Водночас, варто приділити уваги понятійно-категоріальному апаратові проблематики. Так, спочатку необхідно розібратися у поняттях «форми», «форми реалізації державної політики» тощо.

В Юридичній енциклопедії, за редакцією Ю. Шемшученка, «форма» наводиться у трьох різних значеннях: 1) зовнішній вигляд, обрис речі, дії тощо або зовнішній вираз певного змісту; 2) устрій, вид, тип, структура відповідних суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень або процесів (наприклад, управління, судочинства, оплати, обміну), а також порядок чогось; 3) Однотипний одяг встановленого зразка, напр., військовослужбовця, лікаря, спортсмена. Див. Формений одяг¹. Натомість новий тлумачний словник наводить вже 4 різні змісти цього поняття: «1) обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд, конфігурація; 2) пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; 3) тип, будова, спосіб організації чого-небудь; видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; 4) спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі»².

1. Нагребельний В. П. Форма. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: <https://leksika.com.ua/17590201/legal/forma>

2. Сліпушко О. М., Яременко В. В. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3: П–Я. 2-ге вид. Київ: АКОНІТ, 2005. С. 665; Кошиков Д. О. Адміністративно-

В контексті нашого дослідження варто розглянути поняття і зміст форм реалізації гуманітарної політики української держави, яка з адміністративно-правових позицій виражається в публічно-правовій діяльності публічних адміністрацій, про які мова йшла у попередньому підрозділі дисертаційного дослідження. В адміністративно-правовій літературі розглядаються переважно форми діяльності публічних адміністрацій, форми публічного управління, що є цілком слушним щодо діяльності публічних адміністрацій, які власне, і реалізують державну політику в гуманітарній сфері.

Публічні адміністрації здійснюють управлінський вплив внаслідок своєї діяльності, й С. Лекарь вказує, що «у загальному розумінні під формою управлінської діяльності слід розуміти спосіб зовнішнього оформлення правових норм, який засвідчує їхню державну загально-обов'язковість; тобто це способи вираження і закріплення державної волі»¹. Натомість щодо змісту форм управлінської діяльності А. Мельник зазначає, що це: «зовнішні, постійно типізовані фіксовані прояви активності органів державної влади чи органів місцевого самоврядування з формування і реалізації управлінських цілей і функцій та забезпечення їх власної життєдіяльності»². У свою чергу, форми управлінської діяльності називає дослідник такими, що «дають нам уявлення про те, що і як робиться в органах зі здійснення їх компетенції»³.

Авторський колектив на чолі з Ю. Битяком називає форму управління зовнішнім виявом конкретних дій, які здійснюють органи виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань⁴. У іншому підручнику Ю. Битяка та В. Зуй форму публічного або державного управління автори розкривають як «зовнішнє вираження конкретних дій державного органу, його структурних підрозділів і посадових осіб (державних службовців), що реалізуються в процесі державної виконавчої діяльності і спрямовані на реалізацію функцій управління»⁵, конкретизуючи суб'єктів реалізації поставлених завдань,

правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. С. 235.

1. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави / С. І. Лекарь: монографія. Харків: Золота миля, 2013. С. 241.

2. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2003. С. 101.

3. Там само.

4. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. С. 132.

5. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2005. С. 91.

в нашому випадку, із реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Т. Коломоєць у формах публічного управління вбачає: «волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети, вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного управління, які здійснюються в процесі їхньої діяльності й спрямованості на реалізацію адміністративних функцій»¹. А. Гук наводить наступне визначення форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації: «зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності й компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства й держави»².

На думку, А. В. Бойка, будь-яка форма реалізації державної політики повинна відповідати певним вимогам, у зв'язку з чим її характерними ознаками, вчений називає:

- відповідність такої діяльності принципів верховенства права в організації та функціонуванні державних інститутів;
- дотримання принципу забезпечення гарантії додержання прав людини і громадянина;
- ціннісний зміст такої діяльності, оскільки сформована на підставі правових цінностей, об'єктивованих у правовому законі, та їм слугує з огляду на службову роль держави та її органів;
- модельне вираження цієї діяльності раціонально-правовій організації суспільства і держави в усіх її різновидах – законотворчості, процедурах референдумів та виборів тощо; основою раціональності державної влади й діяльності державних органів стає не просто формальний закон, а закон правовий легітимний; смислоутворювальним компонентом правової форми діяльності стає право, а не формальний юридично конкретний акт влади, що має значення раціоналізувального чинника, якщо він відповідає правовим принципам;
- легітимованість такої діяльності суспільством через ухвалені ним процедури легітимації, які тільки в цьому значенні стають

1. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України / Т. О. Коломоєць. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 325.

2. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування / А. С. Гук. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1 (43). С. 81.

правовими, такими, що відповідають уявленням людей про справедливу й гуманну владу, правові вимоги, цінності, іманентні суспільству;

– зв'язаність цієї діяльності з реалізацією державними та іншими органами лише тієї компетенції, яка має спеціально-правовий характер;

– однорідність правової діяльності за своїми зовнішніми ознаками та змістом незалежно від того, якими суб'єктами вона здійснюється;

– функціональна обмеженість правової діяльності (політики) організацією фактичного втілення в життя вимог правових норм;

– ґрунтовність на нормах, які функціонально призначені для регламентації їх діяльності;

– реалізованість в межах специфічних правовідносин, націлених на виконання певного кола їх владних повноважень;

– спрямованість мати «надвідомчий» характер і поширеність на всі без винятку ланки механізму держави;

– досягнення соціально-корисного результату через правові або організаційно-правові наслідки (видання правових актів)¹.

О. Степанко натомість розкриває сутність форми публічного адміністрування через поняття державного управління гуманітарною сферою як: «цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток гуманітарної сфери, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, які орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, розвиток творчих й інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття шляхом запровадження державної гуманітарної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією»².

В науковій літературі наводяться різні підходи щодо тлумачення поняття адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, форми якої є зовнішнім виразом такої діяльності. На цьому понятійно-категоріальному питанні також варто акцентувати увагу. В довідниковій літературі «адміністративна діяльність» є: «фактичне здійснення органами

1. Бойко А. В. Адміністративно-правове забезпечення державної транспортної політики в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. / спец. 12.00.07. Дніпро, 2021. С. 181-182.

2. Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери / О. Степанко. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вып. 3. С. 206.

державної влади своїх цілей та завдань, функцій та методів, що виявляються в різноманітних діях, поведінці державних службовців, їх взаємозв'язках з іншими учасниками управлінських відносин»¹, «Адміністративна діяльність – це врегульована нормами адміністративного права діяльність органів державної влади, реалізована в адміністративно-правових формах із використанням адміністративно-правових методів владно-публічного регулювання для реалізації своєї компетенції»². В Енциклопедії сучасної України адміністративна діяльність зазначається як: «...визначена законом чи конституцією країни різного роду розпорядча діяльність органів державного управління, виконавчої влади, керівних органів закладів, підприємств, організацій»³.

Серед дослідників деякі використовують поняття «публічного адміністрування (В. Галуцько), розглядаючи це формою реалізації публічної влади, адміністративною діяльністю суб'єктів публічної адміністрації, як зовнішній вираз реалізації покладених на публічну адміністрацію завдань та функцій виконавчої влади, що здійснюється заради задоволення публічних інтересів. Публічне адміністрування згідно такого підходу вважається частиною адміністративної діяльності публічної адміністрації, в тому числі й публічних адміністрацій, на які покладені завдання з реалізації державної політики в гуманітарній сфері»⁴. Інші дослідники (О. Шатило) вказують таке визначення публічного адміністрування: «...регламентована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, спрямована на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг»⁵, яке можна за змістом вважати сходим до поняття «адміністративна діяльність».

Слушне визначення поняття адміністративної діяльності органів публічної влади наводять С. Петков та Л. Сницька, яка полягає у двох

1. Грай М. П. Адміністративна діяльність // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>

2 Там само.

3. Лісовий В.С. Адміністративна діяльність. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42668

4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 18.

5. Шатило О. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» / О. А. Шатило. Житомир: Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. С. 8.

аспектах: діяльність щодо виконання законів та нормативних актів управління, здійснення права давати обов'язкові для виконання вказівки, застосування у певних випадках адміністративного впливу, а також видання у межах наданих повноважень актів управління та організаційна діяльність самого апарату¹.

Під адміністративною діяльністю публічної адміністрації, на яку покладено завдання з реалізації державної політики в гуманітарній сфері, слід розглядати державно-владну, підзаконну і виконавчо-розпорядчу (внутрішньо-організаційну та зовнішньо-організаційну) діяльність, яка регулюється нормами адміністративного права, та спрямована на забезпечення життєво важливих інтересів людини й громадянина, практичну реалізацію національних і загальнолюдських гуманістичних пріоритетів, стратегічних інтересів суспільства та держави – стану, за якого забезпечуються сталий, поступальний розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз гуманітарній сфері національної безпеки держави.

Таким чином, адміністративно-правовими формами реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна назвати зовнішній вираз адміністративної (державно-владної, підзаконної, виконавчо-розпорядчої, внутрішньо-організаційної) діяльності публічних адміністрацій, на які покладені завдання із забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства, їх структурних підрозділів та посадових осіб.

Авторський колектив на чолі із В. Галуньком використовує термін «інструмент публічного адміністрування – це зовнішній вираз одиниць за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах суворой відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного для публічного адміністрування результату². Колектив авторів вважає інструментами публічного адміністрування зовнішніми виразами форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, що вони відображають правову динаміку публічного адміністрування, залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації,

1. Петков С.В. Менеджмент в органах внутрішніх справ (організаційно-правові основи): дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2005. С. 80.

2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 143-144.

зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації. Також дослідники зауважують, щодо інструментів публічного адміністрування належать форми і методи адміністративної діяльності публічної адміністрації. Наводять вони й класифікацію форм публічного адміністрування: «видання адміністративних актів (видання підзаконних нормативно-правових актів і видання індивідуальних адміністративних актів); укладення адміністративних угод; 3) учинення інших юридично значущих адміністративних дій; 4) здійснення матеріально-технічних операцій. Основними методами публічного адміністрування є заохочення, переконання і примус»¹. Натомість В. Опришко та Ф. Шульженко вказують: «сучасна система форм державного управління складається з таких видів: видання правових актів управління (нормативних та індивідуальних); здійснення організаційних дій (колективне обговорення найважливіших питань управлінської діяльності, проведення перевірок, ревізій, вивчення досвіду і впровадження кращих досягнень, науково-практичні конференції); проведення матеріально-технічних операцій (складення інформаційних довідок, звітів; підготовка та узагальнення матеріалів для розробки проектів актів управління; обробка статистичної інформації; діловодство, доведення управлінських рішень до виконавців); здійснення юридично значимих дій (оформлення угод, посвідчень документів, фактів провадження органами реєстрації актів громадянського стану, виконання загальнообов'язкових правил паспортного, військового обліку тощо)»².

В питаннях класифікації форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації та адміністративної діяльності публічних адміністрацій погоджуємося із класифікацією, що запропонована Д. Кошиковим, Д. Бахрахом та Т. Коломоєць, які виділяють правові та неправові, або організаційні форми адміністративної діяльності³. Зміст таких форм наводять дослідники О. Ярмиш та В. Серьогін, які розглядають форми діяльності як особливий структурний елемент адміністративно-правового статусу органів публічної влади. Так, правові форми «являють собою діяльність, пов'язану зі здійсненням юридично значущих дій у жорстко

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 144.

2. Правознавство: підручник / за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. С. 291.

3. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. С. 240-241; Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Вид. 2-ге, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. С. 137.

визначеному законом порядку; вони являють собою однорідну діяльність, яка пов'язана з прийняттям нормативно-правових актів і тягне за собою юридично значимі наслідки», а «неправові (організаційні) форми діяльності – це однорідна діяльність, що не вимагає повного і суворого юридичного оформлення, не пов'язана з учиненням юридично значущих дій і прийняттям нормативно-правових актів»¹.

Враховуючи зміст поняття форм реалізації державної політики в гуманітарній сфері, реалізації державної політики в гуманітарній сфері, системи суб'єктів публічного адміністрування, що беруть участь в реалізації зазначеної державної політики, можна виділити наступні правові форми реалізації державної політики в гуманітарній сфері:

1. *Видання нормативно-правових актів, які визначають підвалини державної політики в гуманітарній сфері та основні засади розвитку гуманітарної сфери.* Верховна Рада України, як зазначалося, визначає засади державної політики в гуманітарній сфері через свою законотворчу роботу. Якщо розглядати за основними сферами гуманітарної політики (основні засади у сфері охорони здоров'я; освіти і науки; соціального забезпечення; культури, спорту і туризму; молодіжна політика; інформаційна сфера, гуманітарна безпека) можна виділити засадничі закони:

У сфері охорони здоров'я в Законі «Основи законодавства України про охорону здоров'я» ст. 5 зазначено, що Охорона здоров'я – загальний обов'язок суспільства та держави Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу особам, які її потребують за станом здоров'я, особам з інвалідністю та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я².

Водночас, згідно ст. 14 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я» реалізація державної політики охорони здоров'я покладається на органи виконавчої влади, Кабінет Міністрів України організує розробку та здійснення державних цільових програм, створює

1. Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / В. О. Серьогін, О. Н. Ярмиш: підручник. Харків: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. С. 482.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

економічні, правові та організаційні механізми, що стимулюють ефективну діяльність в сфері охорони здоров'я, забезпечує розвиток мережі закладів охорони здоров'я, укладає міжурядові угоди і координує міжнародне співробітництво з питань охорони здоров'я, а також в межах своєї компетенції здійснює інші повноваження, покладені на органи виконавчої влади в сфері охорони здоров'я; міністерства, інші центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції розробляють програми і прогнози в сфері охорони здоров'я, визначають єдині науково обґрунтовані державні стандарти, критерії та вимоги, що мають сприяти охороні здоров'я населення, здійснюють державний контроль і нагляд та іншу виконавчо-розпорядчу діяльність в сфері охорони здоров'я¹.

У сфері освіти і науки це Закони «Про освіту»² та «Про вищу освіту»³. Так, ст. 5 Закону «Про освіту» державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства⁴.

Наприклад, у сфері культури Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» визначає засади державної підтримки кінематографії в Україні, що має на меті створення сприятливих умов для розвитку кіновиробництва, встановлення прозорих процедур здійснення фінансування державою проектів у сфері кінематографії, тут вказуються основні напрями державної підтримки кінематографії, як, наприклад, забезпечення та стимулювання виробництва (створення), розповсюдження, популяризацію та демонстрування національних фільмів у кіно-, відеомережах, на телебаченні, у мережі Інтернет тощо, збереження, відновлення, реставрацію національної та кращих зразків світової кінематографічної спадщини, вживає заходів для повернення

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

в Україну національної кінематографічної спадщини, що знаходиться за її межами, а також сприяє захисту прав інтелектуальної власності¹.

Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. Згідно ст. 4 Закону для формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки Кабінет Міністрів України на підставі рекомендацій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, центральних органів виконавчої влади розробляє і здійснює державну цільову програму прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України відповідно до Закону «Про державні цільові програми»².

В Законі України «Про соціальні послуги» наводяться форми надання соціальних послуг, так, згідно ст. 7 Закону система надання соціальних послуг – це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг³.

Окрім наведених законодавчих актів варто звернути увагу на стратегічні правові акти, про які мова йшла в підрозділі 2.1. Так, в Стратегії людського розвитку окрім встановлення мети і завдань передбачаються конкретні заходи із забезпечення реалізації стратегії, а саме шляхом розроблення кожні два роки плану заходів з реалізації визначених у ній цілей і завдань, проведення моніторингу виконання індикаторів результативності, суспільного діалогу та широкого залучення громадськості, розвитку міжнародної співпраці за напрямками, визначеними у Стратегії, а реалізація Стратегії фінансуватиметься за кошти державного та місцевих бюджетів, кошти Пенсійного фонду України та фондів державного соціального страхування, міжнародної технічної допомоги, позики міжнародних фінансових організацій та з інших джерел, не заборонених законодавством⁴.

1. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України від 23 березня 2017 року № 1977-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>

2. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 року № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>

3. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

4. Про Стратегію людського розвитку: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. Введено в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>

2. Видання адміністративних нормативно-правових актів підзаконного рівня, норми яких регулюють питання реалізації державної політики в гуманітарній сфері. Серед типових актів можна вказати:

Постанови Кабінету Міністрів України: «Про організацію надання соціальних послуг», яким встановлюється Порядок організації надання соціальних послуг¹. Цей порядок, наприклад, визначає механізм виявлення осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають найвищий ризик потрапляння в такі обставини, та організації надання їм соціальних послуг відповідно до індивідуальних потреб². Постанова «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році», яка визначає Порядок реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році³, також, наприклад, згідно Постанови Кабмін постановляє Міністерству охорони здоров'я протягом п'яти днів з дати набрання чинності цією постановою подати до Національної служби здоров'я перелік установ державної та/або комунальної форми власності, які виконують функції експертного та регіонального центрів неонатального скринінгу⁴

Укази Президента України. Наприклад, Указ «Про пріоритетні заходи щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти»⁵; «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери», згідно якого, наприклад, Кабмінові необхідно сприяти розвитку науково-видавничої справи в Україні, створити належні умови для розповсюдження наукової та науково-популярної літератури, забезпечення наукових бібліотек, інформаційних центрів вітчизняними та зарубіжними науковими виданнями, в тому числі розміщеними на електронних носіях, передбачивши для цього відповідне фінансування⁶.

1. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

2. Там само.

3. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>

4. Там само.

5. Про пріоритетні заходи щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти: Указ Президента України від 30 березня 2021 року № 130/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130/2021#Text>

6. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери: Указ Президента України від 16 травня 2008 року № 444/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444/2008#Text>

Наступним важливим елементом форм є видання відомчих актів органів виконавчої влади як основних публічних адміністрацій, які реалізують державну політику в гуманітарній сфері. Відповідно до зазначених в дисертаційному дослідженні сфер управління складовими державної політики в гуманітарній сфері зазначені нормативно-правові акти регулюють суспільні відносини в конкретній сфері, а саме науці, вищій освіті або молодіжній політиці. Таких актів може бути в силу широкого кола суспільних відносин в гуманітарній сфері та розгалуженої системи суб'єктів публічного адміністрування сотні і тисячі. Наведено приклади таких актів. Зокрема, наказом Міністерства освіти і науки України затверджене Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, де визначені основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (далі – акредитації), як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні¹. 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України затверджені Пріоритетні напрямки розвитку правової науки на 2016-2020 рр. Форма видання актів органами місцевого самоврядування. Згідно ст. 59 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень².

3. *Прийняття індивідуальних адміністративних актів*, якими можуть бути: ухвалення рішення про акредитацію освітньої програми Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти; кадрові рішення відносно посадових осіб, які працюють в публічних адміністраціях, на які покладені завдання із реалізації державної політики в гуманітарній сфері; рішення про створення або ліквідацію організацій та установ, що беруть участь в реалізації державної політики в гуманітарній сфері; надання ліцензії на мовлення (документу державного зразка, який видається Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засвідчує право ліцензіата відповідно до умов ліцензії здійснювати мовлення, використовувати канали мовлення, мережі мовлення, канали багатоканальних телемереж; надання)³.

1. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>

2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12/print1239267667879110#Text>

4. *Укладання адміністративних договорів.* Як зазначає Р. Куйбіда: «Адміністративний договір – двосторонній правочин між адміністративним органом і приватною особою або між адміністративними органами, укладений із метою реалізації адміністративним органом публічних функцій¹. В Кодексі Адміністративного судочинства України, ст. 3 такий договір визначається як: «спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону»².

Якщо говорити про неправові або організаційні форми реалізації державної політики в гуманітарній сфері, варто зауважити, що така форма не передбачає настання юридичних наслідків, але водночас є підзаконною, тобто здійснюється виключно у відповідності до вимог законодавства³. Серед таких неправових заходів можуть бути: розробка планів реалізації певних заходів (з розвитку науки і техніки, популяризації здорового способу життя серед молоді тощо); формування та ведення електронних реєстрів даних (реєстри ліцензій або Реєстр державних сертифікатів про рівень володіння державною мовою тощо); проведення та організація проведення нарад; збір інформації та узагальнення досвіду діяльності публічних адміністрацій з метою підготовки проєктів актів управління щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері; організація та проведення наукових конференцій, науково-практичних семінарів, круглих столів, де обговорюються та резолюціями пропонуються шляхи поліпшення ситуації щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері; активна інформаційно-роз'яснювальна робота з населенням щодо конкретних аспектів гуманітарної сфери (про шкоду вживання спиртних напоїв або паління, про особливості надання послуг публічними адміністраціями в гуманітарній сфері тощо); форма взаємодії із засобами масової інформації щодо розвитку інформаційних технологій, інформаційної безпеки тощо; аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду

1. Куйбіда Р. О. Адміністративний договір // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративний_договір

2. Кодекс Адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. С. 252-253.

реалізації державної політики в гуманітарній сфері, розробка шляхів їх впровадження в Україні.

Характерними ознаками, таким чином, адміністративно-правових форм реалізації державної політики в гуманітарній сфері є: зовнішній вираз адміністративної діяльності публічної адміністрації та її посадових осіб; питання форм регулюється нормами адміністративного та адміністративного процесуального права; реалізація форм призводить до настання юридичних наслідків; такі форми виникають внаслідок адміністративної діяльності розгалуженої системи публічних адміністрацій в різних сферах державного (публічного) управління: у сфері охорони здоров'я; освіти і науки; соціального забезпечення; культури, спорту і туризму; молодіжної політики; інформаційної сфери, гуманітарної безпеки тощо, й ці публічні адміністрації законодавчо на це уповноважені; вони пов'язані з розглядом юридичних справ щодо виконання завдань і функцій державної політики в гуманітарній сфері, й це стосується реалізації деяких прав окремої людини і громадянина, суспільства загалом, певної її групи, інтересів національної безпеки держави.

Наступним важливим питанням є висвітлення та аналіз адміністративно-правових методів, які використовують публічні адміністрації у процесі реалізації державної політики в гуманітарній сфері. В науковій літературі існують різні погляди на класифікацію методів державного регулювання (публічного адміністрування), їх класифікують за сферою застосування і за способом впливу суб'єкта (публічної адміністрації та її посадових осіб) на об'єкт. За сферою застосування виділяють загальні (планування, контролю, стимулювання) та спеціальні методи (залежно від сфери державного регулювання, а саме дозволи, ліцензії тощо). За способом впливу є методи прямого і непрямого впливу (або адміністративні та економічні). Якщо перші стосуються конкретних прав і обов'язків суб'єктів впливу, то друга група передбачає формування стимулів, зацікавленості виконавця в результаті, заохочення ініціативи тощо. За ознакою використання власних повноважень виділяють методи переконання і примусу. За метою є методи спостереження, контролю, розробки заходів впливу. Є методи творчі та шаблонні, державні та суспільні (громадські) та ін.¹

Самі поняття методів в науковій літературі визначаються наступним чином. В. Авер'янов вважає, що це конкретно визначені «способи прак-

1. Медяник В. А. Характеристика методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики / В. А. Медяник. *Juris Europensis Scientia*. 2021. No 4. С. 30.

тичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організуючого впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів»¹. Натомість В. Малиновський розглядає методи адміністративного права як «способи практичної реалізації управлінських функцій шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта на поведінку і суспільну діяльність керованого об'єкта з метою досягнення поставлених цілей»².

Т. Коломоєць виділяє три основні групи адміністративних методів діяльності публічних адміністрацій: регламентаційні, розпорядчі та нормативні. Так, адміністративні методи діяльності публічних адміністрацій, на які покладені завдання з реалізації державної політики в гуманітарній сфері, можна розглянути у відповідності до класифікації дослідниці. «Суть адміністративних регламентаційних методі полягає у встановленні складу елементів системи і зв'язків між ними за допомогою закріплення визначених обов'язків, загальної регламентації»³. У свою чергу, регламентаційні адміністративні методи «складаються з 4 основних видів: загальноорганізаційного, функціонального, структурного, посадового»⁴. «Загальноорганізаційне регламентування включає закони, статuti і положення загальноорганізаційного характеру, які встановлюють організаційну структуру і порядок функціонування соціальної системи в цілому»⁵.

Серед законів, які містять норми з регламентації суспільних відносин в гуманітарній сфері а також які встановлюють права та обов'язки публічних адміністрацій можна виділити: «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про військово-цивільні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні». Серед підзаконних актів варто виділити Стратегію людського розвитку, Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки та ін.

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. С. 298.

2. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник / В. Я. Малиновський. Київ: Атіка, 2003. С. 364.

3. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Вид. 2-ге, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. С. 144.

4. Там само.

5. Там само.

Функціональне регулювання стосується положень, які визначають внутрішній розпорядок роботи, систему апарату та підрозділів, організаційний статус цих ланок публічної адміністрації, їх основні цілі, завдання, повноваження і функції, відповідальність і загалом адміністративно-правовий статус. У сфері забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері до таких актів належать Положення Про Міністерство охорони здоров'я України, Про Міністерство освіти і науки України, Про Міністерство внутрішніх справ України тощо. Структурне регламентування передбачає прийняття внутрішніх положень про управління, відділи, сектори, департаменти, які беруть участь в реалізації державної політики в гуманітарній сфері (положення про департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю тощо). Посадове регламентування здійснюється безпосередньо керівниками публічних адміністрацій на рівні центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів тощо. Виявляють вони у розробці штатного розкладу та посадових інструкцій, що встановлюють перелік посад і основні вимоги їх заміщення, виконання посадових обов'язків¹.

Розпорядчі адміністративні методи уособлюють поточне використання встановлених організаційних зав'язків, їх корегування в разі зміни умов роботи. Т. Коломоєць вказує, що «розпорядчий адміністративний метод має активний (накази, постанови, розпорядження, рішення, директиви, резолюції, вказівки тощо) та пасивний (інструкції, інформування, рекомендації, моніторинг тощо) характер»². «Нормативні методи полягають у встановленні нормативів, які є орієнтиром (зокрема сфері управління економікою – авт.). Стандарт, норма, ліміт, класифікатор, довідник є документальним вираженням адміністративних нормативних методів ...»³. Поруч з адміністративними методами до методів реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна віднести економічні методи реалізації державної політики, методи контролю і нагляду, переконання і примусу, заохочення⁴.

Із позицій методів адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері сюди можна віднести

1. Адміністративне право України : [підручник]. Вид. 2-ге, змінене і допов. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. К. : Істина, 2012. С. 144.

2. Там само. С. 145.

3. Там само. С. 145.

4. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. С. 289.

організаційно-розпорядчі, правотворчі, економічні, інформаційні, ідеологічні. В. Медяник вказує, що: «за характером впливу такі методи можуть мати як імперативний зміст (контроль), так і диспозитивну природу (демонополізація надання соціальних послуг) урахуванням вищенаведеного слід зазначити, що адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики здійснюється завдяки поєднанню двох методів адміністративно-правового впливу: диспозитивного й імперативного (адміністративного)¹.

В умовах широкого застосування методів адміністративно-правового впливу на стан та процеси реалізації державної політики в гуманітарній сфері не до кінця розкритим залишається і потенціал державно-приватного партнерства. Разом з тим в умовах обмеженості державних коштів активніше використання його можливостей стало б суттєвою підтримкою для гуманітарної сфери. При цьому експерти слушно вказують на необхідність узгодження законодавства про державно-приватне партнерство задля усунення корупційної складової та уніфікації процедури відбору та контролю проектів, а також його гармонізації із концесійним законодавством².

Отже, в узагальненому вигляді методи реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна розділити на:

– загальні, які проявляються в особливостях функціонування публічної адміністрації в контексті реалізації загальних розпорядчих та адміністративних функцій (адміністративно-правові методи реалізації державної політики у медичній, освітній, культурній, науковій, соціальній сферах тощо). Ці методи забезпечують процес всебічного розвитку відповідного сектору та максимізують ефективність реалізації публічною адміністрацією законодавчо визначених повноважень;

– спеціальні, які розкриваються через специфіку кожного конкретного сегмента гуманітарної сфери та проявляються у специфіці функцій публічного адміністрування, маючи вузьке спрямування.

Крім цього, серед основних методів реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна також назвати такі: організаційно-правові

1. Медяник В. Характеристика методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики / В. Медяник. *Знання європейського права*. 2021. № 4. С. 32.

2. Самаєва Юлія Державно-приватне партнерство – не мета, а один із способів її досягнення Ю. Самаєва. *Дзеркало тижня Україна*. 2016. № 16. URL: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/derzhavno-privatne-partnerstvo-nemeta-a-odin-iz-sposobiv-yiyi-dosyagnennya-.html>; Зубченко С. О. Реалізація програмних документів із гуманітарного розвитку України / С. О. Зубченко // *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 144-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2016_3_19.

(пов'язані із створенням й функціонуванням ефективної організаційної структури державно-громадського управління в гуманітарній сфері); фінансово-економічні (спрямовані на розробку і використання інструментів економічної політики для розвитку гуманітарної галузі); кадрові (мають за мету професійну підготовку кадрів для здійснення освітньої, культурної, мовної, соціальної, наукової, молодіжної, туристичної діяльності); соціальні (спрямовані на забезпечення соціальної складової гуманітарного розвитку, реалізації права громадян на надання якісних освітніх, наукових, культурних, інформаційних, дозвілевих, мистецьких та інших соціально-значущих послуг); мотиваційні (спрямовані на створення морально-психологічного підґрунтя і мотиваційних умов діяльності публічної адміністрації в гуманітарній сфері); матеріально-технічні тощо.

Також до таких методів останнім часом відносять і моніторинг. Одним із важливих новітніх адміністративно-правових методів реалізації державної політики в гуманітарній сфері має стати запровадження гуманітарного моніторингу її успішності, мета якого передбачатиме збирання та аналіз інформації про стан гуманітарного розвитку українського суспільства, якість життя населення та гармонійного розвитку людини, прогалини та перспективи реалізації такої політики в окремих її сферах, загрозах національній безпеці країни в гуманітарній сфері.

Довідкова література визначає «моніторинг» (від. лат. *monitor* – той, що контролює¹) як «постійне спостереження за будь-яким явищем, об'єктом з метою співвідношення його стану з бажаним результатом або з первинним уявленням»², як «спосіб дослідження реальності, що використовують у різних науках, або як спосіб забезпечення сфери управління різними видами діяльності за допомогою надання своєчасної і якісної інформації»³.

У сфері реалізації державної гуманітарної політики моніторинг слід розглядати як постійне спостереження за процесом гуманітарного розвитку суспільства, державного гарантування захисту прав громадян на освіту, науку, інформацію, працю та соціальний захист від безробіття,

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. С. 214.

2. Словник іншомовних слів Л. П. Крисіна [Online]. Доступ http://dic.academic.ru/misc/econ_dict.nsf/ByID/NT00001CBA

3. Бірюков Г. М. Фінансовий моніторинг у протидії легалізації (відмиванню) коштів в Україні URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/580

охорону здоров'я та медичне забезпечення, якісне культурне середовище тощо, шляхом постійного, систематичного збору інформації про стан кожної з названих сфер та гуманітарної царини в цілому з метою виявлення відповідності очікуваному результату, а також його прогнозування. Саме моніторинг сприяє виробленню довгострокової стратегії гуманітарного розвитку країни, налагодженню взаємодії між центральною владою та регіонами в напрямі забезпечення реалізації освітніх, культурних, інформаційних, соціальних прав громадян.

Результати гуманітарного моніторингу мають бути покладені у щорічну Національну доповідь про стан гуманітарного розвитку в Україні. При цьому такий адміністративно-правовий метод реалізації державної політики в гуманітарній сфері як гуманітарний моніторинг має здійснюватися як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях, що буде корисним та актуальним під час розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань гуманітарного розвитку, реалізації комплексу заходів збалансованого гуманітарного розвитку регіонів, серед яких першочергове значення надаватиметься підвищенню рівня соціального, культурного, освітнього, мовного розвитку регіонів за рахунок раціонального використання внутрішньо-регіональних умов, ширшого залучення ресурсів місцевого значення. Урахування ризиків та загроз ефективному гуманітарному розвитку українського суспільства дозволить формувати належні пріоритети реалізації державної гуманітарної політики за окремими її напрямками, забезпечити рівні можливості для всебічного гармонійного розвитку людини незалежно від місця проживання; врахувати особливості кожного регіону, своєрідність природно-ресурсних, географічних, історичних, економічних, соціальних, етнокультурних та інших умов у контексті загальнодержавних інтересів; поліпшити конструктивність та ефективність реформи гуманітарної сфери, надати їй коректної соціально-гуманітарної спрямованості.

Крім гуманітарного моніторингу підтримується необхідність використання громадського аудиту як послідовного відстеження результатів якісного чи неефективного стратегічного планування або цільового програмування в гуманітарній сфері, що спрямовуватиметься на:

– встановлення відповідності прийнятих на центральному, регіональному та місцевому рівнях нормативно-законодавчих актів конституційно закріпленим правам і свободам особи;

- перевірку актуального змісту діяльності конкретної установи публічної влади на відповідність вимогам законодавства та інших нормативно-правових актів у частині дотримання гуманітарних вимог;
- оцінку діяльності владної інституції з позицій дотримання не лише нормативно-правової бази, а й гуманітарних цінностей упродовж виконання всіх управлінських функцій;
- систематичне застосування показників людського розвитку до визначення реального соціально-гуманітарного стану країни, окремого її регіону чи окремої соціальної групи;
- організацію моніторингу звернень громадян на предмет реагування владних структур на їх проблеми, якості надання адміністративних послуг тощо¹.

Необхідність запровадження гуманітарного аудиту у гуманітарній сфері публічного адміністрування підтримала більшість опитаних респондентів 83,0% (сума відповідей «обов'язково так» – 49,6% та «скоріше так» – 33,4%). Навпаки, 14,0% не бачать сенсу у запровадженні гуманітарного аудиту (сумарний показник відповідей «скоріше ні» – 9,4% та «ні» – 4,6%). Зокрема, головна функція гуманітарного аудиту має полягати у формуванні системи завдань гуманітарного розвитку суспільства із чіткою фіксацією ієрархії цілей державно-управлінської діяльності – 28,8%. Інші альтернативи отримали менший розподіл голосів, а саме: розгляд державно-управлінських рішень (законів, програм, проектів, наказів, постанов, розпоряджень тощо) на предмет їх відповідності гуманітарним основам суспільства (етичним, правовим, науковим) – 22,5%; деталізація парадигми гуманітарного розвитку держави шляхом конкретизації його концепції, стратегії, програм, проектів, методів, ресурсів – 19,3%; застосування існуючих показників гуманітарного розвитку суспільства (насамперед індекс людського розвитку) до визначення реального його стану, здійснює моніторинг виконання урядових програм соціального розвитку – 16,4%; пропозиція заходів оптимізації і/чи заміни намірів, мотивів та інших суб'єктивних чинників управлінської діяльності гуманітарним знанням та цінностями – 10,3%.

Таким чином, адміністративно-правові методи виступають елементом практичного запуску реалізації державної політики

1. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : дис. ... докт. наук з держ. управ. К., 2010. С. 346-347.

в гуманітарній сфері, який має місце після прийняття відповідного нормативно-правового акта, створенням необхідного інституційного та організаційно-правового забезпечення його виконання і кінцевої реалізації. Методи реалізації державної політики в гуманітарній сфері мають типову структурну будову, але суттєво відрізняються від конкретної сфери їх застосування та залежно від органу державної влади, що їх використовує для досягнення цілей гуманітарної політики.

У широкому розумінні методи слід розглядати як інструменти диспозитивного та імперативного адміністративно-правового впливу на реалізацію суспільних відносин у гуманітарній сфері, практичне відтворення задекларованих у стратегічних та інших нормативно-правових документах гуманітарних стандартів, правил, норм, критеріїв, а також практичне втілення державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини. Характерними ознаками адміністративно-правових методів забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері є наступні:

- спрямованість на відтворення організуючого, регуляторного, адміністративного та іншого владно-управлінського впливу держави через уповноважену публічну адміністрацію на різні гуманітарні напрями;

- залежність визначення їх змісту від конкретного напрямку реалізації державної гуманітарної політики: освітньої, наукової, інформаційної, мовної, соціальної, медичної (охорони здоров'я), зайнятості населення тощо;

- нормативно-правова закріпленість адміністративно-правових інструментів (способів, засобів та заходів), що можуть застосовуватися державою залежно від конкретного сегмента гуманітарної політики.

Покращення наявної системи адміністративно-правових методів забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері вбачається шляхом: 1) оптимального розмежування повноважень між суб'єктами публічного адміністрування гуманітарною сферою всіх рівнів; 2) запровадження систематичного моніторингу кадрового потенціалу гуманітарної сфери з метою здійснення управлінського впливу на його формування, розвиток та використання; 3) запровадження

в освітній, науковий, культурно-мистецький процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; 4) запровадження спеціального гуманітарного моніторингу та гуманітарного аудиту, що є необхідними заходами на шляху до реальної інтеграції гуманітарного простору України в європейський.

2.4. ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Питання контролю за діяльністю органів державної влади гостро стоїть в демократичних правових державах, оскільки додержання законності в процесі діяльності посадових та службових осіб є одним з пріоритетних питань в Західному світі. Влада має бути підконтрольною громадянському суспільству через дієві механізми такого контролю, водночас для системи стримувань і противаг, боротьби з корупцією тощо одні органи державної влади або місцевого самоврядування мають чинити контроль-наглядний вплив на інші.

Забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини є сферою, де державна політика має бути ефективною та дієвою, оскільки від цього напряду залежить потенціал людського капіталу в Україні, всебічний розвиток особистості, комфорт життя громадян, надання громадянам важливих послуг, реалізація їх нематеріальних прав. Така ефективність і дієвість також залежить й від здійснення контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, на які покладаються завдання із реалізації державної політики України в гуманітарній сфері.

Задля того, щоб розглянути питання адміністративно-правових засад організації публічного контролю за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері, варто приділити увагу спочатку понятійно-категоріальному апарату питання.

З етимологічної точки зору термін «контроль» (франц. «controle») означає «перевірку чи спостереження з метою перевірки». Водночас французьке «controle (count+role)» утворилось від латинського префікса «contra», що означає протидію, і слова «role», що означає виконання якоїсь дії. Отже, слово «контроль», крім значення перевірки, нагляду з метою перевірки, має також значення протидії чомусь

небажаному. У зазначеному контексті термін «контроль» слід розглядати як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки¹.

В юридичній довідниковій літературі контроль розглядається по різному: як виконання законів, рішень тощо; як спостереження за відповідністю діяльності керованого об'єкта тим приписам, які він отримав від керуючого суб'єкта, та виконанням прийнятих рішень, він є конкретним самостійним; одна із форм здійснення влади, яка забезпечує дотримання встановлених приписів².

На думку О. Ф. Андрійко, сутність контролю полягає в перевірці відповідності дій установленим правилам, нормам, стандартам, в отриманні інформації про процеси, які відбуваються в суспільстві, та сприянні подальшому його розвитку³.

З огляду на розуміння сутності контролю у сфері управління як нагляду за відповідністю діяльності того, ким управляють, тим приписам, які він отримав від суб'єкта управління та виконанням прийнятих рішень, І. К. Залюбовська зазначає, що контроль є конкретним самостійним видом діяльності. Контроль не існує ізольовано, оскільки не існує контролю заради контролю. Проте його визначають як самостійну, функціонально виділену й об'єктивно необхідну діяльність, що виражена в цілеспрямованій, самостійній роботі⁴.

Контроль, на думку переважної більшості вчених, зрештою встановлює, наскільки зміну об'єкта доведено до його запланованого стану⁵.

1. Кичилюк Т. С. Державний контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення : дис. ... канд. юрид. наук. К. : Нац. аграр. ун-т, 2007. С. 43.

2. Юридический энциклопедический словарь / [глав. ред. А. Я. Сухарев ; ред. кол. : М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. М. : Сов. энцикл., 1984. С. 68.

3. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О. Ф. Андрійко. К. : Наук. думка, 2004. С. 29.

4. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні : [навч.-метод. посіб.] / І. К. Залюбовська. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. С. 7.

5. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е. В. Шорина; отв. ред. Б. М. Лазарев. М. : Наука, 1981. 301 с. [1 л. схем]; Шорина Е. В. Контроль и проверка исполнения – важные средства укрепления государственной дисциплины / Е. В. Шорина. М. : Наука, 1978. 324 с.; Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (загальнотеоретичні питання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Валентин Сергійович Шестак. Х., 2002. 16 с.; Студеникина М. С. Государственный контроль в сфере управления (проблемы неведомственного контроля) / М. С. Студеникина. М. : Юрид. лит., 1974. 157 с.; Собакарь А. О. Співвідношення контролю та нагляду як функцій публічного управління / А. О. Собакарь // *Проблеми*

Саме добре організована система контролю є конструктивним інструментом управлінської діяльності в будь-якій сфері, на яку спрямована державна політика. Зрозуміло, що контроль не існує в ізольованому вигляді, як не має бути контролю заради контролю. Контроль здійснюється в певній галузі управління з її особливостями та конкретним змістом, а тому у певному обсязі та формі. «Він, – наголошує О. Ф. Андрійко, – спрямований на конкретний результат і шляхи досягнення цього результату, а також на усунення суб'єктивних та врахування об'єктивних перешкод у здійсненні управлінської діяльності»¹.

Контроль також є одним із найважливіших способів забезпечення законності та дисципліни, і гуманітарна сфера не є тому виключенням.

Дискусію щодо тотожності або відмінності понять «нагляд» та «контроль» в науковій літературі не розв'язує й український законодавець, оскільки не існує в Україні єдиного нормативно-правового акта рівня закону тощо, де було би чітко визначені поняття контролю або державного нагляду. В законодавстві «контроль» та «нагляд» часто використовуються як синонім (наприклад, законодавець підкреслює превентивний, профілактичний характер державного нагляду, він спрямований на забезпечення законності та правопорядку в конкретній сфері суспільних відносин, за змістом контроль та нагляд тут тісно поєднані як засоби забезпечення законності. Також дослідники (на-

правознавства та правоохоронної діяльності: зб-к наук. праць. 2010. № 2. С. 58-63; Лютіков П. С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Лютіков Павло Сергійович. Запоріжжя, 2009. 212 с.; Государственный и общественный контроль в СССР / под ред. В. И. Туровцева. М.: Наука, 1970. 335 с.; Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О. Ф. Андрійко; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Наук. думка, 2004. 304 с.; Андрійко О. Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции / О. Ф. Андрійко. К.: Наук. думка, 1994. 115 с.; Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Андрійко Ольга Федорівна. К., 1999. 390 с.; Андрійко О. Ф. Правове забезпечення процедур державного контролю у сфері виконавчої влади / О. Ф. Андрійко // *Збірник наукових праць УАДУ при Президенті України*: у 2 ч. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К., 1999. Вип. 2. Ч. 2. С. 296-298; Андрійко О. Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади України / О. Ф. Андрійко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1999. 48 с.; Андрійко О. Ф. Державний контроль і тенденції його розвитку в умовах ринкових відносин / О. Ф. Андрійко // *Правова держава: міжвідомчий зб-к наук. праць*. К.: Наук. думка, 1993. Вип. 4. С. 49-53.

1. Андрійко О. Ф. Контроль, як функція державного управління: зміст, види та правове регулювання / О. Ф. Андрійко. В кн. *Державне управління: теорія і практика*. К.: Юрінком Інтер, 1998. С. 221-222.

приклад, І. Шемелинець) вказують на використання законодавцем поєднаного виразу «нагляд (контроль)» в нормативно-правових актах¹.

Дійсно, законодавець в Україні закріплює в деяких законодавчих актах поняття «державний нагляд (контроль)», а саме в Законі «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» вказується в абз. 2 ст. 1, що: «державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища»².

З точки зору права та правових наук контроль і нагляд також можна поділити на публічний та приватний. Публічний реалізується в публічній управлінсько-правовій сфері, а приватний здійснюється у суспільних відносинах, що мають приватно-правовий характер³. Деякі дослідники взагалі публічний контроль зводять до довільної форми участі громадськості щодо нагляду за діяльністю інститутів управління⁴. Подібного підходу дотримується А. Буханевич, спираючись на наукові положення деяких західноєвропейських, а саме німецьких

1. Павлик Р. І. Відмінність понять «державний контроль» і «державний нагляд»: нормативно-правовий аспект / Р.І. Павлик. *Демократичне врядування*. 2017. Вип. 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_6; Денисова А. В. Про співвідношення контролю та нагляду в чинному законодавстві: проблемні питання визначення / А.В. Денисова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41(2). С. 22–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41(2)_6); Шемелинець І. І., Позняк О. П. Співвідношення понять нагляду і контролю в трудовому законодавстві / І. І. Шемелинець, О. П. Позняк. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36(1). С. 183–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36(1)_42)

2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>

3. Кравчук В. Публічний контроль у державі / В. Кравчук. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 210–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2015_1_39

4. Буханевич А.І. Публічний контроль за діяльністю органів державної влади: теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / А. І. Буханевич. К., 2010. 22 с.

та французьких дослідників¹. Натомість, В. Кравчук публічний контроль у державі називає системою організаційно-правових форм забезпечення додержання законності у діяльності публічної адміністрації, прав і свобод людини, ефективного виконання повноважень і завдань органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими особами і службовими особами².

Серед дослідників існують різні підходи не лише до сприйняття понять контролю, нагляду, публічного контролю, але й до класифікації видів контролю. Наприклад, залежно від місця суб'єкта контролю в системі державного управління деякі дослідники виділяють 8 видів: контроль зі сторони законодавчої влади; зі сторони Президента України; Кабінету Міністрів; контроль з боку центральних органів державної виконавчої влади; зі сторони органів державної виконавчої влади на місцях; зі сторони судової влади; з боку органів місцевого самоврядування; контроль з боку громадськості³. Такий підхід не виділяє в окремі групи такий контроль, як державний (судовий, президентський та ін.) та громадський, муніципальний тощо. Інші дослідники розглядають лише види державного контролю й в залежності від суб'єктів, які наділені правом здійснювати контроль, поділять на дві великі відносно самостійні групи, де в першій є президентський контроль, парламентський контроль, контроль органів виконавчої влади, контроль судів загальної юрисдикції (поєднує їх те, що контроль не є єдиною функцією цих органів). До другої групи контролю входять органи влади, на які покладається єдина функція контролю (наприклад, конституційний контроль, прокурорський нагляд, контроль Уповноваженого з прав людини, контрольно-ревізійні органи виконавчої влади)⁴.

Якщо розглядати державну політику в гуманітарній сфері як формування публічно-правових основ діяльності суб'єктів владних

1. Буханевич А. Публічний контроль у контексті сучасних дослідницьких підходів / А. Буханевич. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. № 1. С. 25–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_1_5

2. Кравчук В. М. Поняття та зміст публічного контролю у сучасній державі. Науково-практична Інтернет-конференція. 2014. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=930%3A131014-13&catid=108%3A6-1014&Itemid=133&lang=en

3. Баюк М. І. Організація контролю в системі органів державної влади / Баюк М. І., Войт М. І., Матковський Г. В.: Інформаційно-методичний матеріал. Хмельницький: Центр підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. 2013. 135 с.

4. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю / В. М. Цепенда. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&cz=1613>

повноважень та задіяних у цьому процесі різноманітних інституцій громадянського суспільства у таких сферах, як освіта і наука, культурно-інформаційна, охорони здоров'я, спорту і туризму, розвитку громадянського суспільства, гуманітарної безпеки, в якій беруть участь як органи державної влади, місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, то можна сказати, що *публічний контроль за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері є системою організаційно-правових форм додержання законності у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів делегованих повноважень, їх посадових осіб, на які покладені завдання щодо забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, що відбувається у вигляді державного контролю, міжнародного контролю, муніципального та громадського контролю* (який в сучасних умовах виділяємо як ключовий і пріоритетний в контексті євроінтеграційних прагнень України, а також через близькість гуманітарної сфери безпосередньо для громадян України).

У свою чергу державний контроль як невід'ємний елемент організаційно-правового механізму реалізацією державної політики в гуманітарній сфері можна поділити на декілька складових. Ключовим, звісно, є президентський контроль, відштовхуючись від стратегічно-важливої ролі Президента України в системі стримувань і рівноваг гілок влади в Україні та у контексті загальної реалізації Україною як державою політики у всіх сферах, що представляють інтерес та користь народу України. Такий контроль може реалізовуватися безпосередньо, або через деякі інституції при Президентові України (Офіс Президента або, наприклад, у сфері захисту прав дитини й донедавна через Уповноваженого Президента України з прав дитини, або через новостворену Державну службу України у справах дітей).

Парламентський контроль. Зазначимо, що у відповідності до ст. 85 Конституції України Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні, власне, визначає підвалини як зовнішньої, так і внутрішньої політики (п. 5 ст. 85 Конституції України), вона затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (п.6 ст. 85 Конституції України), також Верховна Рада здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України (на який покладається важливе завдання втілення в життя державної політики в тому числі й в гуманітарній сфері) згідно п. 13 ст. 85 Конституції України¹.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Водночас, парламентський контроль за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері Верховна Рада України може здійснювати через свої структурні підрозділи або органи, що створені Верховною Радою України. Ключову роль тут займає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Як говорять норми Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» парламентський контроль Уповноважений здійснює за сферою, суспільних відносин, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами (абз. 1 ст. 2 Закону)¹. Тобто, здійснюється контроль за дотриманням прав і свобод громадян під час реалізації їх нематеріальних прав і благ на кшталт охорони здоров'я, забезпечення реалізації людиною права на освіту, інформацію, соціальне забезпечення та захист від безробіття тощо. При Раді можуть діяти профільні комітети (з питань охорони здоров'я, освіти і науки тощо). Ст. 11 Закону «Про комітети Верховної Ради України» чітко вказано, що комітети здійснюють контрольні функції, в тому числі у вигляді аналізу практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України (ст. 14 Закону)². У виключних випадках при Верховній Раді України можуть утворюватися тимчасові слідчі комісії. Тимчасова слідча комісія утворюється з числа народних депутатів України, вона здійснює парламентський контроль шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, в тому числі й з питань, що стосуються реалізації державної політики в гуманітарній сфері (п. 1 ст. 1 Закону «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»)³.

Судовий контроль здійснюється судами внаслідок їх безо-

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

3. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 400-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>

середньої діяльності щодо захисту прав і свобод громадян України, забезпечення законності в Україні. Такий контроль проявляється в юрисдикційній діяльності суду, коли відбувається перевірка актів органів влади та місцевого самоврядування, які займаються реалізацією державної політики в гуманітарній сфері, вирішення конфліктів між громадянами та державними органами (в тому числі що виникають внаслідок професійної діяльності їх посадових чи службових осіб)¹.

Таким чином, на нашу думку, тут ключову роль відіграють адміністративні суди України, оскільки згідно п. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України основним завданням адміністративних судів є справедливие, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень², які виникають внаслідок діяльності й тих суб'єктів, що реалізують державну політику в гуманітарній сфері.

Якщо говорити про прокурорський нагляд, то внаслідок реформи 2016 р. (конституційні зміни що стосувалися прокуратури) та на основі Закону «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року в зазначеному питанні повноваження прокуратури значно звузилися, й зараз прокуратура виконує функцію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами виключно у формі представництва інтересів громадянина або держави в суді (п. 1 Розділу XIII Закону «Про прокуратуру»)³.

Найбільш складним та розгалуженим з точки зору кількості контролюючих органів та відповідних повноважень в системі державного контролю є контроль урядовий, або контроль зі сторони виконавчої влади. Такий контроль має декілька рівнів. На вищому шаблі, власне, знаходиться Кабінет Міністрів України, далі контроль здійснюється на рівні центральних органів виконавчої влади, потім на рівні місцевих

1. Кондратьєв. О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2005. С. 5.

2. Кодекс Адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Про Прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

державних адміністрацій, місцевих органів виконавчої влади. Окрім того, контроль тут може бути надвідомчий або зовнішній контроль, коли відсутня підпорядкованість суб'єкта, що здійснює контроль, та підконтрольного об'єкта, відомчий або внутрішній контроль існує в органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, завданням яких є реалізація державної політики в гуманітарній сфері, й він здійснюється ними щодо підпорядкованих структурних підрозділів¹.

Окрім того, існують й специфічні інстанції в системі виконавчої влади, які здійснюють контроль за певною специфічною сферою реалізації гуманітарної політики, на кшталт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, наприклад, як ми знаємо, протягом останніх років українська влада приділяє значної уваги забезпеченню функціонування в публічному просторі української мови як державної, й згідно Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VII² запроваджена посада Уповноваженого із захисту державної мови. Уповноважений забезпечує моніторинг виконання законодавства про державну мову, державних цільових програм забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної (п. 2 ч. 4 ст. 49 Закону); здійснює державний контроль за застосуванням державної мови органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної і комунальної форм власності, їхніми посадовими та службовими особами, а також громадськими об'єднаннями, політичними партіями та іншими юридичними особами, їхніми посадовими особами (п. 1 ч. 1 ст. 53 Закону)³.

Достатньо специфічним є міжнародний контроль, оскільки він може здійснюватися не через українські національні державні інституції або через контроль зі сторони держави, але за виконанням міжнародних зобов'язань, контроль також може здійснюватися через міжнародні урядові та неурядові організації. Наприклад, в Україні діють (або діяли, але призупинили внаслідок повномасштабної агресії зі сторони РФ) моніторингові місії ОБСЄ, Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні.

1. Ісаков М. Г. Види державного контролю у сфері підприємницької діяльності / М. Г. Ісаков // *Форум права*. 2012. № 1. С. 387-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: від 25 квітня 2019 року № 2704-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n486>

3. Там само.

Окремо варто зупинитися на громадському контролі, який вважаємо за пріоритетний в сучасних умовах і тенденціях розвитку української держави і права, громадянського суспільства. Наразі в законодавстві не уніфіковано та не нормовано загальне визначення поняття «громадського контролю», не існує спеціального закону, який встановив норми, що визначили уніфіковані засади інституту громадського контролю, громадського контролю за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері. Погоджуємося із О. Юніним, який в контексті досліджень питання громадського контролю за діяльністю Національної поліції України слушно зауважує, що відсутність такого закону призводить до широкого трактування поняття громадського контролю. Вчений наводить авторське бачення громадського контролю над діяльністю Національної поліції України: «це комплекс здійснених відповідно до Конституції і законів України представниками громадськості (окремими громадянами та/або громадськими об'єднаннями) заходів, які спрямовані на перевірку (спостереження, нагляд) дотримання законності підрозділами Національної поліції або окремими її посадовими особами під час виконання покладених на Національну поліцію завдань та службових повноважень співробітників поліції, а також на взаємодію поліції з громадськістю задля підготовки та виконання спільних проєктів, програм та заходів для задоволення потреб населення та поліпшення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань»¹. Хоча це поняття й стосується контролю за діяльністю поліції, але визначення є емним та може бути використане в нашому дослідженні для кращого розуміння поняття громадського контролю.

Разом із тим, поняття громадського контролю за певною сферою гуманітарної політики усе ж міститься в українському законодавстві. Так, наприклад, в ст. 78 Закону «Про вищу освіту» громадський контроль у сфері вищої освіти є правом суспільства та окремих громадян, працівників у сфері вищої освіти, осіб, які навчаються, органів громадського самоврядування, професійних спілок, організацій роботодавців та їх об'єднань, громадських організацій отримувати у встановленому законодавством порядку доступ до інформації на всіх етапах прийняття рішень у сфері вищої освіти і науки, вносити пропозиції та зауваження

1. Юнін О.С. Поняття громадського контролю над діяльністю Національної поліції України / О.С. Юнін. *Адміністративне право і процес*. 2021. №4 С. 203.

до них, погоджувати прийняття визначених законом рішень, суб'єктами такого контролю виступають окремі громадяни або громадські об'єднання¹.

Водночас, нормативно-правові акти регулюють питання не лише громадського контролю за певною сферою реалізації політики в гуманітарній сфері на кшталт вищої освіти, наприклад, є постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»² визначає загальні засади участі громадян в питаннях впливу на прийняття управлінських рішень щодо встановлення державою основних засад власної діяльності щодо широкого кола сфер суспільного життя. В цій постанові, наприклад, наводяться основні завдання щодо існування при центральних органах влади, Міністерствах або місцевих адміністраціях громадських рад, й застосовується поняття не контролю або нагляду, а моніторингу. Так, громадські ради при органах державної виконавчої влади серед завдань сприяє залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної, регіональної політики; проводить відповідно до законодавства громадський моніторинг за діяльністю органу виконавчої влади³. Окрім громадських організацій, окремих громадян, громадських рад при органах виконавчої влади усіх щаблів, до суб'єктів варто віднести професійні спілки, трудові колективи тощо⁴.

Щодо громадського контролю варто підкреслити зарубіжний досвід в тому контексті, що, наприклад, Канада або Франція протягом десятиліть впроваджували стратегію глобального залучення громадськості, громадянського суспільства до контролю за органами державної

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

3. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

4. Гапоненко Л. В. Громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади: сутність та механізм реалізації / Л.В. Гапоненко. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 44.

влади, публічної адміністрації¹, й такі елементи, як громадський контроль за реалізацією державної політики у сфері гуманітарної політики є частиною загальної конструкції залучення громадян до прийняття управлінських рішень в державі тощо.

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на так званому муніципальному контролі, або контролі зі сторони органів місцевого самоврядування. Місцеві ради у своїй діяльності як представницькі органи місцевого самоврядування мають право перевірки виконання місцевими органами виконавчої влади програм соціально-економічного або культурного розвитку, що є частиною реалізації державної політики в гуманітарній сфері, вони (ради можуть створювати тимчасові контрольні комісії щодо певних питань місцевого розвитку². Так, згідно ст. 48 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» обласні та районні ради можуть утворювати тимчасові контрольні комісії ради для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування³. Також серед об'єктів комунальної власності є об'єкти дошкільної, шкільної та поза-шкільної освіти, школи-інтернати; об'єкти охорони здоров'я та соціального забезпечення; об'єкти культури, фізичної культури та спорту тощо (які безпосередньо займаються наданням послуг щодо реалізації громадянами їх нематеріальних прав в гуманітарній сфері, а саме права на освіту, охорону здоров'я тощо). Згідно статті 17 зазначеного Закону відносини органів місцевого самоврядування з такими установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування⁴.

«Контроль, – слушно наголошує В. Г. Афанасьєв, – це праця зі спостереження та перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням, виявлення результатів

1. Юнін О. Громадський контроль за діяльністю поліції: міжнародна практика та досвід окремих зарубіжних держав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 29.

2. Кравчук В. Публічний контроль у державі / В.Кравчук. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 210–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2015_1_39.

3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

вплив суб'єктів на об'єкти, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, від прийнятих принципів організації та регулювання. Виявляючи відхилення та їх причини, працівники контролю визначають шляхи коригування організації об'єкта управління, способів впливу на об'єкт з метою подолання відхилень, усунення перешкод по дорозі оптимального функціонування системи»¹.

На думку В. Добровольської, державний контроль може попереджати певні небажані відхилення, що є запобіжником від певних негативних наслідків під час прийняття певних управлінських рішень або дій чи бездіяльності².

Таким чином, наявність в науковій літературі безлічі різноманітних підходів до трактування таких понять, як «контроль», «нагляд», «публічний контроль» призводить до того, що дослідники часто ототожнюють ці поняття, деякі вважають, що нагляд є похідним від контролю, а іноді можна зустріти наукову думку, що контроль і нагляд є різними за змістом поняттями. Ситуація така спричинена в тому числі й тим, що законодавець не уніфікував в єдиному нормативному акті загальне поняття контролю або нагляду.

Публічний контроль за реалізацією державної політики в гуманітарній сфері доречно визначати як систему організаційно-правових форм додержання законності у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів делегованих повноважень, їх посадових осіб, на які покладені завдання щодо забезпечення гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, що відбувається у вигляді державного, міжнародного, муніципального та громадського контролю.

Найбільш складним і розгалуженим є урядовий контроль, або контроль зі сторони органів виконавчої влади. Він є багаторівневим з точки зору адміністративно-правового статусу органу, що його здійснює, в системі органів виконавчої влади. Найвищим органом є Кабінет Міністрів України як головна контролююча інституція у загальнодержавній системі організаційно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері, надалі контролюючі функції виконують галузеві міністерства та інші центральні органи

1. Афанасьев В. Г. Человек в управлении обществом / В. Г. Афанасьев. М.: Политиздат, 1977. С. 125.

2. Добровольська В. В. Поняття та ознаки державного контролю у сфері господарювання / В. В. Добровольська. *Право і суспільство*. № 1. 2020. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/1_2020/part_1/30.pdf

виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, їх посадові та службові особи тощо.

Проведене соціологічне дослідження підтвердило також необхідність розвитку можливостей громадського контролю в гуманітарній сфері. При цьому підтримується думка щодо доцільності здійснення контролю за виконанням гуманітарних завдань не лише уповноваженими на це владними структурами, але й незалежними громадськими організаціями (71,5% опитаних респондентів). Чинна з 2010 року постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»¹, якою затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, на жаль не дає відповіді на питання про порядок та особливості здійснення громадського контролю за певним напрямом формування та реалізації державної політики, а це відповідно переконує в необхідності законодавчого врегулювання цього важливого інституту та прийняття довгоочікуваного уніфікованого Закону України «Про громадський контроль», де визначити його поняття (як сукупність контрольних заходів, що здійснюються інститути громадянського суспільства для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів гуманітарної сфери та інших органів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням гуманітарної безпеки української держави та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини); детально врегулювати форми та методи такого контролю як за органами державної виконавчої влади (відповідальними за реалізацію державної політики в гуманітарній сфері), суб'єктами правоохоронної діяльності, так і органами місцевого самоврядування; встановити юридичну відповідальність суб'єктів публічного адміністрування гуманітарною сферою за наслідки ухвалених рішень в контексті неврахування пропозицій громадськості; визначити чіткі правила обов'язкової звітності (письмова форма, періодичність, відповідальність за їх невиконання) публічною адміністрацією в рамках реалізації контролю інститутами громадянського суспільства тощо.

Найбільш доцільними рекомендаціями щодо удосконалення механізмів здійснення контролю над гуманітарною політикою результати соціологічного дослідження засвідчили необхідність: внесення

1. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

відповідних змін до Законів України та чинного законодавства у напрямку здійснення гуманітарної політики в Україні – 88,0% (сума індикаторів «так» – 26,9% та «скоріше так» – 61,1%), розроблення і прийняття пакету нормативно-правових актів, необхідних для удосконалення правил і процедур здійснення гуманітарної політики в Україні – 84,2% (сума «так» – 25,8% та «скоріше так» – 58,4%), розробка та запровадження нової, більш актуальної та дієвої Концепції гуманітарного розвитку України (сума «так» – 31,1% та «скоріше так» – 52,3%), уточнення робочою групою адміністративної (інституційної) структури, процедур її діяльності та принципів функціонування – 81,8% (сума індикаторів «так» – 24,2% та «скоріше так» – 57,6%), виконання подальших наукових досліджень та розробки рекомендацій щодо правил і процедур здійснення гуманітарної політики в Україні з урахуванням міжнародних норм та кращої світової практики – 72,4%.

Вдосконалення організаційно-правового механізму забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері ставить на порядок денний з усією актуальністю й прийняття Закону України «Про публічний гуманітарний контроль», що матиме за мету запровадження дієвого механізму публічного контролю за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та окремих інституцій громадянського суспільства у сфері гуманітарного розвитку, в якому встановити правові засади здійснення публічного контролю, його принципи, механізми та процедури (соціологічні, статистичні дослідження, публічний моніторинг, публічна експертиза, публічна перевірка, звіт про результати роботи суб'єктів публічного контролю, підготовка та подання пропозицій до органів місцевого самоврядування за результатами публічного контролю, обговорення предмету публічного контролю на громадських слуханнях), гарантії в сфері здійснення публічного контролю в гуманітарній сфері країни.

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

3.1. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ

У будь-якій розвиненій країні одне з провідних місць займає освіта та освітній процес. Це надзвичайно важливо, адже саме завдяки добре якісно організованому навчальному процесу, зможі займатися та розвивати наукові пошуки виростає освічене молоде покоління, яке є тою рушійною силою, що рухає та розвиває країну.

Як відомо, саме освіта слугує основним джерелом розвитку людини упродовж усього її життя. Освіта виступає найміцнішим фундаментом для розвитку особистості, а значить, сприяє і розвитку суспільства, нації та держави, є надійною запорукою майбутнього України.

Проте, якщо говорити про Україну, то тут є гостра необхідність, перш за все, у державній підтримці, оскільки без цього не можливий розвиток освіти та науки, культури та мистецтва, книговидавництва, розвиток засобів масової інформації та інше. Нажаль, на сьогоднішній день гуманітарні процеси в Україні і гуманітарна політика в цілому знаходяться на досить невисокому рівні розвитку і потребують якісного обґрунтування та вдосконалення. Разом з тим, потрібно розвивати і адміністративно-правове забезпечення гуманітарних процесів в державі, адже лише якісне поєднання усіх зазначених напрямів дасть позитивний результат для держави в цілому, на чому наполягають і провідні вчені, предметом наукових досліджень яких є освіта і наука та адміністративно-правові заходи їх забезпечення, зокрема Головій А. В.¹, Миськів А. І.²,

1. Головій А. В. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України : дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2010. 188 с.

2. Миськів А. І. Адміністративно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Київ, 2015. 416 с.

Мосьондз С. О.¹, Хохленко О. М.², Савіщенко В. М.³, Дніпров О. С.⁴, Сіماشкевич Ю. М.⁵, Курко М. Н.⁶, Шаповал Р. В.⁷ та ін.

Якщо говорити про адміністративно-правові заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки, то тут мова йде про чітке формування та реалізацію державної політики у сфері надання освітніх послуг та науки. Адміністративно-правове регулювання полягає у здійсненні органами державної влади регулятивних та контрольних заходів у вказаній сфері за допомогою адміністративно-правових заходів. Окрім цього можна також стверджувати, що це специфічний вплив на суспільні відносини, що має цілеспрямований, нормативно-організаційний характер та реалізується за допомогою дії правових засобів на державну освітню політику з метою її формування і реалізації відповідно до потреб особистості, нації та держави, для ефективного розвитку України шляхом інтеграції освітнього сектору в міжнародній освітній та науковий простір.

Враховуючи сьгоднішні проблеми та потреби населення, динаміка вимог ринку праці потребують нового погляду на функції, методи, організацію освіти, яка відповідатиме сучасним потребам людства. Освітні питання є однією із засадничих складових частин гуманітарної політики. Провідними тенденціями розвитку сучасної освіти є:

- тотальна інформатизація;
- прискорені темпи зростання знань;
- динамічні зміни необхідних професійних навичок і компетенцій.

1. Мосьондз С. О. Публічне адміністрування сферою науки в Україні : монографія / С. О. Мосьондз ; Ун-т сучас. знань. Х. : НікаНова, 2011. 203 с.; Мосьондз С. О. Державна політика у сфері науки в Україні (організаційно-правові аспекти) : монографія / С. О. Мосьондз ; Т-во «Знання» України, Ун-т сучас. знань. Х. : Скорпион, 2012. 352 с.

2. Хохленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій у сфері освіти: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Київ, 2010. 199 с.

3. Савіщенко В. М. Організаційне та правове забезпечення освіти та науки в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпро: ДДУВС, 2016. 536 с.

4. Дніпров О. С. Адміністративно-правове регулювання надання державних послуг у сфері освіти в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2013. 199 с.

5. Сіماشкевич Ю. М. Суб'єкти організаційно-правового забезпечення освітньої діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2014. 217 с.

6. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні : дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2010. 388 с.

7. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2011. 372 с.

Відповіді на ці виклики вимагають створення й упровадження інноваційних форм організації та засобів освіти, оновлення її змісту для вирішення низки важливих завдань щодо:

- формування здатності до самостійного навчання й пошуку інформації;
- опанування цифрової грамотності;
- розвитку критичного мислення;
- формування готовності до оволодіння новими компетенціями.

В таких умовах додаткової актуальності набуває завдання опанування учнями і студентами мети навчальних (загальнонавчальних) компетенцій: здатності самостійно визначати оптимальний напрям власного розвитку, швидко знаходити й засвоювати інформацію, готовності освоювати нове і творчо використовувати набуті знання й уміння у нових сферах застосування¹.

Для української системи освіти важливим завданням є напрацювання публічно-правових механізмів сертифікації різного роду освітніх онлайн-курсів, підтвердженої як державними органами освіти, так і провідними навчальними закладами та роботодавцями. Окрім цього, ефективне використання потенціалу новітніх технологій в освіті вимагає підвищеної уваги до формування у громадян цифрової грамотності, що має враховуватися під час розроблення і затвердження державних освітніх стандартів.

Розвиток і належна інституціоналізація освіти протягом життя також може стати ефективною відповіддю на сучасні виклики вищої освіти, з яким зіштовхується більшість розвинутих країн. Незважаючи на очевидні негативні впливи, основним із яких є кваліфікаційна інфляція, зростання масовості вищої освіти, що дедалі більше стає соціальною реальністю, має і доволі потужний позитивний потенціал. Він за належної реалізації здатний суттєво сприяти вирішенню гострих соціально-економічних проблем. До основних складових частин позитивного потенціалу, наприклад, належить підвищення якості людського капіталу, зокрема за рахунок кращого орієнтування молоді з вищою освітою на міжнародних ринках праці, товарів і послуг, більшої динамічності у запозиченні кращих взірців для подальшого творчого розвитку. Чи не найбільший позитивний потенціал зростання ступеня масовості вищої освіти міститься у площині створення цілої

1. Сінайко О. О. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. С. 50-55.

новітньої освітньої індустрії з великою кількістю робочих місць, результати діяльності якої мають високий попит. Особливо важливим цей соціально-економічний результат є в умовах тривалої демографічної кризи та старіння населення.

Серйозним викликом для освітньої системи України є проблеми, пов'язані з тимчасово окупованими внаслідок російської збройної агресії територіями. Після початку агресії РФ проти України в окремих районах Донецької та Луганської областей (нажаль, наразі ця географія значно розширилася, але в цих тимчасово окупованих районах окупанти змогли побудувати й роками застосовувати російську систему пропагандистської освіти) та АР Крим проводиться цілеспрямована політика неокolonізації. Одним із аспектів такої політики є проведення спеціальних заходів у політиках ідентичності, освіти, культури, історичної пам'яті, сфері дотримання прав і свобод людини. Відповідно, школи та заклади вищої освіти на підконтрольних окупаційній владі територіях не здатні налагодити нормального навчального процесу та забезпечити належну реалізацію права громадян України на здобуття освіти. Гуманітарна катастрофа, спричинена окупацією, негативно позначається на дітях, які фактично втрачають можливість здобуття нормальної освіти і налагодження повноцінного життя в майбутньому. У школах, які функціонують на тимчасово окупованих територіях, визначальною тенденцією стало недопущення будь-яких позитивних згадувань про Україну. Від учителів суворо вимагається виховувати школярів виключно в дусі «руського міра», викладання українською заборонено, навіть просто вживання у школі української мови у багатьох випадках розцінюється як «підривна діяльність», українофобські заяви та дії¹.

У сфері науки реалізація гуманітарної політики в Україні пов'язана із суттєвим зростанням ролі наукоємних, високотехнологічних виробництв, розвиток яких визначається переважно інтенсивним використанням наукових розробок і широким впровадженням інновацій у різні сфери економічного та суспільного життя. Щоб не опинитися на узбіччі науково-технічного поступу, необхідне перезавантаження ставлення держави до потенціалу наукової сфери. Спостерігаються

1. Тищенко Ю. А. Трансформації соціальних ідентичностей на тимчасово окупованих територіях (АР Крим, ОРДЛО). Напрями, тенденції політики ідентичності з боку РФ, порушення прав людини / Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanskesuspilstvo/transformacii-socialnikh-identichnostey-na-timchasovo>

ознаки стагнації української науково-технічної та інноваційної сфери. Це зумовлено низкою чинників, серед яких: – брак фінансування; – неефективна система управління наукою; – низький рівень затребуваності економікою наукових напрацювань; – низький рівень співпраці вчених та підприємців щодо впровадження наукових розробок у виробництво; – низький рівень оплати праці науковців бюджетних установ; – здебільшого застаріле обладнання наукових установ; – значний відплив учених за кордон та зменшення частки молодих дослідників тощо. Завдання щодо розвитку інновацій, лідерство в цій сфері реалізуються через форсоване впровадження моделі інноваційної економіки, втілення комплексу заходів, пов'язаних з активною науковою політикою. Розвиток інновацій у країні багато в чому визначається фінансуванням науки та є показником її готовності до побудови суспільства, що базується на знаннях. Саме тому країни Європейського Союзу, маючи за мету створити конкурентоспроможну економіку і суспільство, ухвалили довести витрати на наукові дослідження й розробки до 3 % ВВП. Учені стверджують, що наука впливає на розв'язання проблем технологічного оновлення економіки лише за умови, коли витрати на наукову сферу перевищують 0,9 % ВВП країни. В Україні наукові дослідження хронічно недофінансовуються впродовж останнього десятиріччя. Замість 1,7 % ВВП, передбаченого чинним 61 законодавством, нині на науку спрямовується близько 0,26 %. У 2020 р. обсяг видатків за загальним фондом держбюджету для НАН України забезпечує лише дві третини мінімальних потреб НАНУ. Водночас, незважаючи на економічний спад, провідні країни продовжують потужно підтримувати науку. Так, Франція збільшує бюджет на наукові дослідження та розробки на 5 млрд. євро¹.

Значним викликом для України є завершення реформи наукової системи, забезпечення щільної взаємодії науки з економікою та суспільством. Важливим кроком у розв'язанні цих проблем є створення нових наукових органів, які будуть втілювати низку заходів з удосконалення системи управління та фінансування наукової сфери, забезпечення охорони об'єктів права інтелектуальної власності, формування умов для розширення співпраці між наукою, освітою та бізнесом.

1. Сінайко О. О. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. С. 60.

У Національній раді з питань розвитку науки і технологій було обговорено проблему формування належних засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Реформування системи науки має бути складовою частиною загальної реформи соціально-економічних відносин держави. Причому акцент має робитися на розвиткові наукоємних виробництв та послуг і розбудові ефективної соціальної та інформаційної політики, що заохочуватиме попит на відповідні дослідження й розробки, зокрема й для забезпечення державної безпеки. У Рекомендаціях Заключного звіту незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України, підготовленого комісією незалежних експертів та провідних фахівців профільних міністерств країн ЄС для Європейської Комісії, зазначається, що Україні необхідно підвищити якість та значення наукової і науково-технічної діяльності через фінансування конкурентних досліджень. Тому новостворений Національний фонд досліджень стає провідною установою, що буде впроваджувати реформи у системі науки і технологій України¹.

Провідні країни світу у число пріоритетів сфери досліджень та розробок включають інновації та комерціалізацію результатів напрацювань. Важливим завданням реформування наукової сфери в Україні є переведення її в площину практичної реалізації наукових напрацювань, що надасть поштовх розвитку інноваційної економіки, уможливить підвищити стандарти життя громадян, зміцнити національну безпеку України. Українська влада неодноразово декларувала важливість науки як чинника розвитку економіки та суспільства. Скрутне фінансово-економічне становище зумовлює розуміння того, що одним з основних підходів та показників успішності наукової діяльності має стати її прикладний аспект та вплив на промисловість і сільське господарство. Тому обов'язковими результатами розвитку сфери науки мають стати осучаснення економіки, упровадження інноваційних технологій та розвиток суспільства.

Для трансформації реального сектору економіки владі треба виступити ініціатором поглиблення співпраці науки та бізнесу. Для цього потрібно створити:

1. Виживання чи розвиток? Віце-президент Національної академії наук України академік Анатолій Загородній: «Наука життєво необхідна будь-якій цивілізованій країні». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/vyzhyvannya-chy-rozvytok>

- консультаційну платформу для науковців та представників бізнесу, в рамках якої напрацьовувати заходи задля комерціалізації наукових досліджень та розвитку інноваційного бізнесу в Україні;

- центр організації співробітництва науки з бізнесом;

- фонд прикладних досліджень для фінансування та координації спільних проєктів;

- програму співробітництва науки та бізнесу, спрямовану на:

а) інтенсифікацію співробітництва між науковими організаціями та виробництвом, стимулювання бізнесу до використання нових наукоємних технологій;

б) формування мереж для об'єднання наукових організацій, університетів, підприємств, розвитку взаємодії й реалізації спільних інноваційних проєктів вітчизняних та іноземних наукових та бізнесових структур;

в) стимулювання створення нових інноваційних підприємств, що використовують результати науково-технічної діяльності, створення сприятливого інноваційно-підприємницького середовища через подальший розвиток центрів комерціалізації та трансферу технологій і розвиток мережі бізнес-інкубаторів інноваційних підприємств, банків технологічної інформації.

Зазначена програма за кожним із напрямів міститиме перелік завдань і заходів, передбачатиме обсяги та джерела фінансування, очікувані результати, строки та відповідальних виконавців. Держава повинна стимулювати комерціалізацію інновацій через систему заохочень, пільг, зменшення податків. Тому зусилля в інноваційній сфері мають бути спрямовані на створення механізмів капіталізації науково-інтелектуального потенціалу та формування сучасних інститутів економіки знань¹.

Ще одним пріоритетним напрямом в питаннях адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки постають адміністративні процедури щодо підвищення якості освіти, особливо вищої. Новий Закон «Про освіту» визначає структуру системи забезпечення якості надання освітніх послуг, де основними завданнями є систематичне та поступальне підвищення якості освіти і допомога закладам освіти у підвищенні якості освіти. В Україні наразі функціонує трирівнева система забез-

1. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Інструмент політичної підтримки програм «Горизонт 2020». URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/adb1f077-decd-11e6-ad7c-01aa75ed71a1/language-uk/format-PDF/source-120228671>

печення якості освіти, основними елементами якої є внутрішня і зовнішня системи забезпечення якості, третім рівнем постає забезпечення якості у діяльності органів публічної адміністрації, тобто органів управління і установ, які самі здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти. Внутрішня система передбачає запровадження різноманітних механізмів забезпечення академічної доброчесності тощо. Зовнішнє забезпечення представлено органами і установами, на які покладені завдання із забезпечення якості освіти та спеціально-уповноважені на це державні установи, які займаються незалежним зовнішнім оцінюванням та забезпеченням якості освіти. Такі суб'єкти зовнішнього забезпечення наділені правом реалізації ряду інструментів, процедур і заходів забезпечення якості, серед яких можна виділити стандартизацію, ліцензування освітньої діяльності (ліцензійна і дозвільна адміністративна діяльність), акредитації освітніх програм, інституційна акредитація, громадська акредитація закладів освіти, інституційний аудит, моніторинг якості освіти, атестація та сертифікація педагогічних, науково-педагогічних працівників, громадський нагляд. М. Легенький зазначає, що: «органи управління й установи, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти, створюють окремий рівень забезпечення якості освіти, який включає формування та реалізацію політики і процедур забезпечення якості власної діяльності, створення та використання ресурсів, необхідних для організації зазначених процесів і процедур і, врешті-решт, здійснення зовнішнього незалежного аудиту діяльності, процесів і процедур оцінювання якості освіти відповідними органами та установами»¹. Погоджуємося з вченим що необхідними є розробка і прийняття спеціальних законів, які регулювали би питання особливостей системи забезпечення якості освіти на кожному зазначеному рівні освіти, також в законах має бути наведений розлогий перелік функцій із забезпечення якості освіти.

Головними інструментами забезпечення якості освіти постають стандартизація, моніторинг якості освіти, ліцензування освітньої діяльності акредитації освітніх програм, інституційний аудит, інституційна акредитацію, зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, громадський нагляд та громадську акредитацію закладу освіти².

1. Легенький М. І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. С. 289-290.

2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Процедури ліцензування освітньої діяльності (О. Зубчик називає таку діяльність формою контролю та інструментом державного управління у сфері освіти¹) та акредитації покладені на Національне агентство із забезпечення якості освіти.

Наразі безпекова ситуація в Україні вимагає комплексного забезпечення не лише якісної освіти, але й безпечної, й під час дозвільної ліцензійної діяльності серед критеріїв і стандартів, серед вимог до вчителів, викладачів, науково-педагогічних працівників та ін. необхідно ставити наявність проходження певних курсів тощо із цивільної безпеки, надання першої медичної допомоги, поводження із здобувачами вищої освіти в умовах надзвичайних ситуацій або ситуацій воєнного характеру. Це допоможе зберегти життя та здоров'я педагогічних, науково-педагогічних працівників а також здобувачів освіти. Такі вміння мають стати поруч із фаховими вміннями пріоритетними під час оцінювання закладів освіти на відповідність вимогам законодавства про освіту тощо. Водночас, наразі пріоритетним критерієм оцінювання якості освіти має стати якість дистанційного навчання, оскільки внаслідок як коронавірусної хвороби, так і повномасштабної агресії РФ мільйони здобувачів освіти не мають іншої змоги, інакше як дистанційно, отримувати освітні послуги.

Ще одним важливим аспектом адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти і науки є інструменти реалізації такої політики на місцевому рівні, у світлі сучасних подій особливо актуальним є питання реалізації такої політики в регіонах України, які тривалий час перебувають або перебували під окупацією. В регіонах України, де більше ніж вісім років функціонувала пропагандистська російська «система освіти», метою якої було зросійщення українців та прищеплення до українських дітей ідей «руського міру», звісно, необхідно шукати зовсім інші підходи до надання освітніх послуг населенню, відповідно й шукати нові інструменти адміністративно-правового забезпечення гуманітарної політики України в сфері освіти, які дозволять здійснити соціалізацію українців до національного культурного, ідеологічного і освітнього простору.

Серед інструментів реалізації гуманітарної політики в сфері освіти в регіонах, які тривалий час тимчасово перебувають (або перебували) під окупаційною російською владою, варто виділити

1. Зубчик О. А. Ліцензування як форма контролю та інструмент державного управління в сфері вищої освіти / О. А. Зубчик. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 71–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_1_12. 479.

чотири складові: нормативні адміністративні акти у сфері освіти (неперсоніфіковані, розраховані на багаторазове застосування, прийняті суб'єктами публічних адміністрацій, що здійснюють адміністративні функції щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері, акти, які містять норми адміністративного права¹); адміністративні акти індивідуального характеру (адміністративні норми який регулюють суспільні відносини окремого, конкретного випадку, у вигляді рішення публічної адміністрації і має зовнішню дію²; третім елементом постає адміністративний договір (такими договорами можуть стати угоди між Україною та державами-союзниками і партнерами щодо допомоги у галузях освіти, науки, культури тощо); ще одним елементом є акти-плани, програми та проєкти. Такі документи на регіональному рівні мають визначити особливості, зміст основних заходів та основні цілі реалізації освітньої політики на територіях, що тривалий час знаходилися під окупацією, а саме якими ресурсами і якими методами проводити вже зазначену соціалізацію українців.

В контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне акцентувати увагу на першій групі інструментів реалізації гуманітарної політики в сфері освіти в регіонах, які тривалий час тимчасово перебувають (або перебували) під окупаційною російською владою. Такими нормативно-правовими актами є акти Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, акти центральних органів виконавчої влади, комісій, інспекцій та агентств, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевими публічними адміністраціями у вигляді державних адміністрацій (ймовірно, на деокупованих територіях це будуть військово-цивільні адміністрації), акти органів місцевого самоврядування, публічних установ (заклади освіти). На нашу думку, такими актами Кабінету Міністрів України можуть стати стратегії реалізації державної політики у сфері освіти на деокупованих територіях, акти, що регулюватимуть порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевих публічних адміністрацій та публічних установ у вигляді закладів освіти щодо особливостей відновлення української

1. Мельник Р.С. Система адміністративного права України / Р.С. Мельник : [монографія]. Х.: ХНУВС, 2010. С. 251.

2. Нижник О. Адміністративно-правові інструменти реалізації державної регіональної політики у сфері вищої освіти / О. Нижник. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 119.

системи освіти на деокупованих територіях тощо; потрібно розробляти стратегічні правові акти на кшталт «Стратегії відновлення системи закладів вищої освіти на деокупованих територіях», відповідно до зазначених у стратегії цілей визначати основні заходи у конкретних планах і програмах із відновлення закладів вищої освіти.

Розглядаючи питання інструментів реалізації гуманітарної політики в сфері освіти на регіональному рівні, слід торкнутися й питання суб'єктів реалізації такої політики, оскільки, власне, на них покладається втілення в життя поставлених цілей і завдань у відповідній сфері публічного адміністрування. Вважаємо за доцільне також встановити систему суб'єктів, які становлять публічні адміністрації, що реалізують гуманітарну політику у сфері освіти і науки. Головну роль тут відіграють публічні адміністрації, що представлені системою органів виконавчої влади. На вершині, звісно, знаходиться Кабінет Міністрів України¹, оскільки це вищий орган в системі виконавчої влади, самі Кабмін спрямовує, координує та контролює діяльність усіх суб'єктів (з переліку органів виконавчої влади), що реалізують гуманітарну політику у сфері освіти і науки. Наступним рівнем є Міністерство освіти і науки України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансфер (передача) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності². Через складну внутрішню і зовнішньополітичну ситуацію в середині і навколо України слід доєднати до суб'єктів, що реалізують гуманітарну політику у сфері освіти і науки ще й Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, оскільки серед його завдань є забезпечення формування та реалізація державної політики з питань тимчасово окупованої території та захисту прав населення, що на ній

1. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

2. Положення Про Міністерство освіти і науки України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>

проживає, кінцевою метою якої є їх реінтеграція в єдиний освітній простір України; сприяння разом із Міністерством освіти і науки України, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади освіти, здобуттю освіти внутрішньо переміщеними особами та громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території¹. Доречно зауважити, що потребує подальшого суттєвого розширення система підзаконних актів в питаннях конкретизації основних заходів, які сприятимуть реалізації такої політики, питанням взаємодії зазначеного міністерства з профільним Міністерством освіти і науки України, визначення та нормативного закріплення основних адміністративно-правових форм і методів взаємодії, розмежування предметів відання та організації контролю у відповідній галузі.

Наступною ланкою серед означеного кола суб'єктів постають центральні органи виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику в сфері освіти і науки, серед яких варто виділити Державну службу якості освіти України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства², та інші центральні органи виконавчої влади. Наступною ланкою є місцеві державні адміністрації.

Також, в умовах, що склалися внаслідок бойових дій, до зазначеної ланки суб'єктів варто віднести військово-цивільні адміністрації, які серед повноважень згідно Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», ст. 4 здійснюють управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; мають повноваження щодо прийняття рішень відповідно до законодавства

1. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#n10>

2. Положення про Державну службу якості освіти в Україні: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text>

щодо врегулювання правових, організаційних та економічних засад функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти¹. До речі, вважаємо за доцільне у зазначеному Законі вказати, що у своїй діяльності військово-цивільні адміністрації взаємодіють з органами виконавчої влади, які реалізують державну політику в гуманітарній сфері (складовою якої є сфера освіти).

Окремо виділити слід такий колегіальний орган, що не належить до системи органів виконавчої влади, але ними в питаннях освіти взаємодіє, Національне агентство з питань якості освітньої діяльності. Також варто до таких суб'єктів віднести державні органи, які опосередковано беруть участь в реалізації гуманітарної політики в сфері освіти й як приклад навести Національну комісію зі стандартів державної мови та органи місцевого самоврядування.

Отже, серед пріоритетних заходів із реалізації гуманітарної політики в сфері освіти і науки можна назвати адміністративні процедури, інструменти і заходи у сфері забезпечення якості освіти, а саме стандартизація, моніторинг якості освіти, ліцензування освітньої діяльності акредитації освітніх програм, інституційний аудит, інституційна акредитація, зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, громадський нагляд та громадську акредитацію закладу освіти.

Суб'єктів, що втілюють в життя такі процедури, інструменти і заходи, можна поділити на три ланки: внутрішню систему забезпечення якості; зовнішню систему; забезпечення якості у діяльності органів публічної адміністрації, тобто органів управління і установ, які самі здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Серед актуальних і перспективних шляхів поліпшення адміністративно-правового забезпечення якості освіти може постати в питаннях стандартів і вимог до вчителів, науково-педагогічних працівників їх кваліфікація щодо знань, вмінь і навичок щодо цивільної безпеки, надання першої медичної допомоги, поведження із здобувачами вищої освіти в умовах надзвичайних ситуацій або ситуацій воєнного характеру тощо.

Серед пріоритетних інструментів реалізації гуманітарної політики в сфері освіти в регіонах, які тривалий час тимчасово перебувають (або перебували) під окупаційною російською владою, можуть стати нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

територій України, акти центральних органів виконавчої влади, комісій, інспекцій та агентств, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевих публічних адміністрацій у вигляді державних адміністрацій (ймовірно, на деокупованих територіях це будуть військово-цивільні адміністрації), акти органів місцевого самоврядування, публічних установ (заклади освіти). Зокрема, це можуть бути акти Кабінету Міністрів України: стратегії реалізації державної політики у сфері освіти на деокупованих територіях, акти, що регулюватимуть порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевих публічних адміністрацій та публічних установ у вигляді закладів освіти щодо особливостей відновлення української системи освіти на деокупованих територіях тощо; стратегічні правові акти на кшталт «Стратегії відновлення системи закладів вищої освіти на деокупованих територіях».

Серед заходів забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки найбільш пріоритетними результати проведеного соціологічного дослідження також засвідчили:

- удосконалення управління системою освіти (зокрема, системи фінансування) – 77,9%;
- забезпечення доступності освіти – 60,3%;
- підвищення доступності якісних освітніх послуг – 27,4%;
- перетворення провідних вищих навчальних закладів на сучасні наукові центри, зближення академічної та вузівської науки через створення спільних наукових та освітніх підрозділів – 52,3%;
- інтеграція системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти – 48,7%;
- державна підтримка підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень – 38,7%;
- розвиток професійної освіти з урахуванням тенденцій на ринку праці – 31,9%;
- формування і розвиток сучасної системи безперервної освіти – 28,4%;
- розвиток дистанційного навчання для отримання додаткової (другої) професійної освіти – 20,2%.

Таким чином, основним завданням забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки є активне сприяння розвиткові системи освіти протягом життя, у т. ч. професійної,

оволодінню новими спеціальностями, підвищенню кваліфікації, за рахунок активного застосування адміністративних процедур, інструментів і заходів у сфері забезпечення якості освіти, а саме стандартизації, моніторингу якості освіти, ліцензування освітньої діяльності акредитації освітніх програм, запровадження інституційного аудиту, інституційної акредитації, зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, громадського нагляду та громадської акредитації закладів освіти тощо.

3.2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ ГРОМАДЯН

Якщо говорити про адміністративно-правове забезпечення культурних потреб громадян та надання населенню культурних послуг, варто починати саме з понятійно-категоріального апарату, системи суб'єктів такого забезпечення та правового забезпечення реалізації основних положень культурної складової державної політики в гуманітарній сфері. Погоджуємося із А. Аксютіною, яка вказує, що: «адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами визначено як публічно-сервісну та виконавчо-розпорядчу діяльність уповноважених на те суб'єктів, спрямовану на створення для населення умов щодо отримання якісних і доступних культурних послуг, через застосування відповідних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація кожним громадянином права на задоволення культурних потреб та доступу до культурних благ»¹.

Систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення населення культурними послугами та задоволення базових культурних потреб громадян можна поділити на декілька основних ланок. Основною та головною ланкою, звісно, становлять органи виконавчої влади. Серед таких органів на найвищому рівні знаходиться Кабінет Міністрів України, профільне Міністерство культури, також сюди можна віднести Міністерство молоді і спорту. В системі органів виконавчої влади, які займаються питаннями забезпечення населення культурними послугами варто виділити інші центральні органи

1. Аксютіна А. В. Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами: дис. ... канд. юр. наук. 12.00.07. Днепропетровский державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. С. 178.

виконавчої влади, державні комітети (служби, агентства), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом¹. Головним органом серед центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері є Державний комітет телебачення і радіомовлення, який має спеціальний статус². На місцях при державних адміністраціях, які є публічними адміністраціями, що займаються адміністративно-правовим забезпеченням населення культурними послугами, діють профільні управління тощо. Окремим елементом системи суб'єктів варто виділити конституційний орган Національну раду з питань телебачення і радіомовлення. До суб'єктів також окремою ланкою належать органи місцевого самоврядування та їх виконавчі комітети.

В питанні базової ланки надання культурних послуг, звісно, тут виступають у формі закладів, підприємств та організацій культури (театрів, філармоній, професійних творчих колективів, кіностудій, організацій телебачення, радіомовлення, кіновідеопрокату, видавництв, редакцій, музеїв, художніх галерей (виставок), бібліотек, архівів, клубних закладів, кінотеатрів, цирків, парків культури та відпочинку, навчальних закладів і наукових установ, позашкільних закладів естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва, дизайнерських, реставраційних центрів і майстерень, історико-культурних, архітектурних заповідників, заповідних територій тощо³. Дійсно, такі суб'єкти надають культурні послуги, але вони не беруть участь саме в адміністративно-правовому забезпеченні таких послуг і не можуть здійснювати владний вплив на регулювання відповідних суспільних відносин⁴.

Серед основних адміністративно-правових засобів, які здійснюють зазначені суб'єкти, забезпечення населення культурними послугами варто виділити засоби регулятивного, дозвільно-ліцензійного, обліково-реєстраційного, погоджувального, експертного, оціночного,

1. Адміністративне право України: підручник / За заг. ред. Т. О. Коломосьць. К.: Істина, 2010. С. 40.

2. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : постанова Кабінет Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF>

3. Аксютіна А. В. Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами: дис. ... канд. юр. наук. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. С. 119.

4. Шестак В. С. Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харків, 2012. С. 205-206.

інформаційно-аналітичного, протекціоністського, контрольно-наглядового, примусового характеру¹.

Саме ця сфера діяльності держави зараз потребує модернізації для гуманітарного розвитку українського суспільства, консолідації та доступності культурних благ для більшості населення, забезпеченні населення якісними, доступними та креативними публічними послугами в сфері культури. Загальна мета посилення нормативно-правового забезпечення полягає у створенні системи державного протекціонізму розвитку української культури та мистецтва, публічно-правового забезпечення засад культурної політики.

В Основному Законі культура згадується у статтях 11, 12, 24, 36, 54, 66. У відповідних розділах Конституції України, де визначаються функції центральних органів влади, відсутнє поняття «культурна політика». Натомість використовується поняття «загальнодержавні програми національно-культурного розвитку» (стаття 85), «загальнодержавна програма культурного розвитку» (стаття 116, п. 4), «регіональні програми культурного розвитку» (стаття 119, п. 3). Водночас у конституціях деяких європейських країн (Італії, Іспанії) культурі приділяється належна увага, зокрема містяться норми, які прирівнюють значення культури до політики держави в економічній та соціальній сферах. У можливій подальшій роботі в рамках Конституційної реформи доцільно позбавитися «залишкового» ставлення до культури. Конституція України може містити окрему статтю, присвячену саме культурі та її значенню для розвитку українського суспільства. Ця стаття повинна визначити, зокрема, засади державної культурної політики та гарантування культурних прав громадян, що сприятиме піднесенню ролі культури в суспільному житті та прискіпливішій увазі органів влади всіх рівнів до проблем культурного розвитку. Законодавче забезпечення культурної політики.

Актуальним завданням у розвитку правової бази є розробка та схвалення нової редакції Закону України «Про культуру», у якій, зокрема, потрібно:

- розробити правовий механізм формування й реалізації культурної політики (від етапу її планування до впровадження та оцінювання ефективності);
- визначити специфіку реалізації культурної політики в умовах децентралізації управління, окреслити сфери компетенції місцевих,

1. Аксютіна А. В. Вказ. праця. С. 179.

регіональних і центральних органів влади у сфері культурної політики з огляду на нові форми територіального устрою.

Особливої уваги потребує законодавче затвердження засад реалізації культурної політики у новостворених ОТГ, а саме:

– закріпити введення культурної субвенції із державного бюджету на підтримку закладів культури з метою гарантування культурних прав громадян (така форма державної підтримки доцільна для реалізації довгострокових культурних проєктів);

– оптимізувати бюджетну підтримку культурної галузі з боку органів місцевого самоврядування через визначення нормативів частки бюджетів місцевих громад, що спрямовуватимуться на підтримку культурної діяльності та утримання об'єктів культурної спадщини;

– визначити специфіку культурної політики на територіях, що постраждали внаслідок воєнних дій на сході України¹.

Децентралізація публічного управління в цілому мала позитивні наслідки в частині збільшення фінансових можливостей громад. Водночас доводиться визнати, що місцеві громади, отримавши додаткові фінансові ресурси, здебільшого не забезпечили відповідного поліпшення функціонування інфраструктури культурних закладів. Належне її фінансування багато в чому залежить від суб'єктивного розуміння місцевими керівниками значущості закладів культури для розвитку громад. Слід також вказати на «хвороби росту», коли у керівництва нових ОТГ подекуди відсутнє чітке бачення механізмів управління культурою на місцевому рівні. З метою вирішення зазначених проблем і задля запровадження нового механізму фінансування культурних послуг, які надаються державними і комунальними закладами, 19 серпня 2020 р. Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження про затвердження Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами, яка була розроблена Міністерством культури та інформаційної політики України. Запропонована модель реформи передбачала, зокрема, нові механізми фінансування культурних послуг, які надаються державними та комунальними закладами культури, створення умов для розвитку соціокультурної інфраструктури на регіональному та місцевому рівнях, упровадження проєктного підходу у фінансуванні, розвиток державноприватного партнерства

1. Богдан О. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України : результати Всеукраїнського опитування (за даними Київського міжнародного інституту соціології) / О. Богдан. Одеса : ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», 2019. 75 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/503/1.pdf>

для реалізації інвестиційних проєктів у сфері культури тощо. Тож на порядку денному – завдання реалізації запропонованих новацій у практику культурної діяльності. Серйозною проблемою залишається надзвичайно низький рівень заробітної плати працівників культури, як наслідок – низька соціальна престижність їхньої праці. Традиційно оплата працівників культури є однією з найменших серед інших професій. Отже, нагальною залишається проблема ліквідації такого перекосу та встановлення заробітної плати працівникам культури принаймні на рівні освітян. Для цього мають бути переглянуті посадові оклади та запроваджені нові нормативи розміри оплати і надбавки¹.

Як уже зазначалося підтримка держави у культурній сфері є вкрай необхідною, але враховуючи сьогодення нашої країни, потрібно вживати максимально об'єктивних заходів, які б приносили позитивні наслідки. Саме про це невпинно наголошують вчені-правознавці, які розглядають культурну сферу як об'єкт адміністративно-правового забезпечення, задоволення культурних потреб громадян засобами адміністративного права та реалізації кожним права на отримання якісних культурних послуг, серед яких варто згадати наукові дослідження В. С. Шестака «Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави» (Харків, 2013)², В. В. Карлової «Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах» (Київ, 2003)³, О. А. Задихайло «Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект)» (Харків, 2006)⁴, І. Г. Ігнатченко «Форми та методи державного управління культурою в Україні» (Харків, 2009)⁵, Ю. В. Якимець «Публічне адміністрування сферою культури» (Київ, 2012)⁶, Ю. А. Юринець «Європеїзація адміністративного права України у сфері охорони культурних прав

1. Там само.

2. Шестак В.С. Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Х., 2012. 472 с.

3. Карлова В. В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / В. В. Карлова. – К, 2003. 20 с.

4. Задихайло О.А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харків, 2006. 17 с.

5. Ігнатченко І. Г. Форми та методи державного управління культурою в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Х., 2009. 20 с.

6. Якимець Ю.В. Публічне адміністрування сферою культури: дис. ... канд. юрид. наук. / спец. 12.00.07. К., 2012. 229 с.

громадян» (Дніпро, 2017)¹, А. В. Аксютіної «Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами» (Дніпро, 2020)² тощо.

Одним із таких заходів є комерціалізація закладів культури та розширення спектра платних культурних послуг. Проте він повинен мати обмежений характер з огляду на низьку купівельну спроможність населення, особливо на депресивних і сільських територіях. Тобто, культурна галузь для виконання своїх суспільних функцій потребує дотацій як із боку державного та місцевих бюджетів, так і благодійників. З огляду на бюджетне недофінансування культурної галузі держава повинна створювати сприятливі правові й організаційні умови для залучення приватного капіталу та різноманітних форм спонсорської допомоги з метою забезпечення розвитку культури, передусім на місцевому рівні. Проте, незважаючи на заінтересованість як закладів культури, так і потенційних меценатів щодо поліпшення матеріального та фінансового стану закладів культури, наразі така практика не має належної правової бази. Чинний Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» має рамковий характер і не містить реальних економічних і соціальних стимулів для інвестування у культурну галузь. Як свідчить практика, підприємці надають підтримку закладам культури, у т. ч. й на місцевому рівні. Водночас є ненормальною ситуація, коли керівники закладів культури виступають у ролі «прохачів» з метою забезпечення роботи своїх організацій.

Неформально меценатська діяльність функціонує з різним ступенем результативності, тож належна правова база сприятиме як інституціалізації меценатства, так і підвищенню його ефективності. Отже, існує нагальна потреба в розробленні законодавчої бази щодо меценатства, у якому необхідно визначити специфіку цієї діяльності, моральні та економічні стимули меценатства, правові умови для ефективної взаємодії меценатів з органами державної влади та місцевого самоврядування. Закон про меценатство, зокрема, має регулювати створення мережі благочинних фондів підтримки культури, які би функціонували на центральному і місцевому рівнях. Такі фонди

1. Юринець Ю. Л. Європеїзація адміністративного права України у сфері охорони культурних прав громадян: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. / спец. 12.00.07. Дніпро, 2017. 40 с.

2. Аксютіна А. В. Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. 221 с.

могли би на добровільних засадах створювати місцеві підприємці та бізнесові структури. Проте на сьогодні започаткування приватних чи корпоративних благодійних фондів не є поширеним явищем унаслідок невизначеності їх правового статусу та відсутності реальних стимулів щодо функціонування. У новому Законі увагу слід приділити визначенню механізмів, які б сприяли підвищенню соціального престижу приватних спонсорів культурних проєктів. Крім репутаційних, доцільно також визначити економічні стимули меценатської діяльності, а саме:

- пільгове оподаткування;
- часткове (або повне) повернення коштів, пов'язаних із технічним переоснащенням та експлуатацією культурних закладів;
- пільгове кредитування культурних проєктів¹.

Окремої уваги потребує комплекс питань, пов'язаних із можливим передаванням у концесію закладів культури та об'єктів культурної спадщини. Чинний Закон України «Про концесію» допускає передавання у приватне користування об'єктів культури або історичних архітектурних пам'яток. Однак у ньому не йдеться про специфіку таких концесійних угод. Чинний Закон не враховує специфіку об'єктів культури (зокрема, механізм об'єктивної оцінки їх вартості), не містить визначення санкцій у разі порушення договору або пошкодження об'єкта. Викликає також питання запропонований у Законі багато в чому непрозорий механізм конкурсного відбору потенційних концесіонерів. Водночас в ідеалі практика передавання у приватне користування архітектурних пам'яток, які перебувають у муніципальній та державній власності, могла б стати потужним фактором їх збереження й належного використання. Проте наразі така практика не є поширеною. Натомість можна назвати чимало невдалих випадків передавання у концесію об'єктів культурної спадщини.

Отже, умови передавання у концесію об'єктів культури мають стати предметом обговорення в експертному середовищі. Ураховуючи складність завдань формування ефективного механізму державно-приватного партнерства щодо підтримки культури, існує нагальна потреба у створенні комунікативних майданчиків, де представники бізнесових кіл і менеджери культури могли би спільними зусиллями

1. Пирогова Д. Децентралізація та реформа культурних послуг : аналіт. звіт за результатами соціологічного дослідження покращення якості та доступу до культурних послуг у громадах / Д. Пирогова. Київ : ГО «Товариство дослідників України». 2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1LDyNUdxODDoTa1RqbK8uKg95RRE0dQBc/view>

сформувані концепцію різних форм державно-приватних форм підтримки культури.

Щодо розвитку культурних та креативних індустрій, то розвиток вказаної галузі протягом тривалого часу не був пріоритетом державної політики. Проте навіть у таких умовах цей сектор, за експертними розрахунками, у 2018 р. згенерував майже 4 % ВВП. Міжнародна торгівля креативними товарами продемонструвала стійке зростання в 2002–2015 рр.: світовий експорт креативних товарів збільшився більш ніж удвічі – з 208 млрд дол. США до 500 млрд дол. США. Навіть в умовах глобальної економічної кризи 2008–2009 рр. креативні індустрії продемонстрували здатність адекватно реагувати на турбулентність зовнішнього середовища та продукувати нові креативні продукти. Незважаючи на обсяги міжнародної торгівлі у 2015 р. (порівняно з 2014 р. на 13 % менше), попит на креативні продукти залишається високим завдяки високій адаптивності сектору до потреб споживачів¹.

Так, у 2013 р. культурні та креативні індустрії досягли 3 % світового ВВП (2250 млрд. дол. США) та забезпечили близько 30 млн робочих місць у всьому світі. У ЄС 2014 р. креативний сектор становив 6,8 % ВВП (близько 860 млрд. євро) і 6,5 % зайнятості (близько 14 млн. осіб). Утім, останніми роками ситуація дещо поліпшується. Зокрема, в останніх урядових програмах згадується сфера ККІ, що свідчить про зростання уваги до цієї галузі. Так, у проєкті Програми діяльності Кабінету Міністрів України (червень, 2020) ставилося за мету збільшення частки зайнятих осіб у сфері креативних індустрій до 4 % від зайнятих осіб у суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності в країні. Як орієнтир ставилася мета зростання позиції України в рейтингу «Global Innovation Index» у розділі «Creative outputs» (результати креативної діяльності). У попередній Програмі діяльності Кабінету Міністрів України за 2019 рік указувалося на завдання щодо підвищення частки культурного, креативного продукту, спорту і туризму до 12–14 % ВВП.

В Україні зміцнюється сировинний тип економіки, тому поширення різноманітних форм культурної індустрії може стати однією з альтернатив розвитку економіки й поштовхом для діяльності

1. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування : Біла книга / упоряд. Л. Кривецька. Львів : Лабораторія міського простору, 2019. 55 с. URL: https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper_Management-of-Local-Cultural-Heritage-inUkraine_State-Policy-Review-Sources-and-Funding-Models-1.pdf

інноваційного малого і середнього підприємництва. Стратегічним завданням державної політики є забезпечення сталого розвитку ККІ як складової частини економічного розвитку країни, формування сприятливого інвестиційного клімату у сфері культури та створення робочих місць. Підтримка ККІ має втілюватися за трьома основними напрямками:

- програмно-цільовим через розроблення національних і регіональних програм інноваційного розвитку культури;
- інституційним, який спрямований на створення належних правових та організаційних умов розвитку культурних інновацій;
- ресурсним, що включає в себе модернізацію матеріально-технічної бази культурних закладів, а також створення умов, які б сприяли залученню позабюджетних коштів на основі державно-приватного партнерства.

Варто зазначити, що українські ККІ мають здобутки у просуванні до європейського культурного простору. Як зазначається в Аналітичному звіті Європейського парламенту щодо виконання Україною Угоди про асоціацію між ЄС та Україною за 2020 рік, наша країна брала активну участь у Програмі «Креативна Європа». Зокрема, у 2019 р. Україна отримала сім номінацій на премію ЄС у галузі сучасної архітектури. Щорічний фестиваль сучасного мистецтва «ГогольФест» став одним із п'яти переможців на премію від Європейської асоціації фестивалів. У червні 2020 р. п'ять українських організацій отримали 1 млн євро в рамках Програми «Креативна Європа» для реалізації своїх культурних проєктів. Також Україна стала єдиною країною, де були реалізовані дві інноваційні програми співробітництва в рамках проєкту «Дім Європи».

Розвиток культурних та креативних індустрій має перестати бути тільки предметом вузьковідомчої уваги, тому що проблеми цієї сфери пов'язані з комплексом завдань гуманітарного і соціального розвитку. Так, Міністерству освіти і науки України разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади під час підготовки плану заходів щодо реалізації Стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року доцільно внести відповідні позиції, які б визначали специфіку інноваційних форм розвитку культури і створення сприятливих умов для розвитку ККІ.

В Експортній стратегії України вказано, що сектор креативних індустрій включає:

- легку промисловість;

- послуги індустрії моди та дизайну;
- аудіовізуальні послуги: кінематограф, телебачення, радіомовлення, кіноіндустрію, видавничі та інші виконавські й візуальні мистецтва;
- культурні та цифрові послуги, рекламу, зв'язки з громадськістю;
- образотворче і сценічне мистецтво;
- традиційну культуру: творчі ремесла, декоративно-прикладне мистецтво, фестивалі;
- пам'ятки культурної спадщини: бібліотеки, пам'ятки археології, музеї та виставки¹.

У цій Стратегії зазначається, що ККІ належать до секторів, що перебувають на етапі формування та потребують комплексної інституційної підтримки, спрямованої на їх розвиток з метою досягнення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. На підставі аналізу виконання Експортної стратегії експерти визначають такі актуальні проблеми, розв'язання яких сприятиме подальшому розвитку ККІ:

по-перше, актуальність організації та консолідації учасників ККІ, що передбачає створення різноманітних професійних мереж та інформаційних платформ для налагодження комунікації й вироблення спільної позиції у відносинах з органами влади. Це сприятиме подоланню нинішньої дезорганізованості галузі та встановленню співпраці між учасниками ККІ;

по-друге, необхідність систематизації пропозиції креативних товарів і послуг з метою підвищення їх конкурентоспроможності та залучення інвестицій. Реалізація цієї мети, зокрема, передбачає створення належних зв'язків між підприємствами в галузі ККІ з навчальними закладами, які повинні готувати фахівців з урахуванням потреб ринку. На думку учасників ККІ, залишається актуальною необхідність оптимізації податкової системи з метою створення ефективних стимулів креативного підприємництва;

по-третє, усіляке сприяння експортній орієнтації вітчизняних ККІ з метою розширення їх можливостей у просуванні товарів і послуг на зовнішні ринки. Цього можливо досягти, зокрема, шляхом запровадження страхування експортних ризиків креативної продукції

1. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування : Біла книга / упоряд. Л. Кривецька. Львів : Лабораторія міського простору, 2019. 55 с. URL: https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper_Management-of-Local-Cultural-Heritage-inUkraine_State-Policy-Review-Sources-and-Funding-Models-1.pdf

через Експортно-кредитне агентство; реалізації інформаційної політики з популяризації українських креативних товарів і послуг.

У новій Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки вказується комплекс заходів, спрямованих на посилення розвитку галузі креативних індустрій. Лейтмотив заходів державної підтримки проєктів розвитку креативної економіки полягає у сприянні переходу від сировинно-експортної до виробничо-інноваційної економіки. Зокрема, у Стратегії наголошується на необхідності забезпечення стимулювання підтримки підприємництва у креативних індустріях та поширення практики утворення центрів розвитку ККІ в містах різного масштабу. Вказується також на необхідності сприяння створенню осередків розвитку креативної економіки (центрів, хабів, платформ, агенцій, мереж тощо) на місцевому та регіональному рівнях, створення умов для посилення залученості креативних індустрій до підвищення доданої вартості продукції інших галузей та секторів економіки. Ужиття зазначених заходів сприятиме зміцненню потенціалу українських креативних індустрій і формуванню конкурентного сектору економіки, який здатний створювати нові робочі місця¹.

Як відомо, державна культурна політика покликана забезпечити розвиток професійного мистецтва і кінематографії, включно й музичного, хореографічного, театрального, циркового, образотворчого, фотомистецтва, інших видів сучасної професійної художньої діяльності. Цей напрям роботи передбачає взаємодію управлінського апарату з особистостями, які беруть участь у процесах творення культурних зразків та взірців. Персоніфікований характер цих процесів, а також усвідомлення місії мистецької діяльності в сучасному світі зумовлюють особливості стратегування цього доволі специфічного напрямку культурної політики. Заохочення талановитих митців, надання їм державної підтримки для зосередження зусиль на реалізації творчих проєктів – передумова та запорука культурного розвитку країни, в чому можна переконатися з огляду на позитивні результати такої культурної політики у європейських країнах. Запозичення цього досвіду протягом останніх років в Україні має переломити негативну тенденцію падіння престижу мистецької праці, яка тривала десятиліттями. На

1. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування : Біла книга / упоряд. Л. Кривецька. Львів : Лабораторія міського простору, 2019. 55 с. URL: https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper_Management-of-Local-Cultural-Heritage-inUkraine_State-Policy-Review-Sources-and-Funding-Models-1.pdf

утвердження цього престижу вже працюють запроваджені Кабінетом Міністрів України і Президентом України премії для видатних діячів літератури, культури та мистецтва, іменні стипендії для молодих талантів, гранти для реалізації творчих та мистецьких проєктів. Позитивною тенденцією є зростання кількості цих «каналів підтримки» мистецько-творчої діяльності та збільшення розмірів преміальних виплат. Шансом проявити свої здібності та «зробити» собі ім'я стають для творчих особистостей масштабні мистецькі конкурси, до відродження та актуалізації яких долучається держава. Це, зокрема, Міжнародний музичний конкурс ім. М. Лисенка, Міжнародний конкурс балету ім. С. Лифаря, Міжнародний конкурс оперних співаків ім. С. Крушельницької. Інструментом прозорої підтримки мистецьких ініціатив з боку держави став започаткований 2017 р. Український культурний фонд (УКФ). Ця інституція також здійснює функції національного бюро програми ЄС «Креативна Європа» та інших міжнародних програм, сприяючи інтеграції українських митців у глобальний контекст. Доволі динамічний характер роботи УКФ проявився, зокрема, під час реалізації влітку 2020 р. Програми «Культура в часи кризи: інституційна підтримка». Вона покликана мінімізувати втрати, компенсувати збитки та покрити боргові зобов'язання установ сфери культури, що виникли в період карантинних обмежень весни-літа 2020 р. Фінансування програм та діяльності УКФ з бюджету в 2020 р. становило 400 млн. грн, зазнавши скорочення порівняно з 2019 р. (хоч і не такого значного, як передбачено було на початку карантину). Позабюджетні кошти становлять незначну частку надходжень Фонду – близько 10 %. Їх збільшення через використання механізмів державно-приватного партнерства та активізацію міжнародної співпраці є стратегічним напрямом роботи інституції. Іншою інституцією, уповноваженою реалізувати державну культурну політику, є Державне агентство України з питань кіно (Держкіно). Поступ кіновиробництва в Україні в 2017–2018 рр. забезпечило саме Держкіно, реалізуючи щорічно програми виробництва близько 50 фільмів. На початку 2020 р. у процесі виробництва перебувало 94 фільми, що є, безумовно, показником ефективності роботи інституції. Але в умовах карантину видатки на програму підтримки кінематографії у бюджеті було зменшено приблизно на 40 % – до 450 млн грн. Це може справити хоч і не фатальний, але негативний ефект на темпи розвитку вітчизняного кіновиробництва. Обмеження роботи кінопрокату у зв'язку з карантинними заходами не відмінили, а лише відклали прем'єри

нових кінострічок. Це стосується і проведення кінофестивалів, хоч їх формат в умовах послаблення карантину (онлайн, на свіжому повітрі тощо) наразі ще не визначено. З огляду на ці умови поточної роботи Держкіно доволі проблематично оцінювати результати та перспективи реалізації статутних завдань, зокрема у справі популяризації вітчизняного кінематографу, міжнародної співпраці тощо. Чи не найбільше постраждали від карантинних обмежень мистецькі колективи, задіяні в сценічних видах мистецтва (театральне, оперне, хореографічне тощо). Вони потребують державної підтримки навіть у питанні забезпечення свого функціонування, а тим більше з огляду на завдання розвитку, розширення репертуару, купівлі авторських прав тощо. Зважаючи на перехід частини культурного життя в Україні у режим онлайн, доцільна державна підтримка у питанні цифровізації напрацьованих цих колективів та їх онлайн-трансляції. Підтримки потребують сталі творчі колективи, що мають свої приміщення, напрацьований репертуар та аудиторію, але тим більше – колективи-початківці з недержавного сектору. Цей сектор є набагато уразливішим, але його підтримка для вітчизняної культури – питання стратегічне. Саме в цьому секторі відбувається активний експериментальний творчий пошук, здійснюється становлення нових форматів, напрямів та підходів, забезпечується культурне різноманіття. Заклади культури, в стінах яких зосереджена ця та інша мистецька діяльність, вимагають уважного піклування, оскільки є ресурсом, який може бути використано нецільовим шляхом. Контроль за цільовим використанням є не менш дражливим питанням, ніж призначення керівників цих закладів. Конкурсна процедура таких призначень віднедавна стала обов'язковою. Але на практиці ці конкурси часто відбуваються фіктивно, без реальної конкуренції кандидатів на посади. І навіть переконливі результати конкурсів не завжди убезпечують новообраних керівників від загрози відсторонення (чого, наприклад, безпідставно домагалась Одеська ОДА стосовно законно призначеного директора Одеського художнього музею О. Ройтбурда). Державна культурна політика має реалізовувати арбітраж у таких випадках, стаючи на бік мистецької спільноти та обстоюючи стратегічні цілі культурної політики. Розуміння такої місії демонструє наразі Міністерство культури у питанні заснування Музею сучасного мистецтва. Від початку 2000-х років потреба заснування Музею перебуває в Україні на порядку денному через ту роль, яку цей заклад культури мав би відіграти у стимуляції мистецького процесу, підтримці сучасних українських художників, вихованні смаків та креативності

аудиторії, синхронізації із загальносвітовими культурними трендами. Намір розпочати реалізацію проєкту Музею в 2020 р. уряд підкріпив сумою бюджетного фінансування в 54 млн. грн. У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженій у червні 2020 р., – ухвалення концепції Музею, і вкрай важливо, аби на цьому етапі не відбулася консервація проєкту. Упередження щодо творів сучасного мистецтва досить поширене в Україні серед прихильників традиційних мистецьких напрямів та форматів. Це зумовлює потребу цілеспрямованої програми з підтримки та популяризації сучасного мистецтва в Україні. Орієнтація на творення нових сенсів та форматів самовираження митця зумовлює місію сучасного мистецтва як гаранта різноманіття культурного життя. Підтримка такого різноманіття засобами культурної політики корелює з ратифікацією Україною міжнародної Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року. Реалізація засад цієї Конвенції напряму залежить від активної позиції держави в підтримці мистецької діяльності, активної співпраці з арт-спільнотою, стимулювання розвитку культурних та креативних індустрій та інших форматів активізації культурного життя України.

Отже, загальна мета посилення нормативно-правового та інституціонального забезпечення культурних потреб українського суспільства як важливого напрямку реалізації державної політики в гуманітарній сфері, полягає у створенні системи державного протекціонізму розвитку української культури та мистецтва. В реалізації цієї мети передусім слід вказати на необхідність конституційного забезпечення засад саме культурної політики. Саме Конституція України, як основний закон держави, має містити окрему статтю, присвячену культурі, її значенню для розвитку суспільства та гарантуванню культурних прав і потреб громадян, наданню населенню якісних публічних послуг в сфері культури та мистецтва. Відповідно до цього потрібно забезпечити розв'язання таких завдань, а саме:

- актуалізувати розробку та схвалення нової редакції Закону України «Про культуру» в частині визначення правових та організаційних засад надання населенню культурних послуг;
- розробити правовий механізм формування та реалізації культурної політики, визначити специфіку її реалізації в умовах децентралізації влади та максимального сприяння регіональному управлінню культурою;
- закріпити введення культурної субвенції із державного бюджету на підтримку закладів культури;

– визначити специфіку культурної політики на територіях, що постраждали внаслідок воєнних дій в Україні;

– розглянути питання підвищення рівня заробітної плати працівників культури, що сприятиме й підвищенню престижності їхньої праці. Оплата праці працівників культури є однією з найменших серед інших професій. Необхідно ліквідувати такий перекис і встановити заробітну плату працівникам культури принаймні на рівні освітян. Для цього мають бути переглянуті посадові оклади та запроваджені нові нормативи показники оплати праці та надбавок;

– розробити ефективні механізми державно-приватного партнерства підтримки культури. Розробити окремий Закон про меценатство, у якому потрібно визначити специфіку цієї діяльності, моральні та економічні стимули меценатства, правові умови для ефективної взаємодії меценатів з органами державної влади та місцевого самоврядування;

– пріоретизувати розвиток культурних та креативних індустрій. З метою формування засад державної політики в цій галузі підготувати державну цільову програму розвитку культурних і креативних індустрій, мета якої полягатиме у визнанні пріоритетності розвитку ККІ як одного із напрямів інноваційної політики, спрямованої на підтримку цієї галузі та просування креативних товарів і послуг на внутрішній та зовнішній ринки;

– продовжити реформування базової мережі закладів культури, на яку покладено завдання забезпечення населення культурними послугами та стимулювання розвитку людського капіталу. В рамках реформування доцільно запровадити: ведення моніторингу стану інфраструктури, збільшення відсотку видатків розвитку, забезпечення комп'ютерами бібліотек, музеїв та інших закладів культури, вдосконалення процедури державної закупівлі книжок для бібліотек, перепрофілювання клубів у Центри культурних послуг, реорганізацію системи освіти та підвищення кваліфікації для працівників сфери культури, впровадження принципу інклюзивності, налагодження співпраці органів влади центрального та місцевого рівня у справі розвитку культурної інфраструктури;

– підтримати мистецьку діяльність через заохочення українських митців, просування їх у світі, створення механізмів їх фінансової підтримки шляхом надання стипендій, грантів, організації творчих конкурсів тощо для зосередження зусиль митців на реалізації творчих проєктів. Така підтримка потребує ефективного функціонування

установ культури, а також інституцій (УКФ, УК, Держкіно та ін.), за посередництва яких реалізується державна культурна політика;

– актуалізувати завдання забезпечення культурного різноманіття, що стимулює розвиток креативних індустрій та загалом креативності громадян, передбачає зростання престижу митця в суспільстві, підтримує культурні інновації й ініціативи, полегшує входження України у європейський та глобальний культурний контекст. Тестом на реалізацію цієї стратегії має стати створення в Україні Музею сучасного мистецтва та підтримки сучасного мистецтва, розвиток недержавного сектору сценічних мистецтв, налагодження ефективної взаємодії органів влади та мистецької спільноти.

3.3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Питання моралі та моральних цінностей українського суспільства на сьогоднішній день, в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальними, оскільки за таких умов відбувається руйнування традиційної системи моральних цінностей суспільства, що призводить до розпалювання ворожнечі та знищення історико-світоглядних основ українства.

Нажаль окрім військової агресії в нашій державі триває також й інформаційна війна, яка спрямована на знецінення державної символіки, виправдання війни, приниження української нації, що може призвести до руйнування моральних основ української державності.

Україна зараз знаходиться у вкрай тяжкому положенні, триває військова агресія, населення переживає фінансову та соціальну скруту, постійна загроза життю та здоров'ю, втрата близьких та рідних, втрата домівки, усе це призводить до зниження моральних і духовних цінностей та зневіри, що прямо загрожує збереженню нашої держави. Це є очевидним, оскільки основу забезпечення прав і свобод людини і громадянина складає суспільна мораль, яка визначає вимоги до поведінки суспільства, тобто мова йде про обов'язок кожного своїми діями та вчинками виявляти не порушувати моральних цінностей та набувати і розвивати моральні якості.

Мораль є певною ієрархічною системою загальноприйнятих у суспільстві цінностей; системою поглядів, уявлень, норм, оцінок, що регулюють поведінку людей; однією з форм суспільної свідомості; регулятором суспільних відносин (політика, виробництво, соціальна

сфера, сім'я)¹; системою етичних цінностей, норм і правил поведінки особи, професійної групи або спільноти, політичної партії або громадської організації, суспільної групи чи класу²; сукупністю вимог, приписів, норм і принципів щодо поведінки людини у ставленні її до суспільства, соціальних інститутів, суб'єктів, до інших людей і до самої себе з позицій добра чи зла³; системою поглядів, уявлень, норм, оцінок, що регулюють поведінку людей⁴.

Варто зазначити, що суспільна мораль є історично обумовленим станом суспільних відносин, що сформувалися унаслідок свідомої діяльності людей. Суспільна мораль співвідноситься з громадським порядком і публічною безпекою як частина та ціле, де вона є складовою.

Суспільна мораль є тією сферою, яка протистоїть існуванню у суспільстві поведінкових проявів найпоширеніших людських вад і відповідає за захист громадян від зіткнення з ними у повсякденному житті. Саме таке розуміння необхідне для правильного визначення меж її адміністративно-правового захисту. Відтак, суспільну мораль можна визначити як історично обумовлений стан суспільних відносин, що сформувався під впливом звичаїв, традицій, моралі та моральності, врегульованих нормами права, що складаються в місцях, відкритих для вільного відвідування громадян (у тому числі в кіберпросторі за допомогою технічних засобів), та забезпечують фізичне, психічне, соціальне, духовне благополуччя окремих громадян та суспільства в цілому.

У законодавстві «суспільна мораль» є об'єктом захисту правоохоронних органів, адже її охороняють, захищають, а порушення суспільної моральності – карають. Тому в законодавстві вона розглядається як «об'єкт зазіхання», який потрібно охороняти від самих посягань чи карати, якщо вони сталися.

Окрім цього, суспільна мораль переведена до норм відповідальності та заборони. Всі ці розпорядження зібрані в адміністративному та кримінальному законодавстві. Єдиного визначення, що таке суспільна

1. Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / М. Й. Варій. К.: Центр учбової літератури, 2007. С. 15.

2. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави : монографія / В. В. Костицький. Дрогобич: Коло, 2013. С. 16.

3. Лозовой В. О. Етика : навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, А. О. Стасевська та ін. ; за ред. проф. В.О. Лозового. К. : Юрінком Інтер, 2002. С. 68.

4. Тортул М. Т. Етика : підручник / М. Т. Тортул. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 78; Шевців М. Б. Вплив моралі на ментальні причини злочинності / М. Б. Шевців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 824. С. 365.

мораль, наразі не має. Будь-яке правопорушення можна трактувати як таке, що суспільну моральність може похитнути. Отже, поле діяльності для вігілантів, яке вони можуть побачити, широко та різноманітно.

Так, наприклад у ст. 1 КУпАП передбачено, що завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Аналіз положень цієї статті показує, що законодавець при формулюванні завдань використовує такі поняття, як охорона прав і виховання громадян, що вказує на подвійний підхід до захисту суспільної моралі. Водночас, закон «Про захист суспільної моралі» визначає, що змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення.

Різниця між ними полягає в такому: охорона пов'язана з існуванням загального забезпечувального правового режиму дозволів з метою недопущення та профілактики порушень. Натомість, захист – це заходи юридичного характеру, спрямовані на безпосереднє усунення перешкод на шляху реалізації права, можливість здійснення якого представлено відповідно суб'єктивним правом, свободою чи законним інтересом.

Суспільна мораль має важливе методологічне значення в управлінських процесах, виступає необхідною передумовою формування меж її адміністративно-правового захисту. На жаль, за всієї актуальності проблеми захисту суспільної моралі досі немає єдиного наукового підходу до визначення поняття «суспільна мораль» як правової категорії.

Варто зацентувати увагу, що нормативно «суспільна мораль» визначається у Законі «Про захист суспільної моралі» як «система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість»¹.

1. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>

Наразі розроблено профільне законодавство, яке регулює обіг еротичної продукції, забороняє проституцію, залучення дітей до такої діяльності та інше. Крім того, це законодавство, яке регулює видовищні заходи сексуального характеру. Профільні поліцейські підрозділи створені не в усіх регіонах, у яких предмет спеціальних пошуків. Такі підрозділи називаються «щодо запобігання та припинення правопорушень у сфері суспільної моральності»¹.

Водночас, не можна обійти увагу й той факт, що більшість правових норм є законодавчим закріпленням позитивних і негативних норм поведінки, мають виражену морально-моральну оцінку з боку суспільства. Простіше кажучи, правові норми в даному випадку можна розглядати як норми, з порушенням яких суспільство не готове миритися, тоді як порушення моральних норм, хоч і може викликати певне негативне ставлення суспільства, загалом не викликає однозначно заборонні реакції. Дійсно, якщо норми права виходять з прагнення одночасно закріпити ті варіанти поведінки, які визнаються даним суспільством як позитивні і бажані, і заборонити ті варіанти поведінки, які сприймаються всім суспільством (або його провідною частиною), як небезпечні, а норми моралі і моралі, що склалися в суспільстві, виражають загальні норми ставлення до вчинків, а також поділяють вчинки на позитивні і негативні, то різниця між моральними і правовими нормами зводиться лише до закріплення останніх в особливих універсальних правових актах. Відображення норм моралі в нормах чинного законодавства є багатоплановим і може розглядатися на різних рівнях, про що наголошує більшість вчених (Новицька Н. Б.², Морозова В. О.³, Захарова О. В.⁴, Євтухич І. М.⁵, Золотухін С. В.⁶,

1. Громадська моральність як об'єкт захисту поліції URL: <http://vigilant.myverdict.org/cases/moral>

2. Новицька Н. Б. Правові основи захисту суспільної моралі в інформаційній сфері України: теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2016. 454 с.; Новицька Н. Б. Правові проблеми реформування системи державного управління в сфері захисту суспільної моралі / Н. Б. Новицька. *Соціологія права. Науково-практичний журнал*. 2015. № 3-4. С. 184-189.

3. Морозова В. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ірпінь, 2003. 20 с.

4. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. 243 с.

5. Євтухич І. М. Мораль і право як суспільні інститути: проблеми осмислення в умовах побудови громадянського суспільства / І. М. Євтухич. *Форум права*. 2012. № 1. С. 289-295.

6. Золотухін С. В. Повноваження органів місцевого самоврядування з реалізації заходів із захисту суспільної моралі / С. В. Золотухін. *Форум права*. 2013. № 1. С. 338-345.

Іванець М., Костицький В., Петрова Т.¹, Лопуга О. І.², Мисів Л. В.³, Негодченко О.В.⁴ та ін.).

Механізм адміністративно-правового захисту цього важливого для будь-якого суспільства явища – це сукупність правових засобів, реалізація яких підпорядкована певному порядку (алгоритму) та спрямована на профілактику, припинення моральної провини, відновлення та компенсацію її шкідливих наслідків, застосування заходів державного примусу.

Адміністративно-правовий захист суспільної моралі складає система юридичних засобів і методів, за допомогою яких уповноважені органи, посадові особи, громадські об'єднання встановлюють і забезпечують беззаперечну реалізацію загальноприйнятих норм моралі і протидіють законними заходами зазіхань на них.

На думку Нестеренко А. О., захист суспільної моралі не обмежується адміністративно-правовими заходами і передбачає наявність інших заходів (соціальних, релігійних, педагогічних, інформаційних, технічних), які утворюють механізм її адміністративно-правового забезпечення складаючи основу реалізації державної політики в гуманітарній сфері та включаючи низку взаємопов'язаних елементів⁵.

Водночас з урахуванням адміністративно-правового змісту механізму захисту суспільної моралі останній включає такі елементи як: а) зміст суспільної моралі як об'єкта адміністративно-правового захисту, що включає в себе форми антисоціальної поведінки, які трансформуються зі сфери суспільного ладу у сферу суспільної та особистої безпеки; б) загрози суспільної моральності, що виходять від наймасовіших форм антисоціальної поведінки; в) система суб'єктів

1. Іванець М., Костицький В., Петрова Т. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту / М. Іванець, В. Костицький, Т. Петрова. *Соціологія права*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39595>

2. Лопуга О. І. Проблема моралі і гуманізації молоді в сучасному українському суспільстві / О.І. Лопуга. *«Перспективи». Соціально-політичний журнал. філософія, політологія, соціологія*. 2015. № 1. С. 61-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2015_1_12

3. Мисів Л. В. Особливості державного управління в сфері духовно-ціннісного розвитку українського суспільства: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». К., 2006. 20 с.

4. Негодченко О. В. Сутність та підстави адміністративної відповідальності за правопорушення проти громадської моралі / О. В. Негодченко. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 198-204.

5. Нестеренко А. О. Особливості адміністративноправового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі / А. О. Нестеренко. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62-68.

публічного адміністрування, у тому числі правоохоронного спрямування, які здійснюють функції адміністративно-правового захисту суспільної моралі; в) уніфіковані норми адміністративного права, що регламентують підстави та порядок застосування заходів адміністративно-правового захисту суспільної моральності; г) моніторинг та ідентифікація видів загроз суспільній моралі; д) адміністративно-правовий інструментарій (адміністративно-правові засоби), що включатиме заходи адміністративного примусу, у тому числі й адміністративної відповідальності, до порушників основоположних норм і правил охорони моральності в суспільстві.

Складовими механізми адміністративно-правового захисту суспільної моралі виступають чинники, що заподіюють відповідну шкоду, які в законодавстві зазначені як небезпека та загроза.

Принагідно зауважимо, що Закон України «Про захист суспільної моралі» не визначає загрози суспільної моралі, лише робить акцент на забороні виробництва та розповсюдження продукції, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; містить виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Безперечно, не виправданим в законі акцентування уваги законодавцем виключно на питаннях державного регулювання і контролю за обігом продукції сексуального чи еротичного характеру¹, ігноруючи інші не менш небезпечні для суспільства загрози. Останніми, на наше переконання, є найбільш масові форми антисоціальної поведінки, які мають такі суттєві ознаки: а) заподіяння антисоціальною поведінкою реальної шкоди особистості або оточуючим; б) стійке повторення (багаторазово чи тривало) комплексу вчинків, що становлять

1. Припхан І. І. Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. К., 2011. С. 16; Золотухін С. В. Повноваження органів місцевого самоврядування з реалізації заходів із захисту суспільної моралі / С. В. Золотухін. *Форум права*. 2013. № 1. С. 344.

антисоціальної поведінки; в) закріплення нормами адміністративного законодавства заходів відповідальності чи інших примусових заходів, застосовуваних внаслідок здійснення антисоціальних дій; г) породження антисоціальною поведінкою соціально значущих захворювань та захворювань, що становлять небезпеку для оточуючих; д) супровід антисоціальної поведінки проявами соціальної дезадаптації.

Названі вище загрози та інші дії, що можуть стати джерелами їх виникнення, слід унормувати в Законі України «Про захист суспільної моралі», зокрема доповнити його *статтею 2-1 «Загрози суспільної моралі»*.

Не можна забувати, що обов'язок деталізації аналізованих підстав обмеження прав і свобод людини лежить на самих державах та міжнародних правових системах. Як приклад, можна навести фрагмент рішення Європейського суду з прав людини від 24 травня 1988 року у справі «Мюллер та інші проти Швейцарії», в якому зазначено, що в даний час відсутня єдина європейська концепція моралі, а моральні вимоги суттєво видозмінюються залежно від місця та часу, особливо в сучасну епоху, і тому визначення істинного змісту моралі та моральності та можливості застосування пов'язаних з цим обмежень входить до компетенції конкретної національної влади. На сьогодні нормативну основу реалізації державної гуманітарної політики в сфері захисту суспільної моралі крім однойменного закону складають окремі укази Президента України: «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян»¹, «Про невідкладні додаткові заходи щодо здійснення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя»², «Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві»³, «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського

1. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян: указ Президента України від 27 квітня 1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/99>

2. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України від 15.03.2002 р. за № 258/2002 // Офіційний вісник України від 05.04.2002. – 2002 р., № 12, стор. 6, стаття 555, код акту 21864/2002.2

3. Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердженні здорового способу життя в суспільстві: Указ Президента України від 04.02.2003 р. за № 74/2003 // Офіційний вісник України від 21.02.2003. – 2003 р., № 6, стор. 35, стаття 225, код акту 24396/2003.

суспільства»¹, окремі планово-стратегічні документи як-то Концепція освіти «рівний – рівному» щодо здорового способу життя серед молоді України², Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя³, Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»⁴, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року⁵, Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»⁶, Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»⁷ тощо. Водночас, слід констатувати недосконалість нормативних положень реалізації державної гуманітарної політики в сфері захисту суспільної моралі, свідченням чого є велика кількість проявів антигромадської поведінки, панування терпимості до проявів аморального, бездуховного та загалом беззмістовного й некорисного, що стає відкритим і для всіх інших впливів і різного роду маніпулювань, поширення проявів пропагування війни, національної та релігійної ворожнечі, зміни шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України, поширеність бузувірства, блюзнірства, неповаги до національних і релігійних святинь тощо.

Сфера морально-етичного розвитку українського суспільства визначається досить великою кількістю нормативних джерел, але не дивлячись на це, присутня недосконалість у законодавстві, що зумовлює загальний кризовий стан в Україні. До основних проблем українського

1. Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства»: Указ Президента України від 24 листопада 2005 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1647/2005>

2. Концепція освіти «рівний – рівному» щодо здорового способу життя серед молоді України URL: <https://lektsii.org/3-89737.html>

3. Про затвердження Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді: Наказ МОН України від 21 липня 2004 року № 605

4. Про заходи щодо виконання у 2005 р. Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»: постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 року № 324 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2005-%D0%BF>

5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

6. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>

7. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 року № 1164-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2011-%D1%80>

суспільства щодо моральних цінностей можна віднести паління, алкоголізм, наркоманія, проституція, що призводить до деградації молоді та суспільства в цілому.

Суттєвим недоліком реалізації державної політики в гуманітарній сфері залишається недостатня ефективність діяльності суб'єктів публічного адміністрування щодо захисту суспільної моралі, що може призвести до зниження рівня духовного добробуту суспільства.

Необхідність вдосконалення адміністративно-правових заходів захисту суспільної моралі не викликає сумнівів, підтвердженням чому є її результати соціологічного опитування, яке засвідчило, що пріоритетними серед них заходи, спрямовані на:

- державне регулювання в сфері телевізійного та радіо-мовлення – 61,5%;
- здійснення повноцінного контролю над вітчизняними інтернет-ресурсами – 57,4%;
- встановлення жорстких санкцій щодо осіб, які порушують норми суспільної моралі – 52,3%;
- організацію ліцензування телеканалів, радіостанцій, преси – 45,6%;
- забезпечення адекватної цензури у ЗМІ, мистецтві, шоу-бізнесі – 35,3%;
- запровадження Кодексу поведінки в рекламній індустрії – 31,1%;
- створення служби контролю за ЗМІ та охороною суспільної моралі – 22,3%.

Таким чином, створення державою належних законодавчих, організаційно-правових, соціально-економічних, культурних та інформаційних умов для духовно-морального виховання та захисту суспільства, забезпечення ефективного захисту його психічного та духовно-морального здоров'я і розвитку в усіх сферах життєдіяльності неможливе без постійно діючої системи формування та реалізації заходів адміністративно-правового спрямування на відновлення, збереження та захист традиційних духовно-моральних цінностей українського суспільства в цілому, без чого цілі державної політики в гуманітарній сфері стають недосяжними. Підвищення ефективності адміністративно-правової охорони суспільної моралі та досягнення окреслених у законодавстві цілей захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль вбачається також шляхом: – доповнення чинного законодавства термінами «медична реабілітація»,

«соціальна реабілітація», «ресоціалізація», «комплексна реабілітація»; – адміністративно-правового забезпечення ресоціалізації хворих на наркоманію та алкоголізм; – законодавчого закріплення в адміністративно-деліктному законодавстві такого заходу адміністративно-правового захисту суспільної моралі медичного характеру як примусове лікування.

3.4. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Кожна розвинена держава приділяє максимальну увагу стану здоров'я своєї нації. Це має виняткове значення в житті, оскільки кожна людина є безцінною складовою будь-якого суспільства. Якщо аналізувати найбільш розвинені країни, то можна дійти висновку, що там основним показником якісної державної політики є саме медицина.

Окрім цього, у всіх розвинених країнах основним показником правильності та якості діяльності державної влади є:

- середня тривалість життя громадян;
- доступність медичних послуг;
- якість медичних послуг;
- якість лікарських засобів.

Тобто, стан здоров'я є головним показником ефективності соціальної політики і характеризується зростанням середньої тривалості життя, збільшенням народжуваності та скороченням смертності. Серед базових соціальних цінностей, які визначаються Україною та проголошені в Основному законі¹, окремо виділяється право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Конституцією України проголошується й те, що охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Більше того, держава має створювати умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування².

Актуальність цієї тематики у нинішній час тільки зростає, особливо з урахуванням того, що правові аспекти сфери охорони здоров'я вченими вивчалися досить поверхнево, а нормативно-правова база не тільки України, а й всіх країн світу не здатна врегулювати всі

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>.

2. Там само.

новоутворені специфічні правовідносини, пов'язані з належним забезпеченням права на здоров'я людини й суспільства у цілому¹.

Існує науковий підхід, який визначає здоров'я як складову людського розвитку. За її твердженням, цей феномен можна розглядати як безцінний, універсальний та незамінний засіб для досягнення всього розмаїття цілей індивіда, найнеобхіднішу умову для повноцінного розвитку людини. Здоров'я, таким чином, сприймається не тільки і не стільки як здатність до фізично благополучного існування, скільки здатність до виконання соціально-трудова функцій, до відтворення сукупності людських здібностей та потреб взагалі².

Дослідники проблеми державної політики України в галузі охорони здоров'я вважають, що галузь перебуває в кризовому стані. Основними причинами є:

- зміни соціально-економічної системи держави;
- низька оплата праці медичних працівників;
- незадоволення пацієнтів і всього суспільства якістю та ефективністю медичної допомоги;
- тривалий період реформування без виділення належних коштів, тобто без суттєвої економічної та політичної підтримки, а це все призводить до вимирання нації.

Охорона здоров'я як важлива самостійна функція державної влади і місцевого самоврядування має спеціальне законодавство, систему органів управління, які забезпечують реалізацію права на охорону здоров'я, джерела фінансування, мету, завдання, методи їх реалізації. Законодавство є важливим та ефективним засобом державного регулювання суспільством, що охоплює практично усі сфери життєдіяльності людини, у тому числі й галузь охорони здоров'я³.

Об'єктивною є думка учених, які під правовим регулюванням розуміють нормативний організаційний вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів, з метою упорядкування зазначених відносин і відповідно до суспільних

1. Шовкопляс О. В. До питання адміністративно-правового регулювання у сфері охорони здоров'я / О. В. Шовкопляс. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 119-124.

2. Кризина Н. П. Державна політика України в галузі охорони здоров'я: генезис, тенденції та закономірності розвитку : монографія / Н. П. Кризина. К. : Вид-во НАДУ, 2007. С. 28.

3. Гомон Д. О. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. С. 30-31.

потреб¹. Тобто правове регулювання є складноорганізованою системою, що має нормативний вплив на суспільні відносини, здійснюється за допомогою спеціальних юридичних засобів, до яких зазвичай науковцями зараховуються правові явища, що виражаються в настановах, діяннях і технологіях, за допомогою яких задовольняються інтереси й потреби суб'єктів правовідносин і відбувається досягнення соціально корисних цілей.

Правове регулювання має власні предмет і об'єкт, перший із яких утворюють загальнозначущі, свідомо-вольові, стійкі, повторні правовідносини, другий – поведінка або/та діяльність суб'єктів правовідносин; має здійснюватися в чіткій відповідності до вимог, тобто тими базовими положеннями, які сформульовано з урахуванням суспільного досвіду, специфіки об'єкта і предмета правового регулювання, яким повинна відповідати чинна система джерел права².

Що стосується поняття «адміністративно-правового забезпечення», то воно є надзвичайно важливою категорією для адміністративно-правової науки. Проте, не зважаючи на його поширене використання, юридична наука ще не виробила загальноприйнятих підходів до розуміння його змісту.

Переважає більшість вчених (зокрема, Гомон Д. О., Ярова А. Є., Співак В.М.) адміністративно-правове забезпечення охорони здоров'я розуміють як здійснюваний вплив органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у межах визначеної законом компетенції, за допомогою спеціального (нормотворчого) механізму, на відносини в сфері охорони здоров'я з метою забезпечення захисту і охорони прав, свобод та інтересів населення, необхідних для реалізації прав щодо збереження та зміцнення здоров'я, а також продовження тривалості життя населення³.

1. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит. 1966. С. 5.

2. Ваньчук І. Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд / І. Д. Ваньчук. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 9–10.

3. Співак М. В. Адміністративно-правові норми, що регулюють охорону здоров'я населення / М. В. Співак // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців : Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (Тернопіль, 15 лют. 2012). 2012. 12 лют. URL: http://www.lexline.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1152; Ярова А. Є. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у сфері охорони здоров'я: науково-термінологічний пошук / А. Є. Ярова // *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. № 67. С. 233; Гомон Д. О. Сутність адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я /

З іншого боку Г. Муляр вказує на те, що це система дій уповноважених суб'єктів, що передбачає цілеспрямований вплив на забезпечення реалізації права на охорону здоров'я за допомогою норм права, засобів, форм, методів адміністративно-правового впливу¹. З. Гладун використовує термін адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, яке розглядає як сукупність форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб'єктів і об'єктів системи охорони здоров'я з метою створення нормальних умов для функціонування системи надання медичної допомоги й охорони здоров'я та вирішення завдань зміцнення й охорони індивідуального і громадського здоров'я населення².

Норми адміністративного права посідають важливе місце серед інших правових норм, які регулюють відносини у сфері охорони здоров'я населення. Саме тому адміністративно-правове регулювання цих відносин є важливою складовою формування і реалізації державної політики в цій сфері³.

Якщо говорити про форми публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я, то тут пропонуємо розуміти однорідні, конкретні дії суб'єктів публічного адміністрування, пов'язані зі створенням оптимальних умов для реалізації громадянами своїх прав щодо збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я та соціального благополуччя.

Особливу увагу під час вивчення цієї проблематики необхідно звернути на структурні елементи механізму застосування форм публічного адміністрування, за допомогою яких і здійснюється адміністративно-правове регулювання у сфері охорони здоров'я:

1) це норми адміністративного права, що закріплюють права та обов'язки учасників взаємодії у сфері охорони здоров'я;

2) це адміністративно-правові відносини, що складаються у процесі спільної діяльності суб'єктів взаємодії у сфері охорони здоров'я;

Д. О. Гомон // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 66-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_1_22; Гомон Д. О. Державна політика України у сфері охорони здоров'я в контексті реформування / Д. О. Гомон // *Право і суспільство*. 2015. № 6.2. С. 104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6

1. Ярова А. Є. Вказ. праця. С. 231; Муляр Г. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я. дис... докт. юрид. наук зі спец.: 12.00.07. Національний авіаційний університет, Київ, 2021. С. 58.

2. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні / З. С. Гладун : моногр. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 35; Ярова А.Є. Вказ. праця. С. 233.

3. Гомон Д. О. Сутність адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я / Д. О. Гомон // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 66-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_1_22.

3) це акти реалізації прав та обов'язків учасників взаємодії, що виражаються у втіленні приписів норм адміністративного права у процесі взаємодії суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я¹.

Якщо говорити про норми адміністративного права, що закріплюють права та обов'язки учасників взаємодії у сфері охорони здоров'я, то такі норми містяться як у Основному законі України – Конституції України, так і у законах, що мають вузькогалузеве направлення або просто містять певні положення, які врегульовують суспільні відносини у сфері охорони здоров'я. Також зазначені норми закріплюються й у підзаконних нормативно-правових актах, актах державного управління.

Українське законодавство про охорону здоров'я регулює декілька видів адміністративних правовідносин, аналіз яких дозволяє виявити специфіку кожного з цих видів та відмежувати його від інших. За змістовим критерієм їх можна розділити на такі групи правовідносин, які виникають: у процесі організації надання медичної допомоги і здійснення заходів щодо охорони здоров'я населення; у процесі визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів, які отримують, і суб'єктів, які надають медичну допомогу; у процесі організації та забезпечення санітарно-гігієнічного і санітарно-епідеміологічного благополуччя населення та здійснення державного санітарного нагляду; у процесі державного і муніципального управління наданням медичної допомоги і державного регулювання господарської діяльності у сфері охорони здоров'я; у процесі безпосереднього надання медичної допомоги; в окремих напрямках медичної діяльності (терапії, хірургії, психіатрії, імунопрофілактиці, трансплантології, клінічному випробовуванні лікарських засобів тощо².

Безпосередньо розглядаючи форми публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я, треба звернути увагу на ознаки, які їм притаманні. До них можна віднести:

- підзаконний;

1. Березовська І. Р. Поняття і характеристика структурних елементів механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України / І. Р. Березовська. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 33.

2. Гладун З. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я за законодавством України / З. Гладун. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 109.

- виконавчо-розпорядчий;
- юридично-владний характер¹.

Підзаконний характер означає, що діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я, основана на законі, здійснюється у межах і у порядку, визнаних у законі, та із метою, що визначена законом.

Виконавчо-розпорядчий характер проявляється у тому, що суб'єкти публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я повинні виконувати приписи, які встановлені нормами чинного законодавства з охорони здоров'я.

Юридично-владний характер форм діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я означає, що кожен суб'єкт наділяється певним обсягом прав, за допомогою яких і досягається така мета, як забезпечення пріоритетності охорони здоров'я у власній діяльності.

Основною формою публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я є встановлення загальнообов'язкових норм та видання правових актів управління, тобто видання органами виконавчої влади чи їхніми посадовими особами нормативних актів, спрямованих на конкретизацію норм законів, які регулюють ті чи інші питання управління в даній сфері. Це викликано тим, що загальні норми та правила поведінки, сформульовані в законах, не в змозі охопити всі аспекти життя суспільства, врегулювати суспільні відносини в усіх подробицях і потребують додаткового регулювання. Тому встановлення норм права підзаконного характеру в процесі діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я – це адміністративна правотворчість, яка здійснюється у формі видання органами та посадовими особами нормативних актів².

У теорії управління такі акти прийнято називати правовими актами державного управління, оскільки саме з метою управління суспільними процесами органи держави приймають (видають) відповідні правові акти. До них за змістом Конституції України відносяться насамперед закони, а також інші акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів судової влади та прокуратури. За допомогою цих актів органи державної влади здійснюють

1. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник / С. Г. Стеценко. К.: Атіка, 2007. С. 479.

2. Там само. С. 273.

у межах своєї компетенції управління в економічній, соціальній та політичній сферах суспільного життя¹.

Однак найчастіше поняття «правові акти державного управління» розглядаються як уособлення вузько визначеного державного управління, яке в сучасних умовах нерозривно пов'язується з управлінською діяльністю насамперед органів виконавчої влади по здійсненню функцій і повноважень виконавчої влади. Саме тому в сучасній адміністративно-правовій літературі їх називають правовими актами реалізації завдань і функцій виконавчої влади або актами державної адміністрації².

Основними рисами цього акту пропонують вважати такі:

– приймається під час реалізації державної адміністративної влади, при цьому сам є правовою формою виконавчо-розпорядчої діяльності;

– має підзаконний характер;

– має офіційний характер акта адміністрації (видається від імені державного органу влади, виражає волю держави, тягне за собою службові наслідки);

– реалізує владні повноваження, одночасно реалізує владне волевиявлення в односторонньому порядку;

– має правовий характер, якщо приймається в установленому порядку та оформлюється належним чином;

– викликає юридичні наслідки (установлює, змінює, скасовує норми права, викликає виникнення, зміну, закінчення правовідносин, слугує юридичним фактом)³.

Аналіз відповідної літератури дав можливість дійти висновку, що на сьогоднішній день у вітчизняній науці немає єдиного визначення правового акту державного управління, але оскільки волевиявлення завжди передує дії органу виконавчої влади, то, на наш погляд, більш точною виглядає позиція тих авторів, які визначають правовий акт управління як засноване на законі одностороннє юридично-владне волевиявлення уповноваженого суб'єкта виконавчої влади, яке спрямо-

1. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : [монографія] / В. І. Борденюк. К. : Парлам. Вид-во, 2007. С. 486.

2. Бахрах Д. Н. Административное право России : [учебное пособие для вузов] / Д. Н. Бахрах. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2000. С. 273.

3. Бахрах Д. Н. Формы и методы деятельности государственной администрации : учеб. пособие / Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов. Екатеринбург, 1999. С. 10.

ване на встановлення норм права або на виникнення, зміну чи припинення правових відносин у цілях реалізації виконавчої влади.

Враховуючи зазначене, держава також вживає відповідних заходів щодо публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я. До основних слід віднести:

- участь державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій у розробленні та обговоренні нормативно-правових актів з питань охорони здоров'я;

- утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення прав людини і громадянина при формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення охорони здоров'я;

- виконання спільних проєктів інформаційного та аналітично-дослідницького характеру з питань охорони здоров'я;

- проведення профінформаційних семінарів з метою розширення знань в сфері діяльності з охорони здоров'я¹.

Отже, можна зробити висновок, що основними суб'єктами публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я є:

- суб'єкти, які розробляють та визначають державну політику в сфері охорони здоров'я;

- суб'єкти, які безпосередньо реалізують та забезпечують публічне адміністрування в сфері охорони здоров'я.

Адміністративно-правове забезпечення у сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг неможливе без суб'єктів такого забезпечення, які, власне, формують основи політики в цій сфері, наділені владними повноваженнями регулювати суспільні відносини в зазначеній сфері. Д. Гомон наводить визначення суб'єктів публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я: «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на організацію і управління усіма складовими системи охорони здоров'я для задоволення потреб громадян України щодо збереження та зміцнення здоров'я².

1. Горбатова Д. І. Форми державного управління у сфері охорони здоров'я URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/01267560_0.html

2. Гомон Д. О. Принципи функціонування системи адміністрування у сфері охорони здоров'я / Д. О. Гомон // Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 листопада 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 126; Гомон Д. О. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні. дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.07. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2018. С. 85-86.

До суб'єктів адміністративно-правового забезпечення у сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг І. Фуртак відносить від Президента України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство охорони здоров'я та інші центральні органи виконавчої влади до органів місцевого самоврядування й громадських організацій¹. Натомість О. Сіделковський здійснює натомість класифікацію суб'єктів формування та реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності:

1. суб'єкти, у діяльності яких переважає аспект формування публічної політики у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності, куди відносяться Верховна Рада України та Президент України;

2. суб'єкти, у діяльності яких урівноважені компоненти формування та реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності, й до них відносить дослідник Кабінет Міністрів України та Міністерство охорони здоров'я;

3. суб'єкти, у діяльності яких переважає компонент реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності: місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування;

4. суб'єкти, що сприяють формуванню та реалізації зазначеної політики; інституції громадянського суспільства; наукові та експертні інституції у галузі охорони здоров'я та медичного права².

Б. Логвиненко здійснив наступну класифікацію суб'єктів публічного адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні:

1. суб'єкти, що визначають та розробляють стратегію діяльності з публічного адміністрування сферою охорони здоров'я (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України);

2. суб'єкти, які безпосередньо втілюють в життя та забезпечують публічне адміністрування сферою охорони здоров'я (Міністерств охорони здоров'я);

3. суб'єкти, які сприяють публічному адмініструванню сферою охорони здоров'я (Національна рада з питань протидії туберкульозу та ВІА-інфекції/СНІДУ; Громадська рада при Міністерстві охорони здоров'я України тощо)³.

1. Фуртак І. І. Механізм державного управління охороною здоров'я в Україні. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_318_01.pdf.

2. Сіделковський О. Суб'єкти формування та реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я О. Сіделковський. *Публічне право*. 2020. №1 (37). С. 120.

3. Логвиненко Б.О. Публічне адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. С. 152-153.

С. Стеценко поділяє суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері охорони здоров'я на:

– виконавчо-розпорядчих суб'єктів, які у свою чергу поділяються на суб'єктів, повноваження яких встановлені нормами Конституції (Верховна Рада України, Президент України, Кабмін); друга підгрупа складається з суб'єктів, повноваження яких визначаються нормами інших нормативно-правових актів (Міністерство охорони здоров'я, інші публічні адміністрації);

– консультативно-дорадчих суб'єктів¹.

Д. Гомон поділяє суб'єктів публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я на дві основні групи:

– суб'єкти, що розробляють та визначають державну політику в сфері охорони здоров'я: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України;

– суб'єкти, що займаються безпосередньо реалізацією зазначеної політики та забезпеченням публічного адміністрування в сфері охорони здоров'я: Міністерство охорони здоров'я, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, Національна служба охорони здоров'я України².

Ми у свою чергу до системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення у сфері охорони здоров'я, відносимо наступних суб'єктів: Верховну Рада України; Президента України; Кабінет Міністрів України; Міністерство охорони здоров'я України та інші міністерства, що мають у своєму підпорядкуванні заклади охорони здоров'я; Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками; Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів; Національну службу здоров'я України; місцеві державні адміністрації (департаменти (управління) охорони здоров'я) та органи місцевого самоврядування (відділи (управління) охорони здоров'я).

Якщо говорити про основні адміністративно-правові заходи щодо охорони здоров'я та надання медичних послуг, то їх можна поділити на дві основні групи:

1. Сучасне українське медичне право: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Атіка, 2010. С. 442.

2. Гомон Д. О. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні. дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.07. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2018. С. 88.

- зовнішні, які спрямовані на взаємодію з публічною адміністрацією, з метою забезпечення виконання покладених на суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я завдань та функцій (видання правових актів управління, індивідуальних адміністративних актів та укладання адміністративних договорів);

- внутрішні, які пов'язані з організацією внутрішньої роботи суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я (розподіл службових обов'язків, керівництво підрозділами нижчого рівня, проведення нарад) та матеріально-технічні операції, які забезпечують функціонування суб'єкта публічного адміністрування (діловодство, матеріально-технічне забезпечення).

Серед основних заходів реалізації гуманітарної політики в сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг результати соціологічного дослідження виділяють:

- реформування системи охорони здоров'я – за це виступає переважна кількість опитаних – 74,6%;

- збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я – 65,6%;

- створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги – 62,0%;

- підготовка висококваліфікованих кадрів – 53,1%;

- переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань – 47,5%;

- посилення контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції – 41,4%;

- надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я також сприятиме вирішенню низки проблем у цій сфері – 38,2%;

- активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом, туберкульозом та іншими соціальними хворобами – 36,6%;

- розроблення і прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків» – 32,1%;

розробка та впровадження державної програми сприяння здоровому способу життя – 24,4%.

Ще одним важливим фактором якісного здійснення публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я є державний контроль та нагляд у вказаній сфері. Варто зазначити, що державний контроль і нагляд у сфері охорони здоров'я – це діяльність спеціально уповноважених органів виконавчої влади за додержанням законодавства про

охорону здоров'я, державних стандартів, критеріїв та вимог, спрямованих на забезпечення здорового навколишнього природного середовища і санітарно-епідемічного благополуччя населення, нормативів професійної діяльності у сфері охорони здоров'я, вимог Державної Фармакопеї, стандартів медичного обслуговування, медичних матеріалів і технологій.

В питаннях контролю та нагляду зауважимо, що наразі потребує нормативного забезпечення питання контролю за якістю медичних послуг, в нормативно-правових актах слід використовувати саме таке словосполучення, вважаємо що медичні послуги є значно ширшим поняттям, ніж медична допомога. В Порядку контролю якості медичної допомоги від 28 вересня 2012 якість медичної допомоги – це надання медичної допомоги та проведення інших заходів щодо організації надання закладами охорони здоров'я медичної допомоги відповідно до стандартів у сфері охорони здоров'я. Оцінка якості медичної допомоги – визначення відповідності наданої медичної допомоги встановленим стандартам у сфері охорони здоров'я¹. За надані населенню медичними закладами медичні послуги платить конкретному закладу Національна служба здоров'я України (НСЗУ), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я, який реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення. Серед завдань НСЗУ є:

1) реалізація державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій);

2) виконання функцій замовника медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій;

3) внесення на розгляд Міністра охорони здоров'я пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення².

У відповідності до завдань НСЗУ здійснює заходи, що забезпечують цільове та ефективне використання коштів за програмою

1. Порядок контролю якості медичної допомоги: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України 28.09.2012 № 752. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1996-12#Text>

2. Положення про Національну службу здоров'я України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>

медичних гарантій, у тому числі заходи з перевірки дотримання надавачами медичних послуг вимог, установлених порядком використання коштів програми медичних гарантій, умов договорів про медичне обслуговування населення шляхом здійснення моніторингу у спосіб, передбачений у Типовій формі договору про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 410 «Про договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій» – із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 6 жовтня 2021 р. № 1067, а також моніторинг виконання договорів про реімбурсацію аптечними закладами; здійснює моніторинг та оцінювання виконання програми медичних гарантій¹.

НСЗУ в нормативних актах не передбачений ні моніторинг, ні контроль-наглядові функції за наданням якісних медичних послуг. Вважаємо за доцільне розширити повноваження Служби в питаннях можливості нагляду і моніторингу також і за якістю тих медичних послуг, які надають громадянам медичні заклади, за які комісія надає кошти українських платників податків (хоча, варто зауважити, у Законі «Основи законодавства України про охорону здоров'я» згадується термін «послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) – послуга, у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою – підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт²).

У свою чергу в Положенні про Міністерство охорони здоров'я України термін «контроль» неодноразово використовується, однак Міністерство здійснює контроль за якістю реалізації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також безпечних медичних виробів та косметичної продукції; затверджує галузеві стандарти у сфері охорони здоров'я, зокрема клінічні протоколи і стандарти, здійснює контроль за їх

1. Там само.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

дотриманням тощо¹. Водночас не згадується контроль, нагляд або моніторинг якості надання медичних послуг. Вважаємо за необхідне розробку нормативних актів, які б визначали чіткі критерії якості надання медичних послуг, а також доповнення до Положення про Міністерство охорони здоров'я України», що визначатиме повноваження Міністерства щодо контролю якості медичних послуг.

Таким чином, враховуючи сучасний стан охорони здоров'я та ситуацію у світі й в Україні зокрема, можна стверджувати, що нормативно-правова база у цій сфері публічного адміністрування та реалізації відповідної державної політики потребує негайного й суттєвого вдосконалення. Необхідні законодавчі зміни стосовно належного забезпечення та гарантування невіддільних прав людини й громадянина на життя і здоров'я, на свободу пересування тощо. Особливого правового врегулювання потребують обмеження, пов'язані з введенням карантинів й відповідальністю за порушення таких обмежень. Зазначені зміни можливі тільки шляхом опрацювання нових законів України й удосконалення діючих нормативно-правових актів, причому особливої уваги законодавця потребують Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» і «Про захист населення від інфекційних хвороб», а також чіткої регламентації підзаконного характеру вимагає процес та порядок надання медичних послуг під час нововведених обмежень, пов'язаних з виникненням інфекційних хвороб.

3.5. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ У ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ІНФОРМАЦІЙНИМИ РЕСУРСАМИ

У сучасному суспільстві інформація та знання стають джерелами вартості, а можливість оперативної передачі інформації є вкрай важливою умовою успіху як для комерційних або державних структур, так і для людини. Сталий розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури є найважливішою передумовою для підвищення конкурентоспроможності економіки та інтеграції України у глобальне інформаційне суспільство, що дозволяє розширити можливості

1. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>

людини отримувати доступ до національних та світових інформаційних ресурсів, поліпшити умови та якість життя людини.

Цифрова трансформація торкнулася всіх аспектів людського буття, внісши фундаментальні зміни у технології, культуру, операції та принципи створення нових продуктів та послуг у рамках економічної глобалізації та інновацій. Не залишилася осторонь і гуманітарна діяльність, оскільки впровадження цифрових рішень надає масштабні можливості для підвищення ефективності гуманітарних практик і, як наслідок, можливість врятувати більше життя людей, які постраждали від збройних конфліктів або стихійних лих, мігрантів та біженці.

У цьому коментарі ми акцентуємо увагу на такій вразливій темі, як права, свободи та захист гідності людини у цифровій сфері гуманітарної допомоги, оскільки вона нерозривно пов'язана з ризиками та загрозами перебування у цифровому світі.

Варто зазначити, що під впливом загальних тенденцій світової цивілізації змінюються умови функціонування органів публічної адміністрації, які здійснюють гуманітарну політику у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг.

Інформаційно-комунікаційне забезпечення слід розглядати як один із стратегічних напрямів підвищення ефективності публічного адміністрування та гуманітарної політики держави на всіх рівнях: галузевому, регіональному, державному, міжнародному.

Формування єдиних організаційно-правових основ гуманітарної політики у сфері інформаційно-комунікаційного забезпечення можливе з урахуванням інформаційних потреб громадян, суспільства, територіальних громад, держави, темпів розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, сучасних загроз інформаційній безпеці та є першочерговим завданням держави. І саме це питання ще гостріше постане у післявоєнний період.

Сучасний етап розвитку суспільства в Україні тісно пов'язаний зі становленням нових інформаційно-комунікаційних технологій, масове поширення яких безповоротно змінило публічне управління. Вже на рівні нормативно-правових актів констатовано факт розвитку в Україні цифрової економіки, електронного урядування та електронної демократії, розроблено плани заходів щодо реалізації цих концепцій¹.

1. Білінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні : актуальні питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 23.

Активізувалися тенденції інтеграції інформаційних систем різних гілок влади, вже залишаються у минулому локальні інформаційні мережі окремих органів публічної адміністрації та відомств. Розпочато процес інтегрованості «цифрових» систем державних установ, створено Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів, утворюються «цифрові» робочі місця державних службовців, документальне діловодство втрачає актуальність та поступово замінюється електронним документообігом.

Суспільством пред'являються підвищені вимоги до транспарентності органів публічної адміністрації, оперативності та ефективності їх роботи, що відповідно, впливає на модернізацію механізму інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації.

Так, 63,4 % опитаних громадян вважають, що рівень інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації не відповідає сучасним потребам українського суспільства, а 47,6 % з них та 56,4 % опитаних працівників органів публічної адміністрації – зазначили, що механізм інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації потребує удосконалення¹.

Основними ознаками гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг є:

1) те, що це безперервний процес, який складається з різних видів інформаційно-комунікаційної діяльності;

2) методами реалізації інформаційно-комунікаційних послуг є створення, використання, дослідження, зберігання, захист, передавання, обробка, знищення інформації;

3) основним ресурсом є інформація, вид, якість, обсяг, структура, форма, строк та носії якої визначаються інформаційними потребами суспільства;

4) засобами інформаційно-комунікаційних послуг є інформаційні системи, мережі, ресурси та інформаційні технології, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки;

5) реалізується гуманітарна політика у сфері інформаційно-комунікаційних послуг через комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів;

1. Білінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні : актуальні питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 24.

б) метою є задоволення інформаційно-комунікаційних потреб та забезпечення реалізації інформаційних прав людини та громадянина.

Отже, під адміністративно-правовими заходами з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг слід розуміти забезпечений комплексом нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних заходів неперервний процес створення, використання, дослідження, зберігання, захисту, передавання, обробки, знищення інформації та комунікативних можливостей визначеного виду, якості, обсягу, структури, форми, за допомогою інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, спрямований на задоволення інформаційно-комунікаційних потреб і реалізацію інформаційних інтересів людини та громадянина.

Технології відіграють значно більшу роль у цифрову епоху, ніж у попередні покоління, і дозволяють компаніям підтримувати постійні та засновані на досвіді відносини з окремими споживачами способами, які раніше були неможливими. У цьому контексті цифрова ера сприяє значним змінам у розумінні відповідних аспектів міжнародного гуманітарного права та пов'язаної з ним гуманітарної практики. Сандвік та ін. підкреслили, що технології значною мірою сприймаються як перетворюючий інструмент зміни основ гуманітарної діяльності. Наприклад, Microsoft інвестує 40 мільйонів доларів у застосування штучного інтелекту (ІІ) для вирішення гуманітарних питань, таких як програма реагування на стихійні лиха, потреби дітей у всьому світі, проблеми, що стосуються біженців, та проблеми з правами людини.

Адміністративно-правові заходи з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг мають ряд змістовних ознак, які передбачають визначення цілей такої реалізації. До таких цілей належить обов'язок публічної адміністрації засобами адміністративного права:

- 1) запобігти протиправному посяганню на права, свободи та публічні законні інтереси фізичних і юридичних осіб;
- 2) не дозволити порушення фізичними та юридичними особами прав свобод і публічних законних інтересів третіх осіб;
- 3) припинити порушення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб; застосувати всі передбачені компетенцією заходи щодо поновлення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб; забезпечити притяг-

нення винних осіб до адміністративної чи іншого виду юридичної відповідальності¹.

Варто зазначити, що в нашій державі в цілому сформовано законодавчу базу, яка регулює суспільні відносини в інформаційній сфері, визначено адміністративно-правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування, розподілено їх повноваження, визначено права та обов'язки, форми і методи діяльності.

Відсутність злагодженої і скоординованої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування унеможливує досягнення ефективності формування та реалізації державної політики у галузі управління національними інформаційними ресурсами на всіх рівнях. Поряд з цим, особливою рисою нашої країни є постійні реформи у соціально-економічній сфері та зміни законодавства, що в свою чергу впливає на ефективність діяльності публічної адміністрації в інформаційній сфері, є перешкодою для формування сталої системи цих органів та унормованого розподілу між ними повноважень, які стосуються як формування, так і впровадження заходів інституційно-правового змісту державної політики. Ефективність адміністративно-правового забезпечення реалізації політики у галузі управління національними інформаційними ресурсами залежить напрямку від чіткої та злагодженої діяльності публічної адміністрації у цій сфері².

Підставою для розгляду поточних перетворень у практиці гуманітарної діяльності також є той факт, що зростаюча тенденція цифровізації в країнах з економікою, що розвивається, а також у постраждалих країнах докорінно змінює контекст і способи надання гуманітарної допомоги. Активно впроваджується використання додатків для обміну повідомленнями, соціальних мереж, медіа-платформ та мобільних грошей людьми, які постраждали від гуманітарних криз, критичних ситуацій, стихійних лих та аварій. Однак у той час як цифрові технології відкривають нові можливості для спілкування в складних ситуаціях, гуманітарні та волонтерські організації не мають відповідних стандартів або міжнародно узгоджених та схвалених етичних норм для їх застосування, що у поєднанні з умовами життя людей, специфікою культури країн, що розвиваються, соціальної та

1. Адміністративне право України: підручник / В. І. Олефір, В. В. Галуцько, Ю. В. Гридасов та ін. Херсон: ХМД, 2011. Т.1: Загальне адміністративне право. С. 206–229.

2. Медяник В. Суб'єкти формування та реалізації державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект / В. Медяник. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 128-133.

матеріальна нерівність, а також проблеми з правами жінок можуть створити серйозні перешкоди для надання гуманітарної допомоги.

Крім того, оскільки взаємодія між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом у галузі прав людини визначається взаємодоповнюваністю та взаємовпливом, то цифрові тенденції, що вкоренилися у гуманітарній практиці, зачіпають весь спектр гуманітарної допомоги, а також місце та права людини у цій сфері. рамки.

Враховуючи відповідні масштаби цифрової гуманітарної діяльності, цей коментар спрямований на те, щоб поставити питання щодо найважливішої галузі прав, свобод та захисту гідності людини в контексті цифрової гуманітарної допомоги шляхом аналізу світового досвіду та виявлення проблем та обмежень останніх запровадження технологій для підтримки правозахисної гуманітарної практики.

На сьогодні інформаційна безпека гуманітарного простору це не тільки і не стільки «стан захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз», скільки система забезпечення таких інтересів правовими, організаційними та іншими засобами публічно-правового спрямування. Іншими словами вона передбачає політичну стратегію та управлінську тактику, соціальні технології та ефективний інструментарій забезпечення національних інтересів у сфері гуманітарної діяльності. Для цього потрібно виходити з того, що:

по-перше, інформація (як система виробництва, поширення та споживання відомостей та знань) є невід'ємною складовою гуманітарної сфери, прямо впливає на розвиток культури, мистецтва, науки, освіти та ін. галузей гуманітарного розвитку;

по-друге, у загальному спектрі напрямів державної гуманітарної політики «інформаційний сегмент» стає домінуючим, що зумовлено об'єктивними процесами перетворення складових гуманітарного розвитку українського суспільства у головний стратегічний курс державної політики, особливо в умовах посилення зовнішніх загроз (насамперед, з боку РФ) інформаційно-комунікаційному гуманітарному простору України;

по-третє, гуманітарна сфера у своєму структурно-контентному розмаїтті продукується засобами масової інформації, визначаючи через інформаційно-комунікаційні послуги естетичні смаки та уподобання, ціннісно-нормативні тенденції і тим самим – змістовні характеристики усіх системоутворюючих вимірів культури, мистецтва, освіти, науки, охорони здоров'я та інших складових гуманітарної сфери;

по-четверте, гуманітарна природа інформаційної політики полягає у сукупності способів (механізмів) нормативної регуляції з акцентом на інтенсивну інформаційно-просвітницьку роботу з національною та зарубіжною громадськістю та розвиток інформаційного простору України.

Реалізація державної гуманітарної політики в інформаційній сфері має відбуватися на тлі урахування, насамперед, не корпоративних (так званих «приватних»), а загальнодержавних інтересів шляхом вироблення правових основ діяльності суб'єктів публічного адміністрування інформаційно-комунікаційним простором, дотримання найважливіших та дієвих принципів інформаційної та соціогуманітарної політики держави, серед яких «принцип соціального партнерства», що передбачає взаємне співробітництво всіх гілок влади, їхню взаємодію з інституціями громадянського суспільства, підприємницькими колами, громадянами тощо.

Однак в цьому сенсі принциповим питанням залишається позбавлення декларативного характеру реалізації цього важливого напрямку державної гуманітарної політики, адже деструктивними чинниками реалізації права громадян на безпечне інформаційне середовище відповідно до Стратегії національної безпеки України, є «агресивні дії росії, що підривають суспільно-політичну стабільність з метою знищення держави Україна й захоплення її території, в тому числі інформаційно-психологічну війну, приниження української мови й культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу, а також ведення інформаційної війни проти України, відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіакультури суспільства, уразливість об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак, фізична й моральна застарілість системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом¹.

На сьогодні широкомовна прокламація цілей і завдань ефективної реалізації інформаційної складової державної гуманітарної політики надихає більшість, проте насправді ці завдання дотепер не підкріплені жодною конкретною справою. Особливо наочно це видно на прикладі публічно-правового забезпечення реалізації права громадян на безпечне

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про національну безпеку України»: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 URL : www.president.gov.ua/documents/2872015-190.

інформаційне гуманітарне середовище. Наразі основні нормативно-правові акти, які утворюють відповідне інформаційне законодавство та регулюють цю найважливішу сферу, не відзначаються досконалістю, адже йому (законодавству) притаманні такі недоліки як:

розпорошення нормативних приписів у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили;

регулювання найважливіших проблем забезпечення інформаційної безпеки в гуманітарному просторі переважно підзаконними нормативно-правовими актами;

неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так із Законом України «Про інформацію» та чинною Конституцією України;

декларативність значного масиву норм інформаційного законодавства без указівок на шляхи їх реалізації, внаслідок чого спостерігається низький рівень правореалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки, насамперед в гуманітарному просторі;

наявність численних бланкетних чи відсильних норм права, багатьох абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення або чіткого визначення, а також відсутність закріплення фундаментальних, базових дефініцій (наприклад, «гуманітарна інформаційна безпека», «загрози інформаційній безпеці в гуманітарній сфері», «джерелами загроз інформаційній безпеці» та ін.)¹.

Навіть сам Закон України «Про інформацію» далекий від оптимального стану та є доволі застарілим, адже в ньому немає чітких тлумачень основних понять, не визначено конкретних заходів відповідальності за порушення відповідних положень, а головне – не прописано механізмів неминучого наступу цієї відповідальності, а такими мають бути:

- створення умов щодо захисту свободи слова, права на професію журналіста, медіаосвіти та підвищення рівня медіа грамотності суспільства;

- здійснення заходів щодо протидії гібридній війні (інформаційна складова), інформаційним загрозам, фейковим новинам та онлайн-дезінформації суспільства, кібератакам, репутаційним ризикам тощо;

- проведення діяльності націленої на повноцінну інформаційну європейську інтеграцію;

- побудова системи державних комунікацій (урядових та стратегічних комунікацій);

1. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О. В. Олійник. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 133.

- верифікація сторінок органів державної влади, державних інституцій та їх посадових осіб у соціальних мережах;
- забезпечення комунікаційної підтримки процесу реалізації реформ;
- проведення соціальних інформаційних кампаній, у т.ч. розміщення соціальних роликів у мережі Інтернет та на українських телеканалах;
- підтримка суспільного телебачення та розвиток національного радіомовлення;
- проведення заходів щодо інформаційної реінтеграції тимчасово окупованої території;
- створення умов щодо популяризації України у світі (у т.ч. українського кінематографу), формування її позитивного іміджу.

Необхідно також зазначити, що будь-які адміністративно-правові заходи з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг не можливі без використання відповідних методів. Так, під методами адміністративно-правового забезпечення гуманітарної політики у вказаній сфері варто розуміти систему прийомів, засобів та способів її практичного здійснення, втілення у життя.

До основних належать:

- організаційно-розпорядчі;
- правотворчі;
- економічні;
- інформаційні;
- ідеологічні.

За характером впливу ці методи можуть мати як імперативний зміст, так і диспозитивну природу.

Необхідно також зазначити, що потрібно обрати оптимальне поєднання цих методів, щоб вони були більш гнучкими та адаптованими до умов надання інформаційно-комунікаційних послуг, оскільки ці методи є взаємозалежними та взаємозумовленими в процесі їх застосування. Тому лише в комплексі можуть створювати ефективну систему способів, прийомів та засобів адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг.

В чому ж полягає потреба у здійсненні державою адміністративно-правових заходів з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг? Це обґрунтовано об'єктивно існуючими інформаційно-комунікаційними проблемами, які пов'язані

з нестачею, недостовірністю, неповнотою інформації про всі напрями функціонування держави та відповідних органів публічної адміністрації та реалізації гуманітарної політики у вказаній сфері. Вирішення ж цих проблем повинно бути спрямоване, в першу чергу, на удосконалення роботи органів публічної адміністрації у зазначеній сфері та не суперечити Основному Закону нашої держави, а також принципам справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Відтак, під адміністративно-правовими заходами з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг слід розуміти усвідомлену, офіційно визнану та підтримувану державою діяльність, яка реалізована у нормативно-регламентованій діяльності відповідних органів щодо одержання, надання, використання, поширення, зберігання інформації про усі напрями функціонування держави з метою надання якісних інформаційно-комунікаційних послуг для забезпечення ефективної реалізації прав людини та громадянина.

Отже, проведення будь-яких подальших реформ гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг в сучасних умовах потребують:

- досягнення балансу централізації та децентралізації влади з питань надання інформаційно-комунікаційних послуг;
- впровадження уніфікованої методики розробки регіональних та місцевих програм надання інформаційно-комунікаційних послуг та їх фінансування;
- створення правових та економічних механізмів гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг;
- врегулювання на законодавчому рівні гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг.

Як уже зазначалося, адміністративно-правові заходи з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг мають своє законодавче врегулювання. Його аналіз дає можливість дійти висновку, що на сьогодні до основних недоліків можна віднести:

- фрагментарне запровадження електронних послуг в Україні;
- зарегулюваність у сфері гуманітарної політики щодо надання інформаційно-комунікаційних послуг;
- недосконалість законодавчої регулювання наземного цифрового телевізійного мовлення;

- відсутність механізмів належного захисту у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг;

- відсутність єдиного центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та/або реалізацію державної політики розвитку інформаційного суспільства, сфери телекомунікацій, програмування¹.

Для ефективної реалізації адміністративно-правових заходів з реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг в Україні важливо створити регуляторну основу для функціонування їх відповідних інститутів, а також засобів та способів вказаної реалізації.

При цьому, основною задачею органів державної влади є створення справедливих, зрозумілих, прозорих умов щодо гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг.

В контексті теми підрозділу варто акцентувати увагу на складності встановлення суб'єктів, які беруть участь в реалізації державної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг, оскільки усі публічні адміністрації звітують і комунікують із громадськістю щодо своєї діяльності тощо. Разом із тим, є два ключових міністерства, які не лише реалізують, але й формують державну політику у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг, особливо в питання контролю за безпечністю інформації.

Профільним, звісно, є відносно нове Міністерство інформаційної політики України, яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах інформаційного суверенітету України, державного іномовлення та інформаційної безпеки. Відповідно серед основних завдань Міністерства постають:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами;

1-1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державного іномовлення;

1. Краснокутська О. Стан та перспективи розвитку законодавства у сфері інформаційно-комунікаційних технологій URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ukrayinskiy-shlyah-ikt.html>

1-2) забезпечення розбудови в Україні системи державних стратегічних комунікацій;

2) забезпечення здійснення реформ засобів масової інформації щодо поширення суспільно важливої інформації¹.

Відповідно до завдань можна зробити висновок, що Міністерство займає ключове місце в питаннях інформаційного суверенітету, яке не входить до складу суб'єктів сектору безпеки і оборони. В питаннях взаємодії з іншими публічними адміністраціями виділяємо повноваження щодо участі у підготовці центральними органами виконавчої влади планів і програм навчання фахівців у сфері інформаційної політики, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації; організовує навчання державних службовців з питань, що належать до його компетенції².

В питаннях інформаційної безпеки Міністерство вживає заходів до захисту прав громадян на вільний збір, зберігання, використання і поширення інформації, у тому числі на тимчасово окупованих територіях та у районі проведення антитерористичної операції відповідно до покладених на нього завдань в рамках закону про воєнний та надзвичайний стан; розробляє та вносить на розгляд Кабінету Міністрів України програмні документи у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу; проводить моніторинг інформації у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації та інформує про його результати Кабінет Міністрів України³. Щодо питань моніторингу вважаємо за доцільне розширити *пункт Положення про Міністерство інформаційної політики України, а саме п.п.21 п. 4 й викласти у наступній редакції: «21) проводить моніторинг інформації у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації, соціальних мережах та інформує про його результати Кабінет Міністрів України;»*. Нажаль, питання соціальних мереж в правовому полі майже не врегульоване, а саме соціальні мережі є основою розповсюдження інформації між людьми наразі.

Водночас, вважаємо за необхідне в умовах, коли Міністерство займається інформаційною безпекою, що підкреслено нормативно в Положенні, доповнити в питаннях взаємодії Міністерства інформаційної

1. Положення про Міністерство інформаційної політики України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF#Text>

2. Положення про Міністерство інформаційної політики України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF#Text>.

3. Там само.

політики України з іншими органами влади п. 7 Положення про Міністерство інформаційної політики України доповнити пунктом 7-1 й викласти його в наступній редакції: «7-1. *Міністерство інформаційної політики України у процесі виконання покладених на нього завдань щодо забезпечення інформаційної безпеки взаємодіє в установленому порядку з суб'єктами сектору безпеки і оборони України*».

В контексті адміністративно-правового забезпечення реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг варто висвітлити основні завдання Міністерства цифрової трансформації, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, розвитку інфраструктури широкосмутового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті¹. Відштовхуючись від визначення цього Міністерства можна стверджувати, що воно займає ключову роль у забезпеченні суспільства якісними інформаційно-комунікативними послугами усього державного апарату України.

Відповідно до Положення серед основних адміністративно-правових заходів забезпечення реалізації гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг можна виділити виконання функції генерального державного замовника Національної програми інформатизації та інших державних програм цифровізації, зокрема: здійснює моніторинг у сфері інформатизації; погоджує та координує галузеві, регіональні програми та проекти інформатизації, програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування і вносить подання Кабінетові Міністрів України щодо зупинення

1. Про Міністерство цифрової трансформації України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

виконання таких програм та проектів. Також Міністерство забезпечує методологічну, нормативно-правову, інформаційну та організаційну підтримку процесів формування і виконання Національної програми інформатизації; проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів); також воно проводить цифрову експертизу та готує відповідні висновки до проектів відповідних актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади¹;

Одним з важливих заходів є здійснення моніторингу якості надання електронних та адміністративних послуг, широкосмутового доступу до Інтернету, відкритих даних, оскільки це є ключовим елементом комунікації та надання інформації публічних адміністрацій громадянам. Також Міністерство здійснює державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; також Міністерство має право здійснювати нагляд і контроль за формуванням та виконанням Національної програми інформатизації².

Оскільки сьогодні у інформаційному просторі існує безліч проблем, то серед пріоритетних заходів реалізації гуманітарної політики в галузі управління національними інформаційними ресурсами соціологічні аналітичні спостереження виділяють наступні:

- створення умов щодо захисту свободи слова – 61,3%;
- розвиток інформаційного простору України – 58,7%;
- підвищення рівня медіаграмотності суспільства – 54,2%;
- на необхідність здійснення заходів щодо протидії гібридній війні (інформаційна складова), інформаційним загрозам, фейковим новинам та онлайн-дезінформації суспільства, кібератакам, репутаційним ризикам – 51,1%;
- проведення діяльності націленої на повноцінну інформаційну європейську інтеграцію – 45,8% респондентів;
- побудова системи державних комунікацій – 39,7%;
- необхідність верифікації сторінок органів державної влади, державних інституцій та їхніх посадових осіб у соціальних мережах – 35,3%;

1. Там само.

2. Про Міністерство цифрової трансформації України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.

- проведення соціальних інформаційних кампаній – 30,7%;
- створенні умов щодо популяризації України у світі, формування її позитивного іміджу – 24,4%¹.

Закон України «Про інформацію» потребує значного доопрацювання і далекий від оптимального стану та є доволі застарілим, адже в ньому немає чітких тлумачень основних понять, не визначено конкретних заходів відповідальності за порушення відповідних положень, а головне – не прописано механізмів неминучого наступу цієї відповідальності.

Таким чином, під впливом загальних тенденцій цифровізації змінюються умови функціонування органів публічної адміністрації, розширюється коло їх електронних ресурсів, збільшуються обсяги інформації, що ними використовуються, запроваджуються нові засоби та методи їх комунікації, змінюються їх інформаційні потреби та інтереси, а відповідно, модернізуються адміністративно-правові засади їх інформаційного забезпечення. Тільки визначення єдиних цілей, принципів, методів, засобів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації дозволить їх систематизувати, а отже, й забезпечити ефективне публічне адміністрування у сферах економіки, фінансів, промисловості, освіти, науки, культури, туризму, екології, енергетики, правопорядку, судочинства, оборони, національної безпеки та інших.

3.6. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Соціальний захист населення державою є однією з найважливіших вимог виваженої політики, спрямованої на створення рівноважного стану всіх верств суспільства. Саме поняття «соціальний» має в основі латинське слово «socium», що означає «спільність» або «об'єднання городян, громадян». Правові основи безпосередньої реалізації ідей соціальної справедливості були закладені ще у документах Французької буржуазної революції 1789-1794 рр., а також у нормах радянського права ХХ століття. Сучасні західноєвропейські політики висловлюють

1. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів / Л.В. Сергієнко. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 2(88). С. 162–173. [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173)

згоду з тим, що зникнення системи «реального соціалізму» наприкінці минулого століття стало каталізатором об'єднання Європи¹.

Проблеми модернізації соціальної сфери як важливої складової реалізації гуманітарної політики сучасної держави мають неоднозначний та доволі складний характер з причин високого рівня соціальної нерівності суспільства, невідповідності розподілу ресурсів, доступу до соціальних благ, недостатнього соціального захисту населення. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми теорії та практики соціальних змін в суспільстві, забезпечення людських взаємовідносин, реалізацію права громадян на працю та соціальний захист від безробіття, права будь-якої людини на економічну активність, продуктивну зайнятість, добробут та достойне життя.

Право кожного на гідний рівень життя відповідно до міжнародних стандартів включає в себе наступні елементи: 1) право на здійснення необхідних для підтримання гідності і для вільного розвитку його особистості прав у економічній, соціальній та культурній сферах; 2) право на такий життєвий рівень, який необхідний для підтримання здоров'я та добробуту його сім'ї, що включає право на достатнє харчування, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування; право на соціальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, настання старості чи іншого випадку втрати засобів до існування із незалежних від особи обставин; 3) право на постійне покращення умов життя; 4) право на свободу від голоду, що забезпечується прийнятими державою індивідуальних та колективних заходів щодо удосконалення виробництва, розподілу та споживання².

Забезпечення повноцінної реалізації окреслених прав і свобод людини неможливе без активної ролі держави, втручання публічної адміністрації, у тому числі й суб'єктів наділених делегованими повноваженнями, у процесі соціального захисту населення, забезпечення гарантованості реалізації права кожного на працю та соціальний захист від безробіття. Держава через активну політику зайнятості населення, як визначального способу розв'язання суперечностей у цій сфері, що охоплює широкий спектр різноманітних правових, соціальних та

1. Де ла Парте П. Европа на пороге XXI века. // Европа на пороге XXI века. / Актуальные проблемы Европы: проблемно-тематический сборник. Выпуск 4: Европа на пороге XXI века: Ренессанс или упадок? / [Редкол.: Т.Г. Пархалина (гл. ред.) и др.] М.: ИНИОН РАН, 1998. С. 12-29.

2. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник / В. І. Малімон. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. С. 135.

економічних проблем, здійснює державне регулювання ринку праці, що передбачає, насамперед, підтримку його ефективного функціонування шляхом створення необхідних умов для досягнення збалансованості та рівноваги його елементів – попиту та пропозиції, ціни робочої сили, а також узгодженості ринку праці з іншими ринковими структурами. Така політика базується на основоположних принципах цільової орієнтації сукупності елементів ринку, відповідних інструментах державного втручання в економічні і соціальні процеси за допомогою необхідних регулюючих дій влади, форм і методів регулювання, і які спрямовані на вирішення проблем у сфері ринку праці та зайнятості населення¹.

Через застосування заходів прямого та непрямого впливу на ринок праці, які забезпечують досягнення найбільш повної, ефективною та раціональною зайнятості працездатного населення й підтримку необхідного рівня професійної підготовки та кваліфікації працівників², державна політика соціального захисту населення є своєрідним цільовим та водночас проміжним орієнтиром та невід'ємним елементом реалізації державної політики в гуманітарній сфері країни в цілому.

Складна ситуація, в якій опинилася більша частина населення української держави, зобов'язує до переоцінки наявних уявлень про політику соціального захисту населення (соціальну політику), її зміст та методи здійснення, визначення місця та ролі у формуванні гуманітарної політики держави, підкреслення її значення як важливого індикатора реалізації останньої. Дуже важливо, що держава по-новому починає оцінювати суть проблеми та свої завдання, що випливають із статті 1 Конституції України, де проголошено її соціальний статус, спрямований на формування умов гідного життя і розвитку людей.

В умовах нестабільності сучасного суспільного життя, що характеризується, насамперед, послабленням правопорядку, поширеністю зовнішніх трудових мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, невідповідністю між задекларованими нормами та реальним станом

1. Коваль С. П. Механізм державного регулювання ринку праці / С. П. Коваль. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 29(1). С. 243-249. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29\(1\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29(1)__32).

2. Козарь Т. П. Державне регулювання зайнятості населення в Україні: автореф. дис. ... к. н. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т. П. Козарь / Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. С. 5; Толуб'як В. С., Мельник Л. А. Основні питання державного регулювання зайнятості населення в дослідженнях українських науковців / В. С. Толуб'як, Л. А. Мельник. *Економіка та держава*. 2014. № 7. С. 105.

забезпечення основних соціальних стандартів та гарантій, відомим протистоянням центру та регіонів, виникненням інших негативних соціальних процесів, питання забезпечення соціальної захищеності, гарантованості реалізації права громадян на працю та соціальний захист від безробіття стають наразі пріоритетними об'єктами уваги органів державної влади, місцевого самоврядування та зацікавлених інституцій громадянського суспільства.

Труднощі, викликані наслідками світової фінансово-економічної кризи, пандемії коронавірусу, збройними конфліктами тощо актуалізують потребу в аналізі поточного стану соціальної діяльності, що є передумовою ефективної реалізації гуманітарної політики, та визначенні наявних перспектив і напрямків розвитку. Практика переконує в тому, що масштабні зміни у діяльності тієї чи іншої системи тільки тоді матимуть успіх та продуктивність, коли цілі, напрями та методи реформування, запроваджені «зверху», ініційовані органами управління системи, будуть підтримані «знизу», тобто виконавцям, покликаними практично здійснити діяльність щодо перетворення цієї системи. Особливої актуальності в умовах ринкових відносин набувають проблеми якості соціальних послуг, розробки нормативів їх надання різним верствам населення залежно від реальних потреб, забезпечення якісного соціального обслуговування через надання публічно-сервісних соціально-значущих послуг, забезпечення ефективності адресних соціальних проєктів тощо.

Соціальна політика займає особливе місце у системі внутрішньої державної гуманітарної політики, основним змістом якої є регулювання всього комплексу соціальних процесів та відносин між людьми в суспільстві. Вона невід'ємна та взаємообумовлена гуманітарною політикою, адже остання переважно і розкривається через соціальний напрямок реалізації гуманітарної функції держави, орієнтована на захист соціально незахищених верств населення, організацію діяльності публічної адміністрації щодо розв'язання сучасних соціальних проблем.

Державна політика в сфері соціального захисту населення не уявляється монолітною, вона є структурованою та складається з багатьох взаємозалежних інституційно-правових елементів. Реалізація кожного елементу, запровадження кожного механізму – все це відбувається тим ефективніше, чим раціональніше побудовано структуру органів публічного управління в згаданій сфері, про що наголошують й більшість українських правників, які досліджували цю проблему, зокрема¹.

1. Аріфходжаєва Т. Б. Публічне адміністрування у сфері соціального захисту населення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07, Київ, 2016. 20 с.; Шабанов Р. І.

Означена складова гуманітарної політики є достатньо багатогранним процесом, про що свідчить її інституалізація в суспільстві, адже вона складає собою сукупність суспільних відносин, що виникають між соціальними суб'єктами з реалізації основних цілей суспільства, у центрі яких головна мета – людина, її життєзабезпечення, благополуччя, соціальний розвиток, соціальний захист і безпека. Саме держава, як складне соціальне утворення, не здатне забезпечити гуманітарний розвиток суспільства без впровадження гнучких форм зайнятості з метою вирішення проблем безробіття та пошуку шляхів оптимізації використання робочої сили, без впровадження новітніх соціально–правових механізмів регулювання поведінки особи в сфері трудових відносин, через розвиток колективно- та індивідуально- договірною врегулювання питань у сфері праці та соціального захисту населення.

Ефективна реалізація цього напрямку державної політики в гуманітарній сфері країни залежить від багатьох чинників, визначальне значення серед яких, на думку В. М. Тригубенка, мають:

юридичний (якість нормативних приписів, ефективність державного регулювання соціально-економічних процесів, результативність публічного адміністрування сферою соціального захисту населення, застосування контрольно-наглядових та превентивно-примусових механізмів усунення дискримінації на ринку праці тощо);

політичний (стабільність політичної системи в країні, розвиток громадянського суспільства, ідеологічний плюралізм та ін.);

економічний (ефективність ринкових механізмів, стабільність податкової системи, стійкість кредитно-фінансової системи, наявність системи менеджменту якості та ін.);

інноваційний (рівень використання нових інформаційних технологій, прогресивність технологічних процесів, рівень кваліфікації персоналу тощо)

Правова природа права на зайнятість як юридичного механізму забезпечення зайнятості населення / Р. І. Шабанов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 26. С. 119-124; Мельничук Л. С. Основні проблеми зайнятості населення України / Л. С. Мельничук. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Економіка*. 2012. Т. 189, Вип. 177. С. 105-108; Гаман Н. О. Державна політика в сфері регулювання зайнятості населення. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2010. Вип. 1. С. 172-179; Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості: навч. посібник / Васильченко В. С. К.: КНЕУ, 2003. 252 с.; Болотіна, Н. Б. Трудове право України: підручник [Текст] / Н. Б. Болотіна // 2-ге вид. К.: Вікар, 2004. 725 с.; Білан Ю. В. Державна політика у сфері зайнятості населення URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2015_21_1_10

і соціальний (якість життя та освітній рівень населення, усвідомлення важливості працевлаштування) чинники¹.

Не менш значущим у напрямі досягнення цілей реалізації державної політики в соціальній сфері є також інституційний аспект, що, на думку Мойсіяхи А. В., виявляється в певному упорядкуванні органів управління соціогуманітарною сферою, визначенні цільових орієнтирів, спрямованих, на досягнення максимального рівня виконання завдань загальнодержавного і місцевого (локального) значення, інструментом вдосконалення системи організаційно-правового забезпечення державної політики у сфері соціального захисту населення, задоволення потреб його соціально-гуманітарного розвитку². Без соціальної підтримки не можлива реалізація елементарних потреб гуманітарного розвитку, яка розуміється як система заходів, що забезпечують соціальні гарантії окремим категоріям громадян, що встановлюються законами та іншими нормативно-правовими актами. Систематизація соціальної підтримки та забезпечення процесу її інституалізації у межах формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері передбачає такі її основні якісні характеристики як: ступінь охоплення населення; категорії громадян, яким надається допомога; умови отримання соціальних послуг (критерії потреби); обсяг наданих соціальних послуг; форми підтримки; суб'єкт відповідальності; принципи фінансування, широта правового охоплення проблем соціальної підтримки тощо.

Сприятиме гуманітарному розвитку будь-якої країни і:

розвинута система страхових соціальних відрахувань та високий рівень податків, що формують бюджет та розміри бюджетних відрахувань на соціальну сферу;

розвинута система заходів соціальної підтримки, послуг і соціальних служб для всіх груп населення;

розвинута правова система, де закладено поділ влади, чітка реалізація функцій кожної її гілки, якісна нормативно-правова основа соціальної роботи, взаємодія державних органів, громадянського суспільства та приватних ініціатив;

1. Тригубенко В. М. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення : дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Дніпро, 2020. С. 61.

2. Мойсіяха А. В. Інституціональний складник механізмів реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері / А. В. Мойсіяха. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Випуск 17. С. 73-79.

забезпечення державою відповідальності за гідний рівень життя громадян та їх соціальний захист.

Ефективність соціальної політики залежить від багатьох критеріїв, проте визначальними можна вважати:

її місце серед пріоритетів реалізації гуманітарної політики країни в цілому;

розподіл соціальних функцій між державою, громадянським суспільством та підприємницьким сектором;

масштаби державного втручання у сферу соціального захисту населення;

встановлення ролі держави у забезпеченні реалізації права людини на гідне та якісне життя;

визначення цільового інструментарію соціальної політики залежно від ставлення держави до соціальних проблем суспільства.

Відтак, сутнісною характеристикою сучасного етапу суспільного розвитку є ефективний соціальний напрямок реалізації гуманітарної політики держави, визнаний сформувати сприятливі умови життєдіяльності громадян на основі високих соціальних стандартів, умов праці, подолання безробіття та забезпечення соціального захисту населення. Якісні та кількісні показники таких стандартів знайшли своє вираження у міжнародних соціальних нормах та правилах, які виступають важливими критеріями визначення ступеня соціальності держави та ефективності її гуманітарної політики.

Важливим завданням соціальної складової гуманітарного розвитку країни на етапі індустріального суспільства є створення систем соціального захисту та інститутів соціального забезпечення, здатних компенсувати наслідки соціальних ризиків для громадян. Їх понятійний зміст відображає прийняті концепції у тому чи іншому соціумі, а також законодавче закріплення ролі та відповідальності соціальних суб'єктів та держави в цілому.

Власне соціальне забезпечення індивіда відповідно до Проекту Концепції гуманітарного розвитку України, схваленого 14 березня 2008 року, сприятиме наданню можливостей для підвищення соціального статусу особистості, її гуманітарного розвитку, в тому числі шляхом створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, реалізації нею всіх своїх професійних можливостей, досягнення високих соціальних стандартів, впровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізації людського і природного середовища, збереження

та зміцнення здоров'я громадян України, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності¹.

Не випадково, під соціальним забезпеченням в широкому сенсі розуміється «сукупність певних соціально-економічних заходів, що здійснюються та підтримуються державою та пов'язані із забезпеченням громадян непрацездатного віку та стану, медичним забезпеченням та лікуванням, як важливими засобами оздоровлення, профілактики та відновлення працездатності»².

Соціальне забезпечення, як гуманітарна категорія, відображає сукупність відносин, що складаються у суспільстві з приводу виробництва, розподілу та перерозподілу суспільного продукту з метою забезпечення адекватної соціальної підтримки нужденних верств населення, нездатних самостійно розв'язати проблеми матеріального характеру, а відтак і гуманітарно розвиватися. Основною функцією соціального забезпечення як соціального інституту реалізації гуманітарної політики держави полягає у відновленні рівня матеріальної забезпеченості індивідів, порушених під впливом соціальних ризиків. Свідченням тому є досвід окремих країн, який вказує на те, що лише третина країн, мешканці яких складають 28% світового населення, мають повноцінну систему соціального забезпечення у відповідності із визначенням даним Конвенцією МОТ № 102, і лише біля 20% населення працездатного віку³.

Не викликає сумніву нагальна необхідність доопрацювання нині діючих та розробки принципово нових нормативно-правових актів, які б стали основою для підсистем законодавства у сфері забезпечення зайнятості населення, реалізації права громадян на працю та соціальний захист від безробіття. Важливість такого підходу полягає в тому, що тільки таким чином можна забезпечити стабільну державну політику із соціальних питань, підкріплену загальними законодавчими пріоритетами формування та реалізації гуманітарної політики української держави. Відмова від законодавчого регулювання та нормативного упорядкування соціальної системи загалом та сфери соціального

1. Проект від 14.03.2008 р. Концепції гуманітарного розвитку України URL: <https://pandia.ru/text/79/524/31969.php>

2. Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР. М.: Юридическая литература, 1974. С. 10.

3. Социальное обеспечение в мире. Обеспечение охвата во время и после кризиса 2010/2011/ Международная организация труда. Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. Женева, 2012. С. 1.

захисту населення зокрема, не може виключати стихійного некерованого розвитку подій, що насамкінець негативно вплине на додержання гуманітарних принципів, реалізацію політики національної безпеки в гуманітарній сфері, захист життєво важливих інтересів української держави, суспільства і людини, які в цій сфері актуалізуються, ідеологічне забезпечення процесів національної консолідації, формування та підтримання національної ідентичності, виховання патріотизму і високих моральних якостей підростаючого покоління. Тому інтенсифікація законотворчої діяльності органів державної влади (урядових ініціатив), зокрема компетентних у соціальній сфері суб'єктів публічного адміністрування, наразі є вкрай актуальним питанням. Враховуючи те, що управління соціальними секторами є головною функцією компетентних органів виконавчої влади, причому на всіх рівнях публічного адміністрування гуманітарним розвитком української держави, викладене здається логічно вірним. При цьому сама ж соціальна політика є важливим напрямом реалізації гуманітарної політики в цілому та предметом спільного відання різних суб'єктів публічного адміністрування як за територіальним принципом, так і за функціональним спрямуванням. Можливе позбавлення центральних органів виконавчої влади виконання певних соціальних функцій не означатиме скасування державних соціальних гарантій у територіальних суб'єктах. На вищому рівні публічного адміністрування сферою соціального захисту населення слід залишити лише ті функції, які дійсно не можна делегувати територіальній громаді та її органам, серед яких:

- вироблення загальнонаціональних засад соціальної політики;
- забезпечення єдиного соціального простору та розроблення відповідних загальнодержавних мінімальних гарантій соціального захисту населення;
- встановлення єдиних соціальних стандартів, що відображають «порогові» значення якості життя в країні та її регіонах;
- розробку цільових соціальних програм та основних критеріїв оцінки стану соціального середовища;
- формування державних резервних фондів та системи страхування соціальних ризиків в країні.

На сьогодні існує багато підходів до розуміння соціального захисту населення як правового явища, що має визначальне значення для становлення та розвитку будь-якої людини, забезпечення гідного рівня життя населення країни, формування і розвитку професійних можливостей кожного громадянина, становлення та розкриття особистості.

Насамперед, слід звертатися до проголошеного конституційного права людини на працю та соціальний захист, передбаченого статтею 5-1 Кодексу законів про працю України, яким держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України: вільний вибір виду діяльності; безоплатне сприяння державними службами зайнятості в підборі роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб тощо¹.

У сфері зайнятості державне гарантування соціального захисту передбачає: 1) вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміну професії; 2) одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства; 3) професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці; 4) професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці; 5) підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями; 6) безоплатне сприяння у працевлаштуванні, обранні відповідної роботи та одержанні інформації про ситуацію на ринку праці та перспективи його розвитку; 7) соціальний захист у разі настання безробіття; 8) захист від дискримінації у сфері зайнятості, необґрунтованої відмови в найманні на роботу і незаконного звільнення; 9) додаткове сприяння в працевлаштуванні окремих категорій громадян тощо².

Серед сучасних тенденцій у соціальній політиці країн заходу слід відзначити перехід від пасивних до активних заходів, де акцент робиться на професійній підготовці, працевлаштуванні, адресній допомозі нужденним; проведенні реформ у соціальному забезпеченні, медичному страхуванні з метою скорочення соціальних витрат; здійсненні змін у податково-бюджетній системі, що передбачають передачу основної частки податкового навантаження на заможні верстви населення та інших. Соціальна політика економічно розвинених країн у своїй темі спрямована не тільки на захист людини від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість), але й на недопущення економічної та соціальної нерівності, надання вільного доступу до якісних медичних послуг та освіти. Її заходи мають носити адресний характер.

1. Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50. Ст. 375.

2. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року / *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.

Отже, у вузькому розумінні соціальна політика держави як важливий напрям реалізації та досягнення загальних цілей державної гуманітарної політики фактично є діяльністю публічної адміністрації, пов'язаної із визначенням інтересів, змісту діяльності, функцій та завдань держави щодо створення умов життєдіяльності для кожного окремого громадянина, формування оптимальної соціальної інфраструктури суспільства.

В більш широкому значенні політика соціального захисту населення: 1) виступає як невід'ємна складова гуманітарної політики та державної політики взагалі; 2) визначається характером цілей, що переслідуються державою для задоволення гуманітарних потреб суспільства та окремої людини; 3) є концептуальним напрямом забезпечення соціального стандарту в суспільстві, а саме мінімально необхідного рівня задоволення соціальних потреб населення; 4) забезпечується шляхом упорядкування відносин та підтримання балансу публічних та приватних інтересів у сфері реалізації права громадян на працю та соціальний захист від безробіття з використанням адміністративно-правових засобів (інструментальною складовою цього регулювання виступають саме адміністративно-правові засоби дозвільно-зобов'язального характеру, які трансформуються в правила соціального забезпечення населення); 5) забезпечується публічною адміністрацією шляхом здійснення на постійній основі цілеспрямованого впливу на відповідну сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку з реалізацією кожним громадянином права на працю та соціальний захист у разі настання безробіття; 6) залежить від економічної політики країни, але передбачає упорядкування усієї сукупності правовідносин, що виникають в соціальній сфері, за допомогою норм адміністративного та інших галузей права.

Тобто, іншими словами, якщо говорити про адміністративно-правове забезпечення соціального захисту населення як напряму реалізації гуманітарної політики держави, то варто розуміти що мова йде про механізм адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики, який включає в себе органічне поєднання організаційно-управлінських, нормативно-правових, фінансово-економічних, інформаційно-аналітичних складових, які у своїй сукупності включають заходи і засоби, завдяки яким здійснюється формування та впровадження у життя державної соціальної політики. Таким чином, у широкому розумінні механізм адміністративно-правового забезпечення представляє собою інструмент впровадження у життя державної соціальної політики. У вузькому розумінні він представляє сукупність

засобів, способів, інструментів та інших елементів практичного втілення у життя положень державної соціальної політики, досягнення її мети та завдань.

Слід зауважити, що вітчизняній державній соціальній політиці, як адміністративно-правовій категорії властиві такі ознаки:

- державна соціальна політика є правовою формою організації та здійснення діяльності органів державної та місцевої влади, місцевого самоврядування у соціальній сфері;

- державна соціальна політика є сукупністю цілеспрямованих заходів, містить положення щодо перспектив розвитку соціальної сфери, має обов'язковий характер, адже містить перелік заходів, які мають бути реалізовані органами публічної адміністрації;

- державна соціальна політика спрямована на розв'язання соціальних проблем і врегулювання суспільних відносин у соціальній сфері, маючи комплексний характер дозволяє спрямовувати в необхідних напрямках діяльність публічної адміністрації;

- формування та здійснення публічною адміністрацією державної соціальної політики відбувається за допомогою спеціальних адміністративно-правових засобів, форм, методів та адміністративних процедур.

Якщо аналізувати сучасні умови державотворення, то варто зазначити, що змістом державної соціальної політики мають бути відповідні стратегічні напрями та пріоритети, а саме:

- Досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей. Напрямами державної соціальної політики у цій сфері мають стати такі пріоритети:

- 1) формування широкого прошарку середнього класу;
- 2) підвищення тривалості здорового та працездатного життя населення;
- 3) стабільність податкової системи та встановлення поміркованих податків з доходів від власності та підприємницької діяльності;
- 4) відхід від орієнтації на дешеvu робочу силу.

- Забезпечення зайнятості населення та належної охорони праці, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили. Пріоритетними шляхами вирішення проблемних питань у цьому напрямі є:

- 1) зростання економічно та працездатно активного населення;
- 2) відповідність заробітної плати європейським стандартам, підвищення зайнятості населення;

- 3) створення нових робочих місць;
- 4) формування і утримання високопрофесійних фахівців;
- 5) розвиток професійно-технічної освіти.

- Забезпечення прав і соціальних гарантій окремих верств населення (літніх людей, інвалідів, вимушених переселенців, недієздатних). Пріоритети державної соціальної політики мають полягати у вирішенні таких завдань:

- 1) поєднання системи соціальної допомоги із соціальним страхуванням;
- 2) трансформація системи пільг та підвищення якості соціальних виплат;
- 3) адресність допомоги з диференціацією рівня нужденності.

- Забезпечення демографічного благополуччя країни має відбуватися в напрямі:

- 1) підвищення народжуваності та зниження смертності населення;
- 2) формування та утвердження ідеології здорового способу життя та правильної вітальної поведінки;
- 3) збільшення тривалості життя;
- 4) зменшення рівня трудової еміграції;
- 5) збереження здоров'я нації.

- Соціальний захист та соціальне забезпечення. Пріоритетними трансформаціями у цій сфері мають стати такі складові:

- 1) необхідно обмежити зростання соціальних зобов'язань держави і відійти від спрямування бюджету на соціальні виплати;
- 2) слід підвищити доходи від зайнятості населення;
- 3) перехід від соціальної підтримки до соціального страхування;
- 4) регіоналізація соціальних послуг.

Необхідно також зазначити, що будь-які адміністративно-правові заходи з реалізації гуманітарної політики у соціальній сфері не можливі без використання відповідних методів. Так, під методами адміністративно-правового забезпечення гуманітарної політики варто розуміти систему прийомів, засобів та способів її практичного здійснення, втілення у життя положень соціальної політики.

До основних належать:

- організаційно-розпорядчі;
- правотворчі;

- економічні;
- інформаційні;
- ідеологічні.

За характером впливу ці методи можуть мати як імперативний зміст (контроль), так і диспозитивну природу (демонополізація надання соціальних послуг). Зазначені методи, на думку В. А. Медяника, відображають механізм впровадження її заходів. Зменшення монополії держави у соціальній сфері (демонополізація ринку соціальних послуг, децентралізація влади) призводить до зменшення імперативного (адміністративних) методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики в сторону диспозитивних¹.

Необхідно також зазначити, що потрібно обрати оптимальне поєднання цих методів, щоб вони були більш гнучкими та адаптованими до умов розвитку соціальної сфери, оскільки ці методи є взаємозалежними та взаємозумовленими в процесі їх застосування. Тому лише в комплексі можуть створювати ефективну систему способів, прийомів та засобів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики². Саме у цьому переконують і результати соціологічного дослідження, згідно якого пріоритетними заходами забезпечення реалізації гуманітарної політики держави в сфері соціального захисту населення є:

- підвищення рівня і якості життя громадян – про це свідчить більша кількість респондентів – 77,1%;
- подолання надмірної майнової нерівності та крайніх форм бідності – 67,0%;
- дієвий соціальний захист – 65,3%;
- забезпечення реалізації проголошених прав людини – 56,7%;
- оптимізація соціальних відносин – 44,8%;
- сприяння соціальній активності громадян, становлення громадянського суспільства – 29,0%;
- налагодження ефективної системи охорони здоров'я – 25,8%;
- запобігання соціальному сирітству, подоланню дитячої безоглядності та безпритульності, підтримка сім'ї та сприяння демографічній політиці – 19,1%.

1. Медяник В. А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. 38 с.

2. Там само.

Отже, можна зробити висновок, що проведення будь-яких подальших реформ у сфері реалізації державної соціальної політики в сучасних умовах потребують:

- досягнення балансу централізації та децентралізації влади з питань соціального забезпечення, зайнятості населення, надання соціальних послуг, захисту прав дітей тощо через механізми збалансованості загальнодержавної та регіональної соціальної політики;

- впровадження уніфікованої методики розробки регіональних та місцевих програм розвитку соціальної сфери та її фінансування;

- створення Дорожньої карти з визначенням алгоритму виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень у соціальній сфері;

- створення правових та економічних механізмів публічно-приватного партнерства в соціальній сфері шляхом стимулювання та залучення недержавного сектору до розв'язання соціальних проблем на місцевому рівні, пошуку нових джерел фінансування соціальної сфери на місцевому рівні;

- врегулювання на законодавчому рівні всіх форм публічно-приватного партнерства у соціальній сфері¹.

Таким чином, виклики сучасного розвитку українського суспільства, загрози соціальній та гуманітарній безпеці суспільства актуалізують питання перегляду підходів до формування та реалізації державної гуманітарної політики в соціальній сфері в частині пошуку ефективних заходів підтримки громадян в умовах соціальної кризи та пошуку балансу системних соціальних заходів, що реалізуватимуться державою на постійній основі, організації нових моделей безпечної життєдіяльності громадян, побудови нових організаційно-правових засад соціального захисту населення, прагнучи ефективного результату, не викликаючи при цьому розвитку у суспільстві соціального утримання. У свою чергу соціальний захист населення як напрям реалізації державної гуманітарної політики знаходить свою реалізацію через принципи: соціальної справедливості; індивідуальної соціальної відповідальності; соціальної солідарності; соціального партнерства; соціальної компенсації; соціальних гарантій; соціальної підтримки.

1. Медяник В.А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. С. 378-383.

3.7. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Молодіжна політика в Україні має несистемний характер. Незважаючи на чималу кількість державних документів різного рівня та певні позитивні зрушення в цій сфері, ключові індикатори та тенденції в молодіжному середовищі поки що є далекими від оптимальних (на що вказують, зокрема, дані Аналітичного звіту «Становище молоді в Україні» Робочої групи ООН у справах молоді). Зазначене свідчить про необхідність удосконалення національної молодіжної політики (зокрема, з урахуванням європейського досвіду), особлива відповідальність за що покладається на Міністерство молоді та спорту України.

До початку війни в Україні (без урахування тимчасово окупованих росією територій Криму ОРДЛО) проживало близько 10,6 млн. молодих людей віком від 14 до 34 років, що становило трохи більше 25 % українського суспільства (з тенденцією до зменшення як у абсолютному, так і у відносному вимірах)¹.

Попри величезний креативний потенціал, яким володіє ця найбільш активна частина українського соціуму, можливості для його повноцінного розкриття в Україні залишаються обмеженими. Найбільш промовистими індикаторами цього є дані соціологічних досліджень щодо проблем, які молодь вважає найбільш загрозливими особисто для себе:

- корупція (37 %);
- війна (36 %);
- серйозні проблеми зі здоров'ям (34 %);
- соціальна несправедливість та безробіття (32 %);
- зростання бідності у суспільстві (30 %).

Серед позитивних тенденцій 2019-2022 рр. слід відзначити збереження високої патріотичної налаштованості молоді, продовження зниження відсотка підлітків, які мають досвід куріння хоча б раз у житті (56,2 % хлопців та 45,1 % дівчат проти 60,4 та 46 % відповідно у 2015 р.), а також певне зростання зацікавленості молоді політикою внаслідок часткового оновлення національного політикуму².

1. Розподіл чисельності молоді / Державний інститут сімейної та молодіжної політики. URL: <https://dismp.gov.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=2080>

2. Динаміка патріотичних настроїв українців. Серпень 2019 / Соціологічна група «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082019.pdf;

Починаючи з 2020 р. в умовах пандемії COVID-19 та станом на сьогодні, враховуючи воєнний стан, молоді люди залишаються найбільш позитивно налаштованою частиною населення в Україні¹.

Частина проблем молодіжної сфери, як і аналогічна частина проблем гуманітарної сфери в цілому, зумовлена об'єктивними чинниками і має комплексний характер, що значно ускладнює, якщо не унеможлиблює взагалі, їх швидке розв'язання. Зокрема, це:

- війна з боку РФ;
- особливості загальних соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в Україні;
- пандемія коронавірусної інфекції COVID-19;
- загальноєвропейські та світові тренди (зокрема, міграційні та глобалізаційні тощо).

Проте чимало з них є наслідком невідповідної нормативно-правової бази, недостатнього фінансування власне молодіжної та гуманітарної сфери, браку системної роботи відповідних органів, застарілих форм і методів взаємодії держави з молодіжною аудиторією тощо, а тому цілком можуть бути вирішені в середньостроковій перспективі за умови наявності відповідної політичної волі, адекватного фінансового та організаційного забезпечення.

Слід зазначити, що у період з 2020-2022 рр. спливає термін дії низки програмних документів у сфері молодіжної політики (зокрема, Державної цільової соціальної програми «Молодь України»). Це є сприятливою нагодою для оновлення чинної нормативно-правової бази з урахуванням актуального національного та міжнародного досвіду, її гармонізації з новітніми європейськими практиками та документами (зокрема, Європейською хартією про участь молоді в місцевому та регіональному житті² та Молодіжною стратегією ЄС на 2019–2027 роки¹), що

Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні (за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD») / ЮНІСЕФ Україна. С. 18. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2521/file/ESPAD_2019_ukr.pdf

1. Україні – 29. Де ми зараз та куди прямуємо? / Разумков Центр. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukraini-29-de-my-zaraz-ta-kudy-priamuiemo>

2. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>

є важливим з міркувань виконання загальних і секторальних зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС та реалізації закріплених у Конституції України євроінтеграційних інтенцій. При цьому загальна мета національної молодіжної політики має залишатися незмінною: створення сприятливих умов для розвитку й самореалізації української молоді, формування її активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості. У нормопроектній роботі варто уникати додавання нових ідеологічних та декларативних норм, які не наповнені реальним змістом, не містять достатніх і завершених механізмів їх практичного втілення.

Головним керівним документом у сфері реалізації державної гуманітарної політики в молодіжній сфері є Закон України «Про основні засади молодіжної політики» стаття 3 якого метою такої політики називає створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті². Означена мета відповідно до вказаного вище закону знаходить реалізацію у завданнях, якими є:

- 1) створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень;
- 2) підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб;
- 3) формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;
- 4) сприяння інституційному розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді;
- 5) розвиток молодіжної інфраструктури;

1. EU Council Approves EU Youth Strategy 2019–2027, Regulation on European Solidarity Corps 2021–2027, Conclusions on youth work, migration and refugees. COM/2018/0269. 27/11/2018. URL: https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en

2. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

б) розвиток національного та міжнародного молодіжного співробітництва¹.

Безперечно, молодіжна політика як органічна складова частина гуманітарної політики повинна мати аксіологічне ядро на основі державницьких цінностей, проте національно-патріотичну складову не можна примітивізувати, зводити виключно до певних ритуально-церемоніальних практик (на кшталт обов'язкового співання Державного Гімну в школах) чи формального етнографізму (як-от вдягання національного одягу на свята). За всієї важливості культивування пошани до національних символів, героїчних смислів та історичної пам'яті ефективної реалізації мети молодіжної політики може бути досягнуто лише через гармонійне поєднання аксіологічних національно-просвітницьких та прагматичних організаційно-економічних складників молодіжної політики.

У контексті триваючих в Україні реформ судово-правоохоронної та пенітенціарної систем окремим важливим завданням, яке виходить за межі власне молодіжної політики, є вдосконалення та гуманізація національної системи ювенальної юстиції, приведення її у відповідність до вимог міжнародно-правових документів (зокрема, Конвенції ООН про права дитини, Пекінських правил та Ер-Рядських керівних принципів), адже нині методична, інституційна та інфраструктурна база ювенальної юстиції в рамках правоохоронної системи по суті мало чим відрізняється від «дорослої»².

Зазначене не лише призводить до низької ефективності механізму загальної та спеціальної превенції серед молоді, а й сприяє реалізації намірів рф та її проксі-суб'єктів із маргіналізації та криміналізації українського молодіжного середовища (зокрема, через поширення відповідних кримінальних субкультур). Доцільно також скорегувати вікову категоризацію у формах кримінальної статистики, щоб уможливити аналітичне виокремлення «молодіжних» категорій («до 14», «14–17», «18–21», «22–25», «26–29», «30–34»).

Система управління молодіжним рухом та адміністративно-правового забезпечення створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті у більшості країн світу найчастіше має трирівневу

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

2. Гончарова Єлизавета. Карати чи рятувати? Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/240041>

структуру та проводиться на державному (загальнонаціональному), регіональному й місцевому (муніципальному, районному) рівнях¹.

У Фінляндії молодіжна політика є самостійним напрямом діяльності держави і політичних партій. Державним органом, що координує розвиток молодіжної політики, є Державна Рада з питань молоді Фінляндії. Фінансування молодіжної політики забезпечується з бюджету комунальних Рад Фінляндії, а також центрального державного бюджету залежно від реалізованої програми. Крім того, держава частково фінансує діяльність молодіжних та інших громадських організацій у галузі молодіжної політики². Тобто у багатьох країнах молодіжна політика реалізується завдяки відповідним державним і регіональним програмам, ґрунтується на створенні певних гарантій, умов для розвитку й самореалізації молоді³.

У Німеччині відповідальність за молодіжну політику несе Федеральне міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок і молоді (нім. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, BMFSFJ). У ФРН від 2015 по 2018 роки діяла молодіжна стратегія BMFSFJ, яка базувалася на девізі «Дії для молодого суспільства»⁴.

Молодіжний напрямок реалізації державної політики України в гуманітарній сфері має спиратися та орієнтуватися на європейські тенденції його розвитку, підтримки, інституційного та нормативно-правового забезпечення. І ключовим у цьому аспекті є схвалена 22 травня 2018 року в Брюсселі Молодіжна стратегія ЄС на 2019–2027 роки та відповідно робочий план на 2019–2021 роки з урахуванням запропонованих заходів⁵, які спрямовані на зміцнення зв'язків між ЄС і молоддю

1. Державна молодіжна політика в Україні: світовий і національний досвід формування та реалізації URL: <http://www.viche.info/journal/1740/>.

2. Становище дітей та молоді в зарубіжних країнах URL: http://www.tiroel.in.ua/component/option,com_yfiles/Itemid,35/task,view.download/cid,99/.

3. Луценко С. М. Особливості реалізації молодіжної політики в Україні та за кордоном: управлінський аспект / С. М. Луценко. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2016. Вип. 1. С. 157-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_1_25

4. Handeln für eine jugendgerechte Gesellschaft. Die Jugendstrategie 2015–2018. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2017. 2. Auflage. 84 p.; Дабагян І. М. Сучасна молодіжна політика в Європі (на прикладі Німеччини) / І. М. Дабагян, Л. І. Павловська // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* 2019. Т. 30(69), № 2(2). С. 140-145. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30\(69\)_2\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30(69)_2(2)_29)

5. EU Council Approves EU Youth Strategy 2019–2027, Regulation on European Solidarity Corps 2021–2027, Conclusions on youth work, migration and refugees. COM/2018/0269. 27/11/2018. URL: https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en

через інклюзивні та цифрові способи діалогу, забезпечення ефективних результатів через цілеспрямовані пріоритети й дії, більш ефективну структуру для збирання та передачі ідей молоді, а також обміну інформацією про дії, вжиті на користь молоді, поліпшення співробітництва між політичними сферами, зокрема, через молодіжного координатора ЄС; надання молоді права голосу у формуванні політики ЄС; забезпечення контролю витрат ЄС на молодь; початок нового й більш інклюзивного молодіжного діалогу в ЄС; сприяння мобільності волонтерства та єдності; здійснення програми для молоді з метою поширення визнання неформального навчання тощо¹.

Роль держави в процесі реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері є визначальною, оскільки на органи державної влади покладено велику кількість різнобічних функцій: розробку необхідного законодавства, запровадження новітніх технологій роботи з молоддю через мережу державних закладів освітнього, соціального та культурно-мистецького характеру, підготовку та залучення спеціалістів, створення сприятливого середовища.

У цьому контексті молодіжну політику в сучасних умовах доцільно розуміти як пріоритетний специфічний напрям реалізації державної політики в гуманітарній сфері, що передбачає побудовану переважно на нормах адміністративного права системну діяльність публічної адміністрації, спрямовану на створення необхідних умов та гарантій для соціального становлення, всебічного розвитку та самореалізації молоді, а також її активного залучення до суспільно-політичної та державно-управлінської діяльності за допомогою адміністративно-правових засобів.

Систему реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері складає сукупність тісно пов'язаних та об'єктивно необхідних елементів, серед яких: 1) нормативно-регулятивний (норми і правила поведінки, принципи діяльності та реалізації її окремих напрямів, викладені у законодавчій та підзаконній нормотворчості); 2) інституціональний (суб'єкти публічного адміністрування, наділені державно-владними та делегованими повноваженнями, окремі інституції громадянського суспільства, молодіжні організації, молодіжні рухи

1. Дабагян І. М. Сучасна молодіжна політика в Європі (на прикладі Німеччини) / І. М. Дабагян, Л. І. Павловська // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30(69), № 2(2). С. 140-145. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30\(69\)_2\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30(69)_2(2)_29)

тощо); 3) функціональний (політичні функції, політичний процес та режим); 4) ідеологічний (політичні погляди, політична свідомість та культура); 5) комунікативний (зв'язки, що об'єднують зазначені компоненти формування та реалізації державної політики в молодіжній сфері).

На відміну від інших складових реалізації державної політики в гуманітарній сфері країни адміністративно-правове забезпечення створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні крім відповідного розгалуженого законодавства, що складається з Конституції України, міжнародних договорів та угод, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закону України «Про основні засади молодіжної політики» та інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини в цій сфері (Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року № 2558-III¹, Укази Президента України «Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій» від 6 жовтня 1999 року № 1284/99², «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» від 24 квітня 2000 року № 612/2000³, «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 02 серпня 2000 року № 945/2000⁴, «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» від 29 березня 2001 року № 221/2001⁵, «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні» від 28.03.2008 №279/2008⁶, «Про деякі заходи щодо сприяння вирішенню актуальних питань молоді» від 06 січня

1. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

2. Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій: Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року № 1284/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284/99#Text>

3. Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді: Указ Президента України від 24 квітня 2000 року № 612/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text>

4. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 02.08.2000 № 945/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000#Text>

5. Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики : Указ Президента України від 29 березня 2001 року № 221/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221/2001#Text>

6. Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні : Указ Президента України від 28.03.2008 №279/2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279/2008#Text>

2010 року № 6¹, «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року» від 27.09.2013 № 532/2013², «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12 червня 2015 року № 334/2015³, «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року №286/2019⁴, розпорядження Президента України «Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» від 29 червня 2001 року № 173/2001-рп⁵, постанови Кабінету Міністрів України «Про стан реалізації державної молодіжної політики» від 18 червня 1999 року № 1059⁶, «Про затвердження Типового положення про молодіжний трудовий загін» від 3 липня 2006 року № 899⁷, «Про премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України» від 21 листопада 2007 року № 1333⁸, «Про затвердження Типового положення про координаційну раду з питань національно-патріотичного виховання при місцевій державній адміністрації» від 07 грудня 2016 року № 999⁹, «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського

1. Про деякі заходи щодо сприяння вирішенню актуальних питань молоді: Указ Президента України від 06.01.2010 № 6 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6/2010#Text>

2. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року : Указ Президента України від 27.09.2013 № 532/2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text>

3. Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Указ Президента України від 12 червня 2015 року № 334/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/2015#Text>

4. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 №286/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

5. Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді: розпорядження Президента України від 29 червня 2001 року № 173/2001-рп URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173/2001-%D1%80%D0%BF#Text>

6. Про стан реалізації державної молодіжної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 1999 року № 1059 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1059-99-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Типового положення про молодіжний трудовий загін: постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2006 року № 899 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-2006-%D0%BF#Text>

8. Про премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року № 1333 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2007-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Типового положення про координаційну раду з питань національно-патріотичного виховання при місцевій державній адміністрації: постанова Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 999 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2016-%D0%BF#Text>

суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка» від 16 березня 2016 року № 194¹, «Про затвердження державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 18 лютого 2016 року № 148², «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи» від 3 лютого 2004 року № 1425-IV³, постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення» від 20 грудня 2005 року № 3238-IV⁴, постанова Верховної Ради «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» від 23 лютого 2017 року № 1908-VIII⁵, Накази міністерства молоді та спорту України «Про забезпечення реалізації Указу Президента України від 02 серпня 2000 року № 945 «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 15 жовтня 2013 року № 619⁶, Наказ міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку реалізації програм, проектів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-

1. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка: постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 року № 194 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kr111049?an=1&ed=2017_03_10

2. Про затвердження державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 148 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text>

3. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2004 року № 1425-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1425-IV#Text>

4. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення: постанова Верховної Ради України від 20 грудня 2005 року № 3238-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3238-IV#Text>

5. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді»: постанова Верховної Ради від 23 лютого 2017 року № 1908-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-19#Text>

6. Про забезпечення реалізації Указу Президента України від 02 серпня 2000 року № 945 «Про гранти Президента України для обдарованої молоді»: накази Міністерства молоді та спорту України від 15 жовтня 2013 року № 619 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1874-13#Text>

патріотичного виховання» від 03 березня 2016 року № 808¹⁾), подано відповідною системою суб'єктів публічного адміністрування, покликаних втілювати у життя головні пріоритети реалізації цього напрямку державної гуманітарної політики України. Особливість цієї системи полягає у наявності центрально-директивних та консультативно-дорадчих органів управління молодіжною політикою. Зокрема, першу групу складають: а) Кабінет Міністрів України; б) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику (Міністерство молоді та спорту України) в частині узагальнення практики застосування законодавства у сфері молодіжної політики, внесення пропозицій щодо його вдосконалення; забезпечення підготовки Національної молодіжної стратегії, державних цільових програм у сфері молодіжної політики, інших нормативно-правових актів, спрямованих на її реалізацію; забезпечення підготовки щорічної доповіді про становище молоді в Україні та подання її до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України; забезпечення вивчення соціально-економічних обставин, потреб, цінностей, пріоритетів молоді, рівня її залученості до суспільного життя; сприяння проведенню всеукраїнських та міжнародних заходів з реалізації молодіжної політики; спрямування та координація діяльності Українського молодіжного фонду, здійснення управління державною установою «Всеукраїнський молодіжний центр», координація діяльності молодіжних центрів та молодіжних просторів, здійснення їх нормативно-правового забезпечення тощо; в) центральні органи виконавчої влади, до повноважень яких належать питання формування та реалізації політики у сферах, пов'язаних з вирішенням питань молоді, а також Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;

Другу групу складають виключно консультативно-дорадчі органи забезпечення реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері, серед яких: а) Національна рада з питань молоді – орган, що утворюється при Кабінеті Міністрів України з метою вироблення узгодженої позиції щодо формування та реалізації молодіжної політики, налагодження взаємодії центральних і місцевих

1. Про затвердження Порядку реалізації програм, проектів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання : наказ Міністерства молоді та спорту України від 03 березня 2016 року № 808 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-16#Text>

органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з суб'єктами молодіжної роботи з питань розвитку та реалізації молодіжної політики; б) Молодіжні ради – консультативно-дорадчий орган, що може утворюватися при Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях; в) Молодіжні та дитячі громадські об'єднання, які наділені правом щодо залучення до реалізації державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері молодіжної політики, а також бути надавачами соціальних послуг; взяття участі у формуванні та реалізації молодіжної політики; утворення молодіжних центрів, здійснення підготовки молодіжних працівників у порядку, за критеріями та вимогами, визначеними центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику; здійснення моніторингу та оцінювання реалізації молодіжної політики тощо¹.

Попри створену інституційно-правову систему реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері та проголошення державою прав молоді на всі соціально-гуманітарні послуги без наявності відповідних адміністративно-правових механізмів їх реалізації призводить до того, що державні гарантії соціальної підтримки молоді, розвитку молодіжного руху, туризму, підприємництва, молодіжних організацій у законотворчій діяльності не забезпечуються на належному ефективному рівні. На сьогодні очевидним здається:

– посилення міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії шляхом залучення органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і міжнародних організацій, інших зацікавлених сторін до формування та реалізації молодіжної політики;

– забезпечення реалізації принципу субсидіарності, що передбачатиме надання в процесі реалізації молодіжної політики достатніх повноважень та адміністративно-правових ресурсів на той рівень, від якого буде отриманий бажаний результат та максимальний ефект для кожного із суб'єктів;

– диверсифікація молодіжної політики шляхом запровадження диференційованого підходу до молоді як до соціальних і вікових груп та розробки нових, насамперед публічно-правових технологій роботи з молоддю, виходячи з соціальних і вікових відмінностей;

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

– формування нових організаційно-правових форм та державних механізмів реалізації прав і обов'язків молоді через посилення координації зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування та молодіжних інституцій громадянського суспільства, комплексне удосконалення процесу нормативно-правової інституціоналізації державної молодіжної політики як складової реалізації державної політики України в гуманітарній сфері в цілому;

– забезпечення інформаційної підтримки реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері шляхом створення інформаційного молодіжного простору, що має формуватися за допомогою інтерактивної взаємодії держави (відповідних державних інституцій, суб'єктів делегованих повноважень та окремих інституцій громадянського суспільства) та молоді в інформаційних глобальних мережах силами самої молоді, створення єдиного молодіжного інформаційного порталу та укладення суспільного договору засобів масової комунікації із всезагальним охопленням молоді інформацією;

– формування цільових проектів і програм на державному, регіональному та місцевому рівнях, підтверджених нормативною базою, механізмом державної підтримки, фінансовими засобами тощо.

Ураховуючи все зазначене, до ключових пріоритетів молодіжного напрямку реалізації державної політики в гуманітарній сфері слід віднести такі позиції:

1) підтримка програм із патріотичного виховання, зміцнення громадянської ідентичності, правової та політичної культури української молоді. В умовах зовнішньої агресії лояльність громадян до Української держави, морально-психологічна готовність захищати її суверенітет, незалежність і територіальну цілісність (якщо треба – зі зброєю) є одним із найважливіших стратегічних ресурсів. Слід забезпечити комплексну протидію деструктивним інформаційно-психологічним впливам, спрямованим на розмивання національної та громадянської ідентичності, поширення антиукраїнських фейків та маніпулятивних інтерпретацій історії, пропаганду тоталітарних культів та ідеологій. Виняткова важливість здійснення такої роботи в молодіжному секторі зумовлюється тим, що діти та підлітки в силу своїх об'єктивних вікових соціально-психологічних і ментальних особливостей є вразливими до пропаганди та можуть легко наслідувати негативні зразки поведінки¹.

1. Зубченко Сергій. Діти війни: як Росія залучає українську молодь із тимчасово окупованих територій до терористичної діяльності / С. Зубченко. *Дзеркало тижня. Україна*. URL:

Пріоритет має надаватися системним та проактивним заходам виконання Стратегії національно-патріотичного виховання та Указу Президента України «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» від 01 грудня 2016 р. № 534/2016, інституційній та організаційній підтримці спроможності молодіжних волонтерських і патріотично орієнтованих організацій громадянського суспільства (насамперед, пластового та скаутського рухів) через структурні гранти. У цьому контексті інтерес становлять проекти, спрямовані на поширення історичних знань, зміцнення політичної та правової культури молоді, промоцію позитивних моделей соціальної та особистої поведінки; культивування європейських цінностей (поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, прав людини), поширення об'єктивної інформації про ЄС і НАТО; промоцію різних форм волонтерства та благодійництва серед молоді, її залучення до суспільно корисної діяльності, пов'язаної зі Збройними Силами України (як лідером суспільної довіри серед державних інституцій). У контексті реформи децентралізації важливо також методично, організаційно та фінансово підтримати спроможність місцевих громад забезпечити належне дозвілля молоді та відповідні практики молодіжної роботи;

2) реалізація комплексних заходів державного економічного стимулювання молоді. Як уже зазначалося, самі лише заходи в ціннісно-ідеологічній сфері не матимуть необхідного ефекту без забезпечення належної економічної підтримки молоді з боку держави. Доцільним є збільшення кількості та розширення фінансування програм, спрямованих на вирішення молодими людьми освітніх, житлових і професійних питань (доступного освітнього та житлового кредитування для молоді, фіскальних пільг і преференцій для молодих підприємців і роботодавців, які працевлаштовують молодих спеціалістів, якісної професійної орієнтації тощо). Ураховуючи високий інноваційний потенціал підприємницького сектору для забезпечення соціально-економічних трансформацій, пріоритетом має стати державне стимулювання підприємницької активності молоді (зокрема, в ІТ-секторі, який останніми роками забезпечив Україні чільне місце за постачанням аутсорсингових послуг та обсягами експорту ІТ-продукції у Європі), опанування молоддю знань, компетенцій і навичок для провадження

відповідної діяльності. В контексті децентралізації актуалізується також потреба розвитку механізмів державно-приватного та муніципально-приватного партнерства (зокрема, для реалізації інфраструктурних проєктів у молодіжній сфері)¹;

3) забезпечення актуальності форм та змісту комунікації влади з молодіжною аудиторією. Як зазначається у звіті ЮНІСЕФ «The Power of Youth. Ефективні інструменти участі молоді», «молоді люди використовують децю інші системи спілкування одне з одним, аніж дорослі. Для побудови інклюзивних і широкомасштабних процесів участі потрібно застосовувати прийнятні для молоді канали комунікації та участі». Зазначене насамперед стосується процесів діджиталізації, які розширюють можливості не тільки для донесення суспільно важливої інформації (наприклад, стосовно небезпеки нинішнього коронавірусу SARS-CoV-2; загроз, які несуть уживання наркотичних речовин, шкідливі звички чи використання російських програм/мережевих сервісів), а й для включення молоді до політичного процесу на всіх рівнях. Дебюрократизація роботи державних і місцевих органів влади у молодіжній сфері, належне використання ними цифрових інструментів забезпечить покращення рівня сприйняття інформації цільовою аудиторією, дасть змогу налагодити з нею ефективну комунікацію та партнерські відносини, консолідувати зусилля держави та молодіжної громадськості для реалізації як власне молодіжної політики, так і державної політики загалом (зокрема, спільної боротьби з епідеміологічними, інформаційними та гібридними загрозами). Корисним у цьому сенсі є зарубіжний досвід використання актуальних комунікаційних майданчиків і креативних форматів (засоби популярної культури, соціальні мережі, блогові платформи, канали в месенджерах тощо). Важливим спільним завданням Міністерства молоді та спорту та Міністерства освіти і науки в цьому контексті є прищеплення молодому поколінню навичок самостійного, логічного та критичного мислення, вміння аналізувати та робити обґрунтовані висновки, що є одним із найважливіших чинників ментальної стійкості до будь-яких пропагандистських маніпуляцій. Те ж саме

1. Код на експорт. Як компанії з України захоплюють ринок ІТ у Європі. Deutsche Welle. URL: <https://p.dw.com/p/3dZGb>; Експорт українського ІТ за 2019 рік зріс на 30 % / IT Ukraine Association. URL: <https://itukraine.org.ua/eksport-ukrainskogo-it-za-2019-rik-zris-na-30.html>

стосується підвищення медіаінформаційної грамотності молоді, оволодіння молодими людьми знаннями щодо маніпулятивних медіатехнологій, правил «інформаційної гігієни» та основ кібербезпеки (технологій захисту інформації, теорії інформаційних війн, прийомів пропаганди та спеціальних інформаційно-психологічних операцій тощо). Останнє набуває виняткової актуальності, ураховуючи створення в РФ військ інформаційних операцій¹;

4) популяризація здорового способу життя та спорту, заохочення молодіжної науково-технологічної творчості та міжнародної молодіжної співпраці. Зважаючи на необхідність зміцнення фізичного та психічного здоров'я молодих людей, а також з огляду на пандемію коронавірусу COVID-19, важливим завданням є пропаганда здорового способу життя, поширення біологічних, медичних та екологічних знань серед молоді. Слід також активніше використовувати потенціал спорту як національно-об'єднавчого чинника. Загальновідомий факт: ще до початку активної фази збройної агресії РФ на Донбасі формальні та неформальні організації вболівальників національних команд (зокрема, футбольні «ультрас») показали себе одними з найбільш патріотично налаштованих суспільних груп, які, попри відмінності у спортивних вподобаннях, продемонстрували позитивний приклад об'єднання для протидії спільній зовнішній загрозі. З огляду на демонстровані українською молоддю високі досягнення на міжнародних наукових, освітніх, інноваційно-технологічних тощо форумах, що сприяють формуванню інвестиційної привабливості України та піднесенню її міжнародного реноме, слід розширювати підтримку молодіжних програм фундаментальних та прикладних наукових досліджень, технічної творчості молоді, а також фінансування підготовки національних дитячих і молодіжних команд до участі у таких заходах. Зважаючи на реалії Четвертої промислової революції, з метою зміцнення кадрового потенціалу секторів R&D та ІТ доцільно також докласти зусиль для популяризації STEM-дисциплін та розглянути питання щодо внесення робототехніки до Реєстру визнаних видів спорту в Україні (задля якомога раннього залучення дітей до роботи з високими технологіями, як це робиться, приміром, у США, КНР, Японії, Естонії). Варто також звернути увагу на потенціал ігрової

1. Лапасв Юрій. Нові інформаційні війська Росії: народжені брехати. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/World/186503>; Підрозділи психологічних операцій російської армії / Український мілітарний портал. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/pidrozdil-y-psychologichnyh-operatsiy-rosijskoyi-armiyi/>

індустрії для вирішення фундаментальних та прикладних наукових задач (як приклади можна навести комп'ютерні ігри Foldit, EteRNA та EyeWire, а також проєкти Folding@Home та Citizen Science Games)¹. Досягнення цілей національної молодіжної політики також вимагає інтенсифікації співпраці із зарубіжними колегами, міжнародними молодіжними організаціями, українською діаспорою у відповідних державах;

5) усебічне сприяння інтеграції молоді з ТОТ Криму та ОРДЛО до українського гуманітарного простору. Забезпечення стійкого зв'язку з Батьківщиною української молоді з окупованих АР Крим та ОРДЛО є питанням національного значення в контексті політики реінтеграції. Саме тому необхідно продовжувати здійснення організаційної та правової підтримки української молоді з ТОТ, максимально розширюючи можливості для її включення до українського соціуму. Слід наголосити на важливості не тільки всебічної підтримки молоді з числа ВПО, забезпечення освітніх прав наших громадян через освітні центри «Крим – Україна» та «Донбас – Україна», а й правового захисту молоді на тимчасово окупованих територіях (зокрема, в Криму) від незаконного (у порушення статті 51 Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни) призову до лав окупаційних збройних сил. З цією метою Міністерству молоді та спорту спільно з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та Представництвом Президента України в АРК слід здійснювати систематичний моніторинг порушень прав молоді на території Криму та ОРДЛО з подальшим інформуванням (за участі Міністерства закордонних справ України) національної та міжнародної громадськості. У контексті політики «зшивання країни» та для наочного спростування поширюваних ЗМІ рф та їх медійними проксі-суб'єктами українофобських, антиєвропейських і антизахідних фейків необхідно забезпечити (після завершення карантинних обмежень) розширення

1. How playing games can help science. Stanford Medicine. URL: <https://scopeblog.stanford.edu/2019/07/23/howplaying-games-can-help-science/> ; How online gamers are solving science's biggest problems. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2014/jan/25/online-gamers-solving-sciences-biggest-problems>; Theresa Horstman, Mark Chen. Gamers as Scientists? The Relationship between Participating in Foldit Play and Doing Science. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/profile/Mark_Chen5/publication/258294401_Gamers_as_Scientists_The_Relationship_Between_Participating_in_Foldit_Play_and_Doing_Science/links/579a3dcd08ae425e49183894/Gamers-asScientists-The-Relationship-Between-Participating-in-Foldit-Play-and-Doing-Science.pdf

програм молодіжних обмінів – внутрішніх (як-от програма для студентів із ЗВО Східної та Західної України GOxChange) та зовнішніх (наприклад, Програма «Від родини до родини», що надає можливість українським дітям із зони бойових дій на Донбасі провести канікули в США, Канаді чи країнах ЄС). З огляду на послідовні зусилля російської пропаганди, спрямовані на експлуатацію української молоді у своїх інформаційно-психологічних спецопераціях (під прикриттям участі в т. зв. «паломницьких», «благодійних», «культурномистецьких», «науково-освітніх», «спортивних» тощо заходах), обґрунтованим видається запровадження тимчасового (до деокупації) мораторію на виїзд організованих груп дітей до рф.

Підтвердженням таких міркувань є результати соціологічного дослідження, згідно якого пріоритетними заходами реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері є:

- створення умов для працевлаштування та забезпечення професійної орієнтації молоді – 66,2%;
- підтримка талановитої молоді – 60,7%;
- реалізація молодіжних заходів, а також Державної цільової соціальної програми «Молодь України» – 52,5%;
- реалізація програм обміну та взаємодії української молоді із представниками європейської молоді – 48,5%;
- процес активізації національно-патріотичного виховання молоді – 36,8%.

Отже, в умовах фрагментованості гуманітарного простору державна політика в молодіжній сфері має істотне значення для збереження людського капіталу та досягнення національної згуртованості. Брак державної уваги до молодіжної політики, безсистемність та застарілість форм її реалізації знижують ефективність відповідних заходів та значно ускладнюють протидію негативним тенденціям у цій сфері (зокрема, демографічно-міграційним трендам, розмиванню національної ідентичності, маргіналізації та криміналізації, поширенню деструктивних настроїв та ідеологічних впливів). Вказане також підриває національні зусилля щодо деокупації та реінтеграції, суспільної консолідації та солідаризації українського соціуму.

Найкращого позитивного ефекту може бути досягнуто через раціональне поєднання аксіологічних (патріотичного виховання, зміцнення національної ідентичності, збереження історичної пам'яті тощо), прагматичних (освітнього та економічного: житлового кредитування для молоді, державного стимулювання молодіжної зайнятості,

підприємницької активності, науково-технологічної творчості тощо) та інституційно-правових складових частин молодіжної політики держави.

Окрему увагу слід приділити просуванню власного проукраїнського молодіжного порядку денного (зокрема, через створення якісного та цікавого контенту в суміжних гуманітарних секторах, реалізацію відповідних гуманітарних програм – освітніх, наукових, культурних, спортивних, інформаційних тощо); систематизації та інтеграції існуючих молодіжних практик (наразі досить розрізнених), їх оптимізації відповідно до вимог часу (зокрема, щодо актуального інструментарію, засобів донесення ключових меседжів до цільової аудиторії). Ураховуючи нинішній стан та актуальні тенденції у гуманітарній царині, ключові кроки національної молодіжної політики мають бути спрямовані на:

- підтримку програми з патріотичного виховання, зміцнення національної та громадянської ідентичності, правової та політичної культури української молоді;
- розроблення та реалізацію комплексних заходів державного економічного стимулювання молоді;
- забезпечення актуальних форм та змісту комунікації влади з молодіжною аудиторією;
- популяризацію здорового способу життя та спорту, заохочення молодіжної науково-технологічної творчості та міжнародної молодіжної співпраці;
- сприяння інтеграції молоді з ТОТ Криму та ОРДЛО до українського гуманітарного простору.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

4.1. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Визначення перспектив гуманітарного розвитку та забезпечення функціонування механізмів їх реалізації має спиратися не тільки на засвоєння новітніх ідей, а й на врахування наявності людських ресурсів, вибір точних та надійних методів оцінки їх достатності, визначення перспективної потреби в них, а також вивчення у зв'язку із цим перспективного зарубіжного досвіду. Останній свідчить про необхідність модернізації інструментарію оцінки соціальних наслідків гуманітарної політики, що обумовлено ускладненням відповідних явищ та процесів, прогресом в області методів та технології збору, обробки й аналізу інформації та накопиченим досвідом застосування публічно-правових інструментів¹.

З урахуванням аналізу діяльності публічної адміністрації можна сміливо казати про наявність різних класифікаційних моделей гуманітарної політики, які переважно базуються на принципах, що визначають роль та ступінь участі в реалізації гуманітарної політики держави публічної адміністрації, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян. Відтак, спираючись на геополітичні та публічно-інституційні аспекти, можна виділити скандинавську (соціал-демократичну), континентальну (соціально-ринкову) та англосаксонську (ліберальну) моделі гуманітарної політики.

1. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е. М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. С. 378.

Нами вже неодноразово підкреслювалося, що державна політика в гуманітарній сфері охоплює широкий спектр різноманітних суспільних (насамперед, публічно-правових) відносин від освіти і науки до інформаційної безпеки. Водночас, світова історія знає безліч прикладів побудови державних систем, що у цивілізаційному плані належали до так званого «соціалістичного табору» або до «західних демократій». За рядом причин, серед яких нежиттєздатність державної системи та неефективність розподілу соціальних благ, радянський соціалістичний приклад гуманітарної політики ми не будемо брати до уваги (хоча, звісно, його можна досліджувати в контексті проблематики «як не треба робити»). Тому здебільшого, по-перше, закордонний досвід аналізується серед держав-представниць так званого Західного світу, а по-друге, досвід цих держав буде стосуватися певної сфери гуманітарної політики на кшталт соціального забезпечення, освіти і науки або стратегічного планування розвитку людського капіталу. Окремої уваги заслуговують питання безпеки під час реалізації громадянами власних прав на освіту тощо в державах, які вже тривалий час перебувають у стані збройного конфлікту (Ізраїль).

Через ситуацію з безпекою та необхідністю вибудовувати гуманітарну політику на територіях, які знаходяться близько до зони бойових дій або в умовах постійної напруги, що, нажаль, в стратегічній перспективі найближчих десятиліть нікуди не зникне, варто прискіпливо вивчати досвід державотворення Ізраїлю, який оточений вороже налаштованими державами, має постійну напругу внутрішню з Палестиною. Досвід Ізраїлю ми будемо використовувати через призму публічних адміністрацій, які діють на територіях, прилеглих до зони бойових дій тощо, а також розуміння подальшої необхідності реінтеграції значної частини українських територій. Також розглянемо питання забезпечення освітніх послуг в умовах ймовірних артилерійських та ракетних обстрілів. Як ми бачимо, в Україні росіяни часто влучають в цивільні об'єкти, особливо у лікарні і школи (навіть під час написання дослідження приходять все нові новини про влучання в такі об'єкти), тому необхідно забезпечити в першу чергу безпеку громадянам під час отримання освітніх послуг або послуг з охорони здоров'я.

Ізраїль має багаторічну історію конфлікту, також цій державі загрожувала екзистенційна небезпека. Ізраїль виробив ефективний механізм діяльності такої унікальної публічної адміністрації, як військова або військово-цивільна адміністрація. У 40-х роках ХХ ст. в Ізраїлі

діяли військові адміністрації, які здебільшого контролювали переміщення арабського населення й видачу для цього довідок (згідно Уложення про оборону)¹. Основними функціями адміністрацій стали також ліквідація можливого сприяння місцевого населення противнику у разі активних бойових дій (в нашому випадку це інформаційна безпека і протидія пропаганди ворога на територіях, або які прилягають до зони бойових дій або на тих територіях, де відновлена українська влада); контроль виявлення діяльності організацій, які продукують антиізраїльські настрої (знову ж таки в контексті інформаційної гуманітарної безпеки варто також у публічних адміністраціях та в установах, організаціях, які надають послуги в гуманітарній сфері, себто освіта в першу чергу, охорона здоров'я тощо встановлювати внутрішній контроль за проявами серед своїх працівників чи службовців антиукраїнських настроїв)². Очолював у відповідності до Уложення про оборону військовий губернатор, який мав широкі повноваження, в тому числі адміністративного арешту, депортації, мав право у разі антиізраїльських позицій зачинити газетне видання, указом ліквідувати громадську організацію, увести обмеження щодо працевлаштування населення³. Такі військові адміністрації зникли 1966 р.

У 1967 р. відбулась шестиденна війна, де Ізраїль переміг коаліцію проти себе і став контролювати значні нові території, де варто сказати постала потреба у встановленні ізраїльської влади (для України настане час, коли владу треба буде заново вибудувувати на території Криму та ОРДЛО, де вже тривалий час діяла російська адміністрація). На таких територіях почала діяти військова адміністрація, усе ж залишила деякі питання вирішувати органам місцевого самоврядування (релігійні справи, охорона здоров'я, суспільної моралі, надання культурних або мистецьких послуг та ін.).

У 1981 р внаслідок Воєнного наказу № 947 «Про установи цивільної адміністрації» (хоча це лише назва, а адміністрація була за змістом військовою) утворювалися нові адміністрації, підпорядковані специфічній структурі: «Coordinator of Government Activities in the Territories» (COGAT) – Координаційний центр урядової діяльності на територіях, що, відштовхуючись від назви, займалась координацією

1. Нойбергер Б. Власть и политика в Государстве Израиль : социально-политическая динамика / Б. Нойбергер. Тель-Авив : Открытый университет Израиля, 1997. С. 44.

2. Там само. С. 15.

3. Нойбергер Б. Власть и политика в Государстве Израиль : социально-политическая динамика / Б. Нойбергер. Тель-Авив : Открытый университет Израиля, 1997. С. 16.

між ізраїльськими військовими та урядом з цивільних питань, з міжнародними організаціями та Палестинською автономією (в Україні, наприклад, існує Координаційний центр забезпечення взаємодії з Кабінетом Міністрів України, який є консультативно-дорадчим органом при Президентові, а головне його завдання – є забезпечення здійснення взаємодії Президента України, утворених ним консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб з Кабінетом Міністрів України, іншими органами виконавчої влади¹.

З огляду на таку ситуацію здається доцільним подібно до ізраїльського створити Український координаційний центр, який би координував діяльність не лише Збройних сил України, а загалом суб'єктів сектору безпеки і оборони України, військово-цивільних адміністрацій, міжнародних організацій та громадських об'єднань на територіях, які були деокуповані або у прилеглих до збройного конфлікту територіях. Окрім цивільних економічних питань координація має відбуватися з питань гуманітарної сфери – освіта, охорона здоров'я, залучати сектор безпеки і оборони до вирішення питань інформаційної безпеки, вирішення гуманітарних питань тощо.

Ізраїльська адміністрація мала тимчасовий характер, О. Сікорський зазначає, що: «У межах своїх повноважень адміністрація займалась питаннями адміністративного устрою, питаннями переміщення осіб через цю територію (зокрема надання дозволу на роботу палестинцям), будівництвом та обслуговуванням будинків місцевих жителів та встановленням розмежування між Ізраїлем та Палестиною². До складу адміністрації входять цивільні та військові, за змістом орган є військово-цивільним, оскільки підпорядковується військовому командуванню. Адміністрація має повноваження щодо різних сфер суспільних відносин – транспорту та інфраструктури, охороною здоров'я та іншими питаннями гуманітарної сфери³.

1. Про Положення про Координаційний центр забезпечення взаємодії з Кабінетом Міністрів України : Указ Президента України від 19 жовтня 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595/2015#Text>

2. Сікорський О. Військово-цивільні адміністрації, як спосіб забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення антитерористичної операції / О. Сікорський URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/1_2017/160-164.pdf

3. The Civil Administration in Judea and Samaria. The Coordination of Government Activities in the Territories (COGAT): веб-сайт. URL: http://www.cogat.mod.gov.il/en/Judea_and_Samaria/Pages/default.aspx; Kuttāb J., Shehadeh R. Civilian administration in the occupied West Bank: analysis of Israeli Military Government Order No. 947 : a study. Law in the Service of Man, 1982. 63 p.; Israel Military Order No. 947 Concerning the

Достатньо цікавий підхід до поділу регіону, де знаходиться Палестина та прилеглі землі, став застосовуватися після 1994 р., а саме Угод в Осло. Регіон поділили на три зони (А,В,С,) за ступенем автономних прав місцевого населення¹. Зона А знаходилася під повним контролем Палестинської національної адміністрації; зона В за цивільними справами контроль здійснювався палестинцями, питаннями безпеки ізраїльські військові. Зона С перебувала під повним контролем Ізраїлю з безпекових і цивільних справ². Нам цікавий сам підхід до розмежування території. Ймовірно, права публічних адміністрацій виконавчої влади та права місцевого самоврядування варто розмежовувати й в Україні у відповідності до того, скільки знаходилися вони в окупації після відновлення суверенітету на території Криму і ОРДЛО. Так, повноваження щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері у військово-цивільних адміністрацій можуть відрізнятися і залежати від статусу території.

Так, необхідно передбачити на законодавчому рівні можливість на деяких територіях розмежування повноважень військово-цивільних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

В Україні в Законі «Про освіту», ст. 53 здобувачі освіти мають право на безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці, відповідно педагогічні, науково-педагогічні і наукових працівники аналогічне право на умови праці згідно ст. 54. Наскільки процес навчання є безпечним за умови, що в будь-яку частину України може влучити російська оперативно-тактична ракета, питання достатньо дискусійне. Згідно Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку фонд захисних споруд створюється міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, районними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання відповідно до Кодексу цивільного захисту України, а забезпечувати фонд захисних споруд у готовності до використання за призначенням здійснюється їх балансоутримувачами (власник

Establishment of a Civilian Administration 1981. URL: <http://www.geocities.ws/savepalestinenow/israelmilitaryorders/fulltext/mo0947.htm>

1. Тітко Е. В. Цивільно-військові адміністрації як основна форма місцевого самоврядування в зоні конфлікту / Е.В. Тітко. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки*. 2017. Вип. 1(2). С. 182.

2. Gordon N. From Colonization to Separation: exploring the structure of Israel's occupation. *Third World Quarterly*. 2008. 29(1). P. 35-36.

захисної споруди або юридична особа, яка утримує її на балансі)¹. Тобто балансоутримувачами виступають засновники закладів освіти. Так, наприклад, це може бути або орган місцевого самоврядування, або орган державної влади.

В Законі України «Про освіту» вказане поняття про безпечне освітнє середовище: «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин»². Аналізуючи дослівний зміст наведеного поняття, жодним чином не вказана безпека, що може йти внаслідок воєнної загрози, зброї та внаслідок збройного конфлікту, але, нажаль, ми вважаємо, що воєнна загроза натеper стає «нормою» життя українського суспільства, і на кшталт Ізраїлю, Україна має на нормативно-правовому рівні та відповідно на виконавчому адаптуватися до нових умов і загроз. У зв'язку із цим, пропонуємо доповнити це поняття згадкою про умови щодо захисту від потенційних воєнних загроз, а саме п. 2-1 ст. 1 Закону «Про освіту» доповнити після слів «*майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок*» словами «*воєнних дій*».

Ще одним аспектом корисного досвіду Ізраїлю є те, що тамтешні Міністерства просвіти, Міністерство алії та інтеграції, місцеві органи влади та ізраїльські міжнародні організації постійно здійснюють заходи щодо допомоги репатріантам інтегруватися до системи освіти та суспільства загалом³.

1. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 138 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#Text>

2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Система образования в Израиле. Министерство али и интеграции: веб-сайт. URL: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/education_guides_tuota/he/talimidOlim_ru.pdf

Використовуючи ізраїльський досвід в українських реаліях варто закріпити на підзаконному рівні питання взаємодії Міністерства освіти і науки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України у сфері долучення здобувачів освіти, які перебували тривалий час на окупованих територіях, до освітнього простору України, включення їх в український культурний простір.

Важливим блоком питань зарубіжного досвіду в гуманітарній сфері є питання соціального забезпечення. В державах, що є членами Європейського союзу захист соціальних прав (та їх реалізація) реалізується інститутами соціального забезпечення, соціального страхування, соціальної компенсації, соціальної допомоги, сприяння працевлаштуванню та освіти, додаткових фінансових асигнувань на оплату житла. Так, у Німеччині або Австрії існують галузі соціального права, до якого входять три складові, а саме соціальне страхування, забезпечення та допомога. Ці три складові відрізняються за методикою відшкодування витрат після настання соціальних або індивідуальних ризиків. Запропонована класифікація соціального права на три складові є достатньо умовною, оскільки до соціального права окрім соціального страхування, соціального забезпечення і соціальної допомоги входять субсидіарне право (коли норми права регулюють суспільні відносини щодо надання спеціальних грошових виплат за наявності деяких правових підстав та які направлені на досягненні специфічних цілей держави у сфері праці, освіти тощо).

До речі, сфера соціального обслуговування у Великобританії регулюється рядом спеціальних законів: Care Act 2014 (Закон про соціальне обслуговування 2014 р.)¹, Community Care Act 2003 (Закон про соціальну допомогу на рівні громади 2003 р.)², Health and Care Act 20 (охорони здоров'я та соціального обслуговування 2015 р.)³. Система законодавства у сфері соціального обслуговування була вдосконалена та набула сучасного вигляду у 2014 р. з прийняттям Care Act 2014 (Закон про соціальне обслуговування). Фахівці зазначають, що це перший за 68 років закон, який консолідував та модернізував чинне законодавство з питань соціального захисту та обслуговування населення у Великій Британії. Це один із найбільш значущих законів з часів становлення так званої «держави добробуту». Він увібрав

1. Care Act 2014. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/23/contents>

2. Community Care Act 2003. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/5/contents>

3. Health and Social Care (Safety and Quality) Act 2015. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/28/contents/enacted>

у себе найкраще з вікової історії сучасного соціального законодавства Великобританії і заснований на National assistance Act 1948 (Закон про державне обслуговування), Chronically Sick and Disables Persons Act 1970 (Закон про хронічно хворих людей), Disables Persons act 1986 (Закон про інвалідів), National Health System and Community Care Act (Закон про державну систему охорони здоров'я).

У свою чергу у Великій Британії сфера надання соціальної допомоги в англійському законодавстві представлена такими нормативно-правовими актами як: Capital Allowances Act 2001 (Закон про амортизаційні відрахування)¹, Welfare Benefits Up-rating Act 2013 (Закон про підвищення якості соціального забезпечення)², Welfare Reform Act 2012 (Закон про реформу соціального забезпечення)³, Child Benefit Act 2005 (Закон про дитячу допомогу)⁴ та ін. Усі види допомог в Англії можна поділити на допомоги, пов'язані із внесками до фонду соціального страхування (contributory benefits) та які виплачуються незалежно від того, чи має особа кошти на особистому рахунку застрахованого (non-contributory benefits). До державної допомоги належать: додаткова державна пенсія (іноді її називають другою державною пенсією); допомога з безробіття Jobseeker's Allowance (частина, яка залежить від суми сплачених внесків); допомога з непрацездатності Employment and Support Allowance (частина, яка залежить від суми сплачених внесків); допомога з вагітності та догляду за дитиною (Maternity Allowance); допомога у разі смерті одного з подружжя (Bereavement benefits). Державні види допомог, не пов'язані з виплатами до фонду соціального страхування, включають також дитячу допомогу (Child Benefit); допомоги для опікунів (Guardian's Allowance); допомоги з безробіття Jobseeker's Allowance (частина, яка залежить від суми отриманого доходу), допомоги з непрацездатності Employment and Support Allowance (частина, яка залежить від суми отриманого доходу); податкові пільги для працівників (Working Tax Credit) та податкові пільги на дитину (Child Tax Credit); допомоги у разі тривалого захворювання (Attendance Allowance or Disability Living Allowance); допомоги

1. Capital Allowances Act 2001 (Закон об амортизационных отчислениях 2001 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/2/contents>

2. Welfare Benefits Up-rating Act 2013 (Закон о повышении качества социального обеспечения 2013 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/16/contents>

3. Welfare Reform Act 2012 (Закон о реформе системы социального обеспечения 2012 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/5/contents>

4. Child Benefit Act 2005 (Закон о детских пособиях 2005 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/6/contents>

для тих, хто доглядає непрацездатних осіб (Carer's Allowance); виплати для тих, хто отримав травму на робочому місці або працюючих у шкідливих для здоров'я умовах (Industrial Injuries Disablement Benefit); пенсії подружжю у разі загибелі другого подружжя внаслідок військових дій (War Widow's or Widower's Pension); доплати до пенсій особам пенсійного віку (Pension Credit).

Шведська система соціального захисту населення є яскравим прикладом скандинавської моделі реалізації державної політики країни в гуманітарній сфері. Однак, нажаль, хоча шведська модель високоефективна, в Україні за умов багатьох факторів підвищення податкового навантаження на бізнес і найманих робітників лише призведе до зростання сектору тіньової економіки. Корисним є досвід Швеції щодо порозуміння між роботодавцями та працівниками щодо укладання угод між найбільш авторитетними їх об'єднаннями у сфері захисту своїх прав.

Особливістю скандинавської політики гуманітарного розвитку є не тільки розв'язання багатьох проблем гуманітарної сфери на регіональному, але й міждержавному рівні, що призвело до необхідності створення координуючого органу у вигляді Північної ради¹. Учасниками цієї організації є п'ять країн Північної Європи: Королівство Норвегія, Королівство Данія, Королівство Швеція, Республіка Ісландія, Фінляндська Республіка та три автономні території: Фарерські острови (Данія), Гренландія (Данія) та Аландські острови (Фінляндія)². Північна рада стала майданчиком для узгодження позицій скандинавських країн з питань, що стосуються їх різноманітних міжнародних інтересів, насамперед у гуманітарній сфері.

Подібний досвід варто використати в Україні. Не секрет, що до повномасштабної агресії росії проти України мільйони громадян України були задіяні як працівники в державах-сусідах України. Українці працювали (і зараз працюють) в Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, багато українців працюють в Чехії. Можливо, варто Україні стати ініціатором створення схожої Ради в нашому регіоні, особливо

1. Cotterrell R. Northern Lights: From Swedish Realism to Sociology of Law/ Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No. 170/2014. SSRN, 2013.URL: <https://ssrn.com/abstract=2384618>

2. Langford M., Karlsson Schaffer J. The Nordic Human Rights Paradox: Moving Beyond Exceptionalism / University of Oslo Faculty of Law Research Paper № 2013-25. SSRN, September 4, 2015. P. 1-36.URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2275905> 2384618

за умов наявності в сусідніх країнах значної кількості українських біженців, а саме створити координаційний міждержавний орган з країнами-сусідами, що займався би питаннями біженців, працевлаштування та інших питань гуманітарної сфери.

Іншою важливою складовою гуманітарної політики скандинавських країн є боротьба із кліматичними змінами, хоча цей напрямок прямо не відноситься до культурної діяльності, проте ним також опікується Північна рада, але на більш високому рівні.

Скандинавські країни були і залишаються основними генераторами ідей та конкретних пропозицій про тісне міжнародне співробітництво в гуманітарній сфері, адже їх гуманітарна політика є ключовою та невід'ємною частиною загальносвітової гуманітарної політики. Як зазначалося раніше, гуманітарний напрямок політики всіх країн Північної ради є основним. Культурний напрямок у галузі гуманітарної політики країн Скандинавії є унікальним досвідом з кооперації та розвитку гуманітарного співробітництва¹.

Розвиток різних типів ідеологічного обґрунтування досліджуваних питань сприяв появі багатьох моделей гуманітарної політики, що відрізняються участю держави у досягненні соціальної стабільності та гуманітарної безпеки, застосовуваними методами і важелями впливу на соціально-гуманітарні процеси, а також ступенем захищеності різних категорій населення і суспільства в цілому.

Питанням гуманітарної безпеки як надважливої складової реалізації державної політики в гуманітарній сфері, особливо в напрямі забезпечення національної безпеки, приділяється увага багатьма провідними країнами, насамперед в частині вжиття заходів адміністративно-правової підтримки таких процесів. Наприклад, у Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів Америки вже у вступі відзначаються консолідаційна та національно-ідентифікаційна функції «історії, культури, переконань та принципів» (с. 1). Надалі в описі та переліку пріоритетних дій кожного зі «стовпів» (pillars) національної безпеки згадуються гуманітарні питання: освіти та науки (с. 19-21), культури та культурної спадщини (с. 33, 42), релігії (с. 41-42), цінностей (с. 34-35, 37-38, 40-42) тощо. Чітко підкреслюється роль державної науково-інноваційної політики, необхідність підтримки НДДКР, забезпечення сучасної

1. Norway's Arctic Policy: Creating value, managing resources, confronting climate change and fostering knowledge. Developments in the Arctic concern us all // Arctic Portal. URL: http://library.arcticportal.org/1892/1/nordkloden_en.pdf.

STEM-освіти та захисту інноваційної бази національної безпеки для забезпечення економічного добробуту (с. 20-21)¹.

У Стратегії національної безпеки Республіки Польща серед інтересів національної безпеки визначено «збереження національної ідентичності та культурної спадщини» (п. 11 підрозділу 1.2 «Національні інтереси та стратегічні цілі»). У п. 12 того ж підрозділу, який стосується стратегічних безпекових цілей, серед іншого йдеться про «забезпечення безпечних умов для розвитку людського та соціального капіталу». Надалі соціально-гуманітарним питанням присвячені підрозділи 3.3 «Соціальні заходи у сфері безпеки» глави 3 та 4.4 «Соціальні підсистеми» глави 4, в яких ідеться, зокрема, про «створення безпечних умов для духовного та матеріального розвитку нації», «надання нематеріальної підтримки системі національної безпеки» (п. 94), захист і зміцнення національної ідентичності (п. 95), освіту (п. 96, п. 141), медіа (п. 97, п. 142), культурну та історичну політику (п. 140) як чинники безпеки. У п. 151 окреслено також безпекові аспекти наукової політики².

У безпекових концепціях Китайської Народної Республіки ще у 2014-2015 роках визначалися такі сфери безпеки, як культурна та науково-технологічна діяльність³.

Ще одним достатньо специфічним, але важливим аспектом зарубіжного досвіду гуманітарної політики є питання захисту суспільної моралі. Ми неодноразово зазначали на складності адаптації філософських і етичних категорій в рамки норм адміністративного права, тому це питання називаємо специфічним. Варто зауважити, що поняття суспільної моралі, що є аморальним або таким, що відповідає нормам моралі, залежить від цивілізаційної приналежності конкретного суспільства. Наприклад те, що буде нормальним в суспільстві Західної цивілізації, є аморальним і порушенням норм моралі в суспільствах мусульманського світу та ісламської цивілізації, де діють закони Шаріату і не відбулася вестернізація (своєрідним виключенням з багатьма «але» можна назвати Туреччину, де в минулому столітті суспільству Туреччині активно привносилися європейські західні цінності та норми моралі).

1. Зубченко С. О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України / С. О. Зубченко. *Аналітична записка Серія «Гуманітарний розвиток»*. 2019. № 3. С. 1-5.

2. Там само.

3. Зубченко С. О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. Аналітична записка Серія «Гуманітарний розвиток». 2019. № 3.

Тому ми візьмемо за приклад висвітлення досвіду країн, які можна віднести саме до Західної цивілізації, до якої належить і Україна.

У світі на міжнародному рівні було прийнято чимало актів, норми яких стосуються суспільної моралі. Основними фундаментальними актами, загальними документами, є наступні: Загальна декларація прав людини¹, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права², Конвенція про захист прав людини і основних свобод³, Конвенція ООН «Про права дитини»⁴. Окрім того, існують міжнародно-правові акти, що стосуються регулювання суспільних відносин виключно у сфері суспільної моралі. Так, наприклад, на запобігання обігу порнографічних предметів (або матеріалів) прийняті наступні акти: Угода щодо припинення обігу порнографічних видань (Париж, 1910 р., зі змінами та доповненнями 1949 р.); міжнародна Конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними (Женева, 1923 р. зі змінами 1947 р.); Європейська конвенція про транскордонне телебачення (Страсбург, 1989 р.); Рекомендація NR (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту» від 27 квітня 1989 р.; Європейська конвенція про сумісне кіновиробництво (Страсбург, 1992 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (ратифікована Законом від 03.04.2003); Рекомендації Ради Європи «Актуальні проблеми держави і права» 371 щодо експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми і неповнолітніми (№ R (91) 11, 9 вересня 1991 р.); Рамкове рішення Ради Європейського Союзу (далі – ЄС) «Про боротьбу з дитячою порнографією в мережі Інтернет» (2000 р.); Рамкове рішення Ради ЄС «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою

1. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73 http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20 листопада 1989 р. ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

порнографією» від 22 грудня 2003 р.¹ Норми про заборону розповсюдження порнографії містяться у двох спеціальних правових міжнародних актів: Міжнародна конвенція «Про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними» (Женева, 12 вересня 1923 р.)² та Угода щодо припинення порнографічних видань (Париж, 4 травня 1910 р.)³.

Конвенція «Про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними» визначила такі діяння, що підлягають кримінальному покаранню: виготовлення або зберігання порнографічних предметів з метою їх продажу, поширення чи публічне їх виставлення; ввезення, провезення, вивезення особисто або через іншу особу в вищевказаних цілях зазначених предметів або введення їх іншим шляхом в обіг; торгівля або вчинення з ними операцій, поширення, публічне їх виставлення або ж здача їх в якості професії в прокат; анонсування або оголошення яким би то не було шляхом відомостей про порнографічні предметі з метою заохочення їх обігу або торгівлі ними⁴.

Деякі акти в зазначеній царині носять рекомендаційний характер, які визначають заходи щодо захисту дітей від небезпечної та шкідливої інформації: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 22 квітня 1989 р № R (87) 7 щодо принципів поширення відеозаписів, що містять насильство, жорстокість або мають порнографічний зміст⁵, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 30 жовтня 1997 р. № R (97) 19 про демонстрації насильства в електронних засобах масової інформації⁶.

1. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. С. 118; Рябчинська О. П. Кримінально-правова політика України щодо дотримання міжнародно-правових стандартів захисту прав дітей / О. П. Рябчинська // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / Одеська нац. юрид. акад. Одеса: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 369-374.

2. Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними (Женева, 12 вересня 1923 года). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU23002>.

3. Угода щодо припинення обігу порнографічних видань (Париж, 4 травня 1910 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_591.

4. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. С. 118-120.

5. Рекомендація № R (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту»:

6. Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ»: ухвалено Комітетом міністрів на 607- му засіданні заступників міністрів від 30 жовтня 1997 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_735.

В зазначених актах містяться рекомендації й щодо вироблення основ національної політики щодо недопущення розповсюдження шкідливої інформації в електронних засобах масової інформації, в державах мають бути створені незалежні регулювальні органи для електронних ЗМІ, з належними правами та можливостями регулювання показу насильства на національному рівні, громадяни мають отримати можливість звертатися із скаргами на неприйнятний (з їх точки зору) контент до відповідних органів; включення до умов ліцензій для телерадіомовників певних зобов'язань, що стосуються показу насильства, разом із попереджувальними заходами адміністративного характеру (наприклад, непродовження ліцензії за недодержання цих зобов'язань)¹. В Україні подібними питаннями займається Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, серед повноважень якої є нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі². Принагідно зауважимо, що питання регулювання і контролю за діяльністю ЗМІ, будь-яких електронних джерел, є специфічним і потребує особливої обережності, оскільки у випадку надання певній публічній адміністрації значних повноважень, така інституція стане інструментом цензури будь-якої інформації, яка не йде у розріз ідеології, наприклад «руського міра». Також зауважимо, що розвиток інтернету, технологій, що пов'язані з інтернетом та обміном між людьми інформації йде шаленими темпами, і акти 1997 р., тим паче 1989 р. щодо розповсюдження інформації в мережі інтернет та загалом в просторі ЗМІ. В Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи від 22 квітня 1989 р № R (87) 7 щодо принципів поширення відеозаписів, що містять насильство, жорстокість або мають порнографічний зміст, урядам пропонується створювати системи класифікації й контролю за відеозаписами за допомогою відповідних професійних секторів чи органів державної влади, або запроваджувати системи, які поєднують саморегулювання з системами класифікації й контролю чи іншими, які не суперечать національному законодавству³. Зараз мільярди людей зареєстровані в соціальних

1. Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_735#Text

2. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Рекомендація № R (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_723#Text

мережах, які містять функції перегляду, зберігання та поширення відеозаписів, фото тощо. Й здебільшого тут регулювання відбувається на рівні модерації контенту адміністраторами-власниками самих ресурсів, себто соціальних мереж на кшталт «Фейсбук», «Інстаграм» або «Тік-ток» (тобто, одні користувачі позначають певний матеріал як неприйнятний або жорстокий, надсилаючи на конкретний контент скаргу, й такий контент може бути видалений або обмежений у правах перегляду).

В контексті питання про регулювання питання розповсюдження неприйнятної інформації в мережі інтернет, а особливо в соціальних мережах, застарілості деяких міжнародних актів виникає ще одне питання: а чи в національному законодавстві є норми на рівні законодавчих або підзаконних актів, які регулюють такі суспільні відносини? Аналіз українського національного законодавства показує, що такі відносини майже не унормовані. В законодавстві не зустрічається, особливо у сфері захисту суспільної моралі та моніторингу і нагляду щодо дотримання законодавства у сфері захисту суспільної моралі, таких понять як соціальні мережі, акаунт, контент соціальних мереж, неприйнятний контент тощо. «Прив'язати» поняття соціальної мережі можна до понять «веб-сайту», а акаунт до «веб-сторінки», що міститься у Законі України «Про авторське право та суміжні права».

Так, «веб-сайт – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом; веб-сторінка – складова частина веб-сайту, що може містити дані, електронну (цифрову) інформацію, інші об'єкти авторського права і (або) суміжних прав тощо»¹. Слушне питання задає В. Прокопенко, а саме хто несе відповідальність за розміщений в акаунті контент й зазначає: «законодавець окремо вирізняє власника веб-сайту (в нашому випадку соціальної мережі) та власника веб-сторінки (акаунту), і це стосується й відповідальності за розміщення інформації в соціальних мережах. Так, одного прокурора у листопаді 2018 р. було притягнуто до відповідальності та накладено дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з посади в органах прокуратури за активність та інформацію на власній сторінці в соціальній мереж

1. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

«Однокласники». Велика Палата Верховного Суду постановою від 19 червня 2019 р. у справі № 9901/998/18 залишила скаргу звільненого прокурора на зазначене дисциплінарне стягнення без задоволення. Суд встановив, що єдина тематика публікацій і відміток виключає їх випадковість та свідчить про їхнє свідоме розміщення на сторінці, а також відхилила посилаючого звільненого прокурора на злам сторінки з огляду на те, що позивач не змінювала логін та пароль та не видаляла відповідні публікації і відмітки з веб-сторінки»¹.

Ще словосполучення «соціальна мережа» згадується у Законі «Про забезпечення функціонування української мови як державної», де в ст. 27 зазначено: державна мова у сфері користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та веб-сайтів використовується у інтернет-представництвах (в тому числі веб-сайти, веб-сторінки в соціальних мережах) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної і комунальної форм власності, засобів масової інформації, зареєстрованих в Україні, а також суб'єктів господарювання, що реалізують товари і послуги в Україні та зареєстровані в Україні, виконуються державною мовою. Поряд з версією інтернет-представництв (у тому числі веб-сайтів, веб-сторінок у соціальних мережах), виконаних державною мовою, можуть існувати версії іншими мовами. Версія інтернет-представництва державною мовою повинна мати не менше за обсягом та змістом інформації, ніж іншомовні версії, та завантажуватись за замовчуванням для користувачів в Україні². Однак тут не визначається зміст поняття соціальної мережі, лише згадка про необхідність використання державної мови в соціальних мережах офіційним установами тощо (що також є прогресивною правовою новелою). Тобто, не визначений орган, що має здійснювати нагляд за дотриманням законодавства у сфері захисту суспільної моралі в соціальних мережах (звісно, враховуючи діяльність правоохоронних органів, їх відділів боротьби зі злочинами проти суспільної моралі, які виявляють факти кримінальних правопорушень і в мережі інтернет), а у соціальних мережах проводять тепер більшу частину життя мільйони українців, не визначено нормами законодавства понять соціальної мережі, акаунту, неприйняттого контенту тощо.

1. Прокопенко В. Правова природа сторінок у соціальних мережах / В. Прокопенко. *Юридична газета*. 2021. №12. С.13. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-priroda-storinok-u-socialnih-merezhah.html>

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

Серед країн ЄС майже не врегульовано також питання соціальних мереж на законодавчому рівні. Проте можна використати досвід Німеччини, де у 2017 р. було прийнято федеральний закон про соціальні мережі, що має назву «Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG)»¹. Цей закон поширюється на провайдерів послуг, які керують інтернет-платформами з метою отримання прибутку, й ці платформи дозволяють користувачам обмінюватися, ділитися контентом (текстовим, відео або аудіо). До таких соціальних мереж належать згідно німецького законодавства: Facebook, Google, YouTube, Snapchat, Instagram, Twitter, Telegram, TikTok та інші. Натомість платформи, призначені для продажів або для онлайн-ігор, професійні мережі, спеціалізовані портали, електронна пошта чи месенджери не підпадають під дію Закону про соціальні мережі².

Згідно ст. 2 Закону якщо провайдери соціальних мереж отримують більш ніж 100 скарг про незаконний контент протягом календарного року, зобов'язані звітувати про розгляд скарг кожні пів року. Звіт формується німецькою та опубліковується у офіційному німецькому виданні (на кшталт Урядового вісника). У звіті має міститися наступна інформація: загальної інформації щодо зусиль, докладених провайдером соціальної мережі для запобігання кримінальним правопорушенням на платформах; механізмів подачі скарг щодо незаконного контенту та критеріїв, передбачених для прийняття рішення про видалення та блокування незаконного контенту; кількості скарг на незаконний контент, отриманих протягом звітного періоду; організації, штатного розпису, технічної і мовної компетентності робочих підрозділів, відповідальних за розгляд скарг, підготовку і підтримку осіб, відповідальних за розгляд скарг; числа скарг щодо яких проводились консультації із зовнішнім органом (консультантом) з метою підготовки рішення; числа скарг, які призвели до видалення чи блокування оскаржуваного контенту протягом звітного періоду; проміжку часу між отриманням соціальною мережею скарги та видаленням або блокуванням незаконного контенту, з розподілом на скарги від органів із розгляду скарг та користувачів, за причиною скарги, а також відповідно до періодів «протягом 24 годин»/«протягом 48 годин»/«протягом

1. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken, URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html>.

2. Пошук балансу між правом на свободу вираження та регулюванням соціальних мереж: досвід Німеччини URL: <https://cedem.org.ua/analytics/sotsmerezhi-nimechchyna/>

тижня»/«пізніше»; заходів стосовно інформування скаржника та користувача щодо якого зберігається оспорювана інформація, про рішення у скарзі¹. Окрім того, Закон визначає процедуру подачі скарг, встановлює, що є незаконним контентом, зобов'язує провайдерів соціальних мереж видаляти незаконний контент. Також закон визначає орган виконавчої влади, що має здійснювати нагляд за дотриманням закону провайдерами (власниками) соціальних мереж.

На основі німецького досвіду вважаємо за доцільне прийняття в Україні Закону «Про дотримання українського законодавства в соціальних мережах», в якому окремими розділами визначити понятійно-категоріальний апарат проблеми, зокрема поняття «соціальна мережа», «власник соціальної мережі», «незаконний контент», «скарга на незаконний контент», цільову аудиторію поширення його норм (на провайдерів, себто власників, які надають телемедійні послуги і керують соціальною мережею, а саме інтернет-платформою з метою отримання прибутку, які призначені для розповсюдження між користувачами будь-якого змісту інформацією, й така платформа знаходиться в публічному доступі), процедуру подання скарги та її розгляду власниками і адміністраторами соціальної мережі, норми про орган виконавчої влади, що буде здійснювати нагляд за дотриманням норм українського законодавства в соціальних мережах тощо.

Крім цього, слід розширити повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, зокрема:

по-перше, серед наглядових повноважень Національної ради у ст. 13 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення»² додати абзац «нагляд за дотриманням власниками соціальних мереж законодавства у сфері захисту суспільної моралі»;

по-друге, передбачити можливість Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення подавати власникам запити щодо реагування на фактів порушення законодавства. В іншому варіанті можна створити окремий орган виконавчої влади, й нормами Закону «Про дотримання українського законодавства в соціальних мережах» передбачити його повноваження та завдання щодо нагляду за дотриманням українського законодавства в соціальних мережах.

1. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken, URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html>.

2. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 48. Ст. 296.

Повертаючись до огляду міжнародних актів, слід зауважити, що міжнародно-правові стандарти стосовно дотримання норм суспільної моралі необхідно розглядати у двох аспектах: по-перше, це певні вимоги, сформовані цивілізованим світом через джерела міжнародного права щодо забезпечення моральних засад функціонування суспільства; по-друге, це система принципів і норм з обов'язковими для держав приписами щодо можливості застосування примусу до порушників норм суспільної моралі. Водночас, суспільна мораль є складним питанням й треба враховувати під час адаптації міжнародного законодавства місцеві цивілізаційні регіональні особливості.

Отже, в цілому системний аналіз та проведене комплексне соціологічне дослідження стратегічних напрямів ефективного державного управління гуманітарної сфери з числа зарубіжних стратегій, які були б ефективними для їхнього впровадження в Україні, дозволив окреслити декілька перспективних європейських стратегій, кожна з яких має акцент на ту чи іншу сферу суспільного життя, а отже і на відповідний зріз гуманітарної політики, а саме:

- польську стратегію розвитку соціального капіталу 2020 (ґрунтується на твердженні, що соціальний капітал є важливим фактором у розвитку країни та потребує посилення, тому заходи повинні сприяти підвищенню взаємної довіри між поляками і зміцненню довіри до установ та органів державної влади) – 73,5%;
- французьку стратегію міжнародної співпраці в галузі охорони здоров'я (активізація зусиль, спрямованих на боротьбу з виникненням і розповсюдженням інфекційних та неінфекційних захворювань, що призведе до забезпечення балансу системи охорони здоров'я країни) – 64,7%;
- німецьку стратегію інтернаціоналізації освіти, науки і досліджень (спрямована на реагування на глобальні виклики не тільки в Німеччині, а і поза її межами, а вирішення цих питань можливо лише через транскордонне співробітництво у вказаних галузях) – 51,7%;
- чеську національну стратегію молоді 2014-2020 (підвищення якості життя молоді, зокрема шляхом розвитку кожної особистості з метою адекватного реагування на ситуацію, що постійно змінюється, реалізації її творчого та інноваційного потенціалу) – 41,6%;
- турецьку стратегію та плану дій інформаційного суспільства 2015-2018 (комунікативна та інформаційна складова частини гуманітарної сфери на міжнародній арені) – 30,9%;

- ірландську стратегію культури 2017-2020 (загальна місія, стратегія та пріоритети культури) – 19,1%.

Не менш важливим у процесі реалізації гуманітарної політики є міжнародне співробітництво та міжнародна співпраця України з іншими державами, що підтримує більше половини опитаних респондентів – 46,1%.

Постає також і необхідність продовження адаптації норм національного права до законодавства ЄС і світових стандартів гуманітарного розвитку суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, зокрема в частині:

- удосконалення положень Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних і міноритарних мов»;
- забезпечення максимального врахування інтересів держави в діяльності міжнародних організацій на основі визнаного статусу країни з ринковою економікою;
- прийняття угод про співпрацю між освітніми установами різних країн у питаннях гуманітарної політики;
- стимулювання залучення в Україну інвестицій на розв'язання гуманітарних проблем;
- виконання зобов'язань, щодо членства України в міжнародних організаціях та участі в міжнародних договорах;
- в контексті Угоди про асоціацію з ЄС забезпечити виконання завдань щодо ухвалення низки законів стосовно визнання неформальної освіти, модернізації соціальних послуг вдосконалення законодавства у сфері доступу до публічної інформації, гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом ЄС тощо.

4.2. ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

В ситуації, що склалася в Україні, через зовнішні ризики та екзистенційну і перманентну загрозу зі сторони РФ питання національної безпеки набувають особливого значення. В Законі «Про Національну безпеку України» під, власне, національною безпекою розуміють захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, а також в законі наводяться терміни воєнна безпека (захищеність державного

суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз); громадська безпека і порядок (захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз); державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру)¹, але жодної згадки у законі про поняття гуманітарної безпеки немає, що є значною прогалиною в питаннях національної безпеки і адміністративно-правового регулювання цього питання.

Разом із тим, в Законі існує поняття «Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз»².

Водночас, нажаль, самої стратегії станом на 2022 р. розроблено не було, хоча на порталі МВС існує проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, але він розроблявся у 2021 р. і не передбачає суттєвої зміни геополітичної та військової ситуації, що відбулися після 24 лютого 2022 р., також стратегія здебільшого стосується саме цивільного захисту та пріоритетних напрямків боротьби із криміногенною ситуацією, вона не стосується гуманітарних питань³, також вона визначає напрями державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та України від

1. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Там само.

3. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України : затв. Указом Президента України від 29.06.2021 року. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnixaktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.

загроз у сфері громадської безпеки, цивільного захисту, визначені цілі і очікувані результати досягнення таких цілей¹.

Отже, в сучасному законодавстві немає нормативного визначення поняття «гуманітарна безпека». Закон «Про національну безпеку України» потребує доповнення поняття «гуманітарна безпека». Для цього варто розібратися з понятійно-категоріальним апаратом, а саме як в науковій літературі розглядається поняття гуманітарної безпеки, або гуманітарної складової національної безпеки України.

Зауважимо, що деякі дослідники використовують термін «соціо-гуманітарна» безпека», який розкривається як «захищеність життєво важливих інтересів, цінностей, культури людини і громадянина, суспільства, держави, за якої створюються сприятливі внутрішні і зовнішні умови для забезпечення належного рівня та якості життєдіяльності людини і населення країни загалом; розвитку соціальних і духовних цінностей людини й суспільства; реалізації базових стратегічних цілей сталого розвитку держави, заснованого на гуманітарному вимірі соціальних процесів, де найвищою цінністю є людина, а також формування світоглядно-ціннісних орієнтацій людини (особистості) як головної умови розвитку її соціальної культури, соціальної активності та реалізації соціального потенціалу»².

Натомість Л. Чупрій розглядає гуманітарну безпеку в контексті концептуальних засад політики безпеки в гуманітарній сфері, називає складовою національної безпеки, дослідник пропонує розглядати її в інституційному та функціональному аспектах. В інституційному це діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони, які об'єднані метою і завданнями щодо захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства, національних інтересів держави в гуманітарній сфері. У функціональному політика безпеки в гуманітарній сфері спрямована на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз³.

1. Фоменко А., Грибан В. Цивільний захист в Україні: створення та функціонування / А. Фоменко, В. Грибан. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 12.

2. Горбатюк С. Є. Концептуалізація поняття соціогуманітарної безпеки у сучасних наукових дослідженнях / С. Є. Горбатюк. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2(1). С. 31-43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2(1)_5)

3. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. Чупрій. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 36.

І. Здіорук висловлює думку, що у відношенні до поняття безпеки термін «гуманітарний» несе подвійний зміст, а саме із соціологічної точки зору це пов'язане з людиною і суспільством, і політологічної як антипод виробнично-технологічній сфері. Саму гуманітарну безпеку дослідник розуміє як систему способів і процедур забезпечення безпеки людини, його потенціалу, структур його життєзабезпечення в умовах кризових та конфліктних ситуацій (надзвичайні події, військові дії, зовнішні маніпулятивні впливи, в т.ч. провокаційні), а також в період стабілізації і реабілітації за умов виходу людини з кризи¹.

Дане визначення є достатньо влучним, особливо щодо підкреслення важливості забезпечення гуманітарної безпеки за умов військових дій, що для України є актуальним, а також щодо маніпулятивних впливів, як ми знаємо, РФ тривалий час веде в тому числі й гібридну війну, а саме намагається насаджувати серед українців ідеали тоталітаризму тощо.

Натомість В. Пироженко наводить на нашу думку занадто абстрактне визначення гуманітарної безпеки, як «ступінь захищеності життєво важливих інтересів суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їх специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями»². Хоча автор уточнює, що пріоритетом безпеки в гуманітарній сфері має стати формування серед населення світоглядно-ціннісних орієнтацій, які створюють усталені мотивації для підтримання національної ідентичності³. Дійсно, формування національної ідентичності є важливою складовою запоруки гуманітарної безпеки.

О. Неймарк під гуманітарною безпекою розуміє стан захищеності національних цінностей, традицій, укладу життя та культурної і духовної спадщини народу, фізичного та психічного здоров'я нації, вільної самоідентифікації громадян, суспільних груп і країн, що забезпечує сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання

1. Неймарк О. А. Публічне управління забезпеченням гуманітарної безпеки: основні наукові підходи / О. А. Неймарк. *Наукові перспективи*. 2021, № 9 (15). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/475>

2. Пироженко В. О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем / В. О. Пироженко. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 31.

3. Пироженко В. О. Вказ. праця; Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи / М. І. Баюк. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 186–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_1_18

і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам у гуманітарній сфері¹. Дослідниця поняття гуманітарної безпеки розглядає у декількох вимірах: 1) безпека фізичного та психічного здоров'я людини; 2) безпека можливості вільної самоідентифікації громадян, суспільних груп і країн; 3) безпека громадян і країн щодо можливостей розвитку та загалом можливостей вибирати майбутнє. Також дослідниця наводить авторське визначення системи гуманітарної безпеки, під якою пропонує розуміти «функціональну систему, що відображає процеси взаємодії об'єктів, суб'єктів, ідейно-теоретичної та законодавчої баз, цілей, завдань, державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, що несуть в межах своєї компетенції усю повноту відповідальності за формування заданого рівня гуманітарної безпеки України, а також сукупність сил і засобів, що функціонують на користь забезпечення гуманітарної безпеки країни на необхідному рівні»².

Важливе уточнення дослідниця здійснює щодо змісту поняття «система забезпечення гуманітарної безпеки як «організаційної системи органів, сил, засобів різних організацій, на які покладено обов'язки із забезпечення гуманітарної безпеки. Система забезпечення гуманітарної безпеки є складовою системи забезпечення національної безпеки»³.

Під механізмами забезпечення гуманітарної безпеки у свою чергу О. Неймарк розглядає сукупність державних інститутів та структур громадянського суспільства, а також практичних заходів, важелів, стимулів, способів дій з визначення та організації (залучення) необхідних і достатніх матеріальних, духовних, людських ресурсів, інтеграції різних сфер суспільства з метою досягнення завдань забезпечення гуманітарної безпеки України⁴.

В розрізі регіональної складової реалізації державної політики М. І. Баюк гуманітарну безпеку визначає з позиції стану захищеності гуманітарного потенціалу, інформаційного простору регіону; націо-

1. Неймарк О. А. Публічне управління забезпеченням гуманітарної безпеки: основні наукові підходи / О. А. Неймарк. *Наукові перспективи*. 2021, № 9 (15). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/475>

2. Неймарк О. А. Публічне управління забезпеченням гуманітарної безпеки: основні наукові підходи / О. А. Неймарк. *Наукові перспективи*. 2021, № 9 (15). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/475>

3. Там само.

4. Там само.

нальних інтересів громадян, їх прав, свобод, фізичного та психічного здоров'я, моральності, духовності, інтелектуальності, громадської активності від внутрішніх та зовнішніх загроз. При цьому сама політика безпеки в гуманітарній сфері слушно визначається як створення органами влади, громадськими інституціями в регіоні умов для розвитку його людського потенціалу завдяки рівному доступу всіх громадян до якісної освіти, медичного обслуговування, розвитку культури, духовності, забезпечення права на своєчасну та об'єктивну інформацію, збереження історико-етнічних традицій, упередження та протидія загрозам гуманітарної сфери¹.

Із позицій державного управління у сфері національної безпеки у словнику-довіднику авторський колектив за редакцією Г. Ситника наводить тлумачення поняття «гуманітарна безпека»: «захищеність цілей, ідеалів, цінностей і традицій, способу життя і культури людини, соціальних груп, суспільства в цілому за якої забезпечується їх нормальна життєдіяльність, стійке функціонування, зокрема, дотримання прав свобод, незалежно від раси і статі, етнічної приналежності, мови і релігії»².

Зокрема, Л. Сергеева розглядає гуманітарну безпеку як стан захищеності людини, сім'ї, народу; їх цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; стійке необхідне та достатнє заохочення та розвиток прав та обов'язків людини та основних свобод для всіх, незалежно від раси, мови та релігії³.

Хоча дослідники наводять слушні та розлогі поняття гуманітарної безпеки, наводять зміст політики державної безпеки в гуманітарній сфері, усе ж такі визначення і зміст наводяться у контексті досліджень з політології, державного управління, національної безпеки. Ми у свою чергу маємо розглянути поняття і зміст гуманітарної безпеки в аспектах адміністративно-правових, встановити таке поняття, яке може бути використане з позицій адміністративного права у Законі «Про націо-

1. Баюк М. І. Політика гуманітарної безпеки в Україні: регіональний аспект URL: <https://www.ndifp.com/1554/>

2. Глобальна та національна безпека: словник-довідник / уклад.: Г. П. Ситник, О. І. Пошедін, М. М. Шевченко, С. П. Завгородня, М. Г. Орел; за заг. ред. Г. П. Ситника. К.: НАДУ, 2016. С. 10-11.

3. Нікітенко В. І. Наукові здобутки і головні складові наукового аналізу проблем гуманітарної безпеки України / В. І. Нікітенко. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4. С. 302-306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_61

нальну безпеку України». Також акцентуємо увагу, що в питанні гуманітарної безпеки як складової національної безпеки вона не виправдано не згадується у наукових актах, гуманітарна безпека є важливою окремою складовою національної безпеки.

На основі висвітленої наукової літератури та аналізу безпекової сфери країни вважаємо за доцільне доповнити п. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», де розкриваються основні терміни, поняття «гуманітарна безпека» із наступним його визначенням, зокрема як: «*захищеність національних інтересів у сферах культури, науки, освіти, медицини, соціального забезпечення, інформації, суспільної моралі, молоді і спорту від зовнішніх, внутрішніх та гібридних загроз, забезпечення суб'єктами сектору безпеки і оборони безпечних умов для реалізації громадянами прав на отримання освітніх, медичних, культурних, соціальних, інформаційних, адміністративних послуг та інших послуг в гуманітарній сфері, які надають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи та організації*».

Забезпечення гуманітарної складової національної безпеки здійснюється за допомогою адміністративно-владного впливу суб'єктів публічного адміністрування. Цей владний вплив держава здійснює за допомогою юридичних засобів на суспільні відносини з метою упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також впливу на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, установлення певних дозволів і заборон, затвердження певних правових актів тощо¹. О. Дручек пише: «під адміністративно-правовим забезпеченням пропонується розуміти здійснення державою за допомогою сукупності спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток»². М. Цвік називає адміністративно-правове забезпечення видом правового забезпечення, що уособлюється цілеспрямованою дією на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів³.

Якщо казати про правові засоби, то на думку Олійник О. В., це є правовими явищами що уособлюються у інструментах встановлення

1. Популярна юридична енциклопедія / В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.). Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 369.

2. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України / О. М. Дручек. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_2_22.pdf

3. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко та ін.; під ред. М. В. Цвіка. Харків: Право, 2002. С. 327.

суб'єктивних прав, обов'язків, пільг, заборон, заохочування, нагородження та діями, пов'язаними з технологією реалізації прав і обов'язків¹.

Натомість І. Березовська наводить наступні види адміністративно-правових засобів: 1) дозвільні; 2) реєстраційні; 3) адміністративно-правового примусу². О. Олійник під змістовною сутністю адміністративно-правових засобів правового регулювання та державного управління (в контексті інформаційної безпеки) розглядає сукупність правових механізмів та прийомів і способів встановлення і реалізації владних повноважень державними органами всіх гілок влади, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави³.

На основі наукових напрацювань у сфері адміністративного права щодо поняття та змісту адміністративно-правового забезпечення, під адміністративно-правовим забезпеченням гуманітарної безпеки варто розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони у вигляді спеціального механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин із захисту національних інтересів у сферах культури, науки, освіти, медицини, соціального забезпечення, інформації, суспільної моралі, молоді і спорту від зовнішніх, внутрішніх та гібридних загроз, дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини.

Слід виділити п'ять основних елементів адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки:

- 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення (суспільні відносини у сфері гуманітарної безпеки);
- 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення (суб'єкти сектору безпеки і оборони України);

1. Олійник О. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Олійник. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrpaui_2015_1_14.

2. Березовська І. Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. Р. Березовська; Нац. акад. внутрішніх справ. К., 2012. 18 с.

3. Олійник О. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Олійник. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrpaui_2015_1_14

3) норми права (норми адміністративного права, які регулюють суспільні відносини у сфері гуманітарної безпеки);

4) адміністративно-правові відносини та їх зміст;

5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки.

Вважаємо за доцільне зупинитися на деяких елементах адміністративно-правового забезпечення більш детально. Достатньо складну структуру складає система суб'єктів сектору безпеки і оборони. Так, А. Рубан, аналізуючи Закон «Про національну безпеку України», виділяє чотири складові сектору безпеки і оборони: сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, громадяни та громадські об'єднання¹. У свою чергу, ч. 2 ст. 12 Закону «Про національну безпеку» визначені складові даного сектору: «Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони»². Також суб'єкти та складові сектора безпеки і оборони визначаються як система органів (суб'єктів) забезпечення воєнної безпеки і оборони держави, до яких належить воєнна організація держави, правоохоронні органи, розвідувальні та контррозвідувальні органи, оборонно промисловий та науковий комплекс тощо³.

1. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України : дис. ... канд. наук держ. упр. : 25.00.05 / Нац. ун-т цивільного захисту України, Харків, 2019. С. 100.

2. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3. Сектор безпеки і оборони України: теорія, стратегія, практика : монографія / Ф. В. Саганюк, В. С. Фролов, О. В. Устименко, М. М. Лобко та ін. Київ : Академпрес, 2017. С. 14.

Г. Ситник наводить визначення державного управління національною безпекою як специфічного виду та невід'ємної складової державного управління, яке охоплює соціальну, економічну, гуманітарну та політичну сфери суспільства та держави. Важливо зазначити, що Г. Ситник виділяє гуманітарну складову національної безпеки на відміну від законодавця у Законі «Про національну безпеку України». Зазначене управління є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів національної безпеки, які в межах законодавства та із використанням можливостей держави (воєнні, економічні тощо), здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих, контролюючих та нормативних державно-управлінських впливів на об'єкти нацбезпеки¹.

До суб'єктів, які утворюють систему управління національною безпекою, відносяться посадові особи, органи державного управління, місцевого самоврядування, державні інституції, діяльність яких прямо або опосередковано пов'язана із забезпеченням національної безпеки (Президент України; Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України; РНБО України; Нацбанк; суди загальної юрисдикції; прокуратура; місцеві адміністрації та органи самоврядування; вище керівництво ЗСУ, спецслужб та інших військових формувань². Також загальну систему суб'єктів управління сектором безпеки і оборони варто поділити на два основних елементи: суб'єкти стратегічного управління (Президент України, Верховна Рада України в межах повноважень щодо забезпечення безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України); виконавчі суб'єкти (Служба безпеки України, Національна поліція України, Національна гвардія, Державне бюро розслідувань, прикордонник, Збройні сили України, розвідувальні органи тощо)³.

В питаннях забезпечення гуманітарної безпеки можна виділити в системі суб'єктів управління сектором безпеки і оборони вище керівництво сектором, органи державної влади, які визначають основні засади державної політики в гуманітарній сфері, у сфері забезпечення гуманітарної безпеки, які розробляють стратегії розвитку і діяльності сектору безпеки і оборони, в тому числі й щодо забезпечення гума-

1. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник / Г. П. Ситник. Київ : НАДУ, 2012. С. 257.

2. Там само. С. 258-259.

3. Горбулін В. П., Литвиненко О. В. Сектор безпеки: стан і напрями реформування / В. П. Горбулін, О. В. Литвиненко. *День*. 2009. 22 груд. № 232.

нітарної безпеки; друга ланка уособлюється суб'єктами, які безпосередньо наділені повноваженнями із забезпечення національної безпеки, гуманітарної безпеки як її складової, від зовнішніх і внутрішніх загроз, вони здійснюють внутрішньо-системний управлінський вплив задля реалізації основної мети сектору безпеки і оборони України; також варто виділити третю групу у вигляді суб'єктів, що здійснюють контролюючі функції, а саме Президент, Верховна Рада, органи, що реалізують судовий контроль, громадський контроль, контроль органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що наразі існує потреба у координації управління державною безпекою гуманітарної сфери України шляхом створення координаційних центрів відповідно до рівнів управління, у які мають увійти представники відповідних органів державної влади та громадських інституцій (цю думку підтримали 52,5% респондентів) з координаційною – 60,5%, аналітичною – 56,3%, та контрольною – 51,0% функціями.

Щодо норм адміністративного права, які регулюють суспільні відносини у сфері гуманітарної безпеки, варто зауважити, що у основному, засадничому Законі «Про національну безпеку України» не згадується не лише поняття гуманітарної безпеки, в Законі «Про основи національної безпеки України» 2003 р. згадуються загрози в гуманітарній сфері, а саме у ст. 7 загрозами національним інтересам і національній безпеці України у внутрішньополітичній сфері, зокрема соціальної та гуманітарної сфер, вказуються «невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної та духовної деградації суспільства; неефективність державної політики щодо підтримки сім'ї та забезпечення, дотримання і захисту прав дитини, і як наслідок, збільшення кількості сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського

піклування, дітей, які залишилися без батьківського піклування»¹. Натомість у Законі «Про національну безпеку України» лише зазначається, що загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України. Зауважимо, що у Стратегії національної безпеки України 2020 р. (яка застаріла внаслідок повномасштабної агресії рф 24 лютого 2022 р.) гуманітарні загрози взагалі не згадуються, що є значним не доопрацюванням у сфері нормативного забезпечення гуманітарної безпеки України². Разом із тим, в Стратегії людського розвитку в різних пунктах згадуються загрози деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України, яка, використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність. (визначається в цьому контексті відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози); джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики; загрози системи освіти та ін.³. Згадування деструктивної пропаганди є однозначним позитивним аспектом Стратегії, але вважаємо за доцільне наведення у Стратегії чіткого переліку загроз в гуманітарній сфері, визначення пріоритетних суб'єктів сектору безпеки і оборони, які мають займатися профілактичною превентивною діяльністю щодо ліквідації і недопущення таких загроз тощо.

Під адміністративно-правовими відносинами, які складаються у сфері забезпечення гуманітарної безпеки варто розуміти врегульовану нормами адміністративного права суспільні відносини щодо захисту

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

2. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

3. Про Стратегію людського розвитку: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. Введено в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>

від внутрішніх і зовнішніх загроз національних інтересів у сферах культури, науки, освіти, медицини, соціального забезпечення, інформації, суспільної моралі, молоді і спорту та інших сфер, що відносяться до державної політики в гуманітарній сфері, в яких беруть участь суб'єкти сектору безпеки і оборони України.

В залежності від правової форми діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України адміністративно-правові відносини можна поділити на наступні: правотворча діяльність; правозастосовча діяльність; правоохоронна діяльність; контрольно-наглядова діяльність; установча діяльність¹.

Сектор безпеки і оборони України має розгалужений комплекс засобів правового впливу, за допомогою яких забезпечується реалізація захисту гуманітарної сфери від зовнішніх та внутрішніх загроз, що пов'язані із специфікою поставлених перед суб'єктами завдань і наданих відповідно повноважень. Інструментами діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони виступає сукупність прийомів та засобів впливу, форм і методів задля забезпечення гуманітарної безпеки як складової національної безпеки. Методи діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України класифіковано за напрямками впливу на прямі і опосередковані; за засобом реалізації: адміністративні; економічні; правові.

Отже, гуманітарну безпеку слід визначати як інтегральну сукупність генетичної, демографічної, соціальної, психологічної, духовно-моральної, правової складових української державності. Її ефективне забезпечення можливе лише через застосування адміністративно-правового інструментарію уповноваженою публічною адміністрацією, що складають основу формування та реалізації державної політики у гуманітарній сфері, що може бути ефективно здійснено тільки за умови структурних інституційних змін, що характеризуються довгостроковими позитивними тенденціями сталого розвитку українського суспільства та подолання негативних чинників і відповідних загроз гуманітарній безпеці України.

Таким чином, слід довести необхідність визнання гуманітарної безпеки як складової національної безпеки та одним з головних пріоритетів державної політики, у зв'язку із чим пропонується:

1. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України / Г. О. Пономаренко. *Форум права*. 2007. № 3. С. 195-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

- 1) законодавчо визначити перелік загроз національним інтересам як сукупності деструктивних чинників, що негативно впливають на розвиток гуманітарної сфери держави;
- 2) визначити шляхи й механізми реалізації основних напрямів державної політики у сфері забезпечення гуманітарної безпеки в Стратегії національної безпеки України.

4.3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ, В НАЦІОНАЛЬНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР

У попередніх підрозділах вже підіймалося питання застосування до певних територій різних підходів щодо управління ними в умовах збройного конфлікту або військово-політичної нестабільності, розроблення стратегічних документів і питань реінтеграції українців, що перебували на окупованих росією територіях. При цьому актуальним здається питання якісного адміністративно-правового забезпечення реалізації пріоритетних напрямів інтеграції населення та територій України, що постраждали внаслідок воєнної агресії РФ, в національний гуманітарний простір, необхідності запровадження в деяких нормативно-правових актах підходів щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій загалом і зокрема громадян України до національного гуманітарного простору. В умовах повномасштабної війни вже необхідно розробляти подібні стратегії і підходи, як допомогти українцям, які з 2014 р. знаходилися в окупації. Багато українців народилося і вже знаходились у школах так званих «ЛНР» і «ДНР», що підпадали під російську пропаганду у школі й не зможуть бути соціалізовані до українського освітнього простору без прикладення значних зусиль з української сторони після звільнення усіх територій України від окупаційної влади агресора, в українському Криму взагалі була без усіляких вже ширм розповсюджена «звичайна» система освітнього простору росії. Громадяни України на зазначених територіях роками через російські пропагандистські ЗМІ отруювалися ідеями «руського міра», вони також потребуватимуть в додатковій допомозі з боку української влади. Внаслідок бойових дій сотні тисяч українців опинилися без домівок, заробітку, багато дітей стали сиротами, багато людей похилого віку опинилися без піклувальників.

Вирішення усього спектру проблем, спричинених війною і російською агресією, в гуманітарній сфері також потребуватиме окремого адміністративно-правового забезпечення (у сенсі нормативно-правового регулювання, визначення завдань і цілей, стратегій та органів виконавчої влади, що будуть їх вирішувати, обсяг їх повноважень тощо).

Наразі у нас діє Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій на рівні центральних органів виконавчої влади. Положення¹ про це Міністерство визначає, що Мінреінтеграції є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованої російською федерацією території України, а також прилеглих до неї територій, дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України, інформаційного суверенітету України (крім здійснення повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»), у сфері захисту прав примусово переміщених (депортованих) осіб, зокрема захисту прав осіб, депортованих за національною ознакою².

В гуманітарній сфері серед завдань Мінреінтеграції постають наступні:

- забезпечення формування та реалізації державної політики з питань тимчасово окупованої території та захисту прав населення, що на ній проживає, кінцевою метою якої є їх реінтеграція в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, культурний, освітній простір України. Себто, саме на Мінреінтеграції покладене основне завдання щодо інтеграції українців, які постраждали внаслідок російської агресії і знаходяться на тимчасово окупованих територіях в національний гуманітарний простір, що ми у свою чергу розуміємо як своєрідний процес соціалізації українців, які тривалий час підлягали російській пропаганді та перебували у відповідному тоталітарному середовищі, де діяли відповідні принципи (відсутність свободи слова, страх перед беззаконням «державних» інституцій на окупованій території тощо), до ліберального демократичного простору правової держави (з точки

1. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#n10>

2. Там само.

зору загальної ідеї розвитку України шляхом західних ліберальних демократій, розвитку громадянського суспільства), до українських реалій отримання освітніх, медичних, соціальних, адміністративних послуг тощо. Забезпечення формування та реалізації державної політики з питань внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій території внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту та/або тимчасової окупації частини території України та виїхали за кордон (далі – особи, які виїхали за кордон), сприяння реалізації їх прав і свобод та створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання; дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України; координації діяльності з надання гуманітарної допомоги цивільному населенню під час збройного конфлікту; розвитку тимчасово окупованої території після її реінтеграції, а також прилеглих до неї територій¹. На цьому аспекті реалізації державної політики варто акцентувати увагу, оскільки Міністерство постає основною публічною адміністрацією, яка займатиметься розвитком території України, над якою буде відновлено суверенітет. Це завдання передбачає широке коло суспільних відносин, в яких Міністерство має чинити управлінський владний вплив.

- також Мінреінтеграції має сприяти в гуманітарній сфері реалізації прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до неї територіях; задоволенню національно-культурних, мовних, освітніх потреб, розвитку етнічної самобутності корінних народів та національних меншин, що проживають на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до неї територіях; задоволенню соціально-економічних, екологічних, інформаційних та культурних потреб населення, що проживає на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до неї територіях².

Відповідно до поставлених важливих завдань Мінреінтеграції має широкий спектр повноважень. Стосовно інтеграції українців в національний український гуманітарний простір можна виділити важливий напрям нормотворчої діяльності, а саме узагальнення української

1. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#n10>

2. Там само.

практики застосування законодавства з питань, що належать до його повноважень, розробка пропозиції щодо його вдосконалення, готує проекти законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України, сюди ж можна віднести погодження проєктів законів, інших нормативно-правових актів, які надходять для погодження від центральних органів виконавчої влади, готує висновки і пропозиції до проєктів законів, інших нормативно-правових актів, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проєктів актів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи¹.

Важливі повноваження у Міністерства щодо координації діяльності органів виконавчої влади щодо поставлених завдань, Мінреінтеграції здійснює стратегічне планування соціально-економічного, інфраструктурного, гуманітарного та культурного відновлення і розвитку тимчасово окупованої території, а також прилеглих до неї територій, ґрунтуючись на потребах та інтересах громадян України. На нашу думку, назріло питання розроблення повноцінного концепту Стратегії реінтеграції тимчасово окупованих територій, яке включало би і принципи, основні мету, завдання та очікувані результати щодо відновлення української влади після деокупації українських земель.

Мінреінтеграції має здійснювати збір та аналіз інформації про необхідність здійснення заходів із відновлення об'єктів інфраструктури (транспортної, енергетичної, житлово-комунальної, соціальної тощо) на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до неї територіях. Опис усіх важливих в тому числі в гуманітарній сфері інфраструктурних об'єктів та встановлення рівня готовності їх відновлювати роботу є важливим елементом для повернення наших громадян до українського національного гуманітарного простору, оскільки саме на таких об'єктах українцям в подальшому будуть надаватися в тому числі й послуги в гуманітарній сфері зі сторони української влади. Важливими адміністративно-управлінськими повноваженнями Мінреінтеграції в гуманітарній сфері наділено в питаннях координації та контролю за здійсненням заходів, спрямованих на відновлення системи освіти, культури, охорони здоров'я на тимчасово окупованій території в процесі

1. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#n10>

її реінтеграції, а також разом із уповноваженими центральними органами виконавчої влади на прилеглих до неї територіях, подання пропозицій щодо їх удосконалення¹.

Також ключовим є повноваження щодо координації здійснення заходів, спрямованих на відновлення функціонування органів державної влади після деокупації тимчасово окупованої території. Саме від швидкості відновлення роботи українських інституцій залежить процес повернення українців з окупованих територій до національного гуманітарного простору України. Важливі повноваження у Мінреінтеграції й щодо забезпечення доступу внутрішньо-переміщеним особам з окупованих територій до українських освітніх послуг.

Таким чином, саме Мінреінтеграції є ключовим органом виконавчої влади рівня міністерства щодо питань розроблення стратегій, законодавчих та підзаконних актів що стосуються реінтеграції українців з окупованих територій, має повноваження з координації органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання реалізації державної політики в гуманітарній сфері, Мінреінтеграції відповідає за збір інформації та сприяння відновленню на деокупованих територіях органів державної влади, об'єктів інфраструктури тощо.

Якщо на загальнодержавному рівні діє Мінреінтеграції, з часом після деокупації з'явиться потреба в організації на місцях публічних адміністрацій, і тривалий час «звичайні» цивільні адміністрації на кшталт обласних державних адміністрацій тощо там функціонувати не зможуть задля ефективного виконання поставлених завдань, але в Україні є дієвий досвід використання так званих військово-цивільних адміністрацій. Припускаємо, що тривалий час після деокупації українських земель тут будуть діяти саме військово-цивільні адміністрації як ключові публічні адміністрації України в регіоні на місцевому рівні. Закон «Про військово-цивільні адміністрації»² містить наступне визначення таких особливих публічних адміністрацій: «це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної операції) або у складі

1. Там само.

2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях) і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема проведення антитерористичної операції»¹.

Відштовхуючись від дослівного визначення адміністрацій, варто внести зміни в зазначений Закон, оскільки потреба наразі у таких адміністраціях виникне (після нормалізації ситуації в Україні та завершення бойових дій і воєнного стану, коли діють військові адміністрації) не лише у Луганській та Донецькій областях, але й у Харківській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій областях, де активно відбуваються бойові дії. Тому для законодавчого врегулювання можливостей розширення мережі військово-цивільних адміністрацій пропонуємо в абз. 2 п. 1 ст. 1 Закону «Про військово-цивільні адміністрації» після слів «відсічі і стримування збройної агресії російської федерації» пропонуємо прибрати слова *«у Донецькій та Луганській областях»*. Прибрати обмеження у Луганській та Донецькій областях варто за цим прикладом з інших частин Закону. Водночас, військово цивільні адміністрації створені заради відсічі збройній агресії росії, але після відновлення територіальної цілісності і поразки росії в Україні потреба у такій згадці ймовірно зникне, її основною метою стане відновлення української влади на окупованих територіях. Також до ст. 1 п. 1 «Для виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у випадках, встановлених цим Законом, в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції можуть утворюватися військово-цивільні адміністрації» після слів *«зокрема в районі проведення антитерористичної операції»* варто доповнити реченням: *«та на територіях, які були окуповані внаслідок збройної агресії зокрема в районі проведення антитерористичної операції»*. Головна наша теза полягає у зміні філософії існування військово-цивільної адміністрації, підлаштувавши її під

1. Там само.

потенційне використання на деокупованих територіях (гадаємо, це варто робити вже зараз для вироблення дієвих механізмів діяльності публічних адміністрацій, в тому числі й забезпечення державної політики України в гуманітарній сфері).

Деякі дослідники виділяють ряд завдань, що постають перед такими адміністраціями:

– повернення життя людей до мирного стану, тобто організація харчування, медичне забезпечення, будівництво та облаштування тимчасових таборів для переміщених осіб (ключовий компонент гуманітарного характеру);

– відновлення функціонування органів державної влади та відновлення де-факто суверенітету українського народу над територією деокупованою територією;

– відновлення знищеної або такої, що не функціонує інфраструктури на підконтрольній території;

– допомога або моніторинг діяльності місій гуманітарної допомоги;

– роззброєння місцевого населення і вирішення проблеми із наявністю значної кількості у населення вогнепальної зброї тощо;

– сприяння процесу розмінування;

– забезпечення можливості до пересування цивільного населення на території розповсюдження компетенції;

– боротьба з масовими заворушеннями, зі злочинністю і бандитизмом.

– професійна підготовка кадрів які можуть ефективно працювати в умовах ООС та повномасштабної збройної агресії;

– організація та проведення місцевих виборів на кризових територіях.

– ведення інформаційно-пропагандистської роботи серед місцевого населення¹.

Нажаль, через збройну агресію росії (вже повномасштабну) деякі повноваження та завдання військово-цивільних адміністрацій потребують доопрацювання і змін адміністративно-правових норм та відповідних актів, що регулюють діяльність військово-цивільних адміністрацій.

1. Калагін Ю. А. Феномен цивільно-військового співробітництва збройних сил України: концептуальні засади дослідження / Ю. А. Калагін // *Український соціологічний журнал*. 2017. № 1-2. С. 64-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2017_1-2_10.

Згідно Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» передбачене створення військово-цивільних адміністрацій на рівні області (обласна ВЦА), району (районна ВЦА) та рівня місцевого самоврядування (військово-цивільна адміністрація населеного пункту). Такі адміністрації поєднують повноваження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування із забезпеченням охорони правопорядку на територіях, де розповсюджується їх компетенція. В ст. 1 Закону «Про військово-цивільні адміністрації» вказано, що «Військово-цивільні адміністрації населених пунктів – це тимчасові державні органи, що здійснюють на територіях відповідних територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України, повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, сільських, селищних, міських голів та інші повноваження, визначені цим Законом»¹. Такі повноваження стануть в нагоді після деокупації українських земель, оскільки є абсолютно виправданим думка, що на території АР Крим та так званого ОРДЛО неможливо проводити тривалий час вибори серед населення, яке роками отруювали російською пропагандою, діяли російські або проксі-російські державні інституції. Спочатку необхідно таким адміністраціям докласти максимуму зусиль задля повернення населення до українського інформаційного простору. У свою чергу в Харківській, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській областях після їх деокупації варто деякий час запроваджувати військово-цивільні адміністрації через фактичну неможливість проведення виборів для організації органів місцевого самоврядування внаслідок руйнації інфраструктури, масового виїзду за межі територіальних громад українців (внутрішньо-переміщені особи або такі, що виїхали за кордон) й постане першочергове завдання таких адміністрацій у відновленні мирного життя та виконання повноважень органів місцевого самоврядування в гуманітарній сфері (контроль та організація відновлення роботи освітніх, медичних закладів тощо)

Військово-цивільні адміністрації мають широкий спектр повноважень, загалом в Законі нараховується 80 пунктів. Ст. 4 серед повноважень в гуманітарній сфері можна виділити наступні:

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

- підготовка та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;
- забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;
- управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення (тобто, здійснює управління установами, організаціями які надають ключові послуги зі сторони держави в гуманітарній сфері);
- забезпечення соціально-культурних закладів, які перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями;
- вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;
- вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку із похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян;
- надання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;
- утворення центрів надання адміністративних послуг та укладення договорів про співробітництво територіальних громад з метою підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей ¹ (утворення так званих ЦНАПів на території, що підлягатиме деокупації стане одним з ключових механізмів забезпечення реалізації українськими громадянами своїх прав в гуманітарній сфері, завдяки діяльності центрів українці зможуть отримати усі необхідні документи, посвідки тощо, які неможливо було відновити або зробити внаслідок бойових дій, окупації тощо, які у свою чергу допоможуть адаптуватися українцям з деокупованих

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

територій до українського національного простору (соціально-економічного, гуманітарної сфери тощо). Оскільки, такі центри надають адміністративні послуги, суб'єктом надання яких є відповідна рада (її виконавчі органи або посадові особи) і адміністративні послуги органів виконавчої влади та адміністративні послуги, що надаються органами місцевого самоврядування у порядку виконання делегованих повноважень, які є обов'язковими для надання через центри, за переліком, визначеним відповідно до частини сьомої статті 12 Закону України «Про адміністративні послуги»¹.

- прийняття рішень відповідно до законодавства щодо врегулювання правових, організаційних та економічних засад функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти;

- районні, обласні військово-цивільні адміністрації також сприяють формуванню та перевезенню через відповідну територію гуманітарних вантажів для потреб мирного населення, яке проживає на території, що не підконтрольна українській владі².

Отже, військово-цивільні адміністрації в подальшому зможуть допомагати поверненню на деокупованих територіях українців в національний гуманітарний простір через суттєвий спектр наданих їм повноважень, особливо щодо управління установами і організаціями, які займаються наданням освітніх, медичних послуг тощо, себто з різних аспектів гуманітарної сфери. Військово-цивільні адміністрації можуть стати першими «піонерами» на території АР Крим, Луганської та Донецької областей, де багато років діяли інститути російської влади, пропаганда «руського міра» тощо. Але для цього необхідно вже підготувати національне законодавство.

Окрім наявності місцевих та рівня центрального органу виконавчої влади публічних адміністрацій, які займаються або в подальшому будуть займатися реінтеграцією українців до національного гуманітарного простору, необхідним є документ стратегічного характеру, який би визначав основні засади з процедури відновлення українського суверенітету, українських органів державної влади та місцевого самоврядування на деокупованих територіях, а також соціалізацію

1. Примірне положення про центр надання адміністративних послуг: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2013-%D0%BF#Text>

2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

українців в українському життєвому суспільному і державному просторах. Наразі в Україні існує, наприклад, Стратегія інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей, яка була впроваджена ще 2018 р. і розрахована на період до 2020 р., але в контексті нашого дослідження вона нам з наукової точки зору цікава як приклад документа стратегічного характеру щодо реінтеграційних процесів.

Стратегія має чіткі сформульовані цілі, а саме реалізація інформаційних прав і свобод людини і громадянина, підвищення рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях і впровадження ефективного механізму для забезпечення доступу громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, а також прилеглих до них територіях, до загальноукраїнського інформаційного простору¹.

Водночас потрібна нова Стратегія реінтеграції деокупованих регіонів України, що матиме за мету реалізацію громадянами прав і свобод у сферах освіти, науки, медицини, соціального забезпечення і захисту, молоді і спорту, туризму, інформації, культурних послуг на територіях, які були деокуповані, впровадження ефективного механізму до отримання від держави послуг, що надають змогу реалізувати зазначені права і свободи. Можливість реалізувати свої права в гуманітарній сфері допоможе повернутися українцям, що перебували на окупованих територіях, до національного гуманітарного простору, освітні заклади, ЗМІ, інформаційне українське середовище сприятиме поширенню особливо серед тих українців, які тривалий час перебували на окупованих територіях, виконуватимуть роль інститутів своєї соціалізації до «звичайного» життя українського суспільства.

Нова стратегія має передбачати включення для виконання її цілей і завдань конкретних заходів з її реалізації. Це можуть бути зазначення пріоритетних заходів з опису усіх наявних об'єктів, що діють або були знищені, які надавали освітні, медичні послуги тощо, перепис населення та налагодження процедури видачі усіляких доку-

1. Стратегія інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 р. № 539-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80#Text>

ментів громадянам, соціального забезпечення тощо, заходи з відновлення функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування у координації центральних органів виконавчої влади та військово-цивільних адміністрацій як ключових публічних адміністрацій на місцях, що будуть займатися відновленням української влади, українського національного гуманітарного простору на деокупованих територіях.

В Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей містяться очікувані результати: створити єдину систему координації та реалізації державної політики з інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей; сформулювати у громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, а також прилеглих до них територіях, розуміння та підтримку їх приналежності до українського політичного, економічного та культурного простору¹.

У свою чергу, метою нової Стратегії реінтеграції деокупованих регіонів України в гуманітарному аспекті має стати створення єдиної системи координації та реалізації державної політики в гуманітарній сфері на деокупованих територіях; відновлення доступу громадян до послуг у сферах освіти, науки, медицини, соціального забезпечення і захисту, молоді і спорту, туризму, інформації, культурних послуг; відновлення у українців, які проживали на окупованих територіях відчуття та розуміння приналежності до українського суспільства, що сповідує демократичні правові цінності, принципи свободи і поваги до інших тощо.

Крім безперечної необхідності прийняття Стратегії реінтеграції деокупованих регіонів України в гуманітарному аспекті пріоритетними напрямми інтеграції населення та територій України, що постраждали внаслідок воєнної агресії РФ, слід вважати:

- відновлення суверенітету і територіальної цілісності країни, деокупація і реінтеграція тимчасово окупованих територій – 92,7%;
- поліпшення якості життя громадян на деокупованій території (охорона здоров'я, освіта, пенсійне та інші види соціально-побутового забезпечення, фінансово-банківська сфера, створення робочих місць, зайнятість населення) – 70,8%;

1. Там само.

- законодавче закріплення механізму залучення донорів та інвесторів і надання можливості контролю витрачання коштів – 68,3%;
- забезпечення реалізації програми міжнародного моніторингу, консультативної та ресурсної допомоги – 65,3%;
- сприяння інтеграції ВПО через усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод – 50,2% респондентів;
- приведення законів та інших нормативно-правових актів, що стосуються захисту ВПО у відповідність нормам міжнародного права, зокрема Європейською Конвенцією про права людини – 47,5%;
- вивчення інформаційного впливу, що становить загрозу національній безпеці України, та шляхів протидії йому – 44,8%;
- максимальне спрощення доступу громадян з окупованих територій до основних державних послуг – адміністративних, освітніх, медичних (41,2%);
- здійснення інформаційного моніторингу території зони проведення військових дій – 39,7%;
- необхідність руйнування міфів та стереотипів, нав'язаних із ворожою пропагандою, поступове витіснення зі свідомості мешканців ідей «руського миру» – 34,5%;
- дослідження поглядів місцевого населення на прифронтових територіях на інформаційну політику України – 30,9%;
- недоцільність нехтування стимулюванням соціально-економічного розвитку окупованих територій – 22,1%;
- необхідність проведення заходів щодо інформаційної реінтеграції окупованих територій – 21,9%;
- вивчення сучасного стану «соціальної дистанції» між громадянами України, розділеними лінією розмежування внаслідок збройної агресії – 17,9%;
- реабілітацію жертв екстремізму, переслідування або постраждалих – 8,2%;
- психологічна реабілітація населення деокупованих територій – 7,4%.

Таким чином, лише створення належного адміністративно-правового забезпечення державної політики в гуманітарній сфері сприятиме реалізації пріоритетних напрямів інтеграції населення та територій України, що постраждали внаслідок воєнної агресії РФ, в національний гуманітарний простір.

ВИСНОВКИ

Проведене наукове дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення й по новому вирішити наукову проблему, що полягає у розробленні на підставі аналізу чинного законодавства концепції державної політики України в гуманітарній сфері, з'ясуванні механізму та особливостей адміністративно-правового забезпечення її формування та реалізації, а також у виробленні на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення нормотворчої діяльності та правозастосовної практики в напрямі гуманітарного розвитку української держави та задоволенні гуманітарних потреб кожної людини. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети, серед яких зокрема такі:

1. Гуманітарну складову державної української політики запропоновано розглядати як важливу умову реалізації інтеграційного процесу європейського спрямування із визначенням детермінантів політико-правової інтеграції, а також ризиків, пов'язаних із регіональними публічно-правовими формами і механізмами реалізації гуманітарної політики української держави.

Попри вагомий інтерес владних структур, політичних акторів, окремих інституцій громадянського суспільства до проблем гуманітарного розвитку українського суспільства, констатовано те, що гуманітарна сфера так і не стала повноцінним об'єктом впливу державної політики та відповідного адміністративно-правового забезпечення, що на сьогодні об'єктивно зумовлено: – соціальним запитом суспільства на регулятивну роль держави засобами адміністративного права в забезпеченні гуманітарного розвитку країни, максимального розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створенні гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації, охорони моральних цінностей; – перманентною нестачею правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів реалізації державної політики в гуманітарній сфері; – наявністю окремої групи нематеріальних (невиробничих) суспільних відносин гуманітарного характеру, яка потребує регулювання з боку держави; – наявністю певної системи нормативно-правових актів, які регулюють суспільні

відносини, пов'язані із забезпеченням гуманітарного розвитку українського суспільства; – необхідністю формування єдиного гуманітарного простору в Україні та забезпечення безумовного пріоритету принципів людиноцентризму і справедливості в системі публічно-правового адміністрування гуманітарною сферою; – необхідністю забезпечення на державному рівні політичної, правової, організаційної, інформаційної, матеріально-технічної підтримки реалізації інноваційних управлінських моделей і форм діяльності щодо формування та реалізації гуманітарної політики як головного елемента в системі забезпечення людського розвитку; – здійсненням виключно за допомогою державно-владного регулювання суб'єктами владних повноважень керівного впливу щодо складових гуманітарної сфери країни (серед яких управління культурою, освітою, наукою, охороною здоров'я, видавничою справою, діяльністю засобів масової інформації, молодіжною політикою, інформатизацією суспільства тощо); – зобов'язаннями держави щодо ухвалення низки законів, зокрема стосовно децентралізації влади, визнання неформальної освіти, модернізації соціальних послуг, а також вдосконалення законодавства у сфері доступу до публічної інформації, гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом ЄС тощо.

2. Розглянуто основні періоди історії держави і права на території України та виділено ряд особливостей формування та реалізації державної політики України в гуманітарній сфері, зокрема:

а) специфіка гуманітарної політики за часів Київської Русі («початковий період») залежала від ряду факторів, серед яких особливості системи організації державної влади та відносин сюзеренітету-васалітету часів феодалізму, впливом релігії тощо. Фундаментальний вплив на гуманітарну політику здійснила така подія, як хрещення Київської Русі 988 р. (хоча це лише відправна точка, від якої швидкими темпами християнство лише почало ширитися серед звичайного населення). Релігія та церква тривалий час мала визначний вплив на усі сфери культурного життя, освіти, медицини, суспільної моралі;

б) в «період знаходження українських земель під владою Великого Князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої» важливою пам'яткою правовою можна назвати Литовські Статути, за якими передбачалася допомога особам, хто мав певні фізичні вади (глухота, німота, сліпота, відсутність кінцівок тощо);

в) «період козаччини» (кінець XVII – остання чверть XVIII ст.) – відзначається потужним поштовхом для українського державотворчого процесу, розвитку власних шкіл, вищої освіти, культурної сфери та ін. українського козацтва, яке після утворення протодержави Запорозької Січі створило власну українську державність – Гетьманщину. Зародження українського козацтва, Запорозька Січ, Гетьманщина вплинули на розвиток книгодрукування, шкільництва, на створення так званих братств, колегій, на діяльність Острозької та Києво-Могилянської академій, що постали центрами наукового та культурно-освітнього життя українства. Львівське, Луцьке, Київське братства, друкарні, учені сприяли зростанню загальної культури українського народу, козацька держава окрім того створювала й заклади, де займалися допомогою скаліченим ветеранам війн;

г) для «імперського» періоду (час перебування українських земель у складі російської та Австро-Угорської імперій) характерним є те, що до 1917–1918 рр. українські землі перебували у складі двох імперій й власної гуманітарної політики на державному рівні творити не могли, але в цей час активізуються український національний рух у гуманітарному та політичному формах, що призвело до українського національного відродження в XIX – на початку XX ст.;

д) «період Української Народної Республіки доби Центральної Ради, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави або Гетьманату П. Скоропадського, Директорії Української Народної Республіки» відзначається започаткуванням нових засад розвитку державної гуманітарної політики, що пов'язано із створенням політико-правової бази розвитку гуманітарної сфери і на її основі заснування державної національної системи освіти, науки, видавничої справи, здійснення глибоких перетворень в галузях культури, молодіжного руху, захисту моралі тощо. Усі ці державні утворення в питаннях розвитку гуманітарної сфери обрали за основні засади забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина (навіть мова йшла про гендерну рівність), на доступ широких мас населення до інституцій гуманітарної сфери, сприяння духовно-культурній реалізації українці, їх залучення до управління гуманітарними процесами на державному рівні, до процесів поліпшення механізмів управління гуманітарною сферою, надання рівних можливостей для духовного розвитку людини

і громадянина, надання громадянам культурних послуг зі сторони держави та багато іншого;

е) «радянський» період мав подвійну природу та відзначався: по-перше, формуванням законодавчих основ про охорону здоров'я, «соціалістичну мораль», управління культурою, мистецтвом, молодіжним рухом, соціальним захистом населення та відповідних органів державної влади; по-друге, пануванням комуністичної ідеології, відповідно до якої часто правові норми були фікцією й в реальному житті не діяли, а все вирішувала своїми рішеннями комуністична партія; по-третє, особливістю реалізації гуманітарної політики в тоталітарній державі, яка всупереч проголошеним принципам прав «трудолюбивих», служила інтересам партійного керівництва, а людина не розглядалася як суб'єкт, що володіє певними правами, була ресурсом для досягнення певних цілей; по-четверте, намаганням гуманітарної політики радянської влади привити до українців чужі для них ідеї і цінності, розмити національну самобутність; по-п'яте, створенням правового та організаційного підґрунтя для формування та реалізації державної політики України в гуманітарній сфері із здобуттям незалежності;

ж) «сучасний період» (від початку існування незалежної України (1991 р.) і дотепер) – характеризується з одного боку формуванням законодавчих основ регулювання суспільних відносин основних складових гуманітарної сфери країни, з іншого – невизначеністю дотепер стратегічного вектору публічно-правового забезпечення гуманітарних основ суспільства, відсутністю дотепер реальних адміністративно-правових механізмів дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку українського суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини, відсутністю й досі інституції, відповідальної за це. Сучасний період розвитку правових основ реалізації державної політики в гуманітарній сфері можна назвати ще інтеграційно-адаптаційним, оскільки відзначається формуванням євроінтеграційної стратегії гуманітарного розвитку України.

3. Державну політику в гуманітарній сфері запропоновано розуміти як одну з центральних складових загальної політики української держави, що являє собою комплекс дій загальної та спеціалізованої публічної адміністрації, спрямований на організацію, управління та контроль за процесами гуманітарного розвитку суспільства, створення сприятливого життєвого середовища для забезпечення соціальної

справедливості, гуманітарної безпеки та можливостей розвитку для кожної людини засобами адміністративно-правового, соціально-економічного, організаційно-управлінського та культурно-духовного характеру).

Визначено характерні ознаки діяльності держави (державної політики) в гуманітарній сфері, зокрема те, що така діяльність: а) є окремим напрямом державної діяльності в цілому, що обумовлено об'єктивно необхідними та соціально бажаними цілями гуманітарного розвитку суспільства та окремої людини; б) має соціально-перетворюючий характер; в) за своїм змістом є фактично діяльністю публічної адміністрації з контролю за соціальними потоками громадян, елементом гармонізації соціального життя, засобом реалізації національних інтересів в гуманітарній сфері; г) є нормативно-регламентованою та інституційно-організованою; д) передбачає організаційно-правовий механізм забезпечення; е) здійснюється особливо сформованим колом органів державної влади та суб'єктів делегованих повноважень; ж) предметно виокремлена та здійснюється у межах певного політичного та правового процесу; з) здійснюється на основі самостійних засад організаційно-правового характеру.

4. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики в гуманітарній сфері визначено як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів публічного адміністрування щодо врегулювання та розвитку суспільних відносин, які складаються в умовах реалізації соціальних та культурних прав людини, її творчих, інтелектуальних та культурних можливостей, втілення принципів соціальної справедливості, підтримки соціальної солідарності на основі демократичних цінностей та громадянських прав і свобод, протидії проявам ксенофобії, шовінізму, расизму, будь-яких форм дискримінації за релігійною, мовною чи національно-етнічною ознаками, забезпечення доступу до національного культурного продукту на українському та світовому ринках. Наголошено на необхідності систематизації нормативного матеріалу як інструмента покращення ситуації із врегулювання суспільних відносин в гуманітарній сфері, вдосконалення чинних нормативно-правових актів, зокрема суттєвого доповнення Стратегії

людського розвитку через повномасштабну збройну агресію РФ, а також потребу в розвитку громадянського суспільства, яке сповідуватиме ідеї свободи, правової держави, демократії тощо.

5. Публічні адміністрації запропоновано розглядати як сукупність державних та недержавних суб'єктів публічної влади, організацій і установ, що здійснюють адміністративні функції щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері. До системи суб'єктів публічного адміністрування сферою гуманітарного розвитку України, в першу чергу, запропоновано відносити органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Важливим елементом цієї системи постають і недержавні суб'єкти (інституції громадянського суспільства, що здійснюють контроль за діяльністю публічної адміністрації та впливають на прийняття управлінських рішень у сфері реалізації гуманітарної політики України). При цьому окремо виділено міжнародні інституції, які встановлюють світові стандарти гуманітарного розвитку, забезпечення гуманітарної допомоги, надають інформацію та консультації, підвищують поінформованість з питань гуманітарної безпеки, фінансують навчання, програми та проекти з багатьох важливих питань, забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством, а також між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами, що займаються керівництвом та реформуванням гуманітарної сфери.

6. Адміністративно-правові форми реалізації державної політики в гуманітарній сфері поділено на 1) правові: а) видання нормативно-правових актів, які визначають підвалини державної політики в гуманітарній сфері та основні засади розвитку гуманітарної сфери; б) видання адміністративних нормативно-правових актів підзаконного рівня, норми яких регулюють питання реалізації державної політики в гуманітарній сфері; в) прийняття індивідуальних адміністративних актів; г) укладання адміністративних договорів; та 2) організаційні (розробка планів реалізації певних заходів (з розвитку науки і техніки, популяризації здорового способу життя серед молоді тощо); формування та ведення електронних реєстрів даних (реєстри ліцензій або Реєстр державних сертифікатів про рівень володіння державною мовою тощо); проведення та організація проведення нарад; збір інформації та узагальнення досвіду діяльності публічних адміністрацій з метою підготовки проектів актів управління щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері; організація та проведення наукових конференцій,

науково-практичних семінарів, круглих столів, де обговорюються та резолюціями пропонуються шляхи поліпшення ситуації щодо реалізації державної політики в гуманітарній сфері; активна інформаційно-роз'яснювальна робота з населенням щодо конкретних аспектів гуманітарної сфери (про шкоду вживання спиртних напоїв або паління, про особливості надання послуг публічними адміністраціями в гуманітарній сфері тощо); форма взаємодії із засобами масової інформації щодо розвитку інформаційних технологій, інформаційної безпеки тощо; аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду реалізації державної політики в гуманітарній сфері, розробка шляхів їх впровадження в Україні).

Визначено основні методи адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері, серед яких названо такі: організаційно-правові (пов'язані із створенням й функціонуванням ефективної організаційної структури державно-громадського управління в гуманітарній сфері); фінансово-економічні (спрямовані на розробку і використання інструментів економічної політики для розвитку гуманітарної галузі); кадрові (мають за мету професійну підготовку кадрів для здійснення освітньої, культурної, мовної, соціальної, наукової, молодіжної, туристичної діяльності); соціальні (спрямовані на забезпечення соціальної складової гуманітарного розвитку, реалізації права громадян на надання якісних освітніх, наукових, культурних, інформаційних, дозвілевих, мистецьких та інших соціально-значущих послуг); мотиваційні (спрямовані на створення морально-психологічного підґрунтя і мотиваційних умов діяльності публічної адміністрації в гуманітарній сфері); матеріально-технічні тощо.

7. Наголошено на необхідності розвитку можливостей громадського контролю в гуманітарній сфері, доцільності здійснення контролю за виконанням гуманітарних завдань не лише уповноваженими на це владними структурами, але й незалежними громадськими організаціями (підтримує 71,5% опитаних респондентів). Акцентовано увагу на недостатності нормативного урегулювання питань здійснення громадського контролю у досліджуваній сфері лише постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та доречності прийняття єдиного уніфікованого Закону України «Про громадський контроль», де визначити його поняття; детально врегулювати форми та методи такого контролю як за органами державної виконавчої влади (відповідальними

за реалізацію державної політики в гуманітарній сфері), суб'єктами правоохоронної діяльності, так і органами місцевого самоврядування; встановити юридичну відповідальність суб'єктів публічного адміністрування гуманітарною сферою за наслідки ухвалених рішень в контексті неврахування пропозицій громадськості; визначити чіткі правила обов'язкової звітності (письмова форма, періодичність, відповідальність за їх невиконання) публічною адміністрацією в рамках реалізації контролю інститутами громадянського суспільства тощо.

8. Визначено пріоритетні публічно-правові інструменти реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки, насамперед, в регіонах, які тривалий час тимчасово перебувають (або перебували) під окупаційною російською владою у вигляді нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, акти центральних органів виконавчої влади, комісій, інспекцій та агентств, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевих публічних адміністрацій (ймовірно, на деокупованих територіях це будуть військово-цивільні адміністрації), акти органів місцевого самоврядування, публічних установ (заклади освіти). Зокрема, це можуть бути акти Кабінету Міністрів України: стратегії реалізації державної політики у сфері освіти на деокупованих територіях, акти, що регулюватимуть порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику в сферах освіти і науки, місцевих публічних адміністрацій та публічних установ у вигляді закладів освіти щодо особливостей відновлення української системи освіти на деокупованих територіях тощо; стратегічні правові акти на кшталт «Стратегії відновлення системи закладів вищої освіти на деокупованих територіях».

9. З'ясовано загальну мету посилення нормативно-правового та інституціонального забезпечення культурних потреб українського суспільства як важливого напрямку реалізації державної політики в гуманітарній сфері, що полягає у створенні системи державного протекціонізму розвитку української культури та мистецтва. Визначено пріоритетні адміністративно-правові заходи реалізації державної політики у сфері забезпечення культурних потреб, серед яких: здійснення комплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення світової громадськості з культурними цінностями України (32,3%);

необхідність участі України у міжнародних культурних проєктах (35,4%); актуалізація розробки та схвалення нової редакції Закону України «Про культуру» в частині визначення правових та організаційних засад надання населенню культурних послуг (65,8%); вироблення правового механізму формування та реалізації культурної політики, визначення специфіки її реалізації в умовах децентралізації влади та максимального сприяння регіональному управлінню культурою (52,4%); законодавчого закріплення введення культурної субвенції із державного бюджету на підтримку закладів культури; вироблення ефективних механізмів державно-приватного партнерства підтримки культури.

10. Розглянуто механізм адміністративно-правового захисту суспільної моралі, який включає такі елементи як: а) зміст суспільної моралі як об'єкта адміністративно-правового захисту, що включає в себе форми антисоціальної поведінки, які трансформуються зі сфери суспільного ладу у сферу суспільної та особистої безпеки; б) загрози суспільної моралі, що виходять від наймасовіших форм антисоціальної поведінки; в) система суб'єктів публічного адміністрування, у тому числі правоохоронного спрямування, які здійснюють функції адміністративно-правового захисту суспільної моралі; в) уніфіковані норми адміністративного права, що регламентують підстави та порядок застосування заходів адміністративно-правового захисту суспільної моральності; г) моніторинг та ідентифікація видів загроз суспільній моралі; д) адміністративно-правовий інструментарій (адміністративно-правові засоби), що включатиме заходи адміністративного примусу, у тому числі й адміністративної відповідальності, до порушників основоположних норм і правил охорони моральності в суспільстві.

11. Запропоновано основні заходи реалізації гуманітарної політики в сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг, а саме: реформування системи охорони здоров'я (74,6%); збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я (65,6%); створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги – 62,0%; підготовка висококваліфікованих кадрів (53,1%); переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань (47,5%); посилення публічного контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції (41,4%); надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я, що також сприятиме вирішенню низки проблем у цій сфері (38,2%); активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом,

туберкульозом та іншими соціальними хворобами (36,6%); розроблення і прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків» (32,1%); розробка та впровадження Державної програми сприяння здоровому способу життя (24,4%).

12. З'ясовано ознаки гуманітарної політики у сфері надання інформаційно-комунікаційних послуг, зокрема: 1) це неперервний процес, що складається з різних видів інформаційно-комунікаційної діяльності; 2) методами реалізації інформаційно-комунікаційних послуг є створення, використання, дослідження, зберігання, захист, передавання, обробка, знищення інформації; 3) основним ресурсом – інформація, вид, якість, обсяг, структура, форма, строк та носії якої визначаються інформаційними потребами суспільства; 4) засобами інформаційно-комунікаційних послуг є інформаційні системи, мережі, ресурси та інформаційні технології, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки; 5) реалізується гуманітарна політика у сфері інформаційно-комунікаційних послуг через комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів; 6) метою є задоволення інформаційно-комунікаційних потреб та забезпечення реалізації інформаційних прав людини та громадянина.

13. Визначено особливості адміністративно-правового забезпечення соціального захисту населення як напряму реалізації гуманітарної політики держави, які полягають у тому, що така політика: 1) виступає як невід'ємна складова гуманітарної політики та державної політики взагалі; 2) визначається характером цілей, що переслідуються державою для задоволення гуманітарних потреб суспільства та окремої людини; 3) є концептуальним напрямом забезпечення соціального стандарту в суспільстві, а саме мінімально необхідного рівня задоволення соціальних потреб населення; 4) забезпечується шляхом упорядкування відносин та підтримання балансу публічних та приватних інтересів у сфері реалізації права громадян на працю та соціальний захист від безробіття з використанням адміністративно-правових засобів (інструментальною складовою цього регулювання виступають саме адміністративно-правові засоби дозвільно-зобов'язального характеру, які трансформуються в правила соціального забезпечення населення); 5) забезпечується публічною адміністрацією шляхом здійснення на постійній основі цілеспрямованого впливу на відповідну сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку з реалізацією кожним громадянином права на працю та

соціальний захист у разі настання безробіття; б) залежить від економічної політики країни, але передбачає упорядкування усієї сукупності правовідносин, що виникають в соціальній сфері, за допомогою норм адміністративного та інших галузей права.

14. Розглянуто систему реалізації молодіжного напрямку державної політики в гуманітарній сфері, яку складає сукупність тісно пов'язаних та об'єктивно необхідних елементів, серед яких: 1) нормативно-регулятивний (норми і правила поведінки, принципи діяльності та реалізації її окремих напрямів, викладені у законодавчій та підзаконній нормотворчості); 2) інституціональний (суб'єкти публічного адміністрування, наділені державно-владними та делегованими повноваженнями, окремі інституції громадянського суспільства, молодіжні організації, молодіжні рухи тощо); 3) функціональний (політичні функції, політичний процес та режим); 4) ідеологічний (політичні погляди, політична свідомість та культура); 5) комунікативний (зв'язки, що об'єднують зазначені компоненти формування та реалізації державної політики в молодіжній сфері).

15. Здійснено науковий аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики в гуманітарній сфері та акцентовано на можливих шляхах його запозичення для України, зокрема в частині: – удосконалення положень Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних і міноритарних мов»; – забезпечення максимального врахування інтересів держави в діяльності міжнародних організацій на основі визнаного статусу країни з ринковою економікою; – прийняття угод про співпрацю між освітніми установами різних країн у питаннях гуманітарної політики; – стимулювання залучення в Україну інвестицій на розв'язання гуманітарних проблем; – виконання зобов'язань, щодо членства України в міжнародних організаціях та участі в міжнародних договорах; – в контексті Угоди про асоціацію з ЄС забезпечити виконання завдань щодо ухвалення низки законів стосовно визнання неформальної освіти, модернізації соціальних послуг вдосконалення законодавства у сфері доступу до публічної інформації, гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом ЄС; – використання досвіду ФРН щодо нормативного врегулювання питань забезпечення німецького законодавства в соціальних мережах та необхідності розробки та прийняття Закону України «Про дотримання українського законодавства в соціальних мережах», де

законодавчо закріпити визначення соціальної мережі, власників таких мереж, незаконного контенту тощо, поширення дії закону, процедури подання та розгляду скарг на контент, що порушує українське законодавство щодо норм суспільної моралі, тощо.

16. Під адміністративно-правовим забезпеченням гуманітарної безпеки запропоновано розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони у вигляді спеціального механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин із захисту національних інтересів у сферах культури, науки, освіти, медицини, соціального забезпечення, інформації, суспільної моралі, молоді і спорту від зовнішніх, внутрішніх та гібридних загроз, дотримання світових стандартів гуманітарного розвитку суспільства та задоволення гуманітарних інтересів кожної людини.

Виділено п'ять основних елементів адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки, серед яких: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення (суспільні відносини у сфері гуманітарної безпеки); 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення (суб'єкти сектору безпеки і оборони України); 3) норми права (норми адміністративного права, які регулюють суспільні відносини у сфері гуманітарної безпеки); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення гуманітарної безпеки.

17. Сформульовано низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики України в гуманітарній сфері, в тому числі шляхом:

1) вироблення та прийняття Національної доктрини гуманітарного розвитку України (Гуманітарної доктрини України) як системи концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання гуманітарної сфери української держави з урахуванням стратегії її розвитку та світового досвіду, мета якої полягатиме в орієнтації українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі гуманітарного розвитку українського суспільства на демократичних та гуманістичних засадах;

2) вироблення системи стратегічних, програмних і прогнозних документів формування та реалізації державної гуманітарної політики: коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів, основним компо-

ненням яких будуть складові соціально-культурного, освітнього та наукового рівнів, а також короткострокових прогнозів і програм галузевого, регіонального та державного рівнів;

3) створення комплексного законодавчого забезпечення реалізації державної політики України в гуманітарній сфері у вигляді взаємозв'язаних законів, зокрема: а) Закону України «Про засади державної політики в гуманітарній сфері», який визначатиме основні правові, соціальні, гуманітарні та організаційні засади державної політики в гуманітарній сфері як складової частини внутрішньої політики України, встановлюватиме особливості запровадження адміністративно-правових механізмів, форм, методів, інструментів, а також організаційних засад такої політики як складової частини політики сталого розвитку України, та матиме таку примірну структуру; б) Закону України «Про гуманітарну безпеку», який передбачатиме законодавче визначення складових гуманітарної безпеки; концептуально-аналітичне визначення мети, принципів, загроз, основних стратегічних і тактичних завдань реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері; правових механізмів ресурсного забезпечення та залучення відповідних матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів для здійснення рішень в сфері гуманітарної безпеки; визначення механізмів виявлення, попередження та запобігання загрозам національній безпеці в гуманітарній сфері через організацію, координацію та контроль діяльності відповідних владних та громадських структур тощо; в) Закону України «Про публічний гуманітарний контроль», що матиме за мету запровадження дієвого механізму публічного контролю за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування та окремих інституцій громадянського суспільства у сфері гуманітарного розвитку, в якому встановити правові засади здійснення публічного контролю, його принципи, механізми та процедури (соціологічні, статистичні дослідження, публічний моніторинг, публічна експертиза, публічна перевірка, звіт про результати роботи суб'єктів публічного контролю, підготовка та подання пропозицій до органів місцевого самоврядування за результатами публічного контролю, обговорення предмету публічного контролю на громадських слуханнях), гарантії в сфері здійснення публічного контролю в гуманітарній сфері країни;

4) оптимізації інституційної складової сучасної системи публічного адміністрування гуманітарним розвитком країни за рахунок створення

спеціального координаційного консультативно-дорадчого органу – Національної ради сприяння гуманітарному розвитку України, яка могла б здійснювати координаційні функції між багатьма публічними адміністраціями (таку необхідність підтримує і 71,7% опитаних респондентів);

5) доповнення Закону України «Про захист суспільної моралі» статтею 2-1 «Загрози суспільної моралі», в якій унормувати загрози суспільної моралі, як найбільш масових форм антисоціальної поведінки, та джерел їх виникнення;

б) доповнення п. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», де розкриваються основні терміни, поняттям *«гуманітарна безпека»* із наступним його визначенням, зокрема як: *«захищеність національних інтересів у сферах культури, науки, освіти, медицини, соціального забезпечення, інформації, суспільної моралі, молоді і спорту від зовнішніх, внутрішніх та гібридних загроз, забезпечення суб'єктами сектору безпеки і оборони безпечних умов для реалізації громадянами прав на отримання освітніх, медичних, культурних, соціальних, інформаційних, адміністративних послуг та інших послуг в гуманітарній сфері, які надають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи та організації»*;

7) внесення змін і доповнень до Положення про Міністерство інформаційної політики України в частині: а) доповнення пунктом 7-1 в наступній редакції: *«7-1. Міністерство інформаційної політики України у процесі виконання покладених на нього завдань щодо забезпечення інформаційної безпеки взаємодіє в установленому порядку з суб'єктами сектору безпеки і оборони України»*; б) викладення п.п.21 п. 4 у наступній редакції: *«21) проводить моніторинг інформації у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації, соціальних мережах»*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Центральні органи виконавчої влади в Україні: концептуальний підхід до класифікації в контексті адміністративної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1(16). С. 45–49.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (гол.). К.: Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
3. Авер'янов В. Б. Державна адміністрація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/18930306/legal/derzhavna_administratsiya
4. Авер'янов В. Б., Прокопенко В. І. Адміністрація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: <https://leksika.com.ua/16930528/legal/administratsiya>
5. Адміністративне право України : [підручник]. Вид. 2-ге, змінене і допов. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. К. : Істина, 2012. 528 с
6. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2004. 584 с.
7. Адміністративне право України. Підручник. / За заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридична література. 2003. 896 с.
8. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
9. Адміністративне право України: підручник / В. І. Олефір, В. В. Галуцько, Ю. В. Гридасов та ін. Херсон: ХМД, 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 396 с.
10. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Вид. 2-ге, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.
11. Адміністративне право України: підручник / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. К.: Істина, 2010. 480 с.
12. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2005. 554 с.

13. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
14. Адміністративний кодекс УСРР: затверджений постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 12 жовтня 1927 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html
15. Аксютіна А. В. Адміністративно-правове забезпечення населення культурними послугами: дис. ... канд. юр. наук. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. 221 с.
16. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит. 1966. 187 с.
17. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х томах, Т. 1 / С. С. Алексеев. М. : Юрид. лит., 1981. 360 с.
18. Алексеев С. С. Общая теория права в 2-х томах. Т. 2. М.: Юридическая литература, 1982. 360 с.
19. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с.
20. Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР / В. С. Андреев. М.: Юридическая литература, 1974. 135 с.
21. Андрийко О. Ф. Контроль в демократическом государстве : проблемы и тенденции / О. Ф. Андрийко. К. : Наук. думка, 1994. 115 с.
22. Андрийко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О. Ф. Андрийко ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Наук. думка, 2004. 304 с.
23. Андрийко О. Ф. Державний контроль і тенденції його розвитку в умовах ринкових відносин / О. Ф. Андрийко // Правова держава : міжвідомчий зб. наук. праць. К. : Наук. думка, 1993. Вип. 4. С. 49-53.
24. Андрийко О. Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади України / О. Ф. Андрийко. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1999. 48 с.
25. Андрийко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Андрийко Ольга Федорівна. К., 1999. 390 с.
26. Андрийко О. Ф. Правове забезпечення процедур державного контролю у сфері виконавчої влади // *Збірник наукових праць УАДУ при Президентіві України* : у 2 ч. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К., 1999. Вип.2. Ч.2. С. 296-298.

27. Андрійко О. Ф. Контроль, як функція державного управління: зміст, види та правове регулювання. В кн. Державне управління: теорія і практика. К.: Юрінком Інтер, 1998.
28. Андрущенко В. П. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. К. : Інститут вищої освіти АПН України, 2006. 540 с.
29. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть : досвід соціально-філософського аналізу / В.П. Андрущенко. К. : ТОВ Атлант ЮЕМСі, 2005. 498 с.
30. Арістова І. В. Сучасний стан правового забезпечення державної служби в Україні / І. В. Арістова. *Форум права*. 2010. №4. С.10–15. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10aivcvu.pdf> 997.
31. Аріфходжаєва Т. Б. Публічне адміністрування у сфері соціального захисту населення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07, Київ, 2016. 20 с.
32. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. М. : Юрид. лит., 1997. 400 с.
33. Афанасьев В. Г. Человек в управлении обществом / В. Г. Афанасьев. М.: Политиздат, 1977. 295 с.
34. Бахрах Д. Н. Административное право России : [учебное пособие для вузов] / Д. Н. Бахрах. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2000. 640 с.
35. Бахрах Д. Н. Формы и методы деятельности государственной администрации : учеб. пособие / Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов. Екатеринбург, 1999. 422 с.
36. Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 186–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_1_18
37. Баюк М. Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / Хмельниц. облрада, Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький : ХУУП, 2018. 24 с.
38. Баюк М. І. Політика гуманітарної безпеки в Україні: регіональний аспект. URL: <https://www.ndifp.com/1554/>
39. Баюк М. І. Організація контролю в системі органів державної влади: Інформаційно-методичний матеріал / Баюк М. І., Войт М. І., Матковський Г. В. Хмельницький: Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. 2013. 135 с.

40. Безтелесна Л. І. Сутність та складові соціальної політики: теоретичний аспект / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2(2). С. 141-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2\(2\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_2(2)__23)

41. Беньо М. Вплив теорії публічної адміністрації на розвиток адміністративного права (приклад Польщі) / М. Беньо. *Законодавство України : наук.-практ. коментар*. 2006. № 7. С. 8–12.

42. Березовська І. Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. Р. Березовська; Нац. акад. внутрішніх справ. К., 2012. 18 с.

43. Березовська І. Р. Поняття і характеристика структурних елементів механізму застосування адміністративно-правових засобів забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 31–35.

44. Белашова Н. Сучасні наукові визначення поняття та сутності державного управління гуманітарною сферою в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України / Ін-т законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2014. № 4. С. 128–133.

45. Битяк Ю. П. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

46. Білан Ю. В. Державна політика у сфері зайнятості населення URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2015_21_1_10.

47. Бірюков Г. М. Фінансовий моніторинг у протидії легалізації (відмиванню) коштів в Україні URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/580

48. Блінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні : актуальні питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 545 с.

49. Богдан О. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України : результати Всеукраїнського опитування (за даними Київського міжнародного інституту соціології) / О. Богдан. Одеса : ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», 2019. 75 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/503/1.pdf>

50. Бойко А.В. Адміністративно-правове забезпечення державної транспортної політики в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. / спец. 12.00.07. Дніпро, 2021. 481 с.

51. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник / Н. Б. Болотіна // 2-ге вид. К.: Вікар, 2004. 725 с.
52. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : [монографія] / В. І. Борденюк. К. : Парлам. вид-во, 2007. 576 с.
53. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Л. Бостан, С. Бостан. [2-ге видання, перероб. і доп.]. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 730 с.
54. Бульба В. Г. Громадські гуманітарні ради як інструмент вдосконалення державної гуманітарної політики URL: https://revolution.allbest.ru/law/00852175_0.html
55. Бурило Ю. Участь недержавних суб'єктів у здійсненні державного управління інформаційною сферою / Ю. Бурило // *Правова інформатика*. 2007. № 4. С. 33-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2007_4_7
56. Буханевич А. Публічний контроль у контексті сучасних дослідницьких підходів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. № 1. С. 25–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_1_5
57. Вавіліна Н. І. Наукова діяльність українських ВНЗ порівняно зі світовими університетами / Н. І. Вавіліна. *Науковий журнал Українського інституту науково-технологічної експертизи та інформації : Наука технології інновації*. 2018. № 1(5). С. 3–12.
58. Валевський О. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : [монографія] / О. Валевський. К. : НІСД, 2001. 242 с.
59. Ваньчук І. Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд / І. Д. Ваньчук. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 7–10.
60. Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / М. Й. Варій. К.: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
61. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. М.: Юрид. лит., 1976. 264 с.
62. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості: навч. посібник / Васильченко В. С. К.: КНЕУ, 2003. 252 с.
63. Вдовенко С. М. Реформирование гуманитарной сферы Украины – важнейшее условие развития межгосударственного

сотрудничества / С.М. Вдовенко. *Проблемы управления*. 2003. № 2. С. 97-99. С. 97.

64. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

65. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / уклад. О. Єрошенко. Донецьк : Глорія Трейд, 2012. 864 с

66. Виживання чи розвиток? Віце-президент Національної академії наук України академік Анатолій Загородній: «Наука життєво необхідна будь-якій цивілізованій країні». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/vyzhyvannya-chy-rozvytok>

67. Вилегжаніна М. В. Класифікаційний аналіз нормативно-правових актів / М. В. Вилегжаніна // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 1. С. 35-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2011_1_6.

68. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо проекту Закону України «Про державний фонд гуманітарного розвитку України» (реєстр. № 3597 від 8 грудня 2015 року) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ХН2RX00R?an=6>

69. Відозва Української Центральної Ради до українського народу (9 березня 1917 р.). Архівні документи. Центральна Рада, УНР (1917–1918 рр.). URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1917%20\(03\)%2009.vidozva.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1917%20(03)%2009.vidozva.php)

70. Володек О. Історія охорони здоров'я України. Міністерство охорони здоров'я України: веб-сайт. URL: http://old.moz.gov.ua/ua/portal/mtbr_healthserviceshistory/

71. Вовок О. О. Теоретико-правовий погляд на принципи забезпечення національної безпеки / О.О. Вовок. *Наше право*. 2013. № 9. С. 13-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_9_4

72. Всесвітня конвенція про авторське право URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text

73. Гаман Н. О. Державна політика в сфері регулювання зайнятості населення / Н. О. Гаман. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2010. Вип. 1. С. 172-179.

74. Гапоненко Л. В. Громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади: сутність та механізм реалізації / Л. В. Гапоненко. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 43–47.

75. Гладун З. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я за законодавством України / З. Гладун. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 103–111.

76. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні: моногр. / З. С. Гладун. К.: Юрінком Інтер, 2007. 720 с.

77. Гладун З.С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації) : монографія. / З. С. Гладун. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 460 с

78. Глобальна та національна безпека: словник-довідник / уклад.: Г. П. Ситник, О. І. Пошедін, М. М. Шевченко, С. П. Завгородня, М. Г. Орел; за заг. ред. Г. П. Ситника. К.: НАДУ, 2016. 164 с.

79. Говлет М., Рамеш М. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / М. Говлет, М. Рамеш ; [пер. з англ. О. Рябова]. Львів : Кальварія, 2004. 264 с.

80. Головій Л. В. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України : дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет біоресурсів і природо-користування України. Київ, 2010. 188 с.

81. Гомон Д. О. Державна політика України у сфері охорони здоров'я в контексті реформування / Д. О. Гомон // *Право і суспільство*. 2015. № 6.2. С. 104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6

82. Гомон Д. О. Принципи функціонування системи адміністрування у сфері охорони здоров'я / Д. О. Гомон // *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 листопада 2017 р.)*. Одеса: ОДУВС, 2017. 260 с.

83. Гомон Д. О. Сутність адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я / Д. О. Гомон // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 66-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Purch_2015_1_22

84. Гомон Д. О. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 250 с.

85. Гончар Л. Я. Аналіз основних критеріїв класифікації нормативно-правових актів, що визначають правові засади організації діяльності адміністративних судів / Л. Я. Гончар // *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 41-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_4_9

86. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.

87. Гончаров П. К. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / под ред. В. С. Стёпина. М.: Мысль, 2001 URL: http://endic.ru/enc_philosophy/Socialhoe-gosudarstvo-8863.html.

88. Гончарова Єлизавета. Карати чи рятувати? Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/240041>
89. Горбатова Д. І. Форми державного управління у сфері охорони здоров'я URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/01267560_0.html
90. Горбатюк С. Є. Концептуалізація поняття соціогуманітарної безпеки у сучасних наукових дослідженнях / С. Є Горбатюк. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2(1). С. 31-43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2\(1\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2(1)__5)
91. Горбатюк С. Є. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ / С. Є Горбатюк. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2(55). Ч. 1. С. 80-90. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_55/fail/11.pdf
92. Горбулін В. П. Сектор безпеки: стан і напрями реформування / Горбулін В. П., Литвиненко О. В.. *День*. 2009. 22 груд. № 232.
93. Государственный и общественный контроль в СССР / под ред. В. И. Туровцева. М. : Наука, 1970. 335 с.
94. Гошовська В. Соціальна держава: типи, сутність, зміст / В. Гошовська. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2007. № 3. С. 259–265.
95. Грабар Н. М. Адміністративно-правове забезпечення статусу біженців в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / Наталія Михайлівна Грабар. Львів, 2007. 217 с.
96. Грай М. П. Адміністративна діяльність // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>
97. Громадська моральність як об'єкт захисту поліції URL: <http://vigilant.myverdict.org/cases/moral>
98. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / А. В. Грубінко. Тернопіль, 2010. 392 с.
99. Губернський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Губернський Л., Андрущенко В., Михальченко М.. Київ : Знання України, 2002. 580 с.
100. Гудима Н. В. Проблема статусу центральних органів виконавчої влади у реформуванні системи органів державного управління / Н. В. Гудима. *Теорія та практика державного управління*. 2009. № 3. С. 69–77.
101. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування / А. С. Гук. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1 (43). С. 78–83.
102. Гуманітарна допомога – що це таке? Опис, значення терміна URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/gumanitarna_dopomoga

103. Гуманітарна сфера України: проблеми і шляхи формування / Нац. акад. наук України, Рада по вивч. продукт. сил України ; [наук. ред. д-р екон. наук Б. М. Данилишин]. К. : [б. в.], 2000. 95 с.

104. Дабагян І. М. Сучасна молодіжна політика в Європі (на прикладі Німеччини) / І. М. Дабагян, Л. І. Павловська // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30(69), № 2(2). С. 140-145. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30\(69\)_2\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2019_30(69)_2(2)_29)

105. Де ла Парте П. Європа на порозі ХХІ века. // *Європа на порозі ХХІ века. / Актуальные проблемы Европы: проблемно-тематический сборник. Выпуск 4: Европа на пороге XXI века: Ренессанс или упадок?* / [Редкол.: Т.Г. Пархалина (гл. ред.) и др.] М.: ИНИОН РАН, 1998. С. 12-29.

106. Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації», ухвалено Комітетом міністрів на 70-й сесії 29 квітня 1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885#Text

107. Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці, ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/declaration/documents/normativeinstrument/wcms_716633.pdf

108. Денисова А. В. Про співвідношення контролю та нагляду в чинному законодавстві: проблемні питання визначення / А. В. Денисова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41(2). С. 22–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41(2)_6)

109. Дерєга В. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посіб. / В. Дерєга. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.

110. Державна молодіжна політика в Україні: світовий і національний досвід формування та реалізації URL: <http://www.viche.info/journal/1740/>.

111. Державне управління : словник-довідник / [за заг. ред. В. Князева, В. Бакуменка]. К. : Вид-во УАДУ, 2001. 228 с.

112. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 138 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#Text>

113. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>

114. Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проєктів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2014 р. № 71 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-2014-п>

115. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>

116. Дзоз В. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2007. 380 с.

117. Дзоз В. О. Гуманітарна політика України в контексті суспільної модернізації (соціально-філософський аналіз): автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня д-ра філос. наук : 09.00.03 / АПН України, Ін-т вищої освіти. К., 2007. 32 с.

118. Динаміка патріотичних настроїв українців. Серпень 2019 / Соціологічна група «Рейтинг». URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_patriotyzm_082019.pdf

119. Директива Совета Европейского Союза 89/552/ЕЕС о координации определенных положений, установленных законодательно, регулятивно либо административно странами-участниками (Европейской Конвенции о трансграничном телевидении) в области осуществления телевизионного вещания (в редакции Директивы 97/36/ЕС Европейского Парламента и Совета от 19 июня 1997 года) 3 октября 1989 года URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_446

120. Дічек Н. Стратегія і тактика державної політики незалежної України у галузі загальної середньої освіти / Н. Дічек. *Освітологія*. 2020. № 9. С. 46–60.

121. Дніпров О. С. Адміністративно-правове регулювання надання державних послуг у сфері освіти в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2013. 199 с.

122. Дніпров О. С. Поняття та сутність державного управління в гуманітарній сфері в Україні / О.С. Дніпров. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 4(7). С. 185–189.

123. Добровольська В. В. Поняття та ознаки державного контролю у сфері господарювання / В. В. Добровольська. *Право і суспільство*. № 1. 2020. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/1_2020/part_1/30.pdf
124. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України / О.М. Дручек. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_2_22.pdf
125. Дурдинець В. В. Створити гармонійну національну правову систему / В.В. Дурдинець. *Правова держава*. 1994. Вип. 5. С. 4-10.
126. Енциклопедичний словник з державного управління / [укл.: Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Михненко та ін. ; за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна]. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
127. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Їжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 648 с.
128. Ефективна публічна адміністрація (довідник для міністрів) / автори-упорядники: І. Коліушко, В. Тимошук. К., 2006. 32 с
129. Євграфова Є. Доктрини і концепції в правовій системі України: форми і сфери застосування / Є. Євграфова. *Право України*. 2010. № 5. С. 77–84.
130. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16 URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
131. Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, дають декларація про вступ до університетів 1953 р. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/e44.pdf>
132. Європейська конвенція про правове становище робітників – мігрантів 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_j82#Text
133. Європейська конвенція про соціальне забезпечення (ETS № 78) Париж, 14 грудня 1972 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_581#Text
134. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї (ETS № 14) Париж, 11 грудня 1953 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_649#Text
135. Європейська культурна конвенція 1954 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text

136. Європейська Угода про захист телерадіомовлення. Страсбург, 22.06.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_777#Text
137. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
138. Європейська хартія регіональних мов та мов меншин 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text
139. Європейський маніфест «Молоді люди і спорт» (Лісабон, 17–18 травня 1995 р.) / Акти міжнародного спортивного законодавства як основа формування відповідної галузі міжнародного права URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1299/>
140. Євтухич І. М. Мораль і право як суспільні інститути: проблеми осмислення в умовах побудови громадянського суспільства / І. М. Євтухич. *Форум права*. 2012. № 1. С. 289-295.
141. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти / І. В. Жеребило. *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43). С. 283-289.
142. Жеребкин В. Е. Логический анализ понятий права / В. Е. Жеребкин. Киев: Вища школа, 1976. 150 с.
143. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
144. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
145. Загорій А. М. Освіта як фактор формування людського капіталу / А. М. Загорій. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2. С. 40–43.
146. Задихайло О. А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харків, 2006. 17 с.
147. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Інструмент політичної підтримки програм «Горизонт 2020». URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/adb1f077-dedc-11e6-ad7c-01aa75ed71a1/language-uk/format-PDF/source-120228671>
148. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні : [навч.-метод. посіб.] / І. К. Залюбовська. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 104 с.
149. Захаренко К. Ефективність використання потенціалу недержавних суб'єктів інформаційної безпеки / К. Захаренко // *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 127. С. 208-213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_127_56

150. Захарова О.В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. 245 с.

151. Західно-Українська народна республіка 1918-1923. Документи і матеріали. У 5 т. Том 2 / Керівник, відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківська обласна державна адміністрація; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника; Державний архів Івано-Франківської області. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 712 с.

152. Запкільняк Л.О. Періодизація історії. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Periodyzatsiia_istorii

153. Звонар В. П. Людський потенціал // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=59917

154. Здіорук С. І. Пріоритети гуманітарної політики України / С. І. Здіорук. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С. 48–56.

155. Золотухін С. В. Система центральних органів виконавчої влади у сфері захисту суспільної моралі в Україні / С. В. Золотухін. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 209–214.

156. Золотухін С. В. Повноваження органів місцевого самоврядування з реалізації заходів із захисту суспільної моралі / С. В. Золотухін. *Форум права*. 2013. № 1. С. 338–345.

157. Зубченко С. О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України / С. О. Зубченко. *Аналітична записка Серія «Гуманітарний розвиток»*. 2019. № 3. С. 1–5.

158. Зубченко С. О. Реалізація програмних документів із гуманітарного розвитку України / С. О. Зубченко // *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 144–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_3_19.

159. Зубченко Сергій. Діти війни: як росія залучає українську молодь із тимчасово окупованих територій до терористичної діяльності. *Дзеркало тижня*. Україна. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/diti-viyni-yak-rosiyazaluchaye-ukrayinsku-molod-iz-timchasovo-okupovanih-teritoriy-do-terroristichnoyi-diyalnosti.html>

160. Зубчик О. А. Ліцензування як форма контролю та інструмент державного управління в сфері вищої освіти / О. А. Зубчик. *Менеджер*. 2016. № 1. С. 71–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_1_12. 479.

161. Іванець М. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту / Іванець М., Костицький В., Петрова Т. *Соціологія права*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39595>

162. Ігнатченко І. Г. *Форми та методи державного управління культурою в Україні* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Х., 2009. 20 с.

163. Ієрусалімова І. О. *Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина*: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ірина Олександрівна Ієрусалімова. Київ, 2006. 205 с.

164. Ісаков М. Г. *Види державного контролю у сфері підприємницької діяльності* / М. Г. Ісаков // *Форум права*. 2012. № 1. С. 387-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

165. *Історична роль Грушевського, Махна, Петлюри, Винниченка*. URL: https://studopedia.su/16_152677_Istorichna-rol-grushevskogo-mahna-petlyuri-vinnichenka.html

166. Калагін Ю. А. *Феномен цивільно-військового співробітництва збройних сил України: концептуальні засади дослідження* / Ю. А. Калагін // *Український соціологічний журнал*. 2017. № 1-2. С. 64-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2017_1-2_10.

167. Калакура Я. С., Рафальський О. О. *Українська культура: цивілізаційний вимір*. / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

168. Каменська Н. П. *Публічна адміністрація: логіко-методологічний аналіз дефініції* / Н. П. Каменська. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 29–32.

169. Карлова В. В. *Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах* : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / В. В. Карлова. – К., 2003. 20 с.

170. Кичилюк Т. С. *Державний контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення* : дис. ... канд. юрид. наук / Т. С. Кичилюк. К. : Нац. аграр. ун-т, 2007. 232 с.

171. Ківалов С. В., Біла Л. Р. *Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник*. Вид. друге, перероб. і доп. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.

172. Кіндзерський С. *Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку* : дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2006. 205 с.

173. Клімова С. М. *Особливості діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері публічних фінансів* / С. М. Клімова. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 199-210.

174. Коваль С. П. Механізм державного регулювання ринку праці / С. П. Коваль. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 29(1). С. 243-249. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2016_29\(1\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2016_29(1)__32).

175. Ковальчук В. Г. Упровадження державної гуманітарної політики в сучасних умовах / В. Г. Ковальчук. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 2 (37). С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2012_2_29

176. Код на експорт. Як компанії з України захоплюють ринок ІТ у Європі. Deutsche Welle. URL: <https://p.dw.com/p/3dZGb> ; Експорт українського ІТ за 2019 рік зріс на 30 % / ІТ Ukraine Association. URL: <https://itukraine.org.ua/eksport-ukrainskogo-it-za-2019-rik-zris-na-30.html>

177. Кодекс Адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

178. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. / Н.О. Армаш, О.М. Бандурка, А.В. Басов, Ю.Ю. Басова, В.М. Бевзенко. К.: Прецедент: Істина, 2009. 823 с.

179. Кодекс законів про працю України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375.

180. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р., № 8073-X / *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

181. Козарь Т. П. Державне регулювання зайнятості населення в Україні: автореф. дис. ... к. н. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т. П. Козарь / Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 20 с.

182. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

183. Колпаков В. К. Про публічні адміністрації / В. К. Колпаков. *Право України*. 2003. № 5. С. 28–31.

184. Колпаков В. К. Адміністративне право України / В. К. Колпаков: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

185. Конвенція МОП № 10 про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві, 1921 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141125___141125

186. Конвенція МОП № 100 про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну працю, 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text

187. Конвенція МОП № 11 про право на організацію та об'єднання трудящих у сільському господарстві, 1921 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_141#Text

188. Конвенція МОП № 16 про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден, 1921 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_138#Text

189. Конвенція МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю, 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136

190. Конвенція МОП № 47 про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень, 1935 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU35K02U>

191. Конвенція МОП № 52 про щорічні оплачувані відпустки, 1936 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_003#Text

192. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20 листопада 1989 р. ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

193. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

194. Конвенція про безробіття № 2 1919 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_143#Text

195. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id210857>

196. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

197. Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2993-10#Text>

198. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

199. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text

200. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_157

201. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

202. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5396-11#Text>

203. Конвенція про міжнародний обмін виданнями URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00YBEFF65A&abz=1P7HS>

204. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

205. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, ратифік. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 04.10.88 р. № 6673–XI http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_089

206. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71K08U>

207. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/952_008

208. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010#Text

209. Конвенція про сприяння зайнятості й захист від безробіття № 168 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_437#Text

210. Конвенція про статистику праці URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=61350

211. Конвенція про участі іноземців у громадському житті на місцевому рівні 1992 р. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%8F-%D0%.pdf>

212. Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2005. 19 с.

213. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

214. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): історичний документ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

215. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року <https://naps.gov.ua/uploads/files/gumanitar-2020.pdf>

216. Концепція освіти «рівний – рівному» щодо здорового способу життя серед молоді України URL: <https://lektsii.org/3-89737.html>

217. Копанчук О. Є. Концептуалізація національних інтересів у сфері міжнародних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1608>

218. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави : монографія / В. В. Костицький. Дрогобич: Коло, 2013. 172 с.

219. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. 43 с.

220. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. 485 с.

221. Кравцова Т. М. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності / Т. М. Кравцова. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 8. С. 3-6.

222. Кравчук В. Публічний контроль у державі / В. Кравчук. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 210–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2015_1_39

223. Кравчук В. М. Поняття та зміст публічного контролю у сучасній державі / В. М. Кравчук. Науково-практична Інтернет-конференція. 2014. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=930%3A131014-13&catid=108%3A6-1014&Itemid=133&lang=en

224. Краснокутська О. Стан та перспективи розвитку законодавства у сфері інформаційно-комунікаційних технологій URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ukrayinskiy-shlyah-ikt.html>

225. Кривачук Л. Державне управління охороною дитинства як окремий напрям державного управління: розвиток понятійно-категоріального апарату / Л. Кривачук. *Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид.* / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 15. 192 с.

226. Крижина Н. П. Державна політика України в галузі охорони здоров'я: генезис, тенденції та закономірності розвитку : монографія / Н. П. Крижина. К. : Вид-во НАДУ, 2007. 368 с.

227. Крупнік А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства / А. С. Крупнік : монографія. Одеса, 2002. 169 с.

228. Куйбіда Р. О. Адміністративний договір // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративний_договір

229. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губернський, В. Андрущенко, М. Михальченко. Київ : Знання України, 2002. 580 с.

230. Купрійчук В. М. Управлінські засади реалізації державної політики щодо розвитку гуманітарної сфери в добу української національної революції 1917–1920 рр. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2. С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2015_2_4

231. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні (за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD») / ЮНІСЕФ Україна. С. 18. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/2521/file/ESPAD_2019_ukr.pdf

232. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні : дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2010. 388 с.

233. Куценко В. І. Гуманітарна сфера в контексті глобалізації / В. І. Куценко. *Регіональна економіка*. 2002. № 3. С. 41–50.

234. Лапасв Юрій. Нові інформаційні війська росії: народжені брехати. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/World/186503>

235. Легенький М.І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 513 с.

236. Лейст О. Э. Санкции в советском праве / О. Э. Лейст. М., Госюриздат, 1962. 238 с.

237. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави: монографія / С. І. Лекарь. Харків: Золота миля, 2013. 478 с.

238. Лісовий В. С. Адміністративна діяльність. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42668

239. Логвиненко Б. О. Публічне адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 440 с.

240. Лозовой В. О. Етика : навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, А. О. Стасевська та ін. ; за ред. проф. В.О. Лозового. К. : Юрінком Інтер, 2002. 244с.

241. Лопуга О. І. Проблема моралі і гуманізації молоді в сучасному українському суспільстві / О.І. Лопуга. «Перспективи». Соціально-політичний журнал. філософія, політологія, соціологія. 2015. № 1. С. 61-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2015_1_12

242. Луценко С. М. Особливості реалізації молодіжної політики в Україні та за кордоном: управлінський аспект / С. М. Луценко. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 1. С. 157-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_1_25

243. Лютіков П. С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні : організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лютіков Павло Сергійович. Запоріжжя, 2009. 212 с.

244. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2003. 576 с.

245. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. К.: Атіка, 2005. 240 с.

246. Маліков В.В. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави / Маліков В. В., Дегтяр О. А.. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 25–34.

247. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник / В. І. Малімон. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 352 с.

248. Медяник В. Суб'єкти формування та реалізації державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект / В. Медяник. Юридичний вісник. 2021. № 3. С. 128-133.

249. Медяник В. А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. 38 с.

250. Медяник В. А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. 424 с.

251. Медяник В. А. Характеристика методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики / В. А. Медяник. *Juris Europensis Scientia*. 2021. No 4. С. 29–32.

252. Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы / Энтин М.Л. М.: Изд-во МНИМП, 1997. 296 с.

253. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.

254. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : [монографія]. Х.: ХНУВС, 2010. 398 с.

255. Мельничук Л. С. Основні проблеми зайнятості населення України / Л. С. Мельничук. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Економіка.* 2012. Т. 189, Вип. 177. С. 105-108.

256. Меляков А. В. Концептуальні підвалини гуманітарної політики України: до історії формування / А. В. Меляков. *Актуальні проблеми державного управління.* 2013. № 2. С. 280–289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_40

257. Меляков А. В. Суперечності формування організаційних засад публічної гуманітарної політики Української держави / А. В. Меляков. *Теорія та практика державного управління.* 2020. № 2(69). С. 105-112.

258. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо основних напрямів та цілей програми допомоги з боку Агентства США з міжнародного розвитку URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_160#Text

259. Мисів Л. В. Особливості державного управління в сфері духовно-ціннісного розвитку українського суспільства : автореф. дис. ... канд. з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2008. 207 с.

260. Миськів Л. І. Адміністративно-правові засади впровадження інклюзивної освіти в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Київ, 2015. 416 с.

261. Міжвідомчий Договір від 29.03.2005 р. про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Меморіальним музеєм Голокосту Сполучених Штатів Америки URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/kulturno-gumanitarne-spivrobitnictvo>

262. Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними (Женева, 12 септембра 1923 года). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU23002>.

263. Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту (Париж, 21 листопада 1978 р.) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU78004H>

264. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73 http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

265. Мінняйло М.П. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на звернення: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / Микола Павлович Мінняйло. Київ, 2011. 233с.

266. Міхровська М. С. Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності органів виконавчої влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 210 с.

267. Мойсіяха А. В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері / А. В. Мойсіяха. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). № 3. 2020. С. 164-169.

268. Мойсіяха А. В. Інституціональний складник механізмів реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері / А. В. Мойсіяха.. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Випуск 17. С. 73-79.

269. Морозова В. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ірпінь, 2003. 20 с.

270. Москаленко В. Ф. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та правового рівня / В. Ф. Москаленко, Т. С. Грузева, Г. В. Іншакова. Харків : Контракт, 2006. 296 с.

271. Мосьондз С. О. Публічна адміністрація в механізмі державної політики у сфері науки в Україні / С. О. Мосьондз. *Публічне право*. 2013. № 4. С. 54-60. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_4_9.

272. Мосьондз С. О. Державна політика у сфері науки в Україні (організаційно-правові аспекти) : монографія / С. О. Мосьондз ; Т-во «Знання» України, Ун-т сучас. знань. Х. : Скорпион, 2012. 352 с.

273. Мосьондз С. О. Публічне адміністрування сферою науки в Україні : монографія / С. О. Мосьондз ; Ун-т сучас. знань. Х. : НікаНова, 2011. 203 с.

274. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків: Хар-ків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 654 с.

275. Муляр Г. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я. дис... докт. юрид. наук зі спец.: 12.00.07. Національний авіаційний університет, Київ, 2021, 565 с.

276. Нагребельний В. П. Форма. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: <https://leksika.com.ua/17590201/legal/forma>
277. Нашиц А. Правотворчество: Теория и законодательная техника / А. Нашиц. М.: Прогресс, 1974. 495 с.
278. Негодченко О. В. Сутність та підстави адміністративної відповідальності за правопорушення проти громадської моралі / О. В. Негодченко. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 198-204.
279. Неймарк О. А. Публічне управління забезпеченням гуманітарної безпеки: основні наукові підходи / О. А. Неймарк. *Наукові перспективи*. 2021, № 9 (15). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/475>
280. Нестеренко А. О. Особливості адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі / А. О. Нестеренко. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62-68.
281. Нижник О. Адміністративно-правові інструменти реалізації державної регіональної політики у сфері вищої освіти / О. Нижник. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 117-121.
282. Нікітенко В. І. Наукові здобутки і головні складові наукового аналізу проблем гуманітарної безпеки України / В. І. Нікітенко. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4. С. 302-306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_61
283. Новий тлумачний словник української мови [у 3-х т.] / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 1: А-К. К. : Аконт, 2007. 928 с.
284. Новицька Н. Б. Правові основи захисту суспільної моралі в інформаційній сфері України: теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2016. 454 с.
285. Новицька Н. Б. Правові проблеми реформування системи державного управління в сфері захисту суспільної моралі / Н. Б. Новицька. *Соціологія права. Науково-практичний журнал*. 2015. № 3-4. С. 184-189.
286. Нойбергер Б. Власть и политика в Государстве Израиль : социально-политическая динамика / Б. Нойбергер. Тель-Авив : Открытый университет Израиля, 1997. С. 45-50.
287. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Москва : Издательство «Азъ», 1992. 955 с.

288. Олійник О. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Олійник. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2015_1_14

289. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О. В. Олійник. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 132-137.

290. Органи державної влади України / За ред. В. Ф. Погорілка: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

291. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

292. Охотский Е. В. Социальное государство и социальная политика: ориентация на результат / Е. В. Охотский, В. А. Богучарская. *Труд и социальные отношения*. 2012. № 5(95). С. 30-44.

293. Павлик Р. І. Відмінність понять «державний контроль» і «державний нагляд»: нормативно-правовий аспект / Р. І. Павлик. *Демократичне врядування*. 2017. Вип. 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_6

294. Пал Леслі А. Аналіз державної політики / Леслі А. Пал ; [пер. з англ. І. Дзюб]. К. : Основи, 1999. 422 с.

295. Пашковська А. Ю. Статистичне вивчення середньої освіти в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Державна служба статистики України, Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2016. 235 с.

296. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>

297. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління / П. М. Петровський : дис. ... докт. наук з держ. управ. К., 2010. 417 с.

298. Петровський П. Методологічні аспекти впровадження державної політики / П. Петровський // *Державне управління: теорія та практика : електронне наукове фахове видання*. К. : НАДУ, 2007. № 1 (5) URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-1>.

299. Петков С. В. Менеджмент в органах внутрішніх справ (організаційно-правові основи): дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2005. 510 с.

300. Пилипчук В. Проблема та періодизація досліджень новітньої історії держави і права України / В. Пилипчук. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 49-58.

301. Пирогова Д. Децентралізація та реформа культурних послуг : аналіт. звіт за результатами соціологічного дослідження покращення якості та доступу до культурних послуг у громадах. Київ : ГО «Товариство дослідників України». 2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1LDyNUdxODDoTa1RqbK8uKg95RRE0dQBc/view>

302. Пироженко В. О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем / В. О. Пироженко. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 27–35.

303. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

304. Підрозділи психологічних операцій російської армії / Український мілітарний портал. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/pidrozdily-psyhologichnyh-operatsij-rosijskoyi-armiyi/>

305. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

306. Погорелко М. Ю. Нормативно-политические и нормативно-правовые источники и основания государственных политик / М. Ю. Погорелко. *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. 2009. № 1. С. 93-109.

307. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2011 р. № 2755-VI URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

308. Політична декларація про засоби масової інформації в демократичному суспільстві. Резолюція № 1 «Майбутнє суспільного телерадіомовлення» http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_121

309. Положення про Державну службу якості освіти в Україні: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text>

310. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#n10>

311. Положення про Міністерство інформаційної політики України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF#Text>

312. Положення Про Міністерство освіти і науки України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>

313. Положення про Національну службу здоров'я України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>

314. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України / Г. О. Пономаренко. Форум права. 2007. № 3. С. 195-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

315. Популярна юридична енциклопедія / В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.). Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

316. Порядок контролю якості медичної допомоги: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України 28.09.2012 № 752. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1996-12#Text>

317. Поступна О. В. Сутність і складові гуманітарної сфери / О.В. Поступна // Державне управління та місцеве самоврядування : тези XII Міжнар. наук. Конгресу (29 бер. 2012 р., Харків). Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. С. 336–337.

318. Пошук балансу між правом на свободу вираження та регулюванням соціальних мереж: досвід Німеччини URL: <https://cedem.org.ua/analytics/sotsmerezhi-nimechchyna/>

319. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144.

320. Правознавство: підручник / за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. 767 с.

321. Предмети відання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики URL: <http://komprkd.rada.gov.ua/uploads/documents/32652.pdf>

322. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Національна академія державної податкової служби України, Ірпінь, 2007. 477с.

323. Примірне положення про центр надання адміністративних послуг: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2013-%D0%BF#Text>

324. Припхан І. І. Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. К., 2011. 22 с.

325. Приходько А. А. Визначення поняття «публічна адміністрація» у сфері запобігання та протидії корупції в Україні / А. А. Приходько. *Правова позиція*. № 4 (25). 2019. С. 69-74. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/10.pdf>

326. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

327. Про архітектурну діяльність : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 31. С. 246.

328. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 7. С. 45.

329. Про видавничу справу : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 32. С. 206.

330. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

331. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

332. Про внесення змін до Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 27 липня 2016 р. № 531 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2016-%D0%BF#Text>

333. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 02.08.2000 № 945/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000#Text>

334. Про Громадську гуманітарну раду: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/2010#Text>

335. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 51. Ст. 451.

336. Про державні пенсії: закон від 14 червня 1956 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=04ON66D347>

337. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 50. Ст. 302.

338. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України від 23 березня 2017 року № 1977-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>

339. Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні : Указ Президента України від 23 червня 2009 р. № 478/2009 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/478/2009>

340. Про деякі заходи щодо сприяння вирішенню актуальних питань молоді: Указ Президента України від 06.01.2010 № 6 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6/2010#Text>

341. Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді: Указ Президента України від 24 квітня 2000 року № 612/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text>

342. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери: Указ Президента України від 16 травня 2008 року N 444/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444/2008#Text>

343. Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики : Указ Президента України від 29 березня 2001 року № 221/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221/2001#Text>

344. Про доступ до публічної інформації: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

345. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. С. 1.

346. Про Експертну раду Міністерства культури України з питань етнополітики: наказ Міністерства культури України 01 лютого 2017 року № 70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0246-17>

347. Про забезпечення реалізації Указу Президента України від 02 серпня 2000 року № 945 «Про гранти Президента України для обдарованої молоді : накази Міністерства молоді та спорту України від 15 жовтня 2013 року № 619 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1874-13#Text>

348. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

349. Про забезпечення функціонування української мови як державної: від 25 квітня 2019 року № 2704-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n486>

350. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

351. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року / Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243.

352. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

353. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України № 757-XIV від 17.06.1999 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/757-14>.

354. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності: наказ Міністерства культури України від 15.10.2013 № 983 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13>

355. Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF#Text>

356. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : постанова Кабінет Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF#Text>

357. Про затвердження державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 148 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text>

358. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-%D0%BF#Text>

359. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року від 31 серпня 2011 р. № 1057 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-%D0%BF#Text>

360. Про затвердження Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді: Наказ МОН України від від 21 липня 2004 року № 605

361. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>

362. Про затвердження Положення про департамент гуманітарної політики Дніпровської міської ради рішення Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/Widgets/GetWidgetContent?url=/WebSolution2/wsGetTextPublicDocument?pID=370724&name=85/7>

363. Про затвердження Положення про Державне агентство України з питань кіно : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2014 р. № 277 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277-2014-%D0%BF#Text>

364. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : постанова Кабінет Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF>

365. Про затвердження Положення про Експертно-фондову комісію Міністерства культури України : наказ Міністерства культури України від 30 грудня 2015 року № 1133 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-16>

366. Про затвердження Положення про Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України : наказ Міністерства культури України 22 травня 2017 року № 439 URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245278181&cat_id=245278173

367. Про затвердження Положення про Експертну раду з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій : наказ Міністерства культури України від 22 червня 2012 року № 668 URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245232192&cat_id=245232123

368. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

369. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінет Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>

370. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінет Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF>

371. Про затвердження Положення про Науково-методичну раду з питань охорони культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 28 січня 2021 року № 49 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0473-21#n7>

372. Про затвердження Положення про управління охорони здоров'я департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради та його структури : рішення Львівської міської ради від 28 серпня 2021 року URL: [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/CFABB383B6D963D5C225873F003E6D8E?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/CFABB383B6D963D5C225873F003E6D8E?OpenDocument)

373. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка: постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 року № 194 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp111049?an=1&ed=2017_03_10

374. Про затвердження Порядку реалізації програм, проектів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання : наказ Міністерства молоді та спорту України від 03 березня 2016 року № 808 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-16#Text>

375. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства культури України, затверджений наказом Мінкультури від 17.10.2012 року № 1154 URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS19045.html

376. Про затвердження Типового положення про координаційну раду з питань національно-патріотичного виховання при місцевій державній адміністрації: постанова Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 999 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2016-%D0%BF#Text>

377. Про затвердження Типового положення про молодіжний трудовий загін: постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2006 року № 899 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-2006-%D0%BF#Text>

378. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах : наказ Міністерства соціальної політики України 13 серпня 2018 року № 1005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#n13>

379. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>

380. Про заходи щодо виконання у 2005 р. Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»: постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 року № 324 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2005-%D0%BF>

381. Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді: розпорядження Президента України від 29 червня 2001 року № 173/2001-рп URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173/2001-%D1%80%D0%BF#Text>

382. Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Указ Президента України від 12 червня 2015 року № 334/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/2015#Text>

383. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян»: указ Президента України від 27 квітня 1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/99>

384. Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні : Указ Президента України від 28.03.2008 №279/2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279/2008#Text>

385. Про інформацію: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

386. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

387. Про кінематографію : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 22. С. 114.

388. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

389. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

390. Про Міністерство цифрової трансформації України: затв. Постановою постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

391. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

392. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.

393. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 червня 1995 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>

394. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 15. С. 86.

395. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

396. Про Національну поліцію України: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

397. Про Національну програму планування сім'ї : постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF#Text>

398. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 вересня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 48. Ст. 296.

399. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>

400. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

401. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента від 7 вересня 2021 року № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

402. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України від 15.03.2002 р. за № 258/2002 / Офіційний вісник України від 05.04.2002 р., № 12, стор. 6, стаття 555, код акту 21864/2002.

403. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

404. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

405. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

406. Про основи національної безпеки: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

407. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>

408. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

409. Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року : Указ Президента від 3 серпня 1999 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/958/99#Text>

410. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III (із змінами) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

411. Про охорону культурної спадщини : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. С. 333.

412. Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР: закон від 15 травня 1990 року № 1480-I URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1480400-90#Text>

413. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 35. Ст.147.

414. Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства»: Указ Президента України від 24 листопада 2005 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1647/2005>

415. Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій: Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року № 1284/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284/99#Text>

416. Про подальше функціонування закладів освіти з урахуванням вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту» : рішення Дніпровської міської ради від 26 травня 2021 року № 85/7 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/Widgets/GetWidgetContent?url=/WebSolution2/wsGetTextPublicDocument?pID=370525&name=84/7>

417. Про Положення про Координаційний центр забезпечення взаємодії з Кабінетом Міністрів України : Указ Президента України від 19 жовтня 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595/2015#Text>

418. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 49. Ст. 299.

419. Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді : наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 21 квітня 2005 року № 242/178 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0242290-05#Text>

420. Про премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року № 1333 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2007-%D0%BF#Text>

421. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 лип. 1971 р., змін. 2 жовт. 1979 р.) : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 21. С. 155.

422. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 16. С.153.

423. Про пріоритетні напрями розвитку фізкультури і спорту України : Указ Президента України від 21 липня 2008 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/640/2008>

424. Про пріоритетні заходи щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти: Указ Президента України від 30 березня 2021 року № 130/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130/2021#Text>

425. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 року № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>

426. Про Програму «Українська родина» : постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2001 р. № 243 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2001-%D0%BF#Text>

427. Про проект Концепції розвитку гуманітарної сфери України: постанова Президії Національної академії наук України від 29 березня 2000 року № 79 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0079550-00#Text>

428. Про Прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VI/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

429. Про Раду з питань національної єдності: Указ Президента України від 11 грудня 2015 року № 697/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697/2015#Text>

430. Про ратифікацію Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. С. 439.

431. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Закон України від 20 червня 2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 19-20. Ст. 180.

432. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2004 року № 1425-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1425-IV#Text>

433. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення: постанова Верховної Ради України від 20 грудня 2005 року № 3238-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3238-IV#Text>

434. Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» : постанова Верховної Ради від 23 лютого 2017 року № 1908-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-19#Text>

435. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Закон України від 25 березня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

436. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про національну безпеку України» : Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 URL : www.president.gov.ua/documents/2872015-190.

437. Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердженні здорового способу життя в суспільстві: Указ Президента України від 04.02.2003 р. за № 74/2003 // Офіційний вісник України від 21.02.2003. – 2003 р., № 6, стор. 35, стаття 225, код акту 24396/2003.

438. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

439. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

440. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n20>

441. Про стан реалізації державної молодіжної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 1999 року № 1059 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1059-99-%D0%BF#Text>

442. Про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту : Указ Президента від 11 липня 2005 р. № 1071/2005 URL: https://ips.ligazakon.net/document/U844_19

443. Про Стратегію людського розвитку: рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року. Введено в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>

444. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 №286/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

445. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року : Указ Президента України від 27.09.2013 № 532/2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text>

446. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020: Указ Президента від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

447. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 року № 1164-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2011-%D1%80>

448. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року : розпорядження КМУ від 22 липня 2009 р. № 851-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2009-%D1%80>

449. Про театри і театральну справу: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 26. С. 350.

450. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12/print1239267667879110#Text>

451. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. за № 1280-IV // Офіційний вісник України від 02.01.2004. № 51, том 1, стор. 13, стаття 2644, код акту 27109/2003.

452. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 400-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>

453. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

454. Про утворення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті : Постанова КМУ від 12.06.2019 р. № 503. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-utvorenniyaderzhavnoyi-sluzhbi-ukrayini-z-etnopolitiki-ta-svobodi-sovisti-m-120619>

455. Про фахову передвищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2019. № 30. Ст.119.

456. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

457. Про штаб з питань надання населенню гуманітарної допомоги : розпорядження Харківської обласної військової адміністрації від 06 березня 2022 року № 10В URL: [https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1149/114874/files/10_%D0%B3%D1%83%D0%BC_%20%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%20\(%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F\).pdf](https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1149/114874/files/10_%D0%B3%D1%83%D0%BC_%20%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%20(%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F).pdf)

458. Проект від 14.03.2008 р. Концепції гуманітарного розвитку України URL: <https://pandia.ru/text/79/524/31969.php>

459. Проект Закону України від 02.04.2008 № 2312 «Концепція соціальної держави України» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A#:~:text=%D0%A6%D0%B5%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0%2C%20%D1%8F%D0%BA%D0%B0%20%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%94%20%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88,%D1%83%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96>.

460. Прокопенко В. Правова природа сторінок у соціальних мережах / В. Прокопенко. *Юридична газета*. 2021. № 12. С.13. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-priroda-storinok-u-socialnih-merezhah.html>
461. Прушківська Е. В. Людський капітал: проблеми та перспективи / Е. В. Прушківська, А. В. Переверзева. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2007. № 3. С. 17-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2007_3_5.
462. Рамкова конвенція про захист національних меншин URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
463. Рамкова Конвенція Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_719
464. Резнік О. І. Періодизація історико-правового процесу: концептуальні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. І. Резнік; кер. роботи П. П. Музиченко; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 18 с.
465. Рекомендація № R(91)11 Комітета міністрів державам-членам относительно експлуатації секса в цілях наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми и несовершеннолетними (9 сентября 1991 года) URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_046
466. Рекомендація № R (89) 7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_723#Text
467. Рекомендація № R (97) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про показ насильства електронними ЗМІ» URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_735
468. Рекомендація МОП № 122 щодо політики в галузі зайнятості 1964 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_246#Text
469. Розподіл чисельності молоді / Державний інститут сімейної та молодіжної політики. URL: <https://dismp.gov.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=2080>
470. Розпутенко І. В. Гуманітарний розвиток України в умовах цивілізаційного вибору / Розпутенко І. В., Москаленко С. О. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 2. С. 216-225.
471. Ройк В. Социальное государство: задачи по реализации прав российских граждан на достойную жизнь / В. Ройк. *Человек и труд*. 2009. № 1. С. 11.

472. Романенко Є. О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини / Є. О. Романенко. *Державне управління: удосконалення та розвиток: наук. фах. вид.* URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=82>

473. Романов В. Вступ до аналізу державної політики / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. К. : Основи, 2000. 243 с.

474. Рощина Л. О. Формування радянської системи соціального забезпечення у 20-30-і роки ХХ ст. / Л. О. Рощина. *Наука. Релігія. Суспільство.* 2010. № 2. С. 3-7.

475. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України : дис. ... канд. наук держ. упр. : 25.00.05 / Нац. ун-т цивільного захисту України, Харків, 2019. 253 с.

476. Рудяков П. М. Гуманитарний базис української демократії. URL: <https://cutt.ly/VydVZOI>.

477. Рябченко О. Зміст державного регулювання господарської діяльності / О. Рябченко. *Право України.* 2006. № 1. С. 81-84.

478. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.

479. Рябчинська О. П. Кримінально-правова політика України щодо дотримання міжнародно-правових стандартів захисту прав дітей / О. П. Рябчинська // *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* / Одеська нац. юрид. акад. Одеса: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 369-374.

480. Савіщенко В. М. Організаційне та правове забезпечення освіти та науки в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпро: ДДУВС, 2016. 536 с.

481. Самаєва Юлія. Державно-приватне партнерство – не мета, а один із способів її досягнення / Ю. Самаєва. *Дзеркало тижня Україна.* 2016. № 16. URL: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/derzhavno-privatne-partnerstvo-nemeta-a-odin-iz-sposobiv-yiui-dosyagnennya_.html

482. Сектор безпеки і оборони України: теорія, стратегія, практика : монографія / Ф. В. Саганюк, В. С. Фролов, О. В. Устименко, М. М. Лобко та ін. Київ : Академпрес, 2017. 180 с.

483. Селіванов В. Правова політика України (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології) / В. Селіванов. *Право України.* 2001. № 12. С. 6-13.

484. Семеніхін І. В. Правова доктрина в системі юридичної науки та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / І. В. Семеніхін. Х., 2012. 20 с.

485. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів / Л. В. Сергієнко. *Вісник Житомирського державного технічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 2 (88). С. 162-173.

486. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко. *Україна: аспекти праці*. 2002. № 1. С. 31–37.

487. Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник / Серьогін В. О., Ярмиш О. Н.. Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002. 656 с.

488. Система образования в Израиле. Министерство алии и интеграции: веб-сайт. URL: https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/education_guides_tuota/he/tal/midimOlim_ru.pdf

489. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник / Г. П. Ситник. Київ : НАДУ, 2012. 730 с.

490. Сіделковський О. Суб'єкти формування та реалізації публічної політики у сфері охорони здоров'я / О. Сіделковський. *Публічне право*. 2020. №1 (37). С.116-123

491. Сікорський О. Військово-цивільні адміністрації, як спосіб забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення антитерористичної операції URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/1_2017/160-164.pdf

492. Сіماشкевич Ю. М. Суб'єкти організаційно-правового забезпечення освітньої діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2014. 217 с.

493. Сімейний кодекс України : Закон України : від 10.01.2002 р. № 2947–III // Урядовий кур'єр. 2002. № 44.

494. Сінайко О. О. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. 126 с.

495. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): [учебник] / Скакун О. Ф. Харьков: Эспада, 2005. 840 с.

496. Скрипченко С. М. Публічне адміністрування функціонування політичних партій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021. 206 с.

497. Скуратівський В. А. Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) :

навч. посіб. / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, В. М. Кравченко. К. : Центр навч. л-ри, 2004. 111 с.

498. Скуратівський В. А. Соціальна політика : навч. посіб. / Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М. Київ : УАДАДУ, 1997. 364 с.

499. Скуратівський В. А. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. / Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Чукут С. А. Київ : Вид-во УАДУ «Міленіум», 2002. 262 с.

500. Слезингер Г. Э. Социальная экономика : Учеб. / Григорий Эммануилович Слезингер. М. : Дело и Сервис, 2010. 341 с.

501. Сліпушко О. М., Яременко В. В. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3: П – Я. 2-ге вид. Київ: АКОНІТ, 2005. 862 с.

502. Словник іншомовних слів Л. П. Крисіна [Online]. Доступ http://dic.academic.ru/misc/econ_dict.nsf/ByID/NT00001CBA

503. Собакарь А. О. Співвідношення контролю та нагляду як функцій публічного управління / А. О. Собакарь. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб-к наук. праць*. 2010. № 2. С. 58-63.

504. Советская транспортная система. М., 1985. 220 с.

505. Соглашение относительно пресечения обращения порнографических изданий (Париж, 4 мая 1910 года) http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_591

506. Социальное обеспечение в мире. Обеспечение охвата во время и после кризиса 2010/2011/ Международная организация труда. Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. Женева, 2012. 90 с.

507. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.

508. Соціогуманітарні пріоритети суспільного розвитку : наук. розробка / авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, П. К. Ситнік та ін. К. : НАДУ, 2014. 48 с.

509. Співак М. В. Адміністративно-правові норми, що регулюють охорону здоров'я населення / М. В. Співак // *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців* : Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (Тернопіль, 15 лют. 2012). 2012. 12 лют. URL: http://www.lexline.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1152

510. Спортивна хартія Європи (Родос, 14–15 травня 1992 р.) URL: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542>

511. Сталый людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е. М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 412 с.

512. Становище дітей та молоді в зарубіжних країнах URL: http://www.tiroel.in.ua/component/option,com_yfiles/Itemid,35/task,view.download/cid,99/.

513. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.

514. Стельмащук Ю. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 93–97.

515. Стельмащук Ю. І. Стан розвитку соціально-гуманітарної сфери в процесі трансформаційних змін України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 6. 2015. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1005>.

516. Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201–208.

517. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Г. Стеценко. К. : Атіка, 2007. 624 с.

518. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України : затв. Указом Президента України від 29.06.2021 року. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnixaktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>

519. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 212/2012 від 24.03.2012 р. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.

520. Стратегія інформаційної безпеки: затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

521. Стратегія інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 р. № 539-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80#Text>

522. Стратегія національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

523. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

524. Студеникина М. С. Государственный контроль в сфере управления (проблемы неведомственного контроля) / М. С. Студеникина. М. : Юрид. лит., 1974. 157 с.

525. Сучасне українське медичне право: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Атіка, 2010. 496 с.

526. Теория юридического процесса / под общ. ред. В. М. Горшенёва. Х., 1985. 192 с.

527. Теорія та історія державного управління : конспект лекцій. Модуль I і II / Укладачі А. Л. Помаза-Пономаренко, О. І. Крюков. Х. : НУЦЗУ, 2016. 40 с.

528. Терещук В. В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Володимир Володимирович Терещук. К. : МАУП, 2020. 269 с.

529. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібник / І. Я. Терлюк. К.: Атіка, 2011. 944 с

530. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / Тертичка Валерій. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

531. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

532. Тищенко Ю. А. Трансформації соціальних ідентичностей на тимчасово окупованих територіях (АР Крим, ОРДЛО). Напрями, тенденції політики ідентичності з боку рф, порушення прав людини / Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanskesuspilstvo/transformacii-socialnikh-identichnostey-na-timchasovo>

533. Тітко Е. В. Цивільно-військові адміністрації як основна форма місцевого самоврядування в зоні конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки.* 2017. Вип. 1(2). С. 180-184.

534. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу / А. О. Ткаченко. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 192-197.

535. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс / Ю. Ткаченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №1. С. 128–131.

536. Толуб'як В. С. Основні питання державного регулювання зайнятості населення в дослідженнях українських науковців / Толуб'як В. С., Мельник Л. А. *Економіка та держава*. 2014. № 7. С. 102-106.

537. Тортул М. Т. Етика : підручник / М. Т. Тортул. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 448 с.

538. Тригубенко В. М. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення : дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Дніпро, 2020. 240 с.

539. Тригубенко В. М. Місце та роль публічної адміністрації в механізмі реалізації державної політики забезпечення зайнятості населення в Україні / В. М. Тригубенко. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23). Том 3. 2018. С. 208-212.

540. Трощинський В. П. Історичні передумови й джерела формування державних підходів до розвитку гуманітарної сфери в Україні та спроба їх практичної реалізації в добу національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. / Трощинський В. П., Ситник П. К., Купрійчук П. К. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2016. № 2. С. 105–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2016_2_16

541. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне й техніко-економічне співробітництво URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_295#Text

542. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про охорону і збереження культурної спадщини від 12.03.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_006#Text

543. Угода щодо припинення обігу порнографічних видань (Париж, 4 травня 1910 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_591.

544. Указ Президента від 28 вересня 2004 р. № 1148/2004 «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>

545. Україна піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/ukrayina-pidnyalasya-na-14-pozytsij-v-indeksi-lyudskogo-rozvytku/>

546. Україні – 29. Де ми зараз та куди прямуємо? / Разумков Центр. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukraini-29-de-my-zaraz-ta-kudy-priamuiemo>

547. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. К.: Темпора, 2015. 412 с.

548. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1997. 424 с.

549. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування : Біла книга / упоряд. Л. Кривецька. Львів : Лабораторія міського простору, 2019. 55 с. URL: https://reherit.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/White-Paper_Management-of-Local-Cultural-Heritage-inUkraine_State-Policy-Review-Sources-and-Funding-Models-1.pdf

550. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. П. Трощинського, В. А. Скуратівського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2010. Ч. 2. 244 с.

551. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. К. : НАДУ, 2008. Ч. 2. 290 с.

552. Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. Історія державного управління в Україні : навч. посіб. / Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 292 с.

553. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : ратифіковано із заявою Законом № 1845-IV від 23.06.2004 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795

554. Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. М. : Советская энцикл. 1960. Т. 4. 591 с.

555. Фоменко А., Грибан В. Цивільний захист в Україні: створення та функціонування / Фоменко А., Грибан В. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 7–14.

556. Формування державної соціально-економічної політики і її реалізація. URL: <http://um.co.ua/8/8-16/8-166154.html>
557. Фурман А. В. Історія соціальної роботи / Фурман А. В., Підгурська М. В. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.
558. Фуртак І. І. Механізм державного управління охороною здоров'я в Україні. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_318_01.pdf.
559. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти України / Н. П. Харченко. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 242–246.
560. Харченко Н. П. Стратегія как вид нормативно-правового акта / Н. П. Харченко. *Leges Se Viata*. 2019. № 11 (305). С. 125–128.
561. Хохленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій у сфері освіти: дис. ... канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Київ, 2010. 199 с.
562. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко та ін.; під ред. М. В. Цвіка. Харків: Право, 2002. 432 с.
563. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю / В. М. Цепенда. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1613>
564. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
565. Цимбал Л. І. Людський потенціал як основа розвитку економіки знань / Л. І. Цимбал. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4 (8). С. 23-29.
566. Ціборовський О. М. Становлення системи охорони здоров'я в Українській Соціалістичній Радянській Республіці. Україна / О. М. Ціборовський. *Здоров'я нації*. 2008. № 2. С. 211–219.
567. Чеканова Т. Взаємодія адміністративних та політичних механізмів у системі управління охороною здоров'я : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2008. 20 с.
568. Черевична Н. І. Огляд етапів становлення вищої освіти за часів Київської Русі та козацтва / Н. І. Черевична. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 484–489. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_122.
569. Чечель О. М. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері / О. М. Чечель. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 137-145.

570. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. Чупрій. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 35-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/РoMe_2013_1-2_7

571. Шабанов Р. І. Правова природа права на зайнятість як юридичного механізму забезпечення зайнятості населення / Р. І. Шабанов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 26. С. 119-124.

572. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2011. 372 с.

573. Шатило О. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» / О. А. Шатило. Житомир: Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.

574. Шевців М. Б. Вплив моралі на ментальні причини злочинності / М. Б. Шевців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 363-367.

575. Шевченко Л. В. Публічне адміністрування в сфері цивільного захисту: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. В. Шевченко. К., 2012. 244 с.

576. Шемелинець І. І. Співвідношення понять нагляду і контролю в трудовому законодавстві / Шемелинець І. І., Позняк О. П. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36(1). С. 183–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36(1)_42)

577. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (загально-теоретичні питання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Валентин Сергійович Шестак. Х., 2002. 16 с.

578. Шестак В. С. Адміністративно-правове забезпечення реалізації культурної функції держави: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Харків, 2012. 472 с.

579. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право : навч. посіб. / А. М. Школик. Л.: ЗУКЦ, 2007. 308 с.

580. Школик А. М. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Школик Андрій Михайлович. Київ, 2000. 207с.

581. Шовкопляс О.В. До питання адміністративно-правового регулювання у сфері охорони здоров'я / О.В. Шовкопляс. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 119-124.

582. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е. В. Шорина; отв. ред. Б. М. Лазарев. М. : Наука, 1981. 301 с. [1 л. схем].

583. Шорина Е. В. Контроль и проверка исполнения – важные средства укрепления государственной дисциплины / Е. В. Шорина. М. : Наука, 1978. 324 с.

584. Юнін О. Громадський контроль за діяльністю поліції: міжнародна практика та досвід окремих зарубіжних держав / О. С. Юнін. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 25-31.

585. Юнін О. С. Поняття громадського контролю над діяльністю Національної поліції України. *Адміністративне право і процес*. 2021. №4 С. 200-204.

586. Юридический энциклопедический словарь / [глав. ред. А. Я. Сухарев ; ред. кол. : М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. М. : Сов. энцикл., 1984. 415 с.

587. Юридична енциклопедія: Т. 2. Д – Й / Ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П.Бажана, 1999. 741 с.: іл.

588. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / [укладач Ю. С. Шемшученко, М. П. Зюблюк, В. П. Горбатенко та н.]. К.: Вид-во Українська енциклопедія імен М. П. Бажана. Т. 5 : ПС., 2003. 736 с.

589. Юринець Ю. Л. Європеїзація адміністративного права України у сфері охорони культурних прав громадян: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. / спец. 12.00.07. Дніпро, 2017. 40 с.

590. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика : навч. посіб / А. Г. Ягодка. Київ : КНЕУ, 2000. 232 с

591. Якимець Ю. В. Публічне адміністрування сферою культури: дис. ... канд. юрид. наук. / спец. 12.00.07. К., 2012. 229 с.

592. Якубів В. М. Організаційно-методичні принципи управління та адміністрування в бізнесі / В.М. Якубів. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2015. Випуск XI. С. 91-93.

593. Ярова А. Є. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у сфері охорони здоров'я: науково-термінологічний пошук / А. Є Ярова. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. № 67. С. 230–235.

594. Ясько Р. О. Механізми формування кадрового потенціалу в гуманітарній сфері: теоретико-методологічний аспект / Р. О. Ясько // *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ /*

[ГОЛОВ. ред. М.М. Іжа]. Вип. 2 (54). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. С. 22–26.

595. Anderson James E. Public Policy Making: An Introduction / James E. Anderson. Boston : Houghton Mifflin Company, 1984. 125 p.

596. Capital Allowances Act 2001 (Закон об амортизационных отчислениях 2001 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/2/contents>

597. Care Act 2014. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/23/contents>

598. Child Benefit Act 2005 (Закон о детских пособиях 2005 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/6/contents>

599. Community Care Act 2003. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/5/contents>

600. Cotterrell R. Northern Lights: From Swedish Realism to Sociology of Law/ Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No. 170/2014. SSRN, 2013. URL: <https://ssrn.com/abstract=2384618>

601. Dye Thomas R. Understanding Public Policy / Thomas R. Dye. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1972.

602. EU Council Approves EU Youth Strategy 2019–2027, Regulation on European Solidarity Corps 2021–2027, Conclusions on youth work, migration and refugees. COM/2018/0269. 27/11/2018. URL: https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en

603. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken, URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html>.

604. Gordon N. From Colonization to Separation: exploring the structure of Israel's occupation. Third World Quarterly. 2008. 29(1). P. 25–44.

605. Handeln für eine jugendgerechte Gesellschaft. Die Jugendstrategie 2015–2018. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2017. 2. Auflage. 84 p.

606. Health and Social Care (Safety and Quality) Act 2015. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/28/contents/enacted>

607. How playing games can help science. Stanford Medicine. URL: <https://scopeblog.stanford.edu/2019/07/23/howplaying-games-can-help-science/> ; How online gamers are solving science's biggest problems. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2014/jan/25/online-gamers-solving-sciences-biggest-problems>

608. Israel Military Order No. 947 Concerning the Establishment of a Civilian Administration 1981. URL: <http://www.geocities.ws/savepalestineno/israelmilitaryorders/fulltext/mo0947.htm>
609. Jenkins William I. Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective / William I. Jenkins. London : Martin Robertson, 1978. 48 p.
610. Kratochwil F. On the Notion of «Interest» in International Relations. International Organization, 1982. Vol. XXXIV. P. 13-25.
611. Kuttāb J., Shehadeh R. Civilian administration in the occupied West Bank: analysis of Israeli Military Government Order No. 947 : a study. Law in the Service of Man, 1982. 63 p.
612. Langford M., Karlsson Schaffer J. The Nordic Human Rights Paradox: Moving Beyond Exceptionalism / University of Oslo Faculty of Law Research Paper № 2013-25. SSRN, September 4, 2015. P. 1-36. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2275905> 2384618
613. Norway's Arctic Policy: Creating value, managing resources, confronting climate change and fostering knowledge. Developments in the Arctic concern us all // Arctic Portal. URL: http://library.arcticportal.org/1892/1/nordkloden_en.pdf.
614. Social Policy. New York: Oxford University Press. 1999. 21 p.
615. Sphere Association. The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response, fourth edition. Geneva & Switzerland, 2018. 406 p.
616. The Civil Administration in Judea and Samaria. The Coordination of Government Activities in the Territories (COGAT): веб-сайт. URL: http://www.cogat.mod.gov.il/en/Judea_and_Samaria/Pages/default.aspx
617. The National Security Strategy of the United States of America URL.: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nssall.html>
618. The Sustainable Development Agenda and the World Bank Group: Closing the SDGs Financing Gap. Washington : World Bank Group, 2019. 128 p.
619. Theresa Horstman, Mark Chen. Gamers as Scientists? The Relationship between Participating in Foldit Play and Doing Science. Research Gate. URL: https://www.researchgate.net/profile/Mark_Chen5/publication/258294401_Gamers_as_Scientists_The_Relationship_Between_Participating_in_Foldit_Play_and_Doing_Science/links/579a3dcd08ae425e49183894/Gamers-asScientists-The-Relationship-Between-Participating-in-Foldit-Play-and-Doing-Science.pdf

620. Welfare Benefits Up-rating Act 2013 (Закон о повышении качества социального обеспечения 2013 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/16/contents>

621. Welfare Reform Act 2012 (Закон о реформе системы социального обеспечения 2012 г.). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/5/contents>

622. World Humanitarian Summit. 23-24 May 2016. URL: <https://www.agendaforhumanity.org/summit>.

ДОДАТКИ

Додаток А

ТАБЛИЦІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**Таблиця 1. Розподіл відповідей за критерієм «регіон проведення опитування»**

	%
Дніпропетровська область	31,7
Одеська область	18,9
Львівська область	25,9
Житомирська область	23,5

Таблиця 2. Розподіл відповідей за критерієм «стать респондентів»:

	%
Чоловіча	41,9
Жіноча	58,1

Таблиця 3. Розподіл відповідей за критерієм «вік респондентів»:

	%
18-25 років	15,6
26-35 років	25,9
36-45 років	23,3
46-55 років	21,8
56 років і більше	13,4

Таблиця 4. Розподіл відповідей за критерієм «професійна сфера респондентів»

	%
Держані службовці різних сфер діяльності	29,9
Працівники сфери освіти	19,5
Працівники сфери охорони здоров'я	17,9
Працівники сфери соціального захисту населення	13,2
Працівники сфери культури	9,5
Працівники галузі інформаційних ресурсів	9,9

Таблиця 5. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, якими кризовими явищами характеризується сучасне українське суспільство?»

	%
Політична дезінтеграція суспільства	68,9
Відсутність ефективної державної регіональної політики	41,0
Погіршення соціально-економічної ситуації	93,9
Зростання диференціації доходів та значні масштаби бідності працюючого населення	66,2
Тотальна корупція	87,4
Неефективна модернізація усіх сфер	45,6
Низький рівень медіаграмотності населення України	31,1
Зневіра громадян у здатності й спроможності держави враховувати прагнення та інтереси людини	73,5
Дефіцит солідарності, довіри до державних інститутів	50,4
Патерналістські настрої	56,5
Апатичне ставлення до абсолютної більшості ідеологічно-ціннісних моделей	37,8
Втрата моральних орієнтирів	28,8
Правова аномія	47,3
Демографічна криза	61,6
Посилення міграційних процесів	49,0
Роздрібненість суспільства	29,4
Інше	0
Важко відповісти	0,8

Таблиця 6. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, наскільки за останні п'ять років змінився стан наступних сфер суспільного життя?»

	Безумовно покращилась	Скоріше покращилась	Не змінилася	Скоріше погіршилась	Безумовно погіршилась	Важко відповісти
Культурна сфера	13,3	33,9	17,7	20,0	11,8	3,0
Сфера освіти та науки	4,4	20,2	7,8	45,2	20,8	1,5
Сфера релігійних, міжконфесійних та етнічних відносин	17,6	28,2	23,9	15,8	8,9	5,5
Сфера охорони здоров'я населення	3,4	20,4	6,9	46,8	21,6	0,9
Сфера туризму, спорту та фізичної культури	18,7	25,4	21,4	21,6	9,5	3,4
Інформаційний простір	12,2	24,0	15,6	30,5	13,5	4,0

Таблиця 7. Розподіл відповідей на запитання: «Як би Ви оцінили стан гуманітарної політики України?»

	%
Ситуація катастрофічна	48,1
У цій сфері безліч проблем, але її стан не є критичним	32,8
Стан гуманітарної політики у державі є цілком задовільним	15,8
Важко відповісти	3,2

Таблиця 8. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, у сучасних умовах ми спостерігаємо:»

	%
Гуманітарні ризики, що підсилюються характерним рівнем «латентності», адже прояви гуманітарної небезпеки прослідковують не відразу	35,7
Гуманітарна криза, що є наслідком довготривалого ігнорування гуманітарних проблем (мовних, освітніх, наукових, культурних, релігійних, міжконфесійних, етнічних), які більшістю вважаються не важливими саме в той чи інший період	57,6
Важко відповісти	6,7

Таблиця 9. Розподіл відповідей на запитання: «Якими рисами характеризується сучасна державна гуманітарна політика?»

	%
Сегментарністю	61,3
Відсутністю глибокого аналізу	46,8
Безсистемністю	89,1
Браком політичної, правової, організаційної, інформаційної, матеріально-технічної підтримки	67,2
Недостатньою розробленістю та реалізацією нормативно-правового забезпечення державної безпеки гуманітарної сфери	41,2
Посиленням відставання України від розвинутих країн	58,9
Невідповідністю нормативно-правової бази України в сфері гуманітарної політики принципам гуманітарної політики закріпленим у міжнародному праві	29,4
Відсутністю достатніх і завершених правових механізмів реалізації державного контролю і моніторингу гуманітарної політики	25,9
Інше	0
Важко відповісти	4,4

Таблиця 10. Розподіл відповідей на запитання: «Які з перешкод найбільшим чином впливають на стан гуманітарної політики України?»

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні	Важко відповісти
Управлінські, адміністративні проблеми	23,3	45,9	16,2	12,2	2,3
Ресурсні проблеми	18,1	64,7	11,1	4,8	1,3
Відсутність необхідних знань для впровадження реформ	21,6	45,9	17,6	13,4	1,5
Дефіцит довіри до інститутів влади серед населення	51,5	26,3	10,9	8,2	3,1
Недосконале законодавство	55,5	24,6	11,6	6,1	2,1

Таблиця 11. Розподіл відповідей на запитання: «Оберіть ті напрямки серед об'єктів управління, де сьогодні найбільш успішно реалізуються засади внутрішньої політики у гуманітарній сфері:»

	%
Мова – реалізація політики на основі норм національного та міжнародного права; забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; гарантування вільного розвитку, використання і захисту інших рідних мов громадян України	70,2
Освіта і наука – створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти; удосконалення системи освіти; підвищення ролі вищої освіти і науки; реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір	22,9
Культура – сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України, збереження національної культурної спадщини, підтримка розвитку культури і мистецтва	28,1
Духовний розвиток – створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей	46,8
Релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини – відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій; забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання	41,2
Інформаційний простір – забезпечення свободи засобів масової інформації та безперешкодного доступу до публічної інформації, створення умов для розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства	62,8
Охорона здоров'я – реформування системи охорони здоров'я з метою забезпечення якісної і доступної медичної допомоги	17,4
Спорт – створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури	37,6

Продовження табл. 11

	%
Молодь – забезпечення проведення комплексних заходів щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування активної громадянської позиції та залучення їх до суспільного життя	30,9
Важко відповісти	6,9

Таблиця 12. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви оцінюєте вітчизняну законодавчу та нормативно-правову базу в галузі гуманітарної сфери?»

	%
Відмінно (може працювати у сьогоднішніх умовах, змін та доповнень не потребує)	8,2
Добре (є досить дієвим, необхідно лише внести деякі незначні корективи)	14,9
Задовільно (досі перебуває у стадії формування та вдосконалення, потребує значного корегування)	50,0
Погано (чинна система нормативно-правових актів не відповідає актуальним завданням розвитку вітчизняного суспільства, на сучасному етапі потребує перегляду, внесенню змін до чинних законодавчих актів та доповнення новими актами у гуманітарній сфері)	24,0
Важко відповісти	2,9

Таблиця 13. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є сьогодні потреба у проведенні аналізу чинної системи нормативно-правових актів, спрямованих на:»

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Розвиток гуманітарної сфери	23,1	40,8	27,5	8,6
Предмет її відповідності вирішенню реальних проблем у гуманітарній сфері	21,9	36,8	25,8	15,5
Визначення конкретних напрямів вдосконалення та розвитку гуманітарної сфери	20,6	30,5	29,9	18,9

Таблиця 14. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи сформована станом на сьогодні єдина Концепція розвитку державної гуманітарної політики як цілісної, багаторівневої, багатофункціональної, багатосуб'єктної системи, що забезпечує нову якість гуманітарного розвитку і безпеки через активізацію людського капіталу і людського розвитку?»

	%
Безумовно так	7,4
Скоріше так	20,2
Скоріше ні	39,7
Безумовно ні	28,8
Важко відповісти	3,8

Таблиця 15. Розподіл відповідей на запитання: «Чи можна вважати ефективною попередню Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2020 року?»

	%
Безумовно так	6,9
Скоріше так	20,0
Скоріше ні	34,5
Безумовно ні	30,5
Важко відповісти	8,0

Таблиця 16. Розподіл відповідей на запитання: «Як би Ви оцінили діяльність громадської Гуманітарної ради як консультативно-дорадчого органу при Президентові України?»

	%
Відмінно	9,2
Добре	17,4
Задовільно	37,6
Погано	29,0
Важко відповісти	6,9

Таблиця 17. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з твердженням, що галузева структура управління гуманітарною сферою сьогодні існує у вигляді розрізнених вертикалей ієрархії державних органів у відповідних секторах такої політики, але вони не об'єднані єдиним центром прийняття політичних рішень?»

	%
Безумовно так	28,1
Скоріше так	42,4
Скоріше ні	17,2
Безумовно ні	7,3
Важко відповісти	5,2

Таблиця 18. Розподіл відповідей на запитання: «Чи вважаєте Ви галузевий підхід у сфері державного управління найбільш ефективним, оскільки він визначає основні засади, принципи та цілі здійснення державно-управлінського впливу в однорідній сфері суспільних відносин, однорідність якої визначається єдиним контуром суспільних потреб?»

	%
Безумовно так	30,2
Скоріше так	36,5
Скоріше ні	18,3
Безумовно ні	7,8
Важко відповісти	7,3

Таблиця 19. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, який саме підхід щодо державного управління у гуманітарній сфері є обґрунтованим та найбільш актуальним в умовах сьогодні?»

	%
Галузевий підхід – ґрунтується на інституціональному об'єднанні, яке відповідає сучасним напрямкам реалізації політики в медичній, соціальній, освітній та інших сферах	59,9
Просторовий підхід – втілюється в побудові чіткої ієрархії органів державного управління від центру прийняття політичних рішень та відповідальності за запровадження політики в гуманітарній сфері із подальшим формуванням відповідних виконавчих структур на рівні регіональному та локальному	17,4

Продовження табл. 19

	%
Секторальний підхід – виділення соціальної та окремо гуманітарної сфери з подальшою детермінацією на відповідні сегменти реалізації суспільних відносин щодо забезпечення особистісного розвитку та потреб людського буття	20,4
Важко відповісти	2,3

Таблиця 20. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи є потреба у об'єднанні усіх зазначених підходах?»

	%
Так, це призведе до необхідної централізації, яка дасть змогу розробляти цілісну державну політику, впроваджувати її на всіх рівнях ієрархії, а також дотримуватися уніфікованих підходів та принципів під час її практичної реалізації	27,7
Ні, це сприятиме зайвому розпиленню по різних напрямках, замість того, щоб сконцентрувати зусилля ресурси на кожному напрямку окрему	65,8
Важко відповісти	6,5

Таблиця 21. Розподіл відповідей на запитання: «На що, у першу чергу, мають бути спрямовані Державні програми в гуманітарній сфері?»

	%
Створення необхідних фінансово-економічних умов для підвищення якості життя населення	60,7
Залучення інвестицій у реалізацію проектів в освітній, культурній та науковій сферах	29,8
Проведення цілеспрямованої інституційної політики у сфері підвищення якості життя населення	46,0
Поєднання державного впливу з ринковими формами управління	18,5
Надання економічних пільг пріоритетам гуманітарного розвитку	54,2
Дотримання гарантій безпеки людини й суспільства	36,6
Активізація соціальної політики та забезпечення соціальних гарантій населенню	67,2
Розвиток взаємодії між державою, некомерційними організаціями та бізнесом	26,3
Інше	0
Важко відповісти	3,1

Таблиця 22. Розподіл відповідей на запитання: «Які заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки є пріоритетними?»

	%
Доступність освіти	60,3
Інтеграція системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти	48,7
Державна підтримка підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень	38,7
Удосконалення управління системою освіти (зокрема, системи фінансування)	77,9
Підвищення доступності якісних освітніх послуг	57,4
Розвиток професійної освіти з урахуванням тенденцій на ринку праці	31,9
Формування і розвиток сучасної системи безперервної освіти	28,4
Розвиток дистанційного навчання для отримання додаткової (другої) професійної освіти	20,2
Перетворення провідних вищих навчальних закладів на сучасні наукові центри, зближення академічної та вузівської науки через створення спільних наукових та освітніх підрозділів	52,3
Інше	0
Важко відповісти	2,7

Таблиця 23. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері забезпечення культурних потреб громадян виявляються головними у сучасних умовах?»

	%
Розробка та затвердження довгострокової програми культурного розвитку України	65,8
Сприяння розробці регіональних програм культурного розвитку	46,7
Залучення громадськості до процесів управління та контролю в галузі культури	19,7
Створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку	70,2
Розробка, затвердження та впровадження державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою	56,7
Участь України у міжнародних культурних проектах	32,3

Продовження табл. 23

	%
Здійснення комплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення світової громадськості з культурними цінностями України	35,3
Інше	0
Важко відповісти	2,3

Таблиця 24. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів мають пріоритет у сфері забезпечення захисту суспільної моралі?»

	%
Цензура у ЗМІ, мистецтві, шоу-бізнесі	35,3
Ліцензування телеканалів, радіостанцій, преси	45,6
Жорсткі санкції щодо осіб, які порушують норми суспільної моралі	52,3
Створення служби контролю за ЗМІ	22,3
Державне регулювання в сфері телевізійного та радіо-мовлення	61,5
Контроль над вітчизняними інтернет-ресурсами	57,4
Запровадження Кодексу поведінки в рекламній індустрії	31,1
Інше	0
Важко відповісти	2,3

Таблиця 25. Розподіл відповідей на запитання: «Вкажіть, будь ласка на основні заходи реалізації гуманітарної політики в сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг?»

	%
Переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань	47,5
Розробка та впровадження державної програми сприяння здоровому способу життя	24,4
Реформування системи охорони здоров'я	74,6
Надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я	38,2
Збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я	65,6
Підготовка висококваліфікованих кадрів	53,1
Створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги	62,0
Активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом, туберкульозом та іншими соціальними хворобами	36,6

Продовження табл. 25

	%
Посилення контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції	41,4
Розроблення і прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків»	32,1
Інше	0
Важко відповісти	1,9

Таблиця 26. Розподіл відповідей на запитання: «Оберіть також пріоритетні заходи реалізації гуманітарної політики в галузі управління національними інформаційними ресурсами?»

	%
Розвиток інформаційного простору України	58,4
Створення умов щодо захисту свободи слова	61,3
Підвищення рівня медіаграмотності суспільства	54,2
Здійснення заходів щодо протидії гібридній війні (інформаційна складова), інформаційним загрозам, фейковим новинам та онлайн-дезінформації суспільства, кібератакам, репутаційним ризикам	51,1
Проведення діяльності націленої на повноцінну інформаційну європейську інтеграцію	45,8
Побудова системи державних комунікацій	39,7
Верифікація сторінок органів державної влади, державних інституцій та їх посадових осіб у соціальних мережах	35,3
Проведення соціальних інформаційних кампаній	30,7
Створення умов щодо популяризації України у світі, формування її позитивного іміджу	24,4
Інше	0
Важко відповісти	2,9

Таблиця 27. Розподіл відповідей на запитання: «Які заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики держави в сфері соціального захисту населення можна вважати пріоритетними?»

	%
Підвищення рівня і якості життя громадян	77,1
Подолання надмірної майнової нерівності та крайніх форм бідності	67,0
Забезпечення реалізації проголошених прав людини	56,7

Продовження табл. 27

	%
Оптимізація соціальних відносин	44,8
Налагодження ефективної системи охорони здоров'я	25,8
Дієвий соціальний захист	65,3
Підтримка сім'ї та сприяння демографічній політиці	16,4
Запобігання соціальному сирітству, подолання дитячої безоглядності та безпритульності	19,1
Сприяння соціальній активності громадян, становленню громадянського суспільства	29,0
Інше	0
Важко відповісти	0

Таблиця 28. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері мають пріоритет?»

	%
Створення умов для працевлаштування та забезпечення професійної орієнтації молоді	66,2
Підтримка талановитої молоді	60,7
Активізація національно-патріотичного виховання молоді	36,8
Реалізація молодіжних заходів, а також Державної цільової соціальної програми «Молодь України»	52,5
Реалізація програм обміну та взаємодії української молоді із представниками європейської молоді тощо	48,5
Інше	0
Важко відповісти	2,1

Таблиця 29. Розподіл відповідей на запитання: «Формування державної політики у гуманітарній сфері має бути?»

	%
Довгостроковим (розробка стратегії – детального всеохоплюючого курсу розвитку, спрямованого на перспективу з метою реалізації цілей)	42,6
Середньостроковим (розробка концепції – документу, що визначає головні засади, напрями та пріоритети реалізації державної політики у гуманітарній сфері)	37,4
Короткостроковим (вирішення нагальних вузькоспрямованих питань)	14,1
Важко відповісти	5,9

Таблиця 30. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є потреба в удосконаленні механізму координації управління державною безпекою гуманітарної сфери України шляхом створення координаційних центрів відповідно до рівнів управління, у які мають увійти представники відповідних органів державної влади та громадських інституцій?»

	%
Безумовно так	23,3
Скоріше так	29,2
Скоріше ні	26,9
Безумовно ні	16,2
Важко відповісти	4,4

Таблиця 31. Розподіл відповідей на запитання: «Якщо так, то якими мають бути основні функції державних координаційних центрів?»

	%
Організаційна	31,5
Координаційна	60,5
Планувально-розпорядча	34,5
Аналітична	56,3
Прогностична	41,2
Контрольна	51,0
Мотиваційна	22,1
Інше	0
Важко відповісти	3,1

Таблиця 32. Розподіл відповідей на запитання: «Які рекомендації сьогодні є найбільш доцільними щодо удосконалення механізмів здійснення та контролю над гуманітарною політикою?»

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Уточнення робочою групою адміністративної, інституційної структури, процедур, принципів	24,2	57,6	11,3	6,9
Розробка та запровадження нової, більш актуальної та дієвої Концепції гуманітарного розвитку України	31,1	52,3	11,3	5,3

Продовження табл. 32

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні
Розроблення і прийняття пакету нормативно-правових актів, необхідних для удосконалення правил і процедур здійснення гуманітарної політики в Україні	25,8	58,4	11,6	4,2
Внесення відповідних змін до Законів України та чинного законодавства у напрямку здійснення гуманітарної політики в Україні	26,9	61,1	9,2	2,8
Подальше наукове дослідження та розробка рекомендацій щодо правил і процедур здійснення гуманітарної політики в Україні з урахуванням міжнародних норм та кращої світової практики	21,4	51,0	18,3	9,4

Таблиця 33. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з думкою, що контроль за виконанням гуманітарних завдань повинен здійснюватися не лише уповноваженими на це владними структурами, але й незалежними громадськими організаціями?»

	%
Так	27,1
Скоріше так	44,5
Скоріше ні	18,3
Ні	7,8
Важко відповісти	2,3

Таблиця 34. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, якими мають бути пріоритетні напрями інтеграції населення та територій України, що постраждали внаслідок воєнної агресії РФ?»

	%
Відновлення суверенітету і територіальної цілісності країни, деокупація і реінтеграція тимчасово окупованих територій	92,7
Поліпшення якості життя громадян на деокупованій території (охорона здоров'я, освіта, пенсійне та інші види соціально-побутового забезпечення, фінансово-банківська сфера, створення робочих місць, зайнятість населення)	70,8

Продовження табл. 34

	%
Стимулювання соціально-економічного розвитку окупованих територій	22,1
Максимальне спрощення доступу громадян з окупованих територій до основних державних послуг – адміністративних, освітніх, медичних	41,2
Реабілітація жертв екстремізму, переслідування або постраждалих	8,2
Психологічна реабілітація населення деокупованих територій	7,4
Вивчення сучасного стану «соціальної дистанції» між громадянами України, розділеними лінією розмежування внаслідок збройної агресії	17,9
Дослідження поглядів місцевого населення на прифронтових територіях на інформаційну політику України	30,9
Руйнування міфів та стереотипів, нав'язаних із ворожою пропагандою, поступове витіснення зі свідомості мешканців ідей «руського миру»	34,5
Проведення заходів щодо інформаційної реінтеграції окупованих територій	21,9
Здійснення інформаційного моніторингу території зони проведення військових дій	39,7
Вивчення інформаційного впливу, що становить загрозу національній безпеці України, та шляхів протидії йому	44,8
Приведення законів та інших нормативно-правових актів, що стосуються захисту ВПО у відповідність нормам міжнародного права, зокрема Європейською Конвенцією про права людини	47,5
Сприяння інтеграції ВПО через усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод	50,2
Програма міжнародного моніторингу, консультативної та ресурсної допомоги	65,3
Законодавче закріплення механізму залучення донорів та інвесторів і надання можливості контролю витрачання коштів	68,3
Інше	0
Важко відповісти	1,9

Таблиця 35. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, чи є потреба у створенні спеціального консультативно-дорадчого органу – Національної ради сприяння гуманітарному розвитку України?»

	%
Безумовно так	35,1
Скоріше так	36,6
Скоріше ні	14,3
Безумовно ні	7,8
Важко відповісти	6,1

Таблиця 36. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є необхідність у запровадженні гуманітарного аудиту у сфері державного управління?»

	%
Обов'язково так	49,6
Скоріше так	33,4
Скоріше ні	9,4
Ні	4,6
Важко відповісти	3,1

Таблиця 37. Розподіл відповідей на запитання: «У чому має полягати головна функція гуманітарного аудиту?»

	%
Застосування існуючих показників гуманітарного розвитку суспільства (насамперед індекс людського розвитку) до визначення реального його стану, здійснює моніторинг виконання урядових програм соціального розвитку	16,4
Формування системи завдань гуманітарного розвитку суспільства із чіткою фіксацією ієрархії цілей державно-управлінської діяльності	28,8
Деталізація парадигми гуманітарного розвитку держави шляхом конкретизації його концепції, стратегії, програм, проектів, методів, ресурсів	19,3
Розгляд державно-управлінських рішень (законів, програм, проектів, наказів, постанов, розпоряджень тощо) на предмет їх відповідності гуманітарним основам суспільства (етичним, правовим, науковим)	22,5

Продовження табл. 37

	%
Пропозиція заходів оптимізації і / чи заміни намірів, мотивів та інших суб'єктивних чинників управлінської діяльності гуманітарним знанням та цінностям	10,3
Інше	0
Важко відповісти	2,7

Таблиця 38. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з думкою, що ухвалення стратегічного документа, який регламентуватиме засади державної гуманітарної політики, з огляду на сучасні потреби забезпечення гуманітарного розвитку, дозволить визначити принципи, напрями, завдання, механізми забезпечення гуманітарної політики держави?»

	%
Безумовно так	30,7
Скоріше так	46,0
Скоріше ні	14,3
Безумовно ні	6,1
Важко відповісти	2,9

Таблиця 39. Розподіл відповідей на запитання: «Якими мають бути стандарти успішної реалізації гуманітарної політики?»

	%
Підвищення престижу органів виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику	30,9
Підвищення загального рівня життя населення	84,4
Чітка стратегія розвитку	72,2
Наявність інтелектуального потенціалу в усіх сферах діяльності	37,8
Відповідальність органів державної влади і, зокрема, безпосередніх виконавців рішень	72,7
Залучення об'єднань громадян (недержавних громадських організацій) до прийняття рішень на всіх рівнях виконавчої влади	27,7
Врахування інтересів усіх соціальних, етнічних та релігійних груп	65,5
Ідеологічний плюралізм	40,0
Соціальна справедливість й рівність	58,8
Культурне різноманіття	21,2
Свобода совісті	49,2

Продовження табл. 39

	%
Врахування усіх регіональних особливостей	51,7
Інше	0
Важко відповісти	1,9

Таблиця 40. Розподіл відповідей на запитання: «Якими заходами, насамперед, має забезпечуватися реорганізація діяльності органів, відповідальних за гуманітарну політику?»

	%
Формування системи програм у відповідних сферах гуманітарного розвитку на рівні галузевих міністерств із чітким зазначенням механізмів вирішення питань у цих сферах на державному, регіональному та місцевому рівнях та звітності про їх виконання	83,8
Врахування світових методик і стандартів створення програм гуманітарного розвитку	54,2
Посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, виділених для гуманітарної сфери за їх нецільове використання	74,8
Обов'язкова наукова експертиза проектів державних рішень у гуманітарній сфері	71,4
Моніторинг громадської думки та настроїв населення (має відстежувати динаміку подолання синдрому відчуження громадян від соціального життя)	52,5
Обґрунтоване розмежування повноважень між центром та регіонами	27,3
Запобігання дублюванню функцій у вирішенні питань гуманітарного розвитку	22,9
Прозоре фінансування	76,7
Ефективна система координації діяльності усіх суб'єктів формування та реалізації державної гуманітарної політики	47,9
Удосконалення правових інструментів підтримки та чинного законодавства	68,7
Підвищення рівня професійної компетентності управлінських кадрів	46,4
Заохочення інвестицій в інноваційні проекти	43,1
Залучення громадськості до процесів управління та контролю	37,8
Участь у міжнародних проектах та запровадження зарубіжного досвіду	33,0

Продовження табл. 40

	%
Здійснення постійного інформаційно-комунікативного супроводу реалізації гуманітарної політики	35,3
Консолідація українського суспільства	31,3
Протидія ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяння підвищенню рівня толерантності в суспільстві	29,0
Підвищення рівня життя громадян	58,4
Дієвий громадський контроль за прийняттям суспільно значущих рішень	67,9
Політика послідовної боротьби з негативними суспільними явищами (корупцією, хабарництвом, рейдерством)	58,8
Інше	0
Важко відповісти	1,9

Таблиця 41. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи є доцільним створення комплексного законодавчого забезпечення реалізації національної гуманітарної політики України шляхом прийняття Законів України «Про засади національної гуманітарної політики», «Про гуманітарну безпеку», «Про публічний контроль в гуманітарній сфері»?»

	%
Безумовно так	37,4
Скоріше так	42,0
Скоріше ні	11,3
Безумовно ні	5,9
Важко відповісти	3,4

Таблиця 42. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є доцільність у розробці і ухваленні стратегії гуманітарного розвитку України?»

	%
Безумовно так	45,2
Скоріше так	35,3
Скоріше ні	11,6
Безумовно ні	5,3
Важко відповісти	2,5

Таблиця 43. Розподіл відповідей на запитання: «Які зі стратегічних напрямів ефективного державного управління гуманітарної сфери з числа зарубіжних стратегій були би ефективними для їхнього впровадження в Україні?»

	%
Польська стратегія розвитку соціального капіталу 2020 (ґрунтується на твердженні, що соціальний капітал є важливим фактором у розвитку країни та потребує посилення, тому заходи повинні сприяти підвищенню взаємної довіри між поляками і зміцненню довіри до установ та органів державної влади)	73,5
Німецька стратегія інтернаціоналізації освіти, науки і досліджень (спрямована на реагування на глобальні виклики не тільки в Німеччині, а і поза її межами. Вирішення цих питань можливо лише через транскордонне співробітництво у вказаних галузях)	51,7
Ірландська стратегія культури 2017-2020 (загальна місія, стратегія та пріоритети культури)	19,1
Французька стратегія міжнародної співпраці в галузі охорони здоров'я (активізація зусиль, спрямованих на боротьбу з виникненням і розповсюдженням інфекційних та неінфекційних захворювань, що призведе до забезпечення балансу системи охорони здоров'я країни)	64,7
Чеська національна стратегія молоді 2014-2020 (підвищення якості життя молоді, зокрема шляхом розвитку кожної особистості з метою адекватного реагування на ситуацію, що постійно змінюється, реалізації її творчого та інноваційного потенціалу)	41,6
Турецька стратегія та план дій інформаційного суспільства 2015-2018 (комунікативна та інформаційна складова частини гуманітарної сфери на міжнародній арені)	30,9
Важко відповісти	4,4

Таблиця 44. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви оцінюєте міжнародну співпрацю України з іншими державами у напрямку співробітництва в гуманітарній сфері?»

	%
Відмінно	11,3
Добре	19,3
Задовільно	46,1
Погано	21,4
Важко відповісти	1,9

Таблиця 45. Розподіл відповідей на запитання: «Які напрями міжнародної діяльності держави є сьогодні найбільш доцільними та дієвими щодо гуманітарного розвитку?»

	%
Міжнародне партнерство у розв'язанні проблем гуманітарного розвитку	37,8
Виконання зобов'язань, щодо членства України в міжнародних організаціях та участі в міжнародних договорах	66,0
Забезпечення максимального врахування інтересів держави в діяльності міжнародних організацій на основі визнаного статусу країни з ринковою економікою	38,5
Стимулювання залучення в Україну інвестицій на розв'язання гуманітарних проблем	74,6
Адаптація міжнародного досвіду для розв'язання проблем гуманітарного розвитку	52,5
Угоди про співпрацю між освітніми установами різних країн у питаннях гуманітарної політики	29,4
Організація і проведення міжнародних конференцій та інших заходів з проблем гуманітарної політики	22,1
Інше	0
Важко відповісти	3,4

Додаток Б

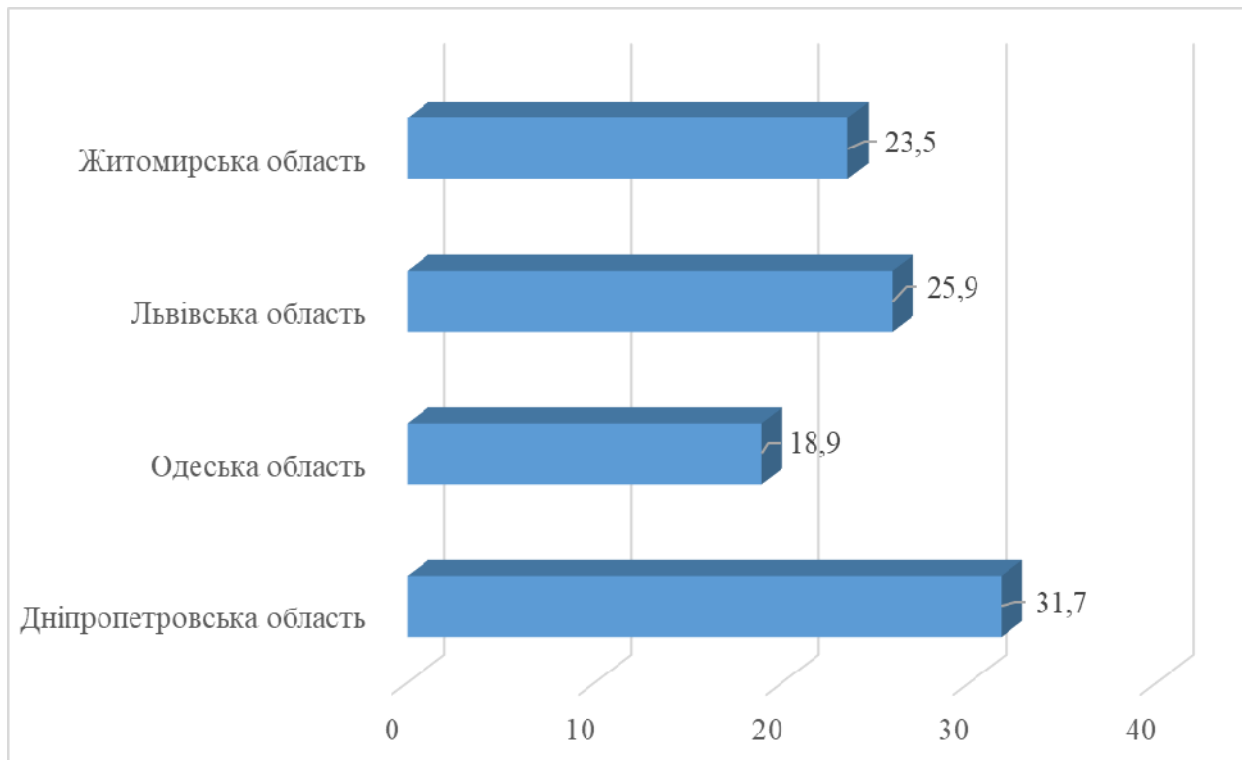
**ДІАГРАМИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Рис. 1. Розподіл відповідей за критерієм «регіон проведення опитування», %

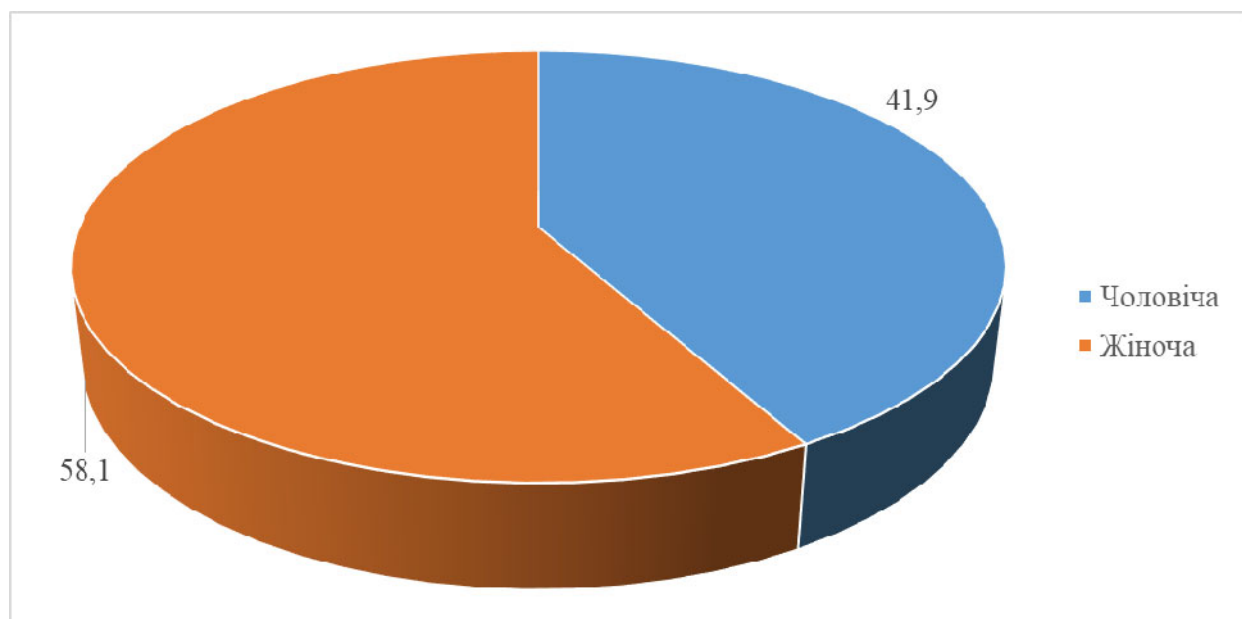

Рис. 2. Розподіл відповідей за критерієм «стать респондентів», %

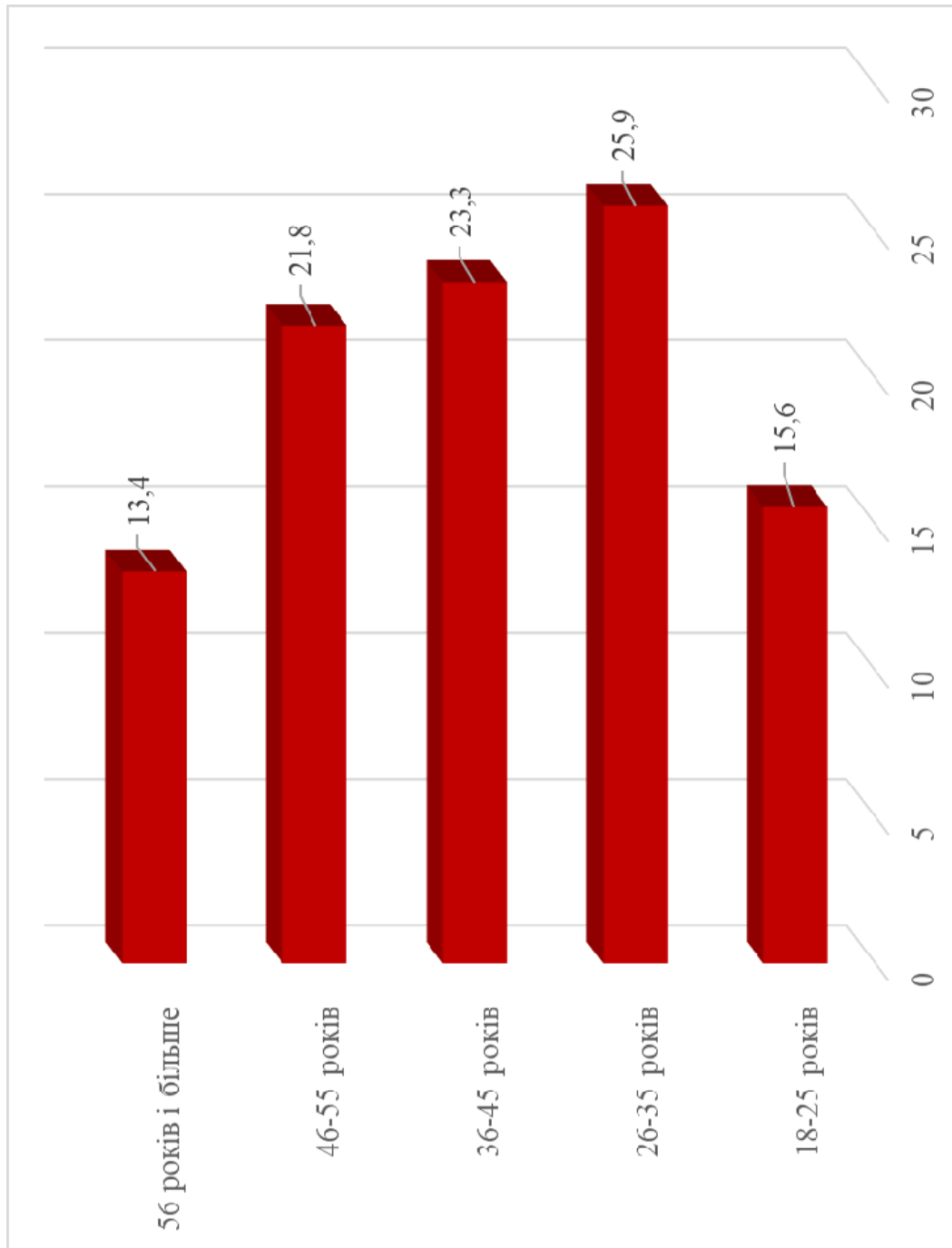

Рис. 3. Розподіл відповідей за критерієм «вік респондентів», %

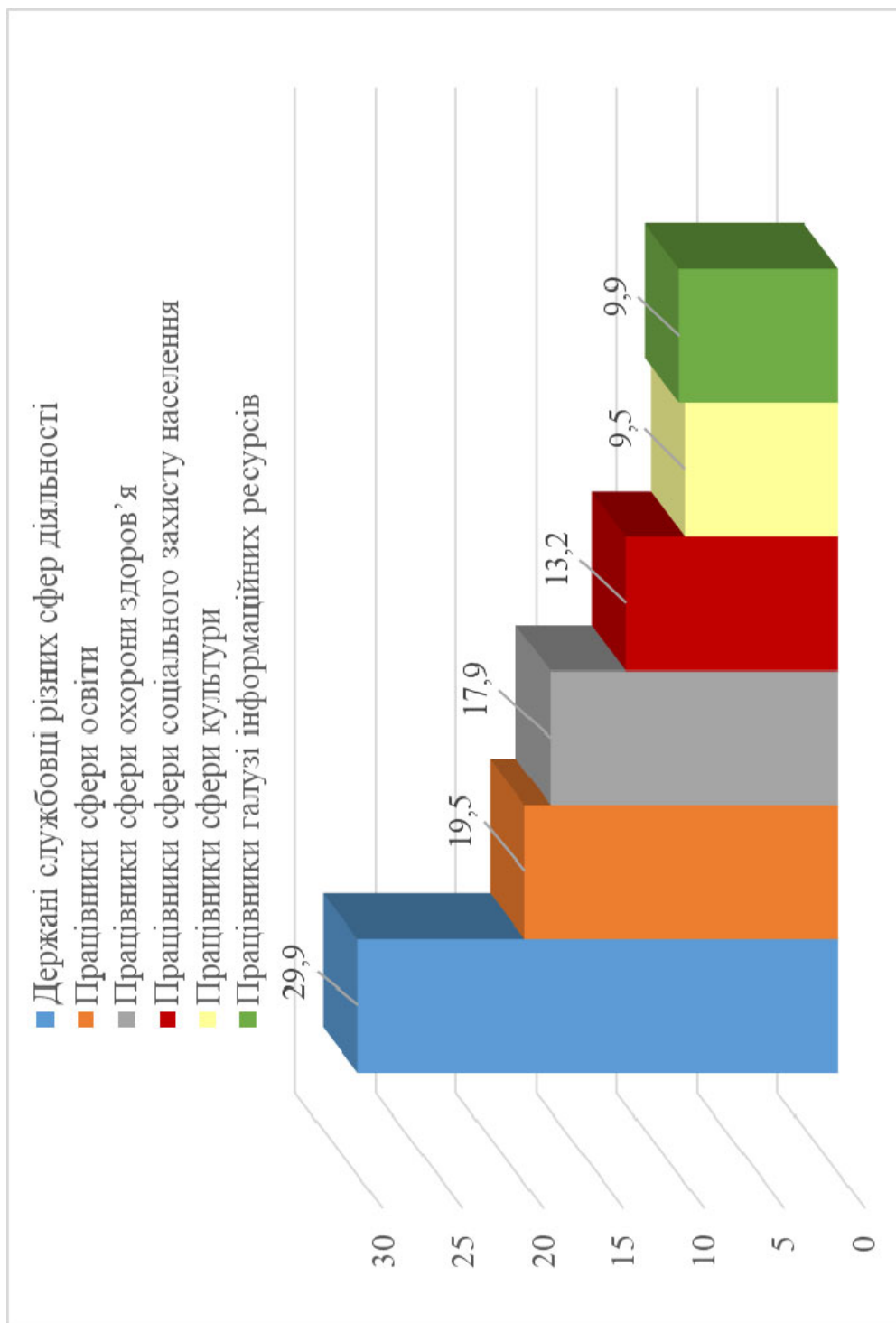

Рис. 4. Розподіл відповідей за критерієм «професійна сфера респондентів», %

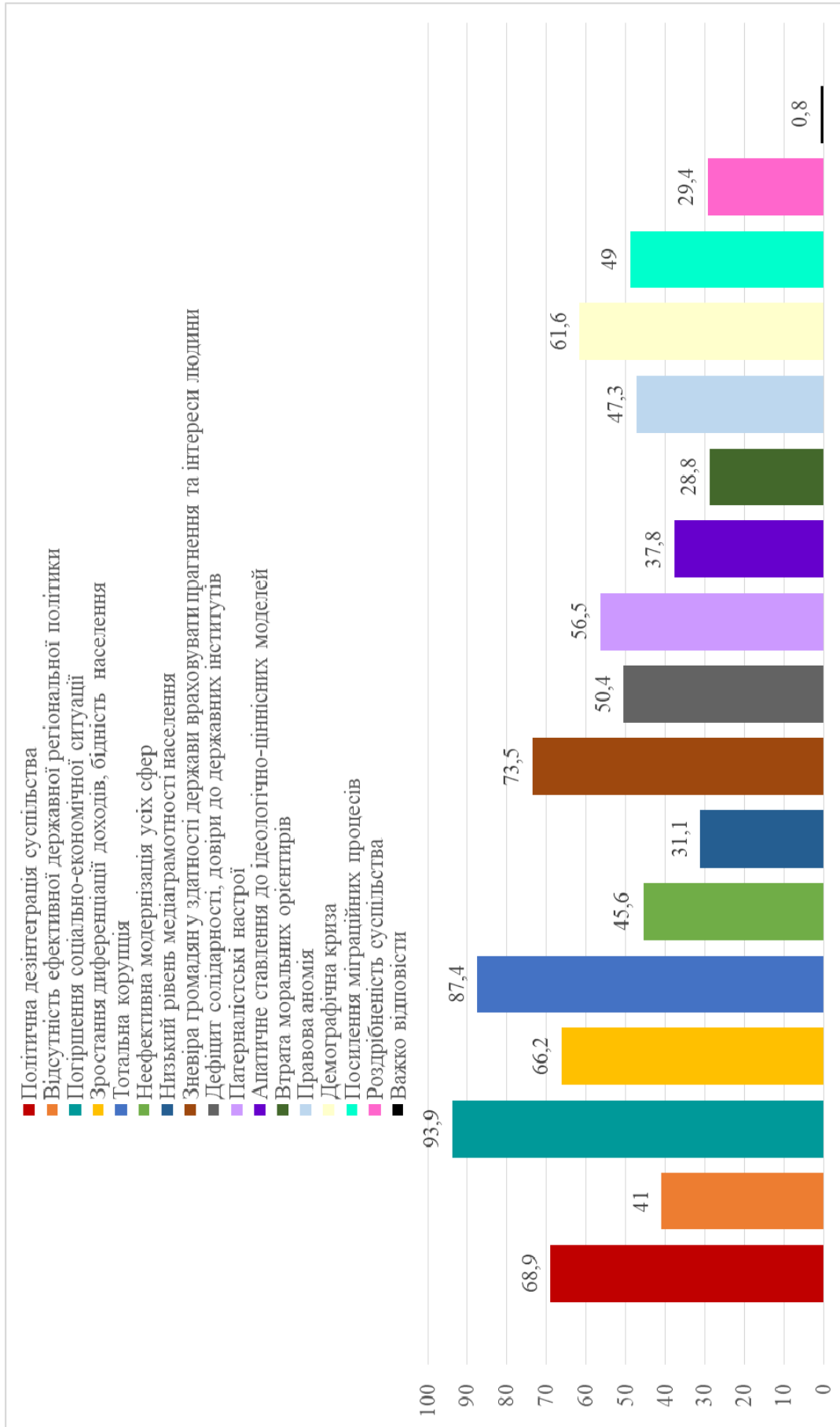

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, якими кризовими явищами характеризується сучасне українське суспільство?», %

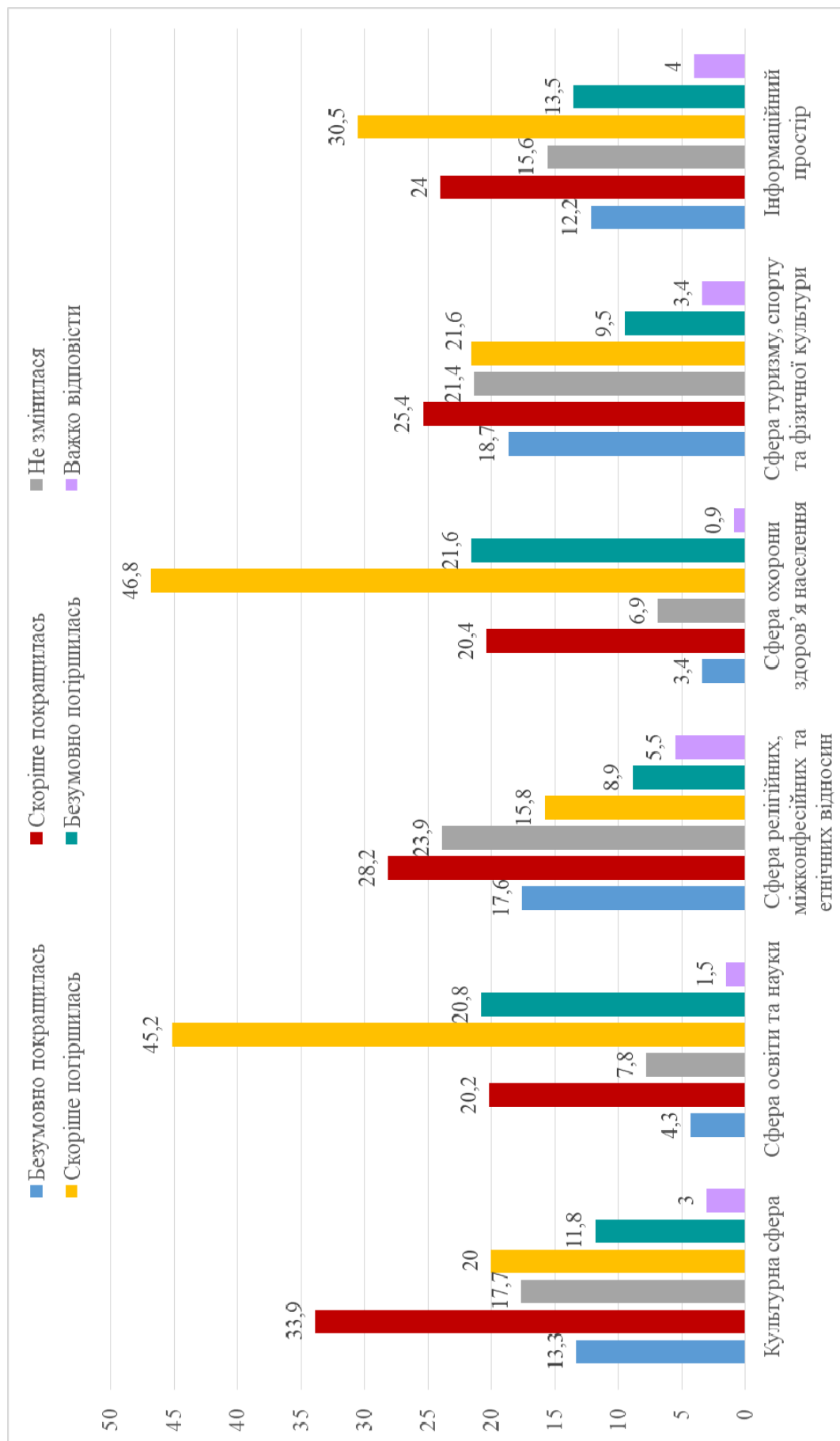

Рис. 6. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, наскільки за останні п'ять років змінився стан наступних сфер суспільного життя?», %

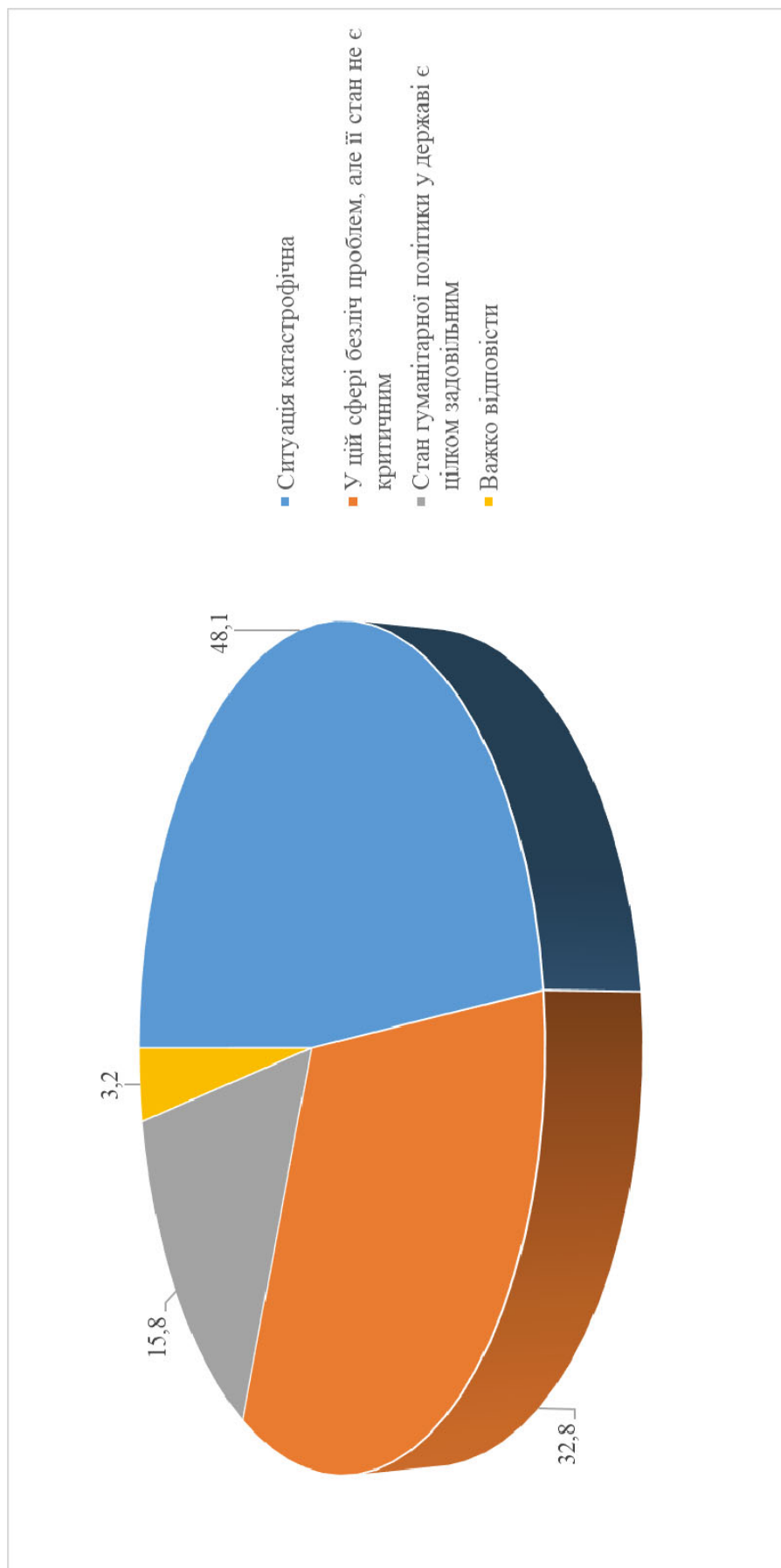

Рис. 7. Розподіл відповідей на запитання: «Як би Ви оцінили стан гуманітарної політики України?», %

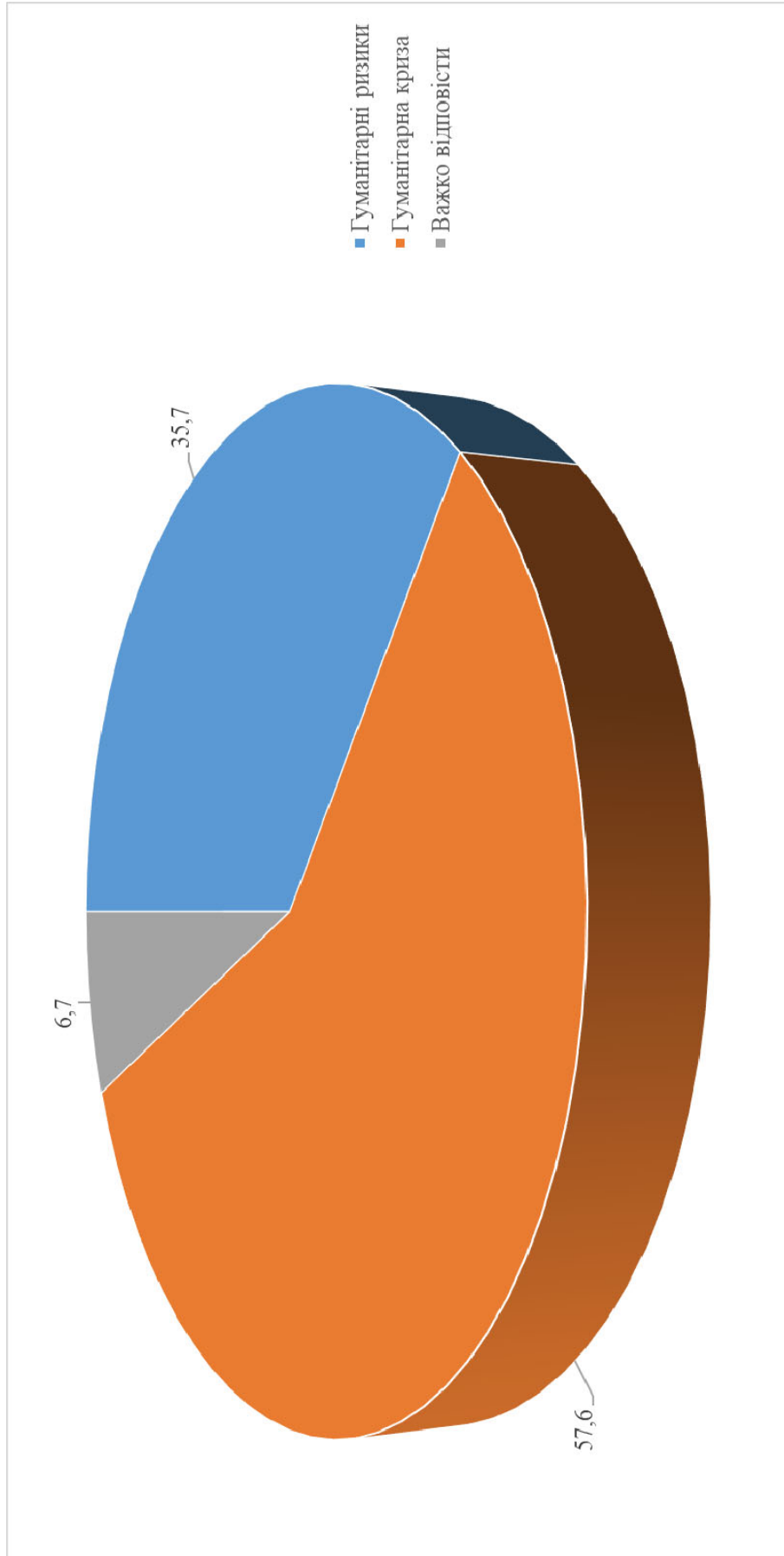

Рис. 8. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, у сучасних умовах ми спостерігаємо:», %

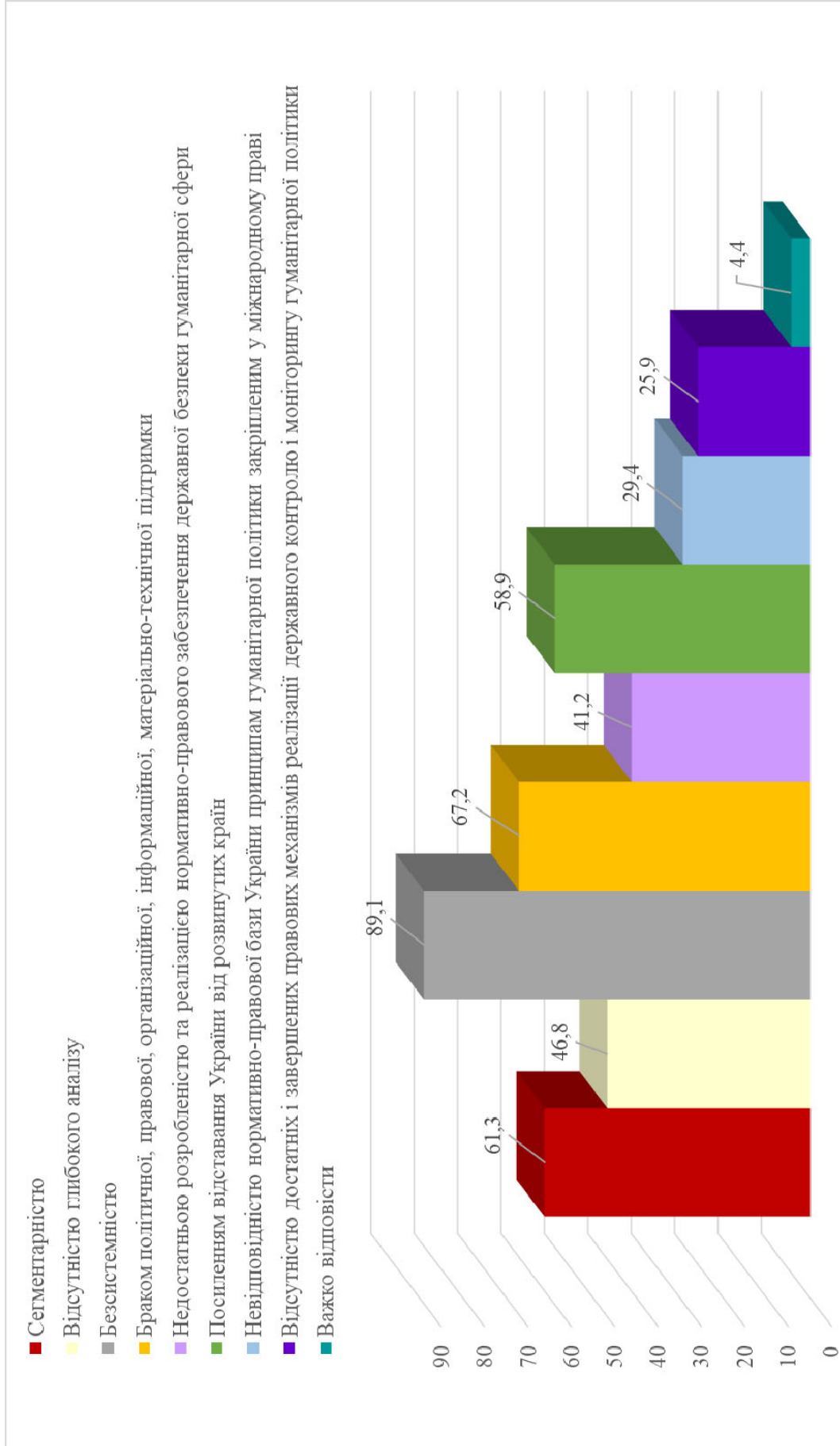

Рис. 9. Розподіл відповідей на запитання: «Якими рисами характеризується сучасна державна гуманітарна політика?», %

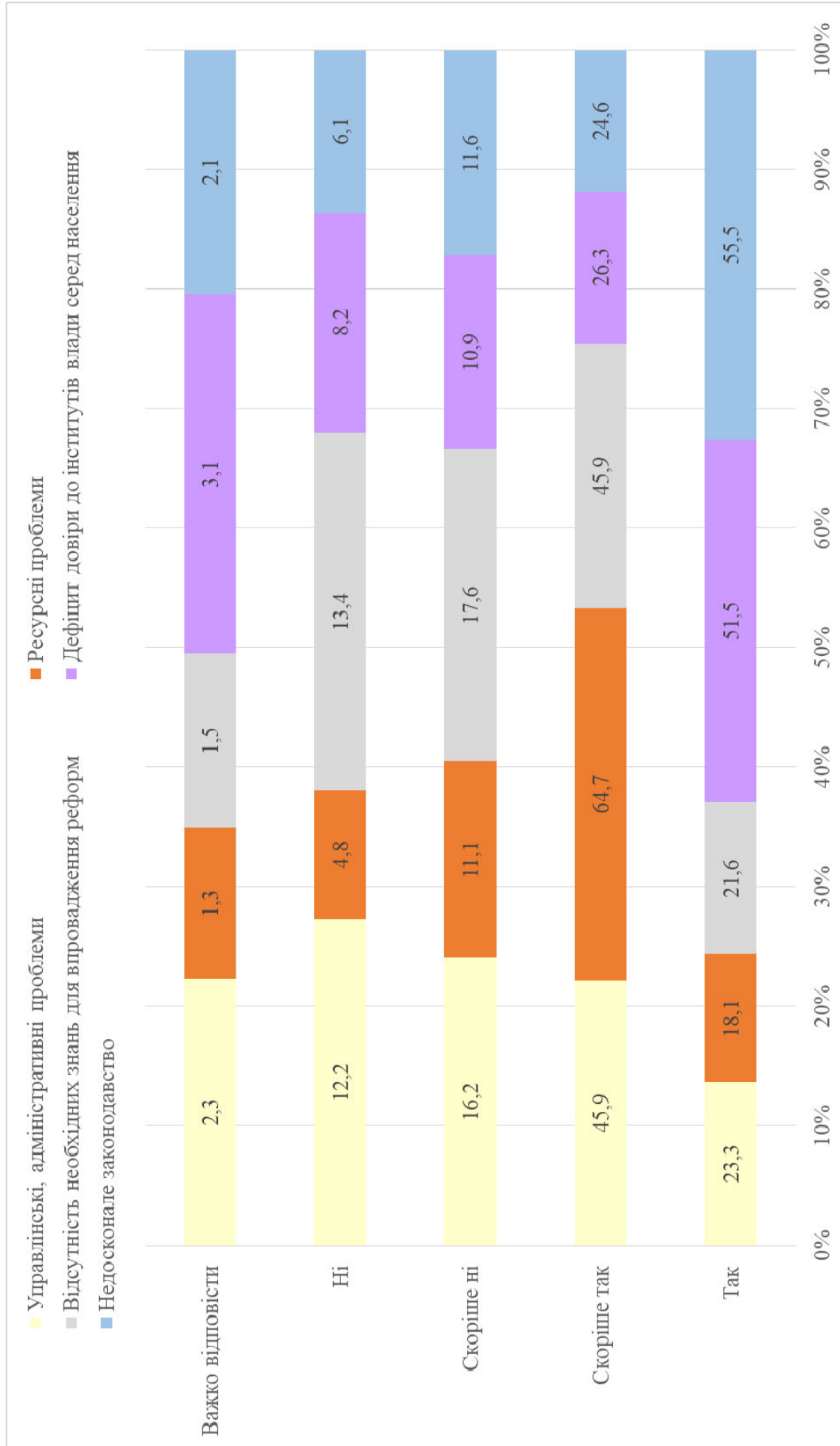

Рис. 10. Розподіл відповідей на запитання: «Оберіть ті напрямки серед об'єктів управління, де сьогодні найбільш успішно реалізуються засади внутрішньої політики у гуманітарній сфері:», %

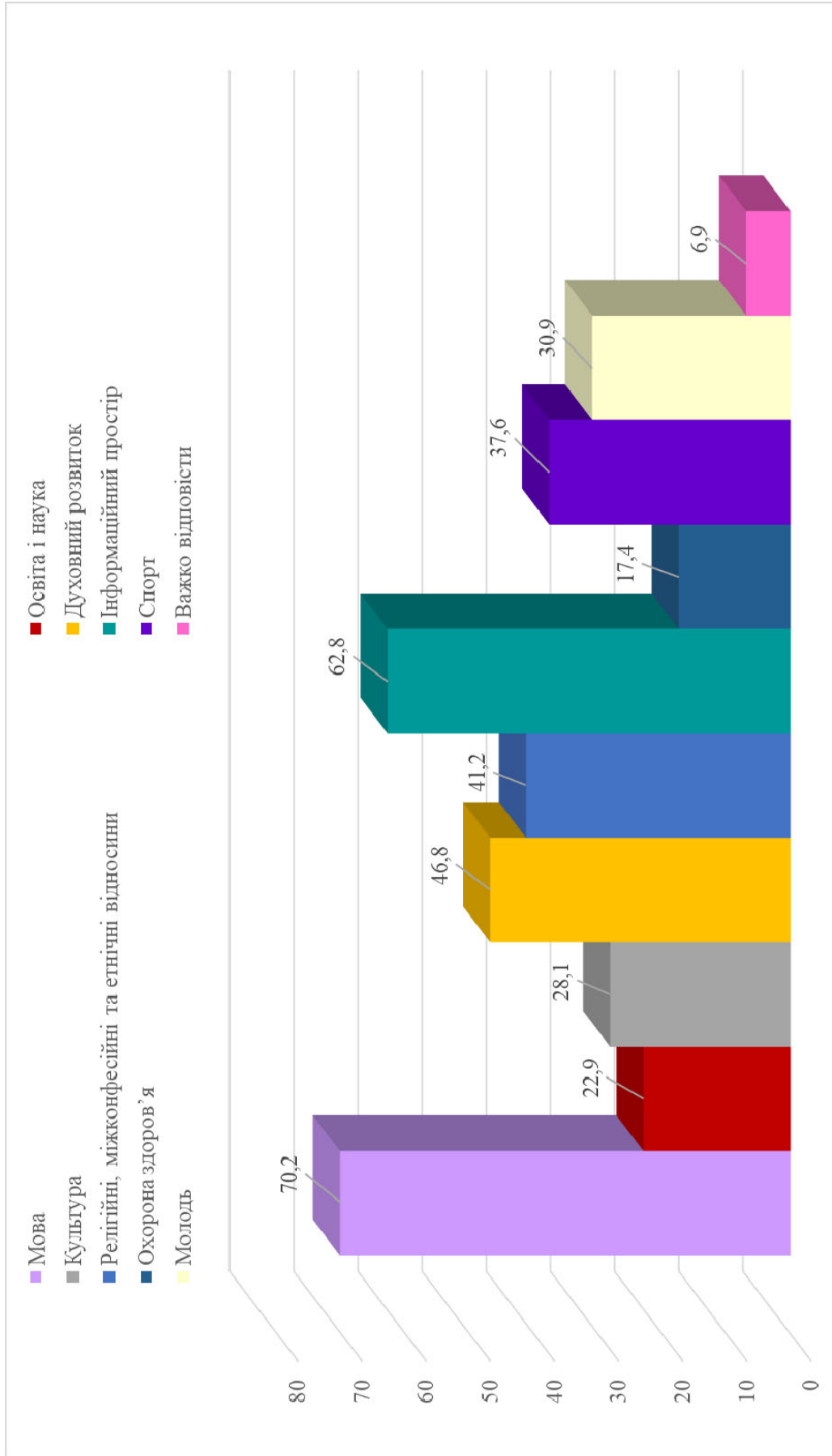

Рис. 11. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви оцінюєте вітчизняну законодавчу та нормативно-правову базу в галузі гуманітарної сфери?», %

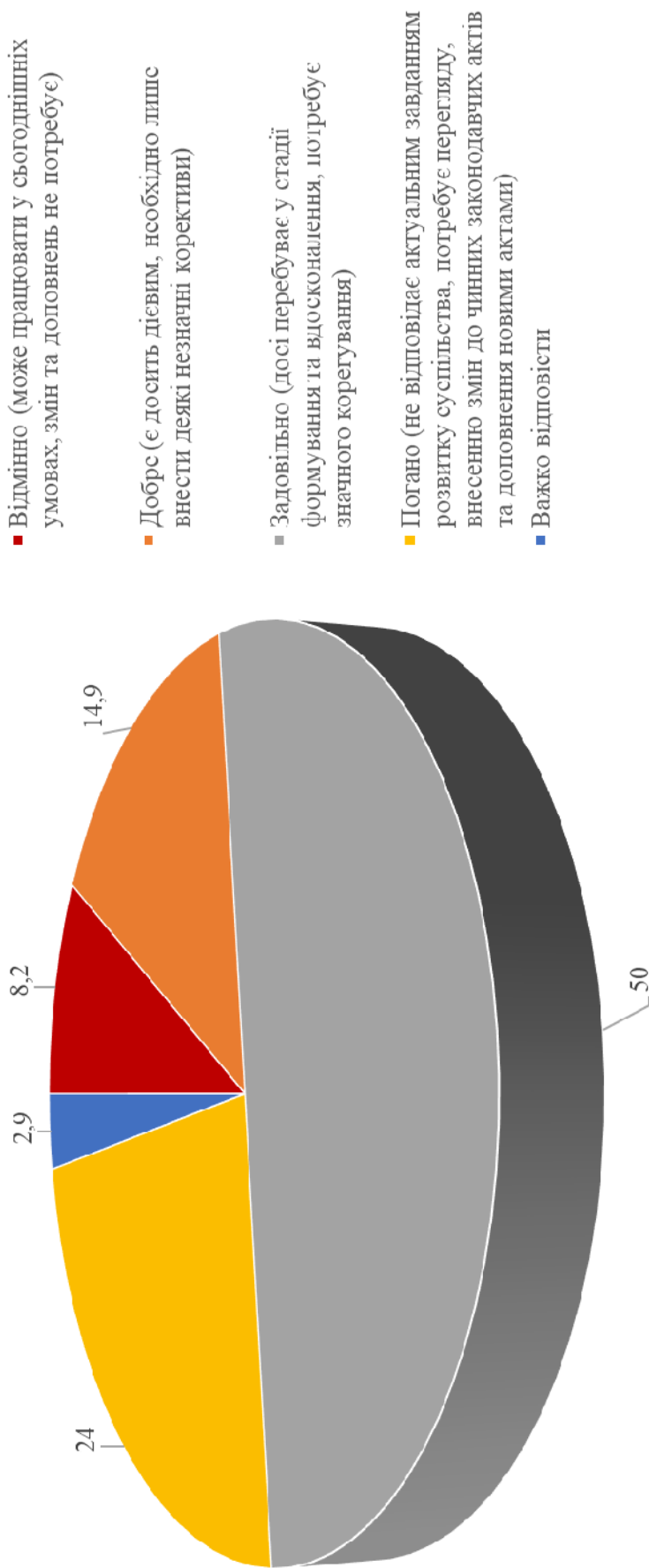

Рис. 12. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є сьогоденні потреба у проведенні аналізу чинної системи нормативно-правових актів, спрямованих на:», %

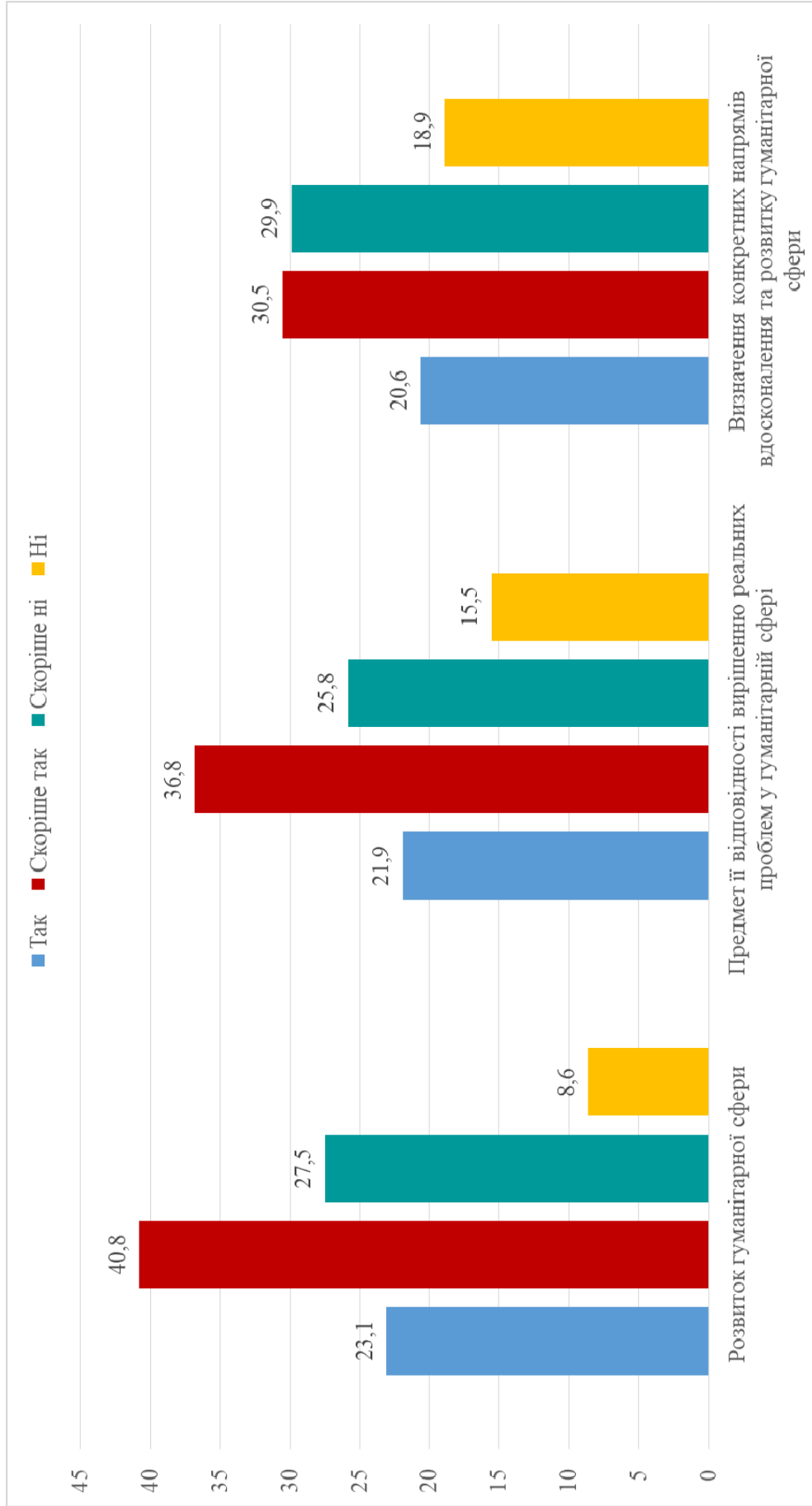

Рис. 13. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи сформована станом на сьогодні єдина Концепція розвитку державної гуманітарної політики як цілісної, багаторівневої, багатофункціональної, багатосуб'єктної системи, що забезпечує нову якість гуманітарного розвитку і безпеки через активізацію людського капіталу і людського розвитку?», %

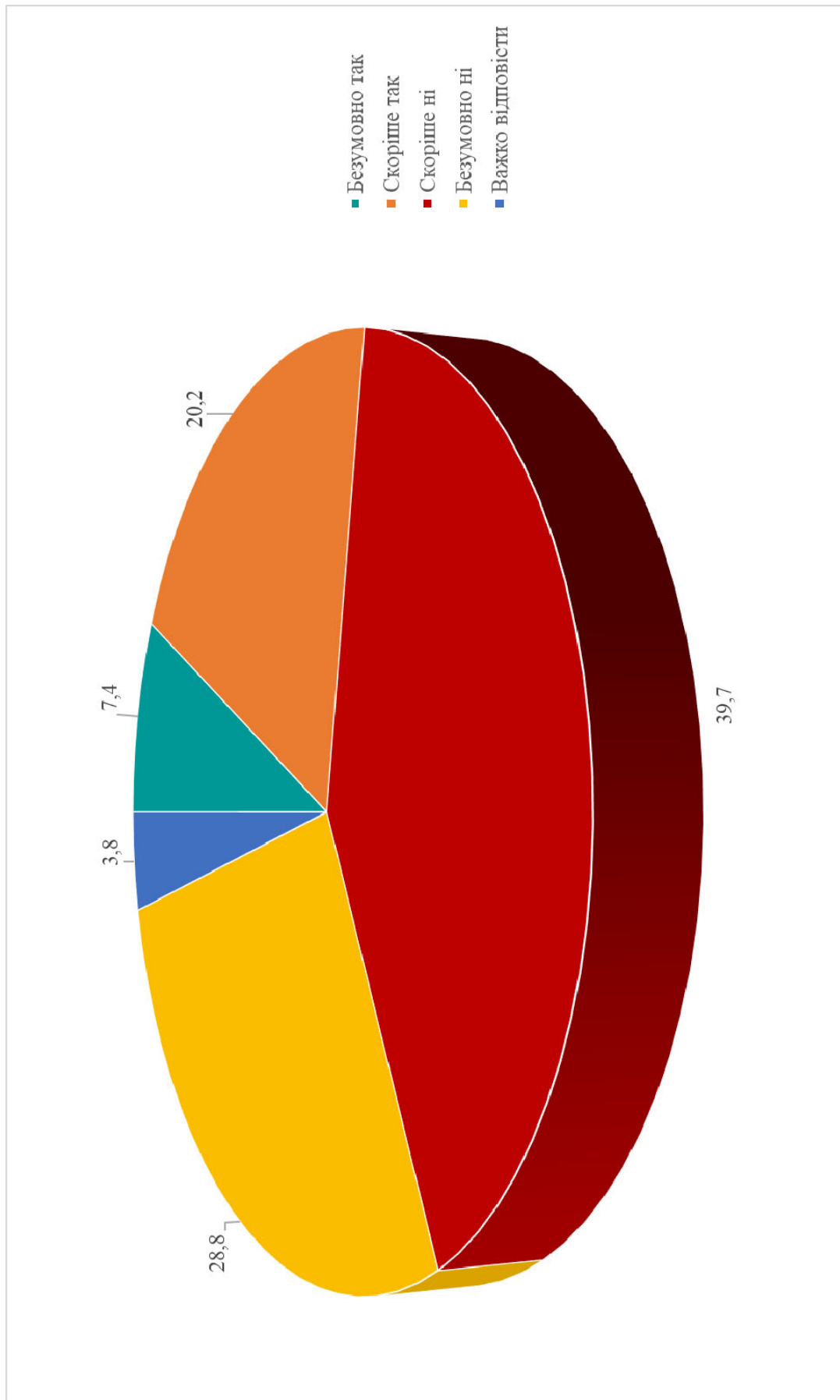

Рис. 14. Розподіл відповідей на запитання: «Чи можна вважати ефективною попередню Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2020 року?», %

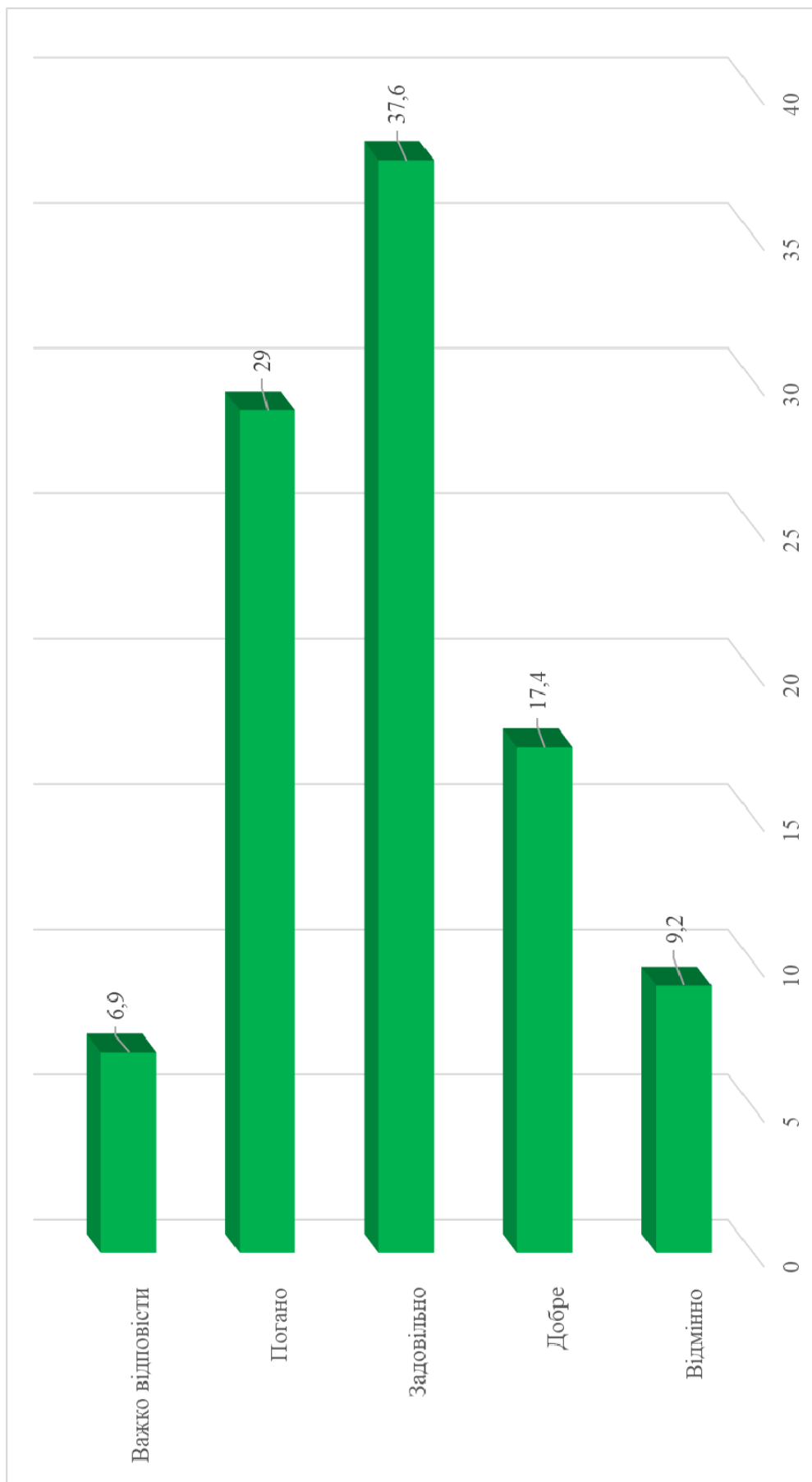

Рис. 15. Розподіл відповідей на запитання: «Як би Ви оцінили діяльність громадської Гуманітарної ради як консультативно-дорадчого органу при Президентові України?», %

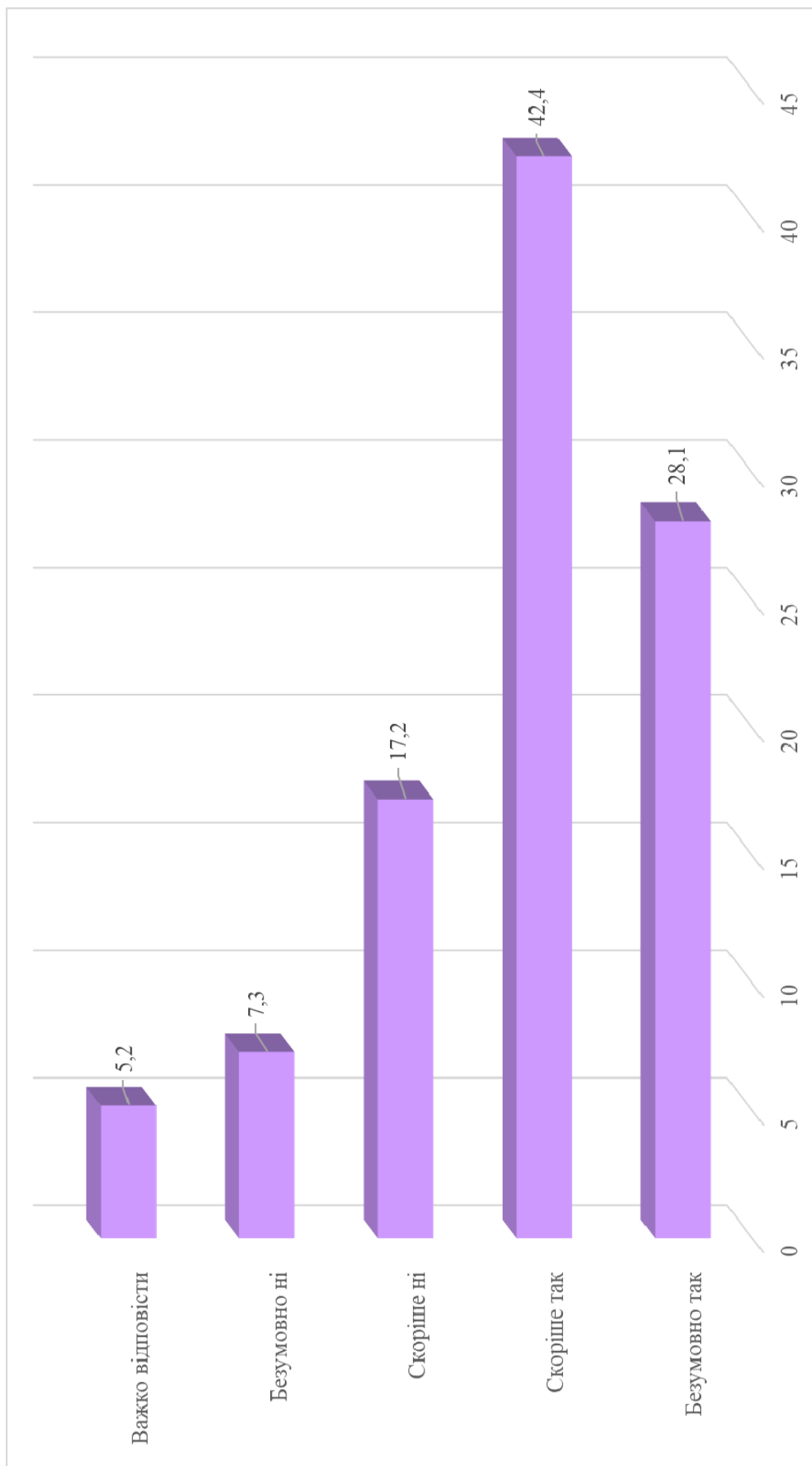

Рис. 16. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з твердженням, що галузева структура управління гуманітарною сферою сьогодні існує у вигляді розрізнених вертикалей ієрархії державних органів у відповідних секторах такої політики, але вони не об'єднані єдиним центром прийняття політичних рішень?», %

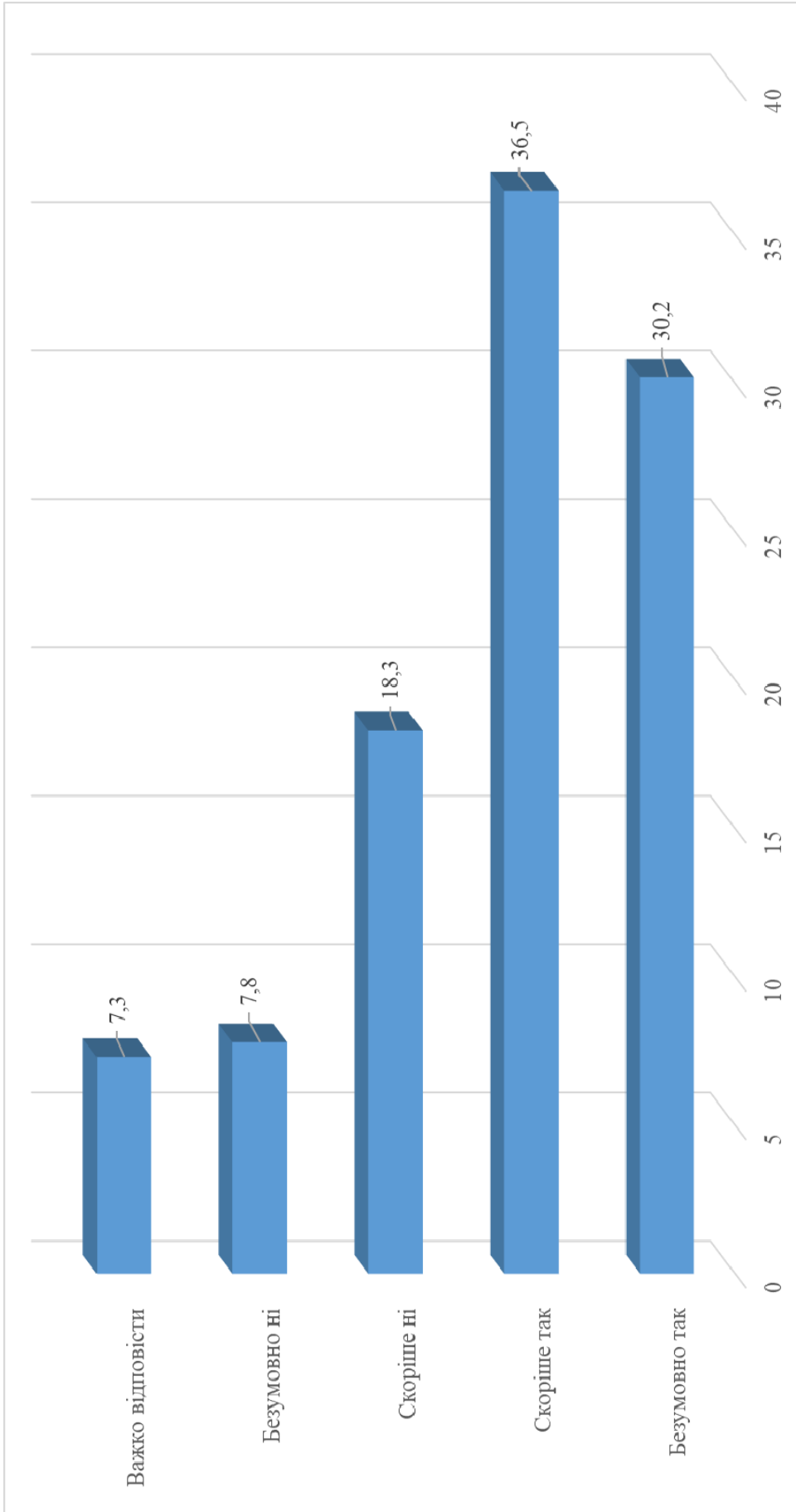

Рис. 17. Розподіл відповідей на запитання: «Чи вважаєте Ви галузевий підхід у сфері державного управління найбільш ефективним, оскільки він визначає основні засади, принципи та цілі здійснення державно-управлінського впливу в однорідній сфері суспільних відносин, однорідність якої визначається єдиним контуром суспільних потреб?», %

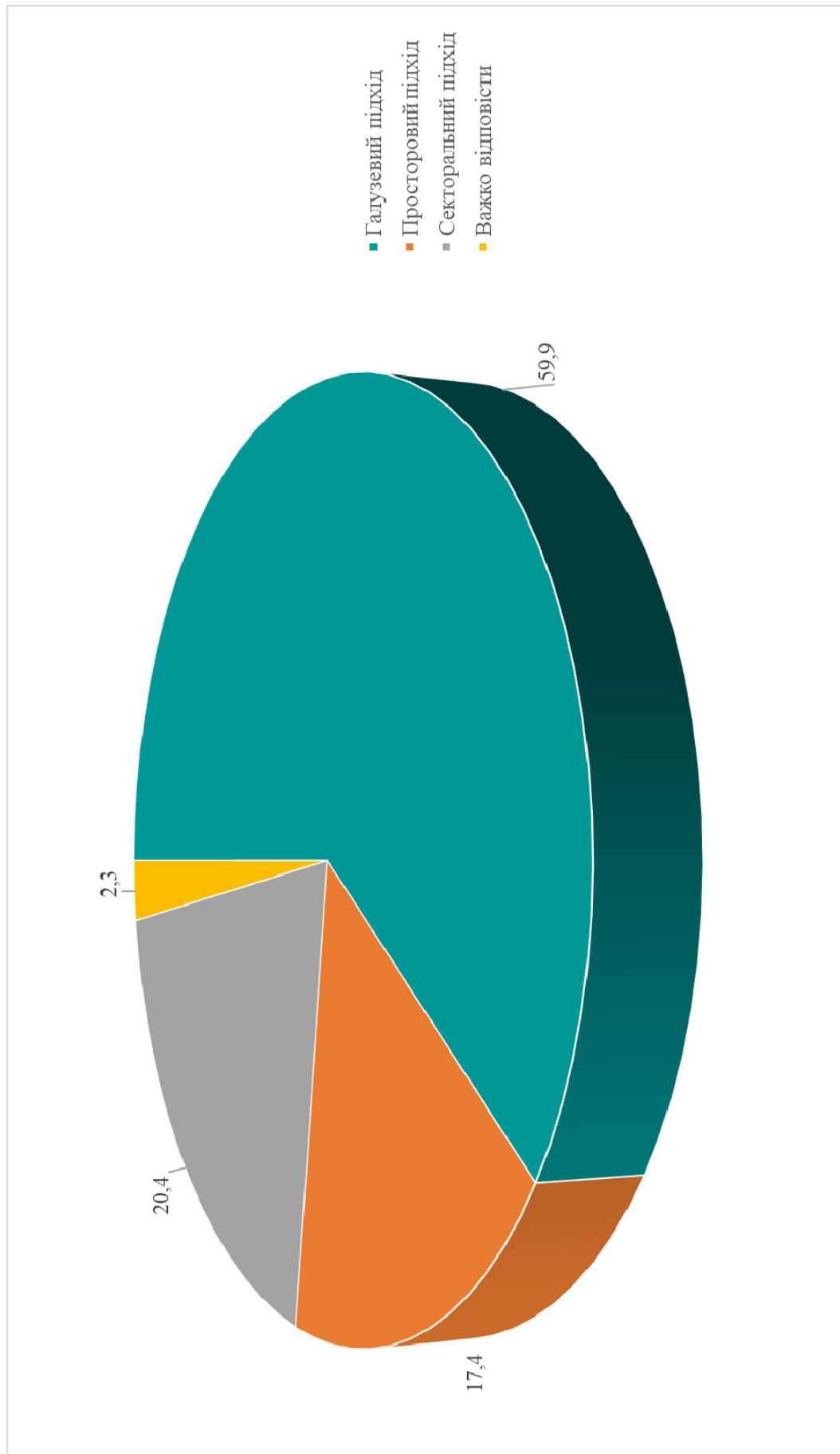

Рис. 18. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, який саме підхід щодо державного управління у гуманітарній сфері є обґрунтованим та найбільш актуальним в умовах сьогодення?», %

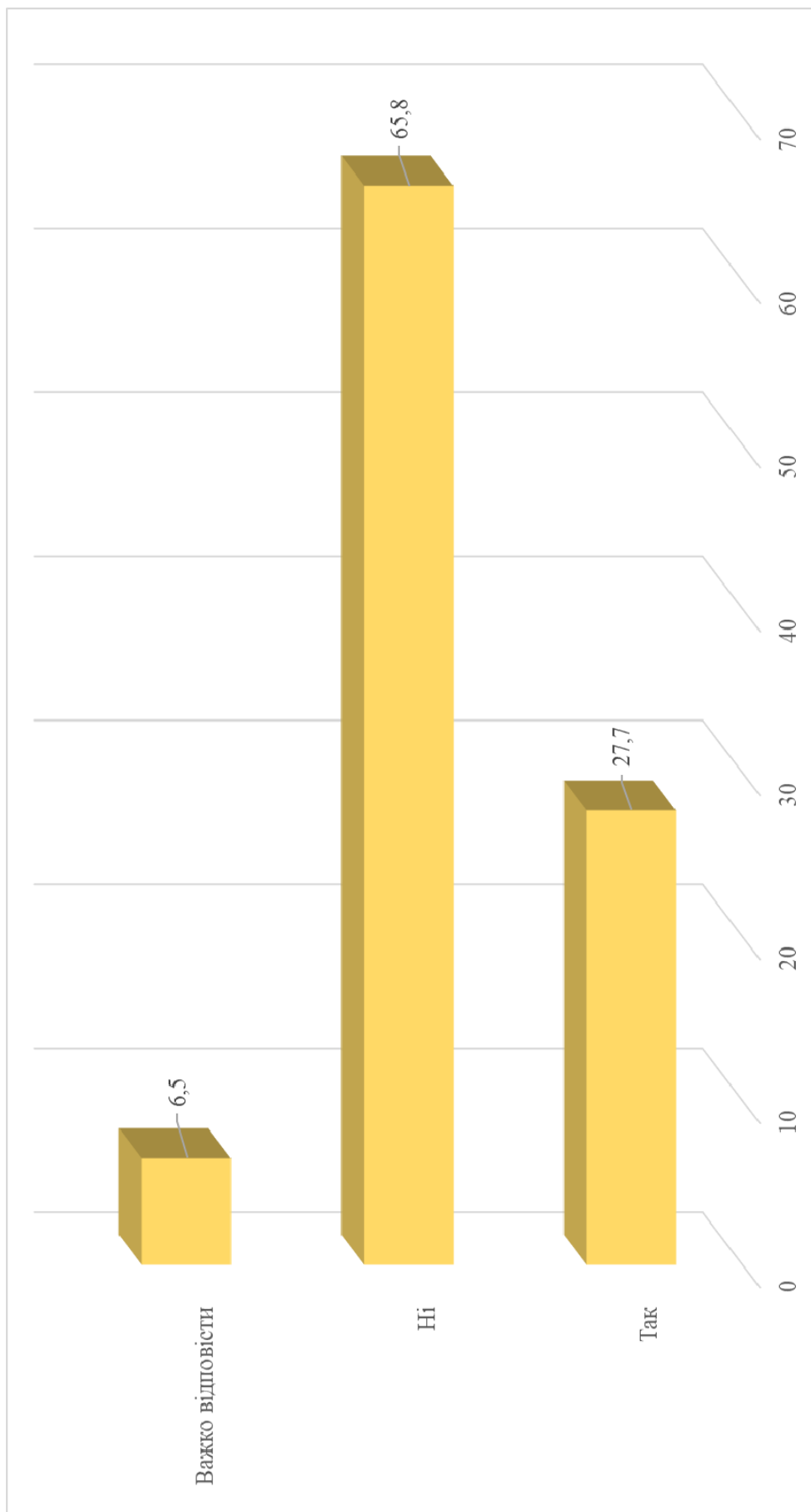

Рис. 19. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи є потреба у об'єднанні усіх зазначених підходах:», %

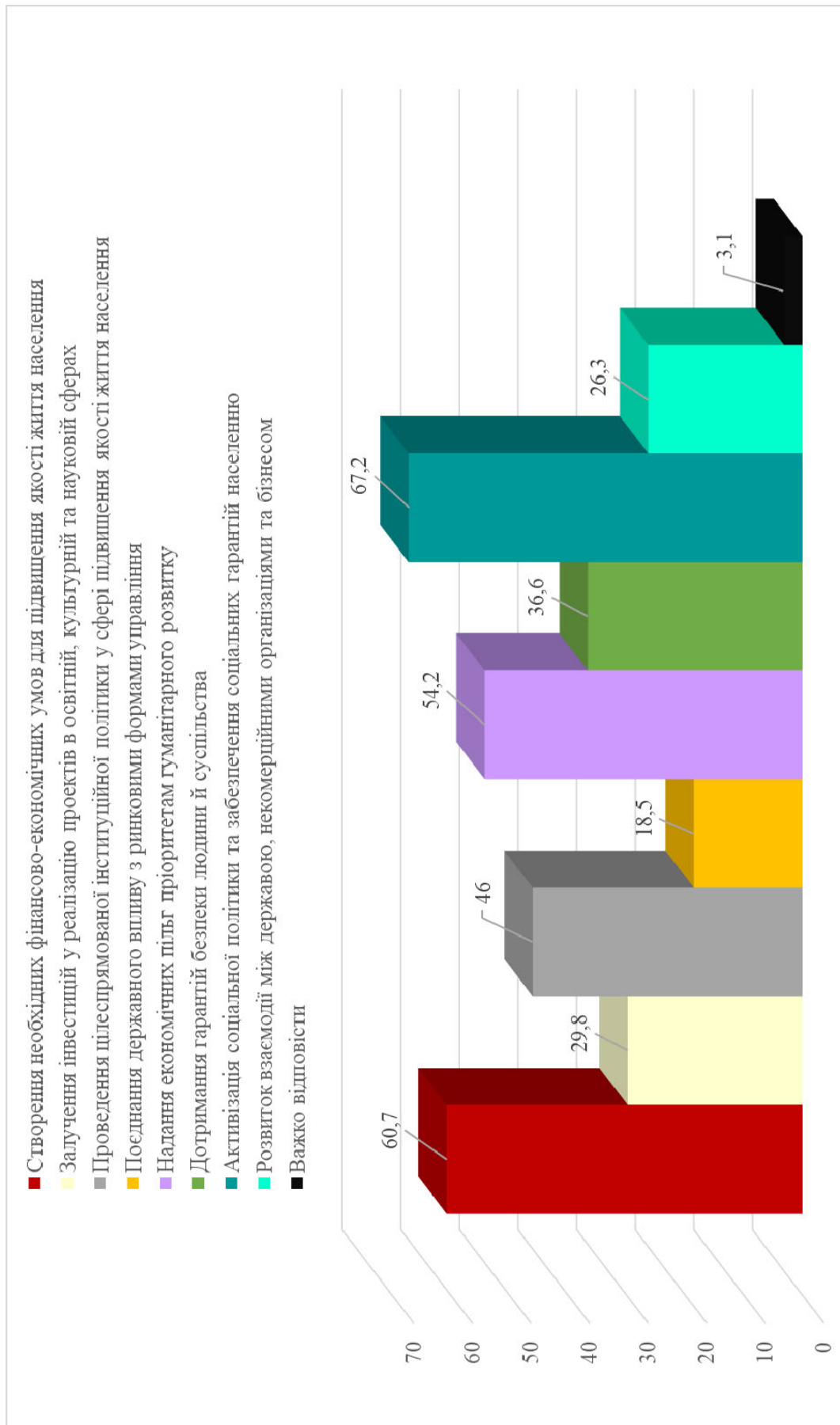

Рис. 20. Розподіл відповідей на запитання: «На що, у першу чергу, мають бути спрямовані Державні програми в гуманітарній сфері?», %

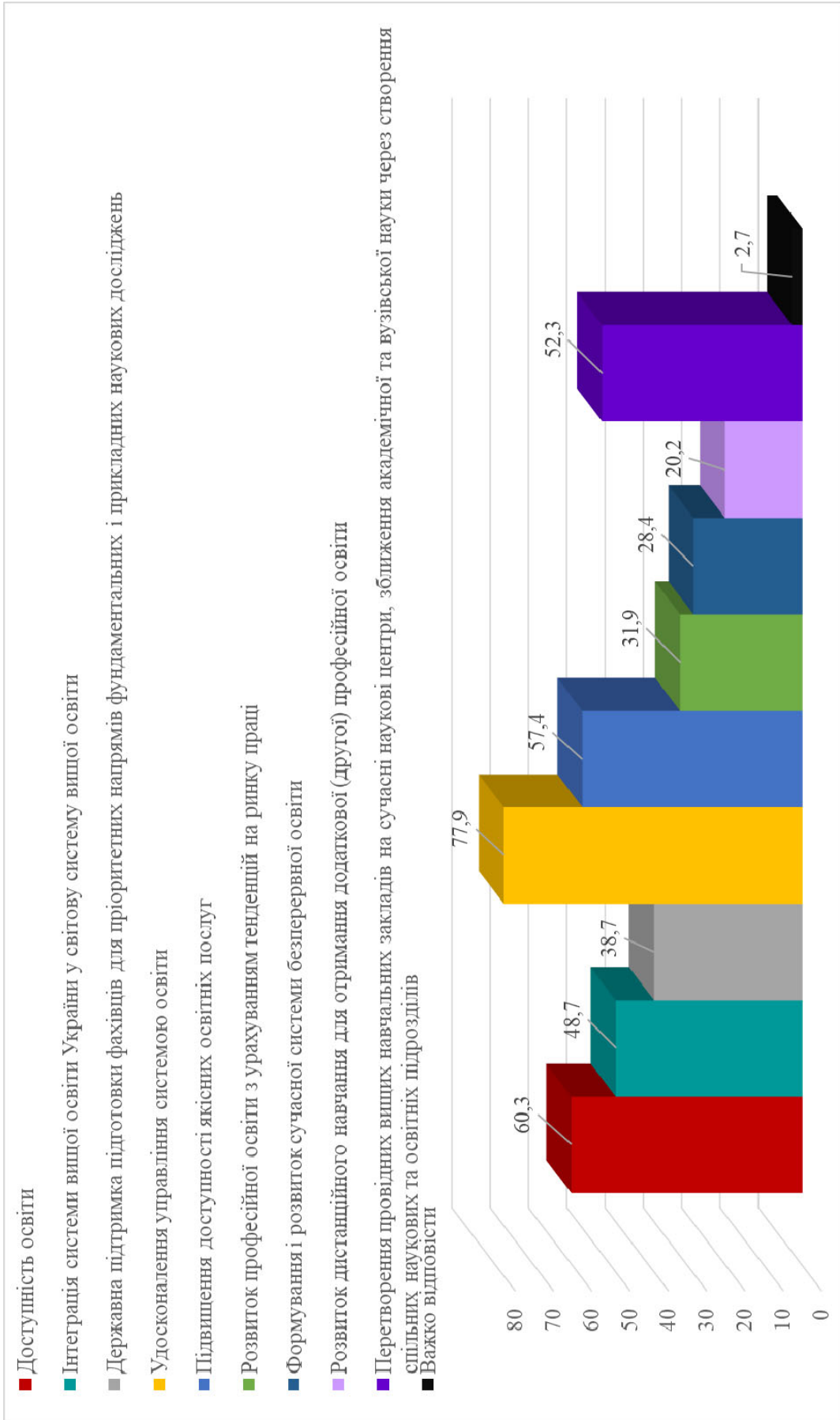

Рис. 21. Розподіл відповідей на запитання: «Які заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері освіти та науки є пріоритетними?», %

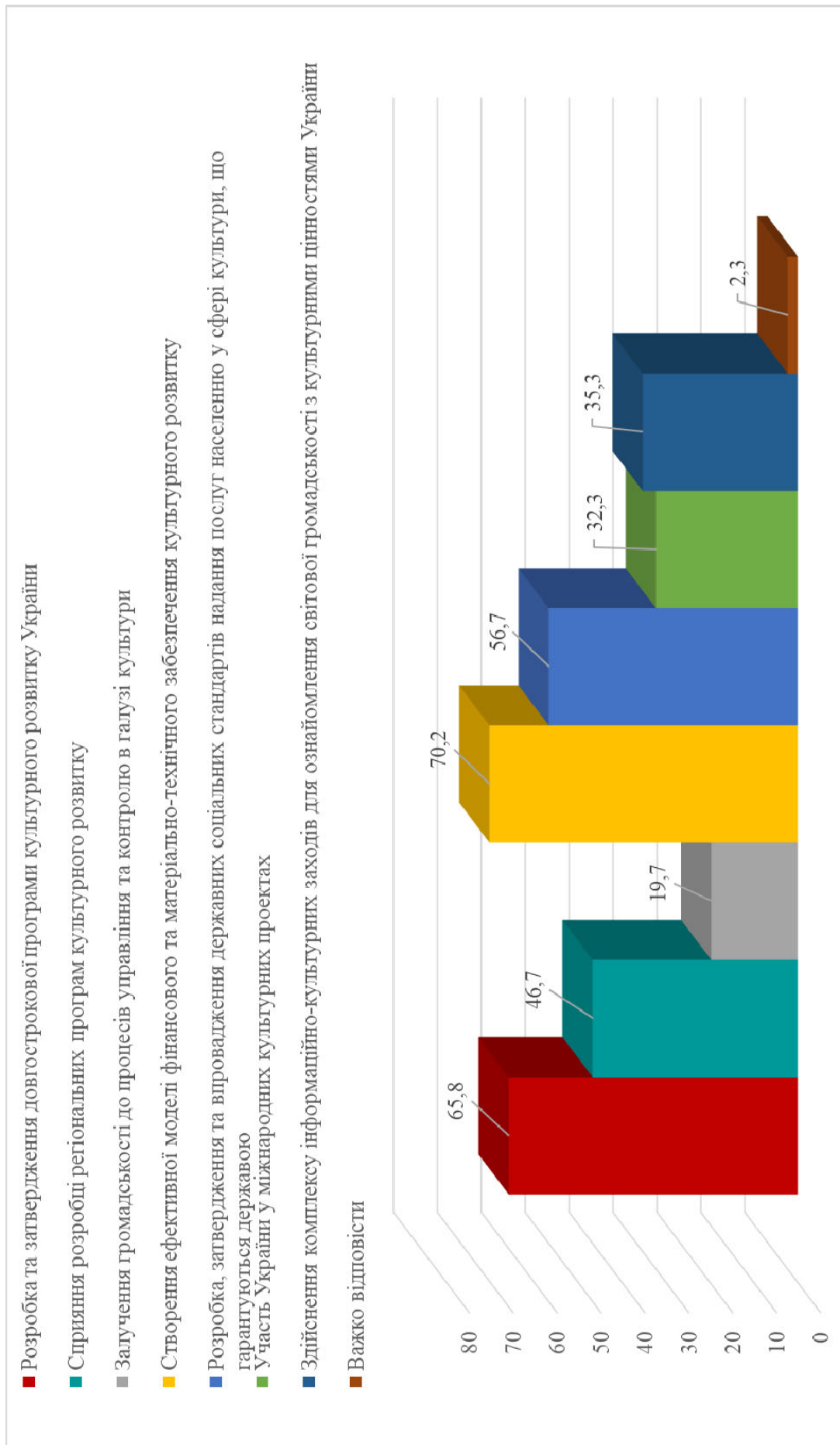

Рис. 22. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів забезпечення реалізації гуманітарної політики в сфері забезпечення культурних потреб громадян виявляються головними у сучасних умовах?», %

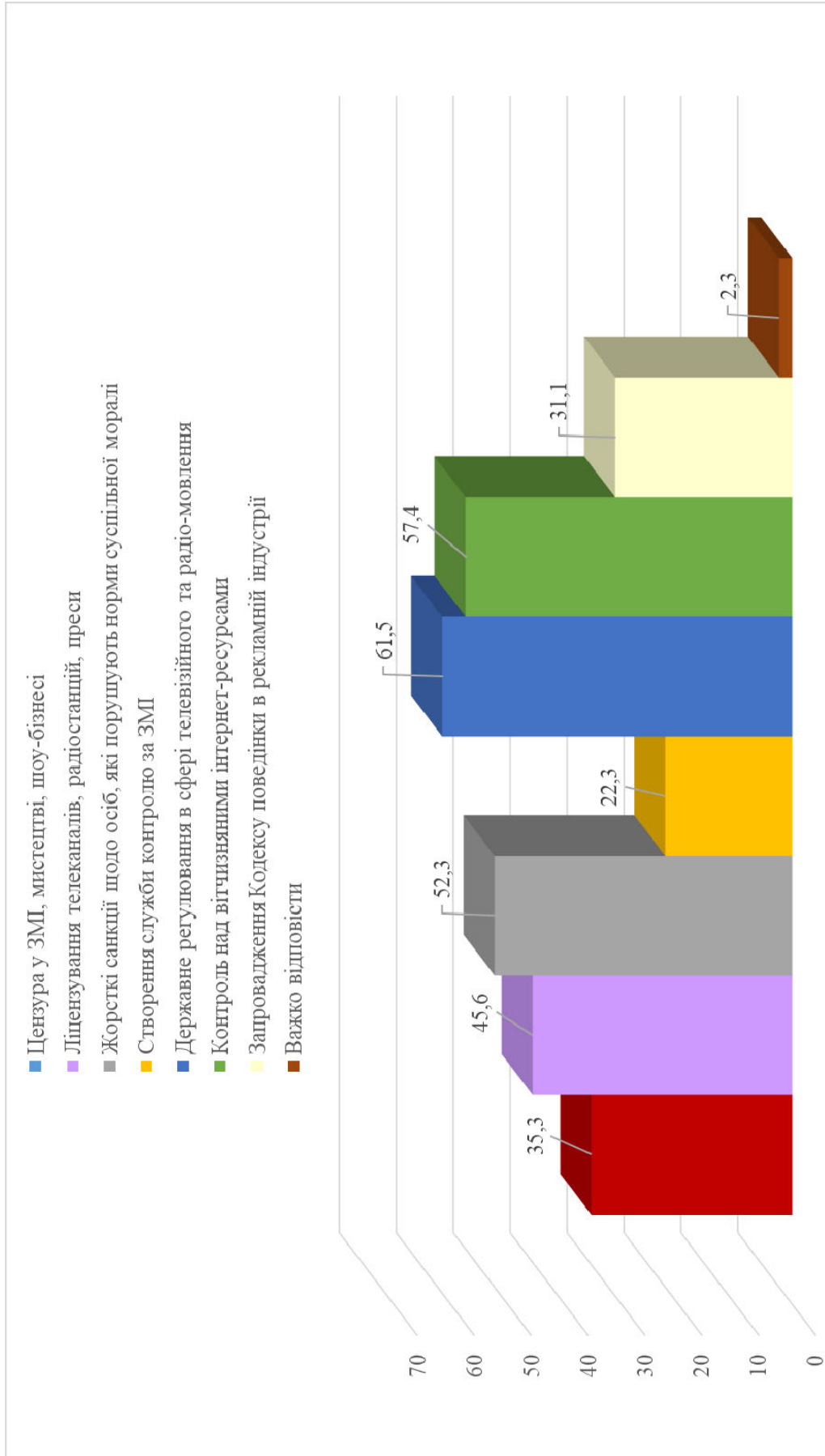

Рис. 23. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів мають пріоритет у сфері забезпечення захисту суспільної моралі?», %

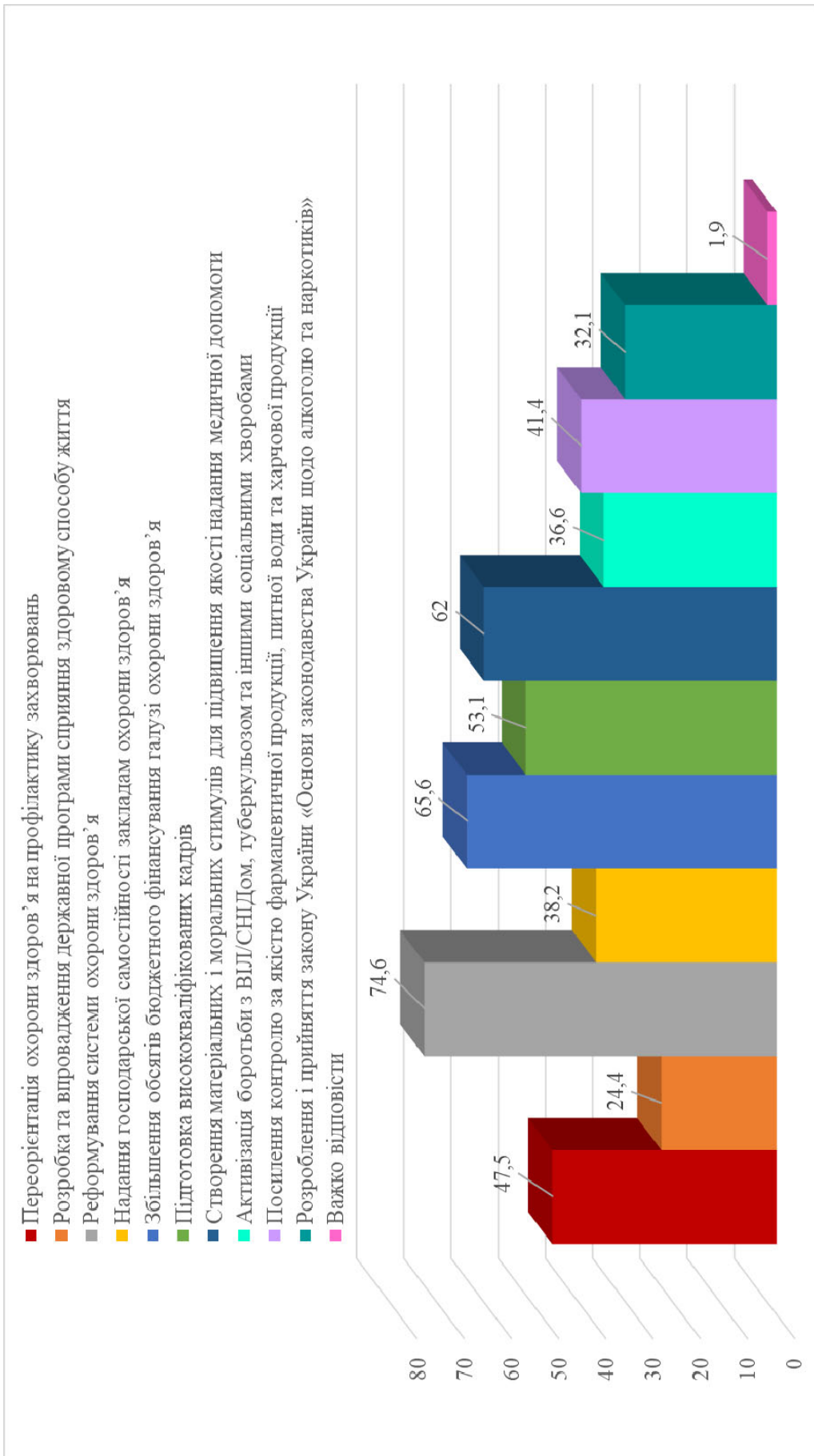

Рис. 24. Розподіл відповідей на запитання: «Вкажіть, будь ласка на основні заходи реалізації гуманітарної політики в сфері охорони здоров'я та надання медичних послуг?», %

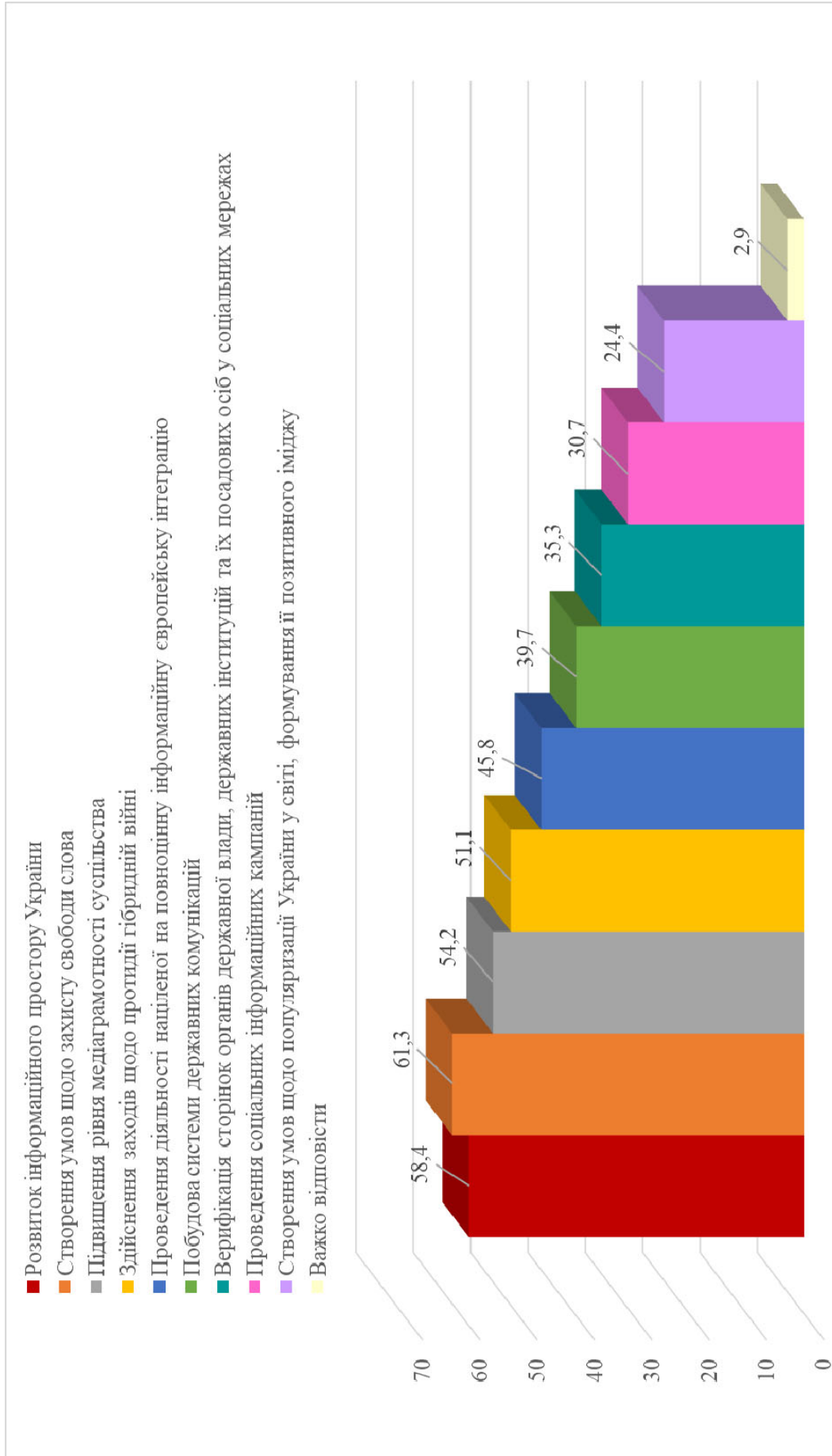

Рис. 25. Розподіл відповідей на запитання: «Оберіть також пріоритетні заходи реалізації гуманітарної політики в галузі управління національними інформаційними ресурсами?», %

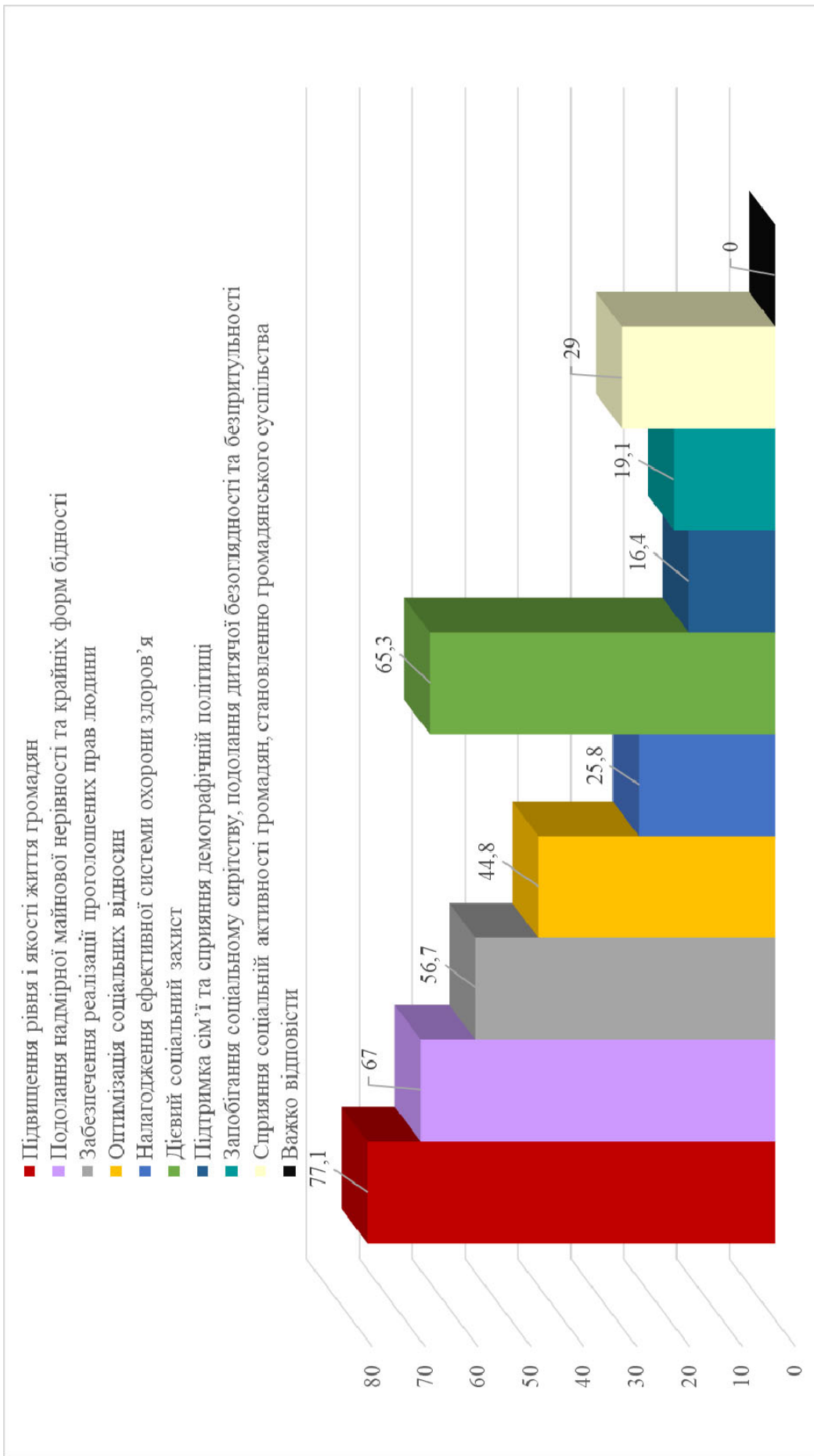

Рис. 26. Розподіл відповідей на запитання: «Які заходи забезпечення реалізації гуманітарної політики держави в сфері соціального захисту населення можна вважати пріоритетними?», %

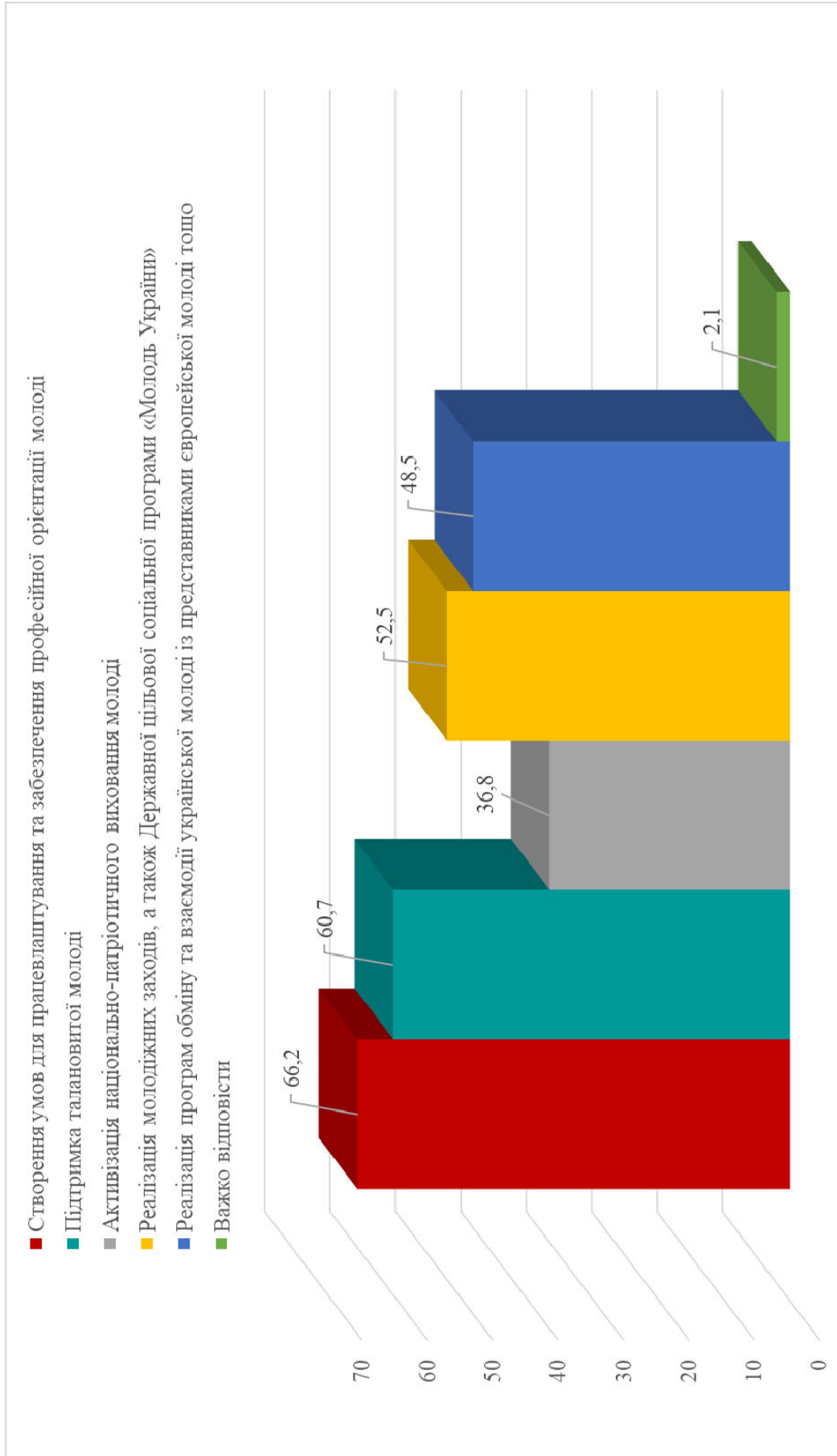

Рис. 27. Розподіл відповідей на запитання: «Які з заходів реалізації молодіжної політики в гуманітарній сфері мають пріоритет?», %

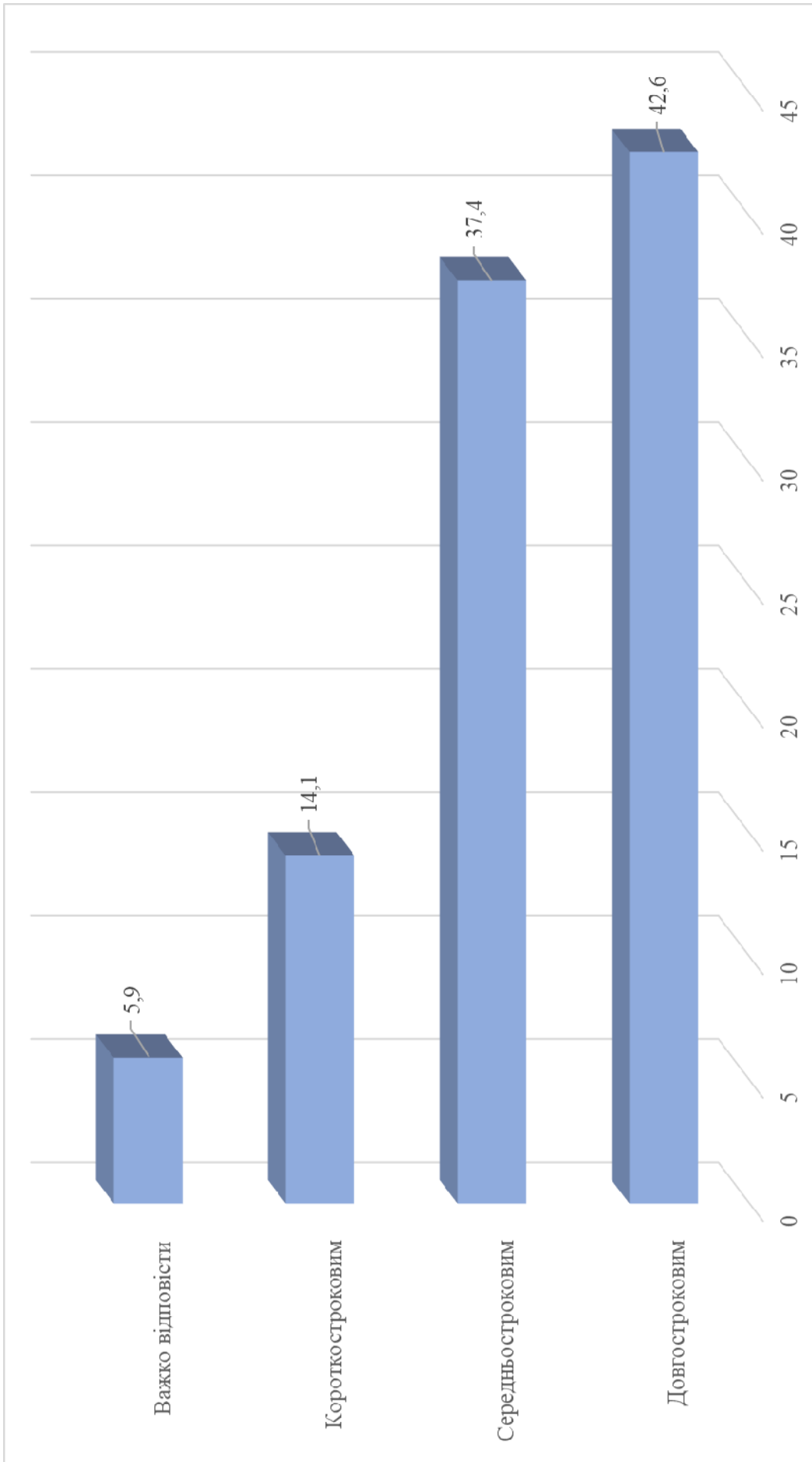

Рис. 28. Розподіл відповідей на запитання: «Формування державної політики у гуманітарній сфері має бути?», %

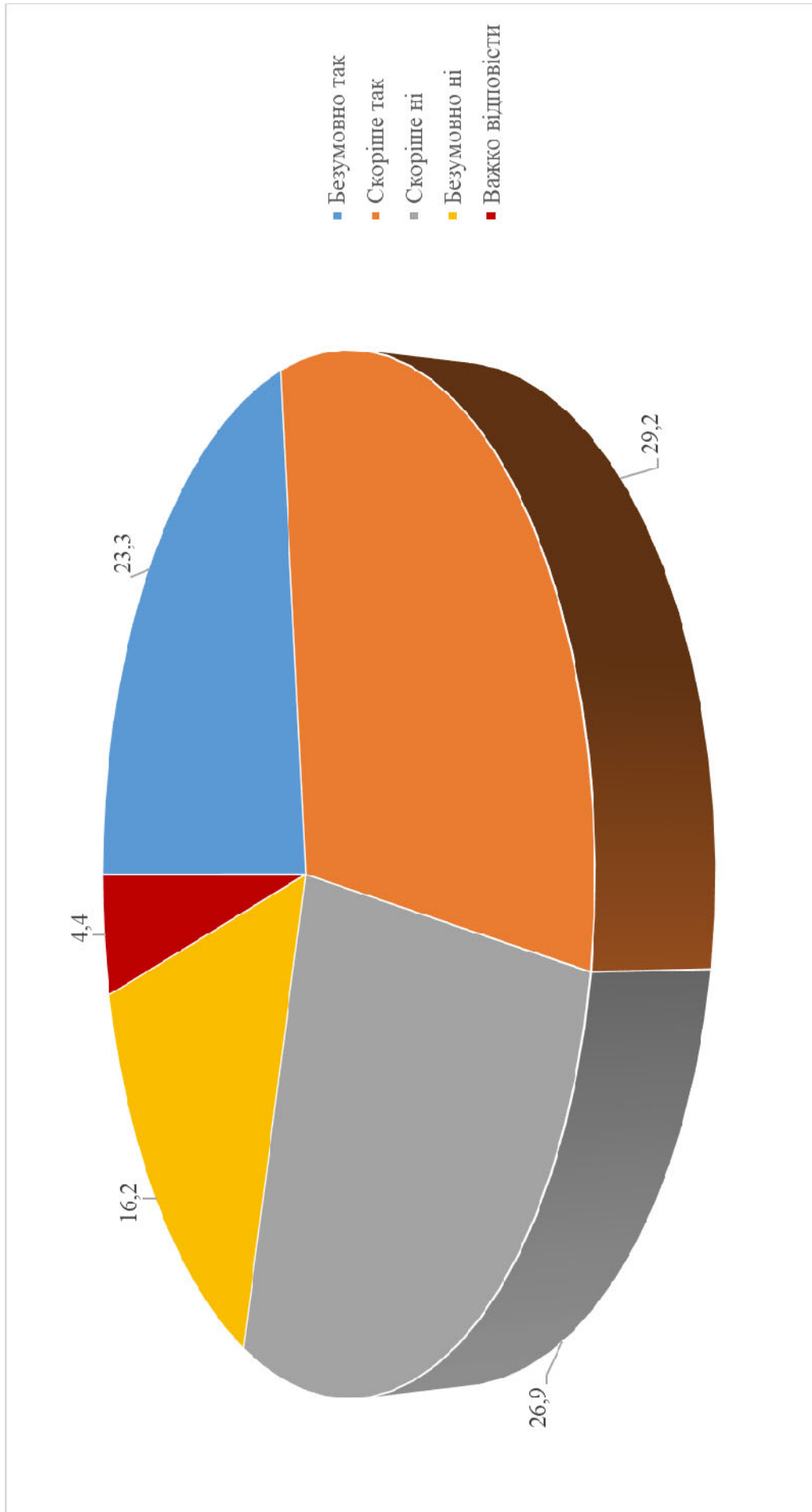

Рис. 29. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є потреба в удосконаленні механізму координації управління державною безпекою гуманітарної сфери України шляхом створення координаційних центрів відповідно до рівнів управління, у які мають увійти представники відповідних органів державної влади та громадських інституцій?», %

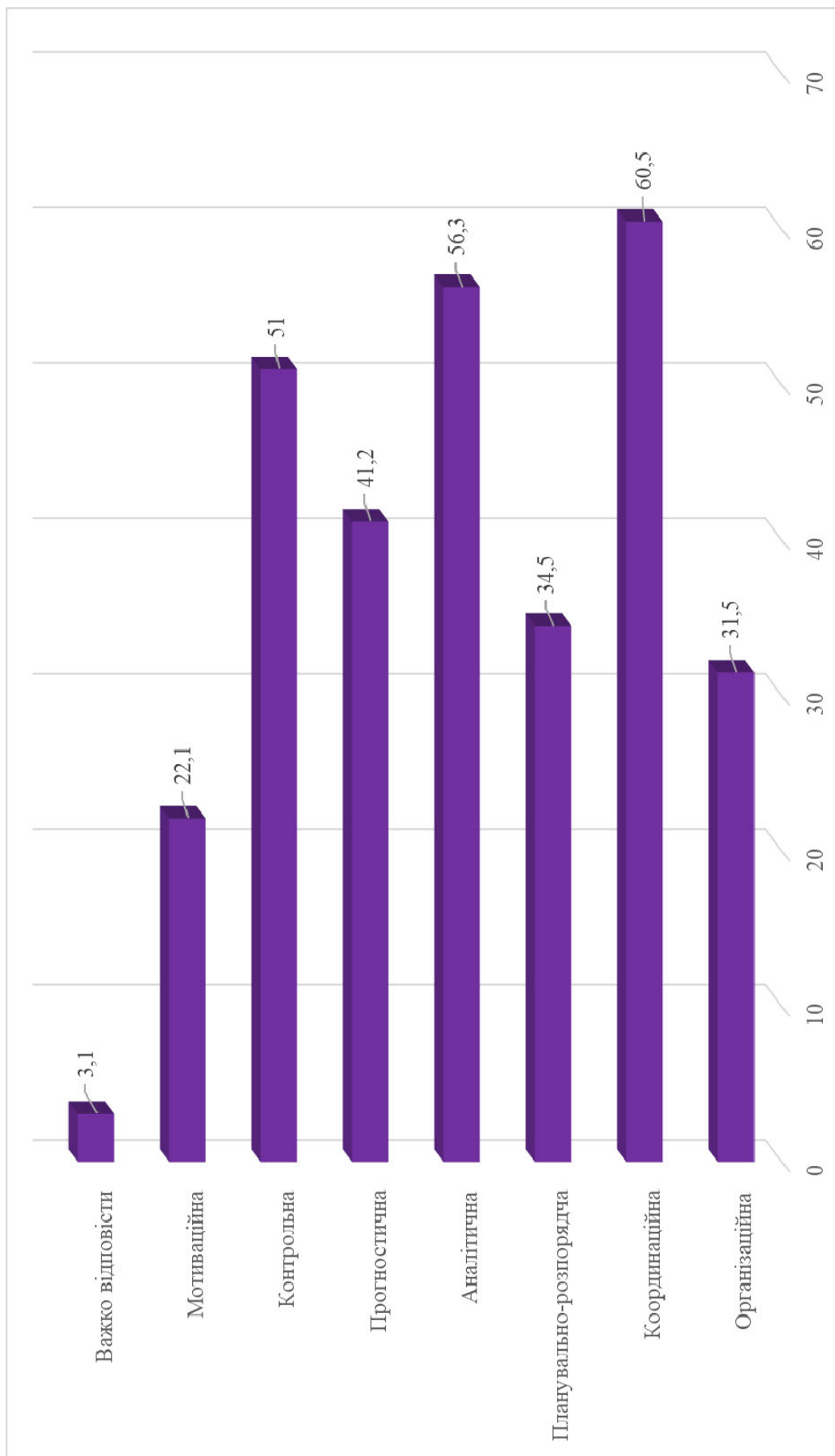

Рис. 30. Розподіл відповідей на запитання: «Якщо так, то якими мають бути основні функції державних координаційних центрів?», %

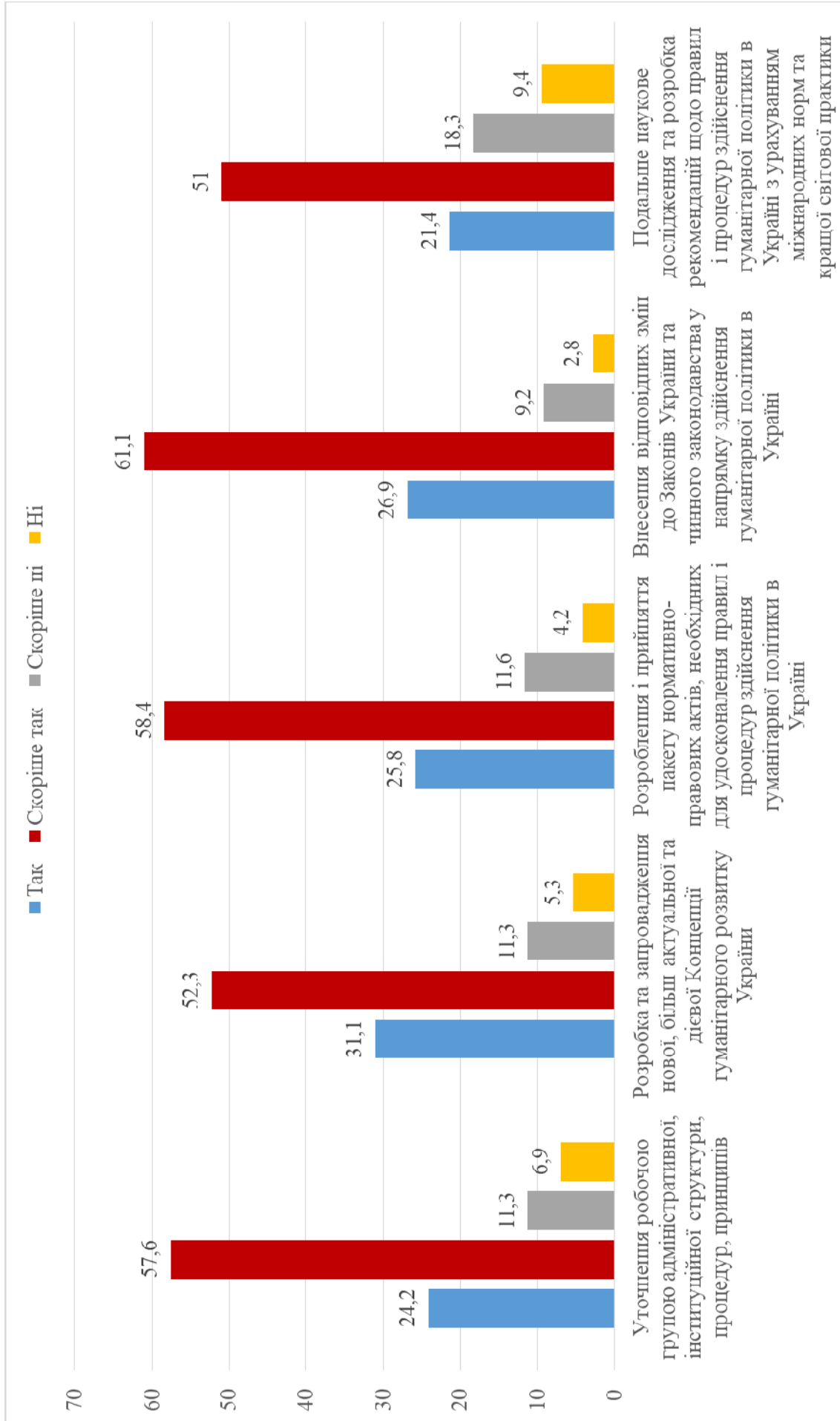

Рис. 31. Розподіл відповідей на запитання: «Які рекомендації сьогодні є найбільш актуальними щодо удосконалення механізмів здійснення та контролю над гуманітарною політикою?», %

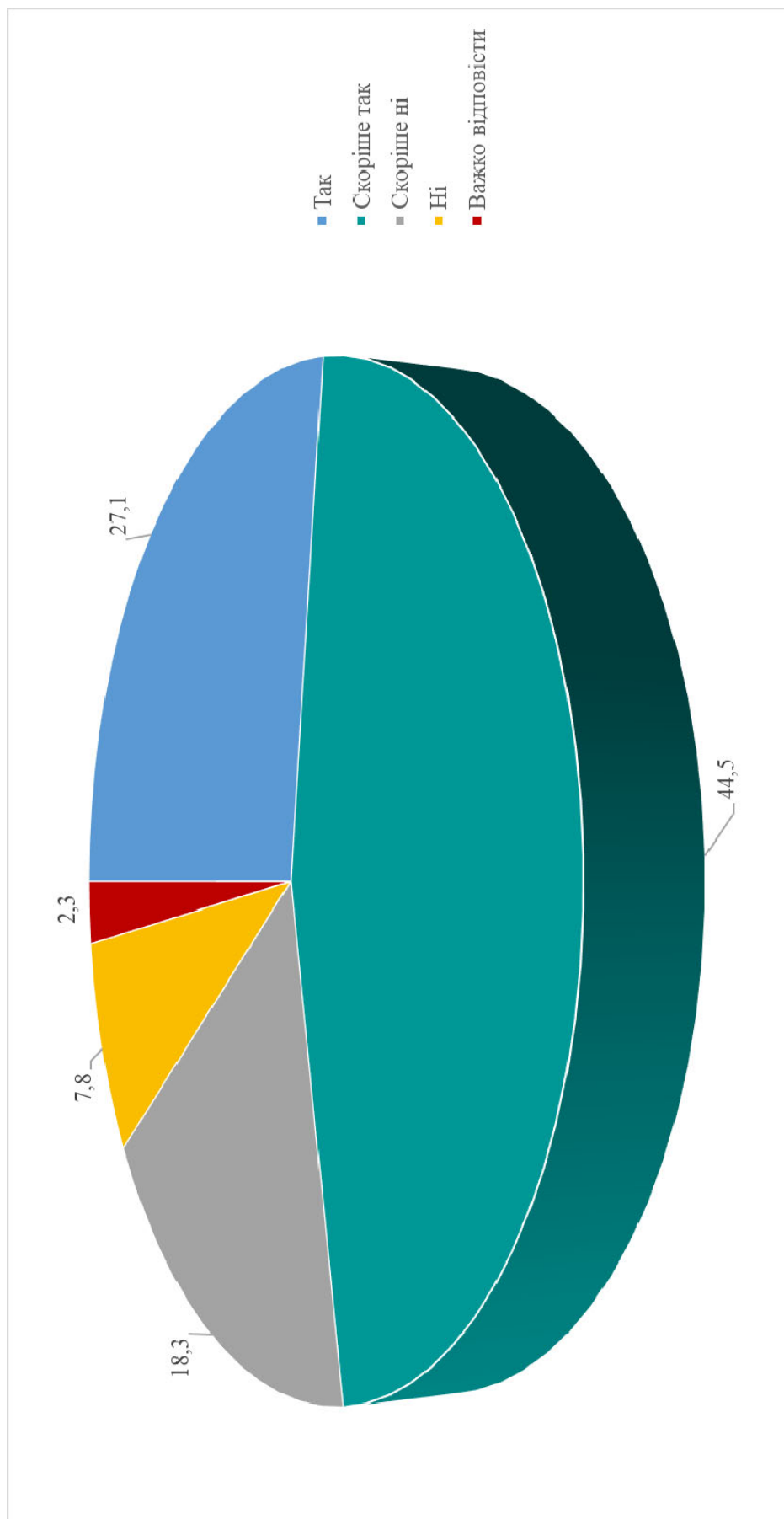

Рис. 32. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з думкою, що контроль за виконанням гуманітарних завдань повинен здійснюватися не лише уповноваженими на це владними структурами, але й незалежними громадськими організаціями?», %

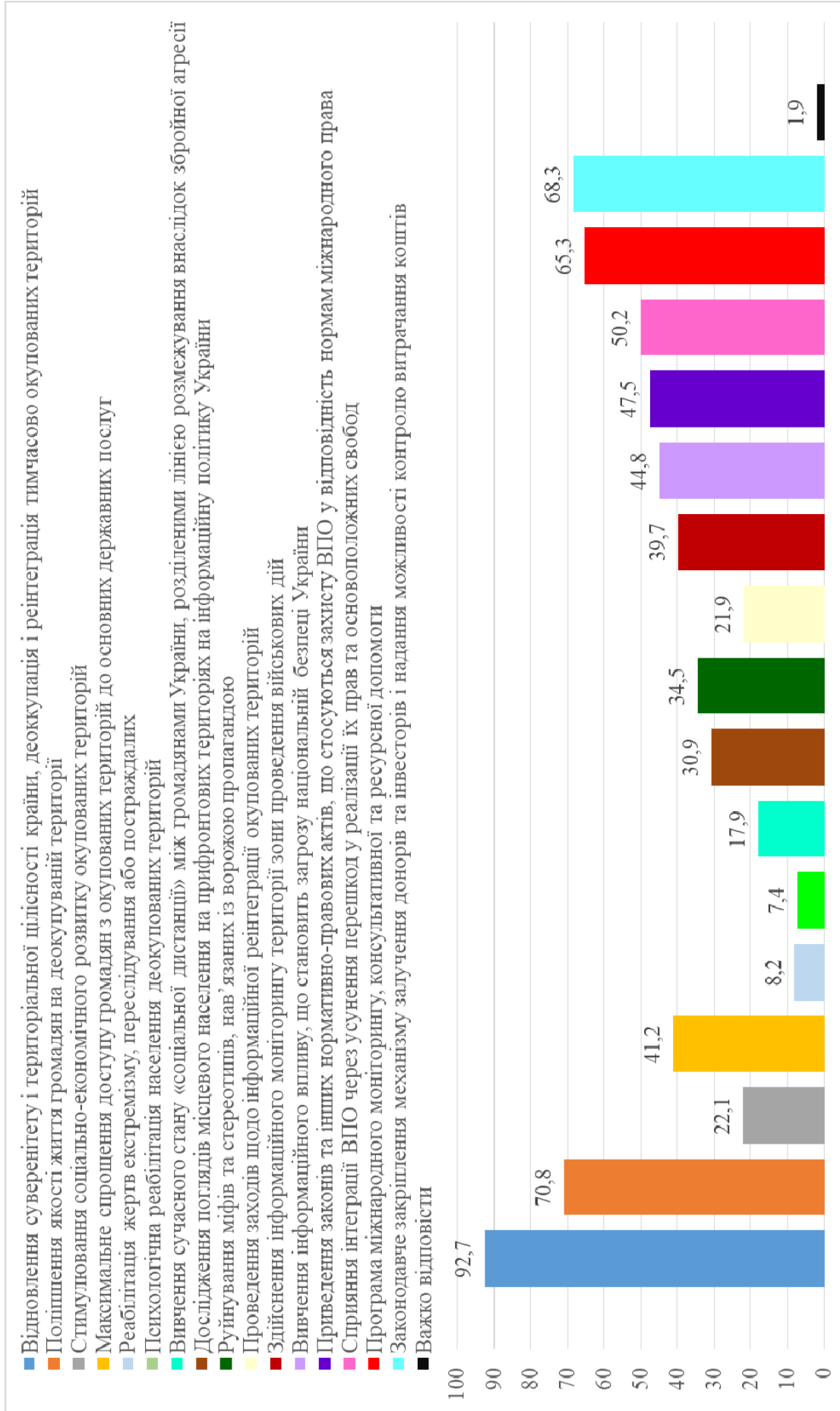

Рис. 33. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, якими мають бути пріоритетні напрями інтеграції населення та території України, що постраждали внаслідок збройної агресії РФ?»

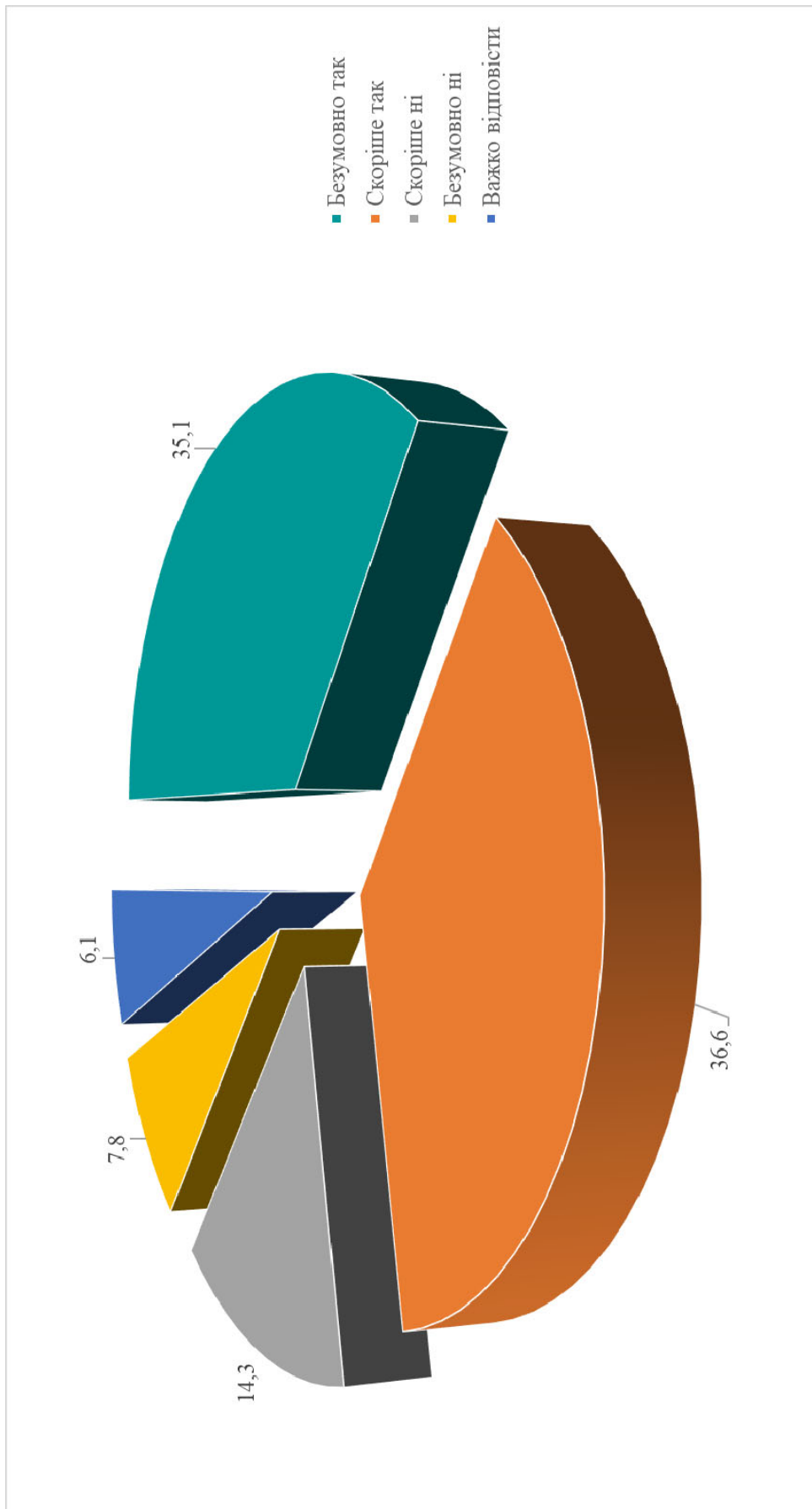

Рис. 34. Розподіл відповідей на запитання: «На Вашу думку, чи є потреба у створенні спеціального консультативно-дорадчого органу – Національної ради сприяння гуманітарному розвитку України?», %

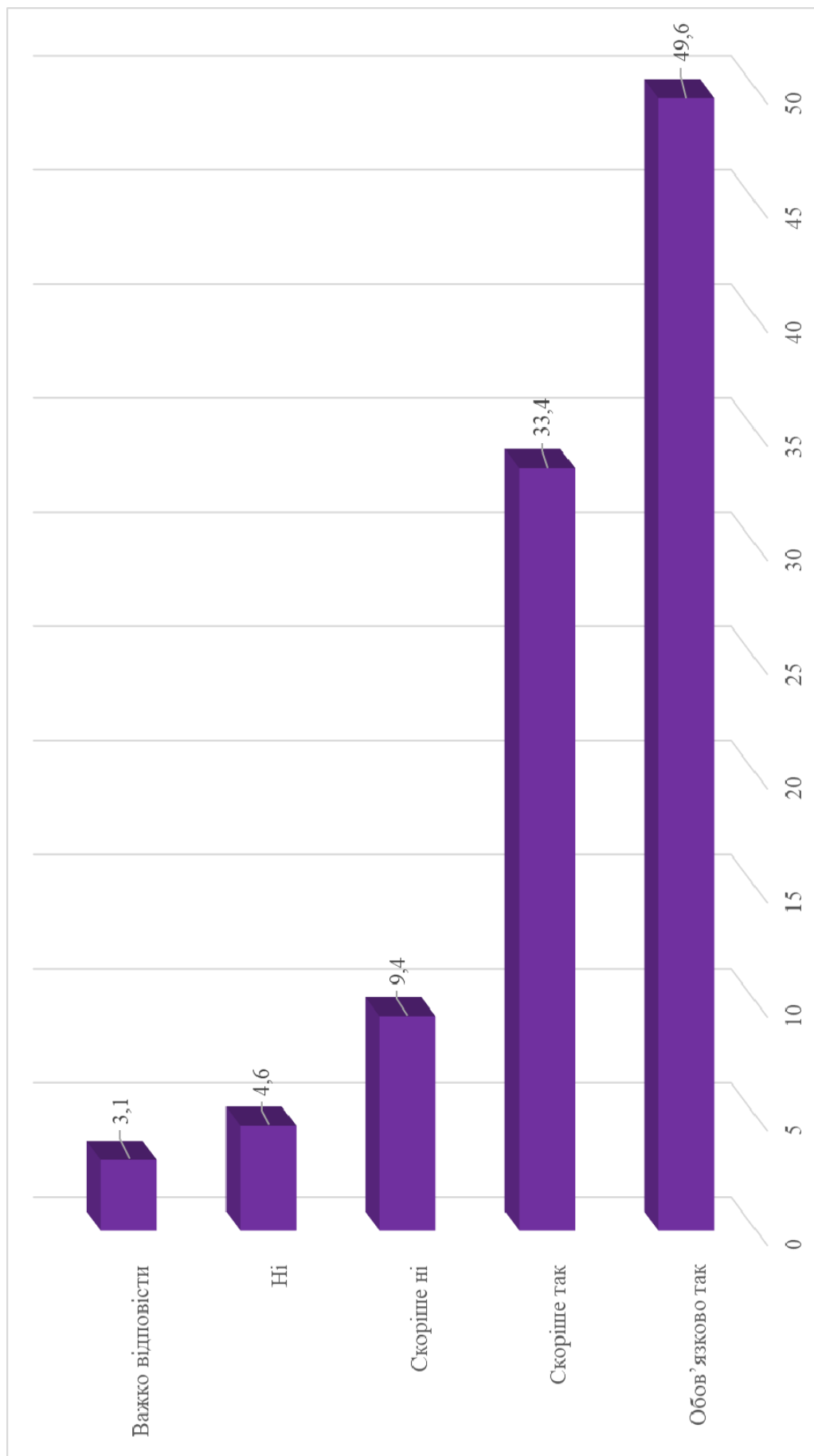

Рис. 35. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є необхідність у запровадженні гуманітарного аудиту у сфері державного управління?», %

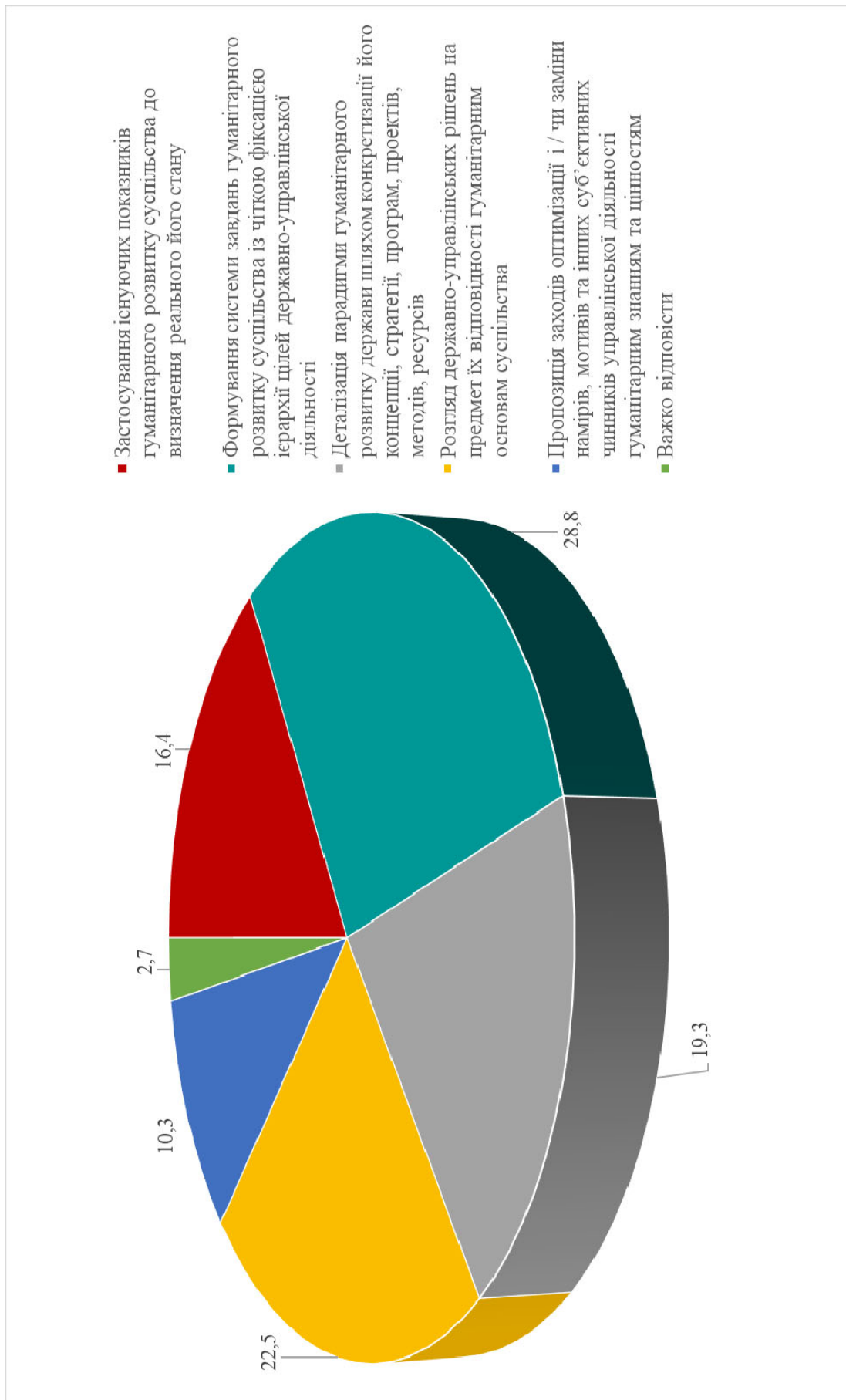

Рис. 36. Розподіл відповідей на запитання: «У чому має полягати головна функція гуманітарного аудиту?», %

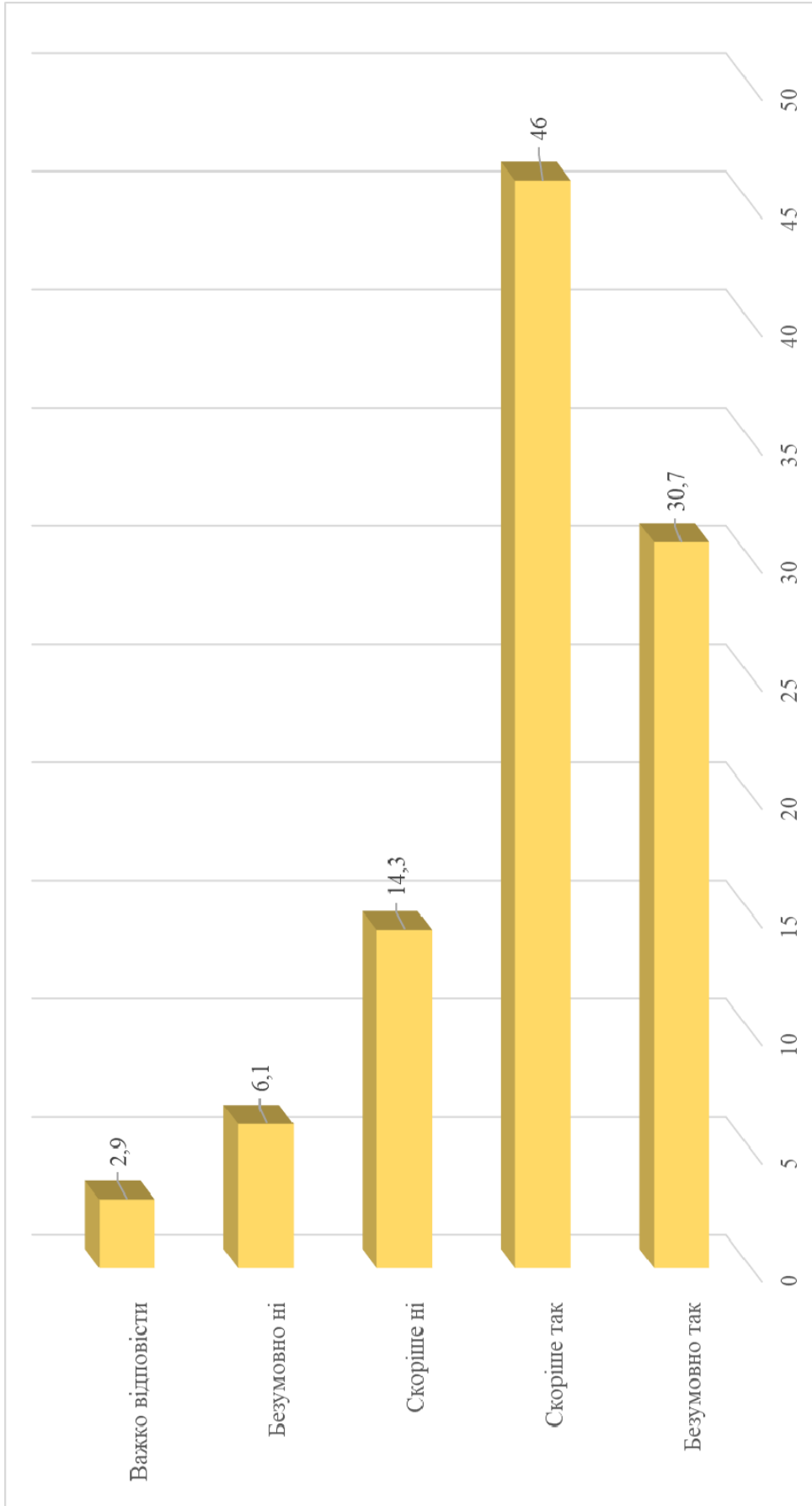

Рис. 37. Розподіл відповідей на запитання: «Чи згодні Ви з думкою, що ухвалення стратегічного документа, який регламентуватиме засади державної гуманітарної політики, з огляду на сучасні потреби забезпечення гуманітарного розвитку, дозволить визначити принципи, напрями, завдання, механізми забезпечення гуманітарної політики держави?», %

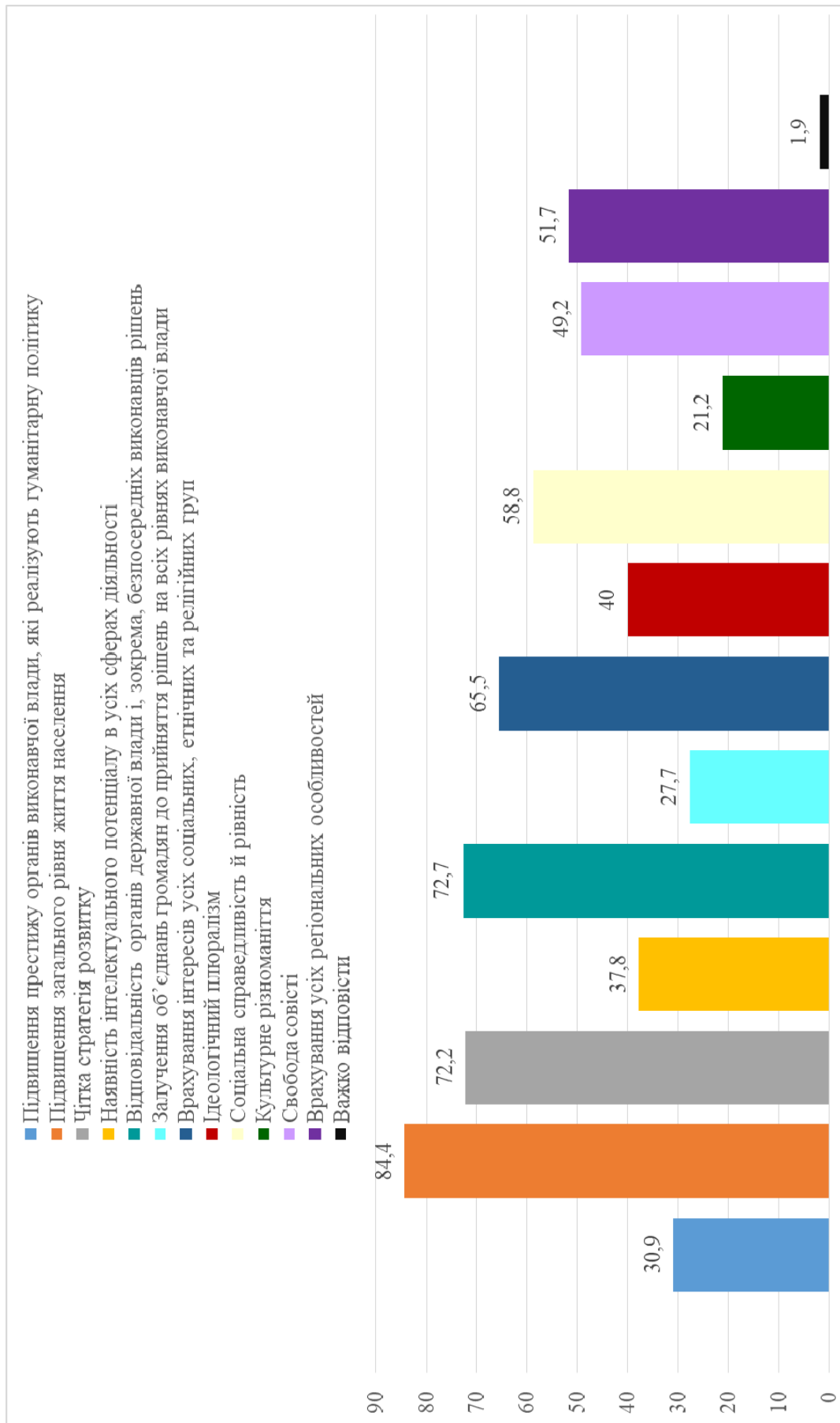

Рис. 38. Розподіл відповідей на запитання: «Якими мають бути стандарти успішної реалізації гуманітарної політики?», %

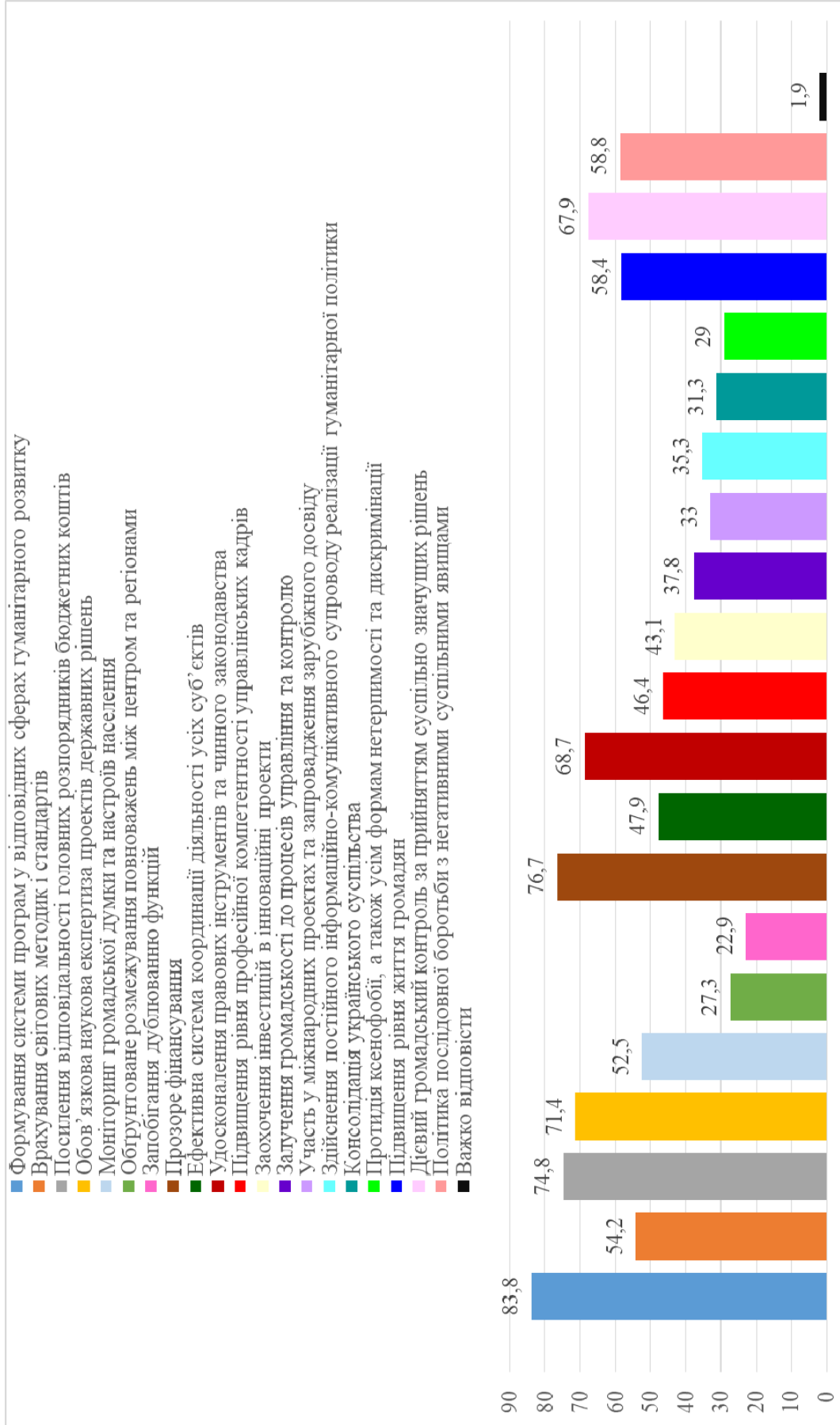

Рис. 39. Розподіл відповідей на запитання: «Якими заходами, насамперед, має забезпечуватися реорганізація діяльних органів, відповідальних за гуманітарну політику?», %

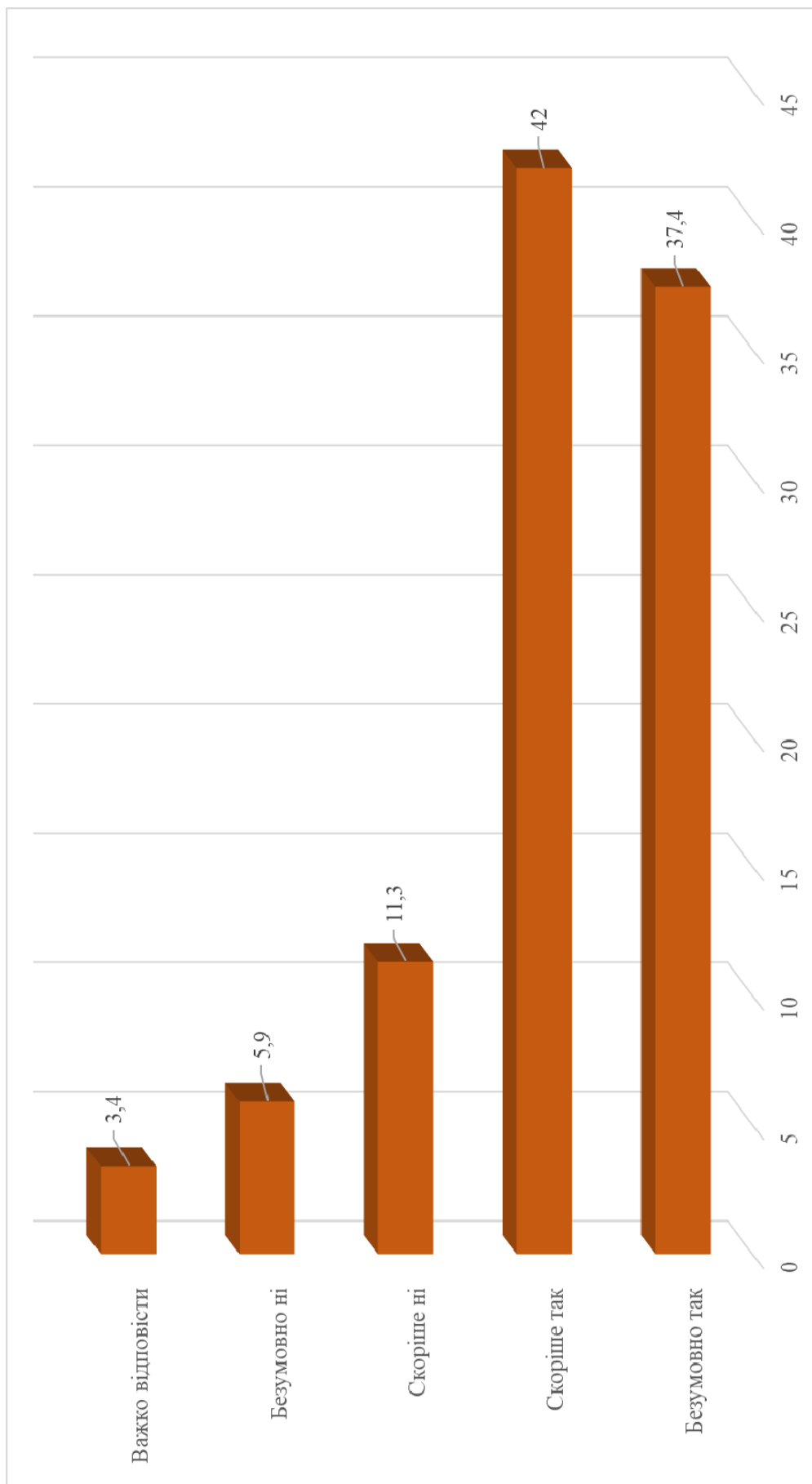

Рис. 40. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, чи є доцільним створення комплексного законодавчого забезпечення реалізації національної гуманітарної політики України шляхом прийняття Законів України «Про засади національної гуманітарної політики», «Про гуманітарну безпеку», «Про публічний контроль в гуманітарній сфері»?», %

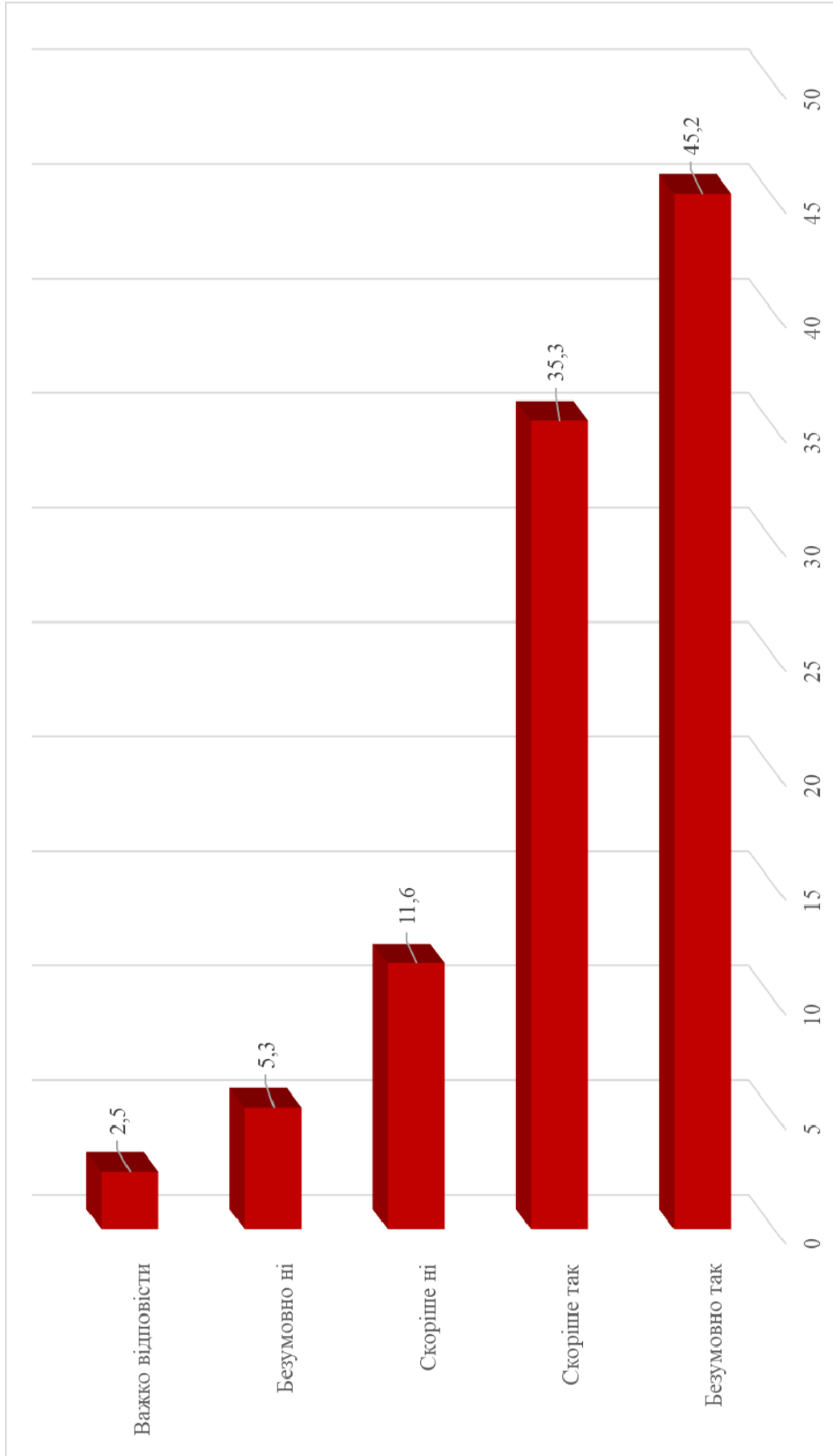

Рис. 41. Розподіл відповідей на запитання: «Чи є доцільність у розробці і ухваленні стратегії гуманітарного розвитку України?», %

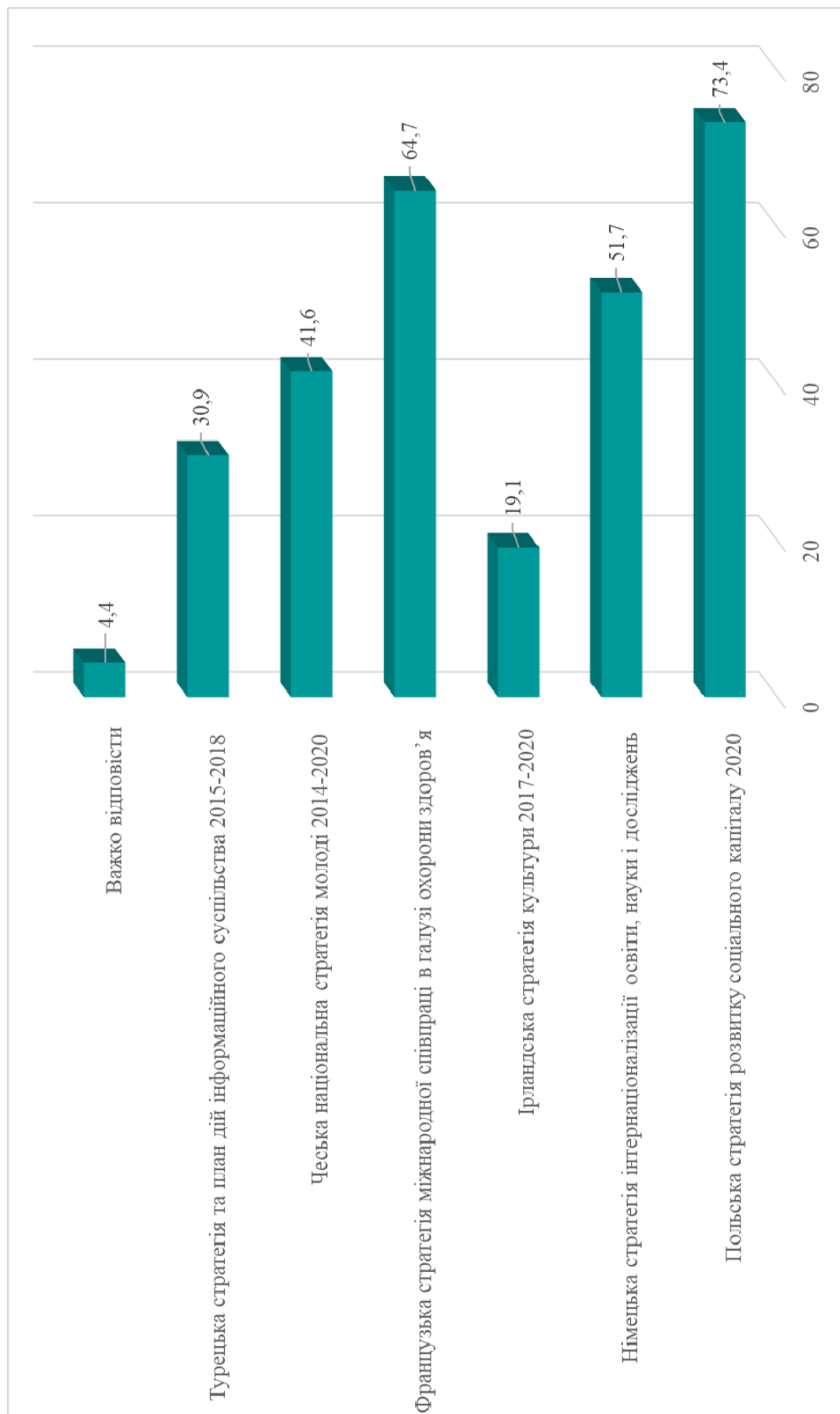

Рис. 42. Розподіл відповідей на запитання: «Які зі стратегічних напрямів ефективного державного управління гуманітарної сфери з числа зарубіжних стратегій були б ефективними для їхнього впровадження в Україні?», %

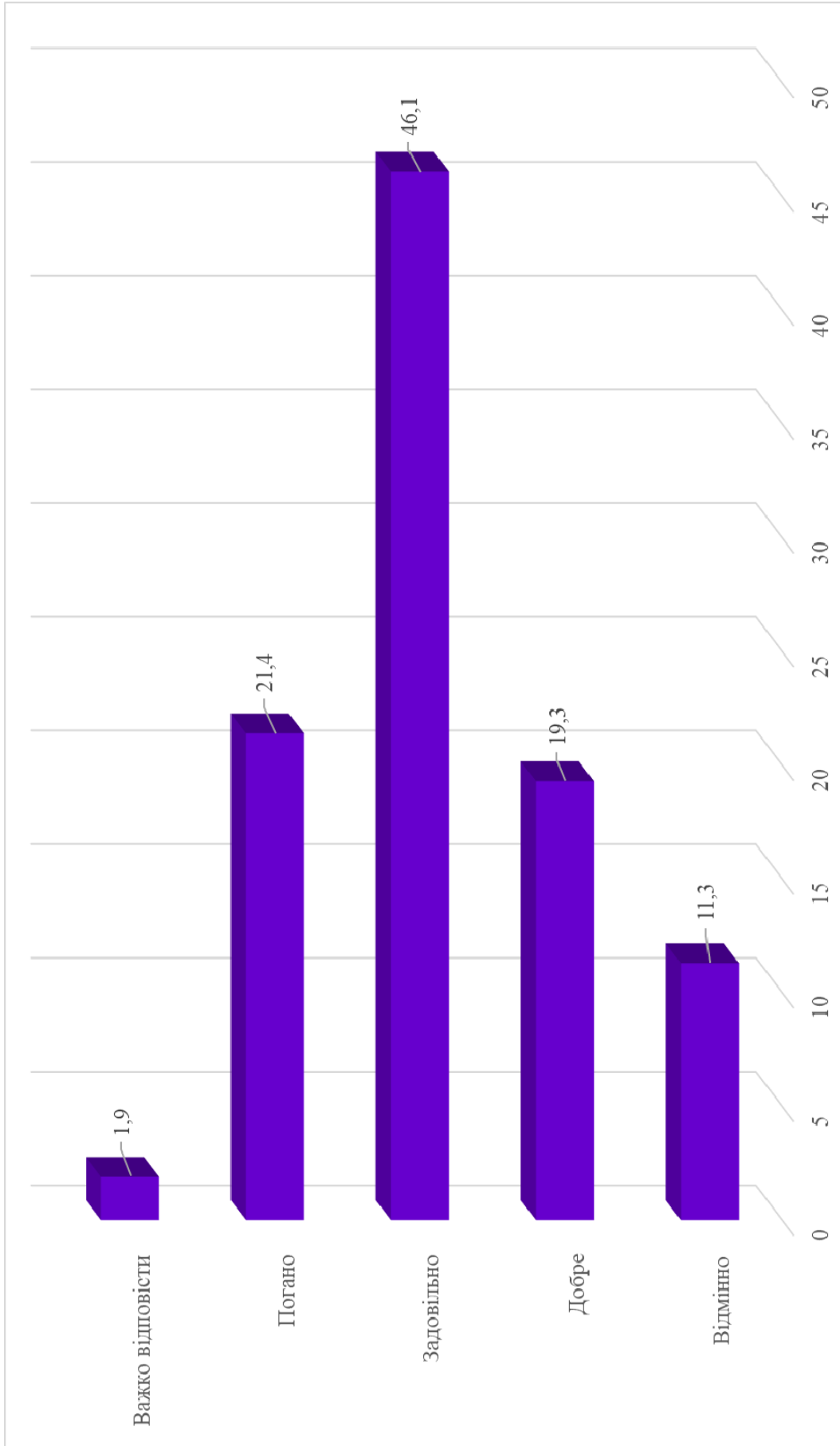

Рис. 43. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви оцінюєте міжнародну співпрацю України з іншими державами у напрямку співробітництва в гуманітарній сфері?», %

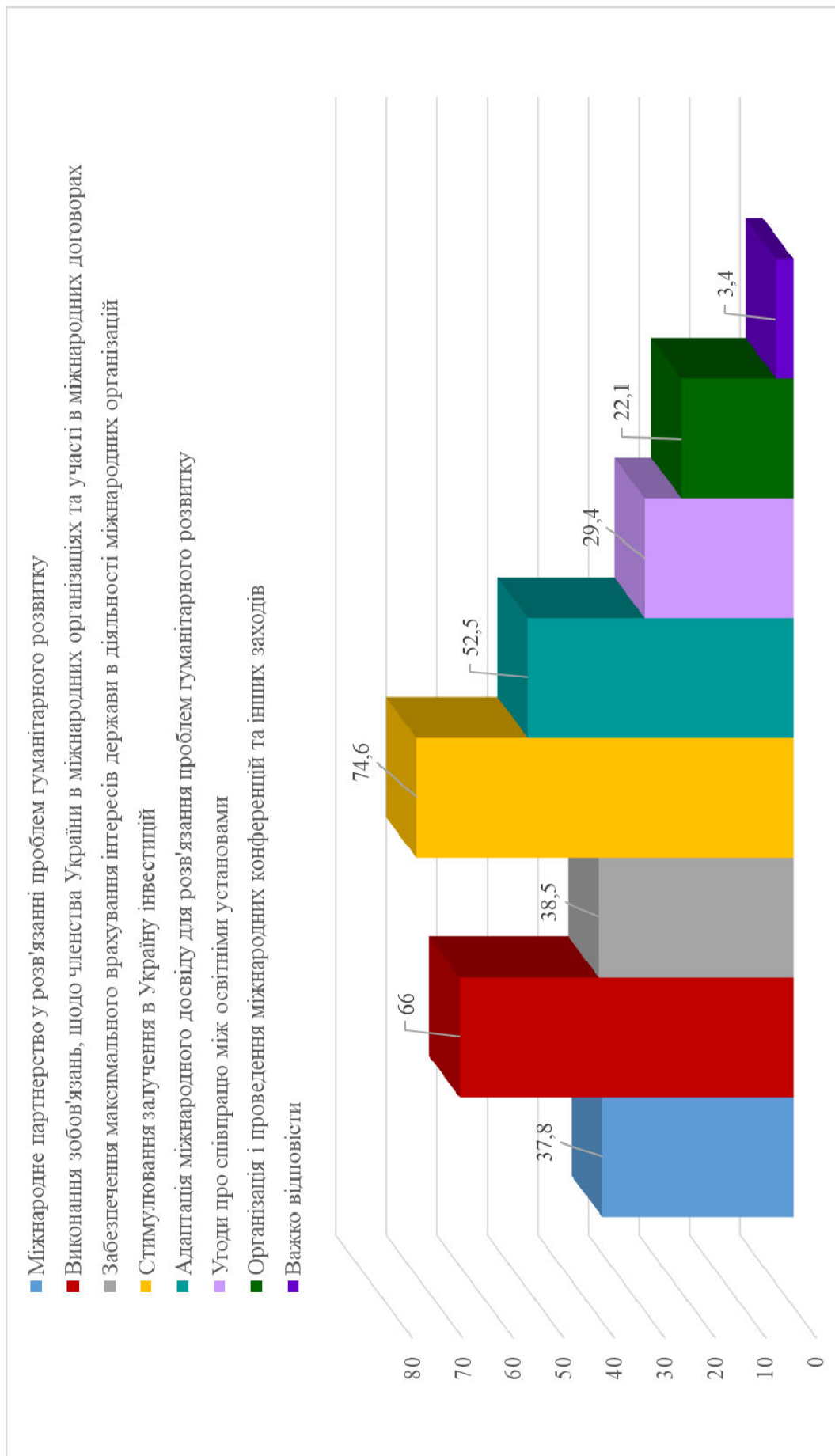

Рис. 44. Розподіл відповідей на запитання: «Які напрями міжнародної діяльності держави є сьогодні найбільш доцільними та дієвими щодо гуманітарного розвитку?», %

Н а у к о в е в и д а н н я

Сидорова Ельвіра Олександрівна

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор *Біла К. О.*

Дизайн обкладинки *Біла К. О.*

Здано до друку 17.06.22. Підп. до друку 18.06.22. Формат 60x84 1/16.

Гарнітура – Garamond. Папір офсетний. Спосіб друку – плоский.

Ум. друк. арк. 21,32. Обл.-вид. арк. 21,55.

Тираж 300 пр. Зам. № 0622-03/4.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 1
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua e-mail: impact.dnepr@gmail.com